ДІВЧИНКА, З ЯКОЮ НІЧОГО НЕ СТАНЕТЬСЯ

Оповідання про життя маленької дівчинки в XXI столітті, записані її батьком

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

Завтра Аліса йде до школи. Це буде дуже цікавий день. Сьогодні зранку відеофонять її друзі та знайомі, і всі її поздоровляють. Правда, Аліса й сама вже три місяці, як нікому спокою не дає, розповідає про свою майбутню школу.

Марсіянин Бус прислав їй якийсь хитромудрий пенал; його поки що ніхто не зміг відкрити — ні я, ні мої товариші по службі, а серед них, до речі, було два доктори наук і головний механік зоопарку.

Шуша сказав, що піде до школи разом з Алісою і перевірить, чи досить досвідчена вчителька їй дістанеться.

Страшенно багато галасу. Здається, коли я вперше йшов до школи, ніхто не зчиняв такого галасу.

Зараз метушня трохи стихла. Аліса пішла в зоопарк попрощатися з Бронтею. А поки вдома тихо, я вирішив надиктувати кілька історій із життя Аліси та її друзів. Я перешлю ці нотатки Алісиній вчительці. Для неї корисно буде знати, з якою несерйозною людиною їй доведеться мати справу. Можливо, ці нотатки допоможуть учительці виховувати мою доньку.

Спочатку Аліса була дитина як дитина. Років до трьох. Доказом тому — перша історія, яку я збираюсь розповісти. Та вже через рік, коли вона зустрілася з Бронтею, в її вдачі проявилося вміння робити все не як слід, зникати в найнеслушніший час і навіть випадково робити відкриття, що

були не під силу найвидатнішим ученим сучасності. Аліса вміє знаходити вигоду з доброго до себе ставлення, а проте в неї безліч вірних друзів. Нам же, її батькам, буває дуже важко. Адже ми не можемо весь час сидіти вдома: я працюю в зоопарку, а наша мама зводить будинки, і до того ж часто на інших планетах.

Я хочу заздалегідь попередити Алісину вчительку — їй теж буде, напевно, нелегко. Тож нехай вона уважно вислухає цілком правдиві історії, що трапилися з дівчинкою Алісою в різних місцях Землі та космосу протягом останніх трьох років.

Я НАБИРАЮ НОМЕР

Аліса не спить. Уже десята, а вона не спить. Я сказав:

— Алісо, спи негайно, а то…

— Що "а то", тату?

— А то я провідеофоню бабі-язі.

— А хто така баба-яга?

— Ну, це дітям треба знати. Баба-яга, костяна нога — страшне, злюще бабисько, яке їсть маленьких дітей. Неслухняних.

— Чому?

— Ну, тому що вона зла й голодна.

— А чому голодна?

— Бо в неї у хатинці нема харчопроводу.

— А чому нема?

— Бо хатинка в неї стара-престара і стоїть далеко в лісі.

Алісі стало так цікаво, що вона навіть сіла на ліжку.

— Вона в заповіднику працює?

— Алісо, спати негайно!

— Але ж ти обіцяв покликати бабу-ягу. Будь ласка, татусю, дорогенький, поклич бабу-ягу!

— Я покличу. Але ти про це дуже пожалкуєш.

Я підійшов до відеофона й навмання натиснув кілька кнопок. Я був певний, що з'єднання не буде і баби-яги "не застану дома".

Та я помилився. Екран відеофона просвітлів, загорівся яскравіше, у ньому клацнуло — хтось натиснув кнопку прийому на другому кінці лінії, і ще не встигло з'явитися на екрані зображення, як сонний голос сказав:

— Марсіянське посольство слухає.

— Ну як, тату, вона прийде? — крикнула із спальні Аліса.

— Вона вже спить, — сердито відповів я.

— Марсіянське посольство слухає, — повторив голос.

Я обернувся до відеофона. На мене дивився молодий марсіянин. У нього були зелені очі без вій.

— Даруйте, — мовив я, — я, напевно, помилився номером.

Марсіянин усміхнувся. Він дивився не на мене, а на щось за моєю спиною. Ну звичайно, Аліса вилізла з ліжка і стояла босоніж на підлозі.

— Добрий вечір, — привіталася вона до марсіянина.

— Добрий вечір, дівчинко.

— Це у вас живе баба-яга?

Марсіянин запитливо глянув на мене.

— Розумієте, — пояснив я, — Аліса не може заснути, і я хотів провідеофонити бабі-язі, щоб вона її покарала. Та от помилився но мером.

Марсіянин знову всміхнувся.

— На добраніч, Алісо, — сказав він. — Треба спати, а то тато покличе бабу-ягу.

Марсіянин попрощався зі мною і вимкнувся.

— Ну, тепер ти підеш спати? — запитав я. — Ти чула, що сказав тобі дядечко з Марса?

— Піду. А ти візьмеш мене на Марс?

— Якщо будеш добре поводитися, влітку туди полетимо.

Врешті-решт Аліса заснула, і я знову сів до роботи. І засидівся аж до першої ночі. А о першій раптом приглушено загудів відеофон. Я натиснув кнопку. На мене дивився марсіянин із посольства.

— Пробачте, будь ласка, що я потурбував вас так пізно, — сказав він, — але ваш відеофон не вимкнений, і я вирішив, що ви ще не спите.

— Будь ласка.

— Ви не могли б допомогти нам? — запитав марсіянин. — Усе посольство не спить. Ми перерили всі енциклопедії, вивчили відеофонну книгу, але не можемо знайти, хто така баба-яга і де вона живе...

БРОНТЯ

До нас у Московський зоопарк привезли яйце бронтозавра. Яйце знайшли чілійські туристи в оповзні на березі Єнісею. Воно було майже кругле і чудово збереглося у вічній мерзлоті. Коли його почали вивчати фахівці, то вони виявили, що яйце зовсім свіже. І через те вирішено було помістити його в зоопарківський інкубатор.

Звичайно, мало хто вірив в успіх, але вже за тиждень рентгенівські знімки показали, що зародок бронтозавра розвивається. Тільки-но про це повідомили по інтербаченню, до Москви почали злітатися звідусюди вчені й кореспонденти. Нам довелося забронювати весь вісімдесятиповерховий готель "Венера" на вулиці Горького. Та й то він усіх не вмістив. Восьмеро турецьких палеонтологів спали у мене в їдальні, я перебрався на кухню з журналістом із Еквадору, а дві кореспондентки журналу "Жінки Антарктиди" влаштувалися в Алісиній спальні.

Коли наша мама провідеофонувала ввечері із Нукуса, де вона будує стадіон, вона вирішила, що не туди попала.

Всі телесупутники світу показували яйце. Яйце збоку, яйце спереду, скелети бронтозаврів і яйце...

Конгрес космофілологів у повному складі приїхав на екскурсію в зоопарк. Але на той час ми вже припинили доступ в інкубатор, і філологам довелося дивитись на білих ведмедів та марсіянських богомолів.

На сорок шостий день такого божевільного життя яйце здригнулося. Ми з моїм другом професором Якатою сиділи в ту мить біля ковпака, під яким зберігалось яйце, і пили чай. Ми вже перестали вірити в те, що з яйця хто-небудь вилупиться. Адже ми більше його не просвічували, щоб не зашкодити нашому "немовляті". І ми не могли нічого передбачати хоч би тому, що ніхто до нас не пробував вилуплювати бронтозаврів.

Отож яйце здригнулося, ще раз... луснуло, і крізь товсту шкірясту шкаралупу почала просовуватися чорна, схожа на змііну голова. Застрекотіли автоматичні знімальні камери. Я знав, що над дверима інкубаторію загорілося червоне світло. На території зоопарку діялося щось вельми схоже на паніку.

Через п'ять хвилин довкола нас зібрались усі, кому належало тут знаходитися, і багато хто з тих, кому знаходитися було зовсім не обов'язково, але дуже кортіло. Враз стало надто жарко.

Нарешті з яйця вилізло маленьке бронтозавреня.

— Тату, як його звати? — почув я раптом знайомий голос.

— Аліса! — здивувався я. — Ти як тут опинилася?

— Я з кореспондентами.

— Але ж дітям сюди не можна.

— Мені можна. Я всім казала, що я твоя донька. І мене пустили.

— Ти знаєш, що користуватися знайомствами для особистих цілей недобре?

— Але ж, тату, маленькому Бронті, можливо, нудно без дітей, от я і прийшла.

Я тільки рукою махнув. У мене не було ані хвильки вільної, щоб вивести Алісу з інкубаторію. І не було довкола нікого, хто згодився б це зробити за мене.

— Стій тут і нікуди не йди, — сказав я їй, а сам кинувся до ковпа ка з новонародженим бронтозавром.

Цілісінький вечір ми з Алісою не розмовляли. Посварилися. Я заборонив їй з'являтися в інкубаторі, та вона сказала, що не може мене послухати, бо їй жалко Бронтю. І наступного дня знову пробралася в інкубатор. Її провели космонавти з корабля "Юпітер-8". Космонавти були героями, і ніхто не міг відмовити їм.

— Доброго ранку, Бронтю, — сказала вона, підходячи до ковпака. Бронтозавреня скоса глипнуло на неї.

— Чия це дитина? — суворо спитав професор Яката.

Я мало крізь землю не провалився.

Та Аліса по слово в кишеню не лізе.

— Я вам не подобаюся? — запитала вона.

— Ні, що ви, зовсім навпаки… Я просто думав, що ви, можливо, загубилися… — Професор геть не вмів розмовляти з маленькими дівчатками.

— Гаразд, — сказала Аліса. — Я до тебе, Бронтю, завтра зайду. Не сумуй.

І Аліса справді прийшла завтра. І приходила майже щодня. Всі до неї звикли і пропускали без будь-яких розмов. Я ж умив руки. Все одно наш будинок стоїть поряд із зоопарком, дороги переходити ніде не треба, та й попутники їй завжди знаходилися.

Бронтозавр швидко ріс. Через місяць він був два з половиною метра завдовжки, і його перевели до спеціально збудованого павільйону. Бронтозавр бродив по оборі і жував молоді пагінці бамбука та банани. Бамбук привозили вантажними ракетами з Індії, а бананами нас постачав радгосп "Поля зрошення". У цементному басейні посеред обори плюскотіла тепла солонувата вода. Така подобалася бронтозавру.

Та раптом у нього пропав апетит. Три дні бамбук і банани лежали непочаті. На четвертий день бронтозавр улігся на дно басейну і поклав на пластиковий бортик маленьку чорну голову. З усього було видно, що він збирається вмирати. Цього ми не могли допустити. Адже в нас був лише один бронтозавр. Найкращі лікарі світу допомагали нам. Але все було марно. Бронтя відмовлявся від трави, вітамінів, апельсинів, молока — від усього.

Аліса не знала про цю трагедію. Я відправив її до бабусі у Внуково. Та на четвертий день вона увімкнула телевізор саме в той момент, коли передавали повідомлення, що здоров'я бронтозавра погіршилося. Я вже не знаю, як вона вмовила бабусю, але того ж ранку Аліса вбігла до павільйону.

— Тату! — закричала вона. — Як ти міг приховати від мене? Як ти міг?..

— Потім, Алісо, потім, — відповів я. — У нас нарада.

У нас таки справді йшла нарада. Вона не припинялася останні три дні.

Аліса нічого не сказала і відійшла. А ще через хвилину я почув, як поруч хтось охнув. Я обернувся й побачив, що Аліса вже перебралася через бар'єр, стрибнула в обору і побігла до морди бронтозавра. В руці у неї була біла булка.

— Їж, Бронтю, — мовила вона, — а то вони тебе тут голодом замо рять. Мені б теж на твоєму місці обридли банани.

І не встиг я добігти до бар'єра, як сталося неймовірне. Те, що прославило Алісу і дуже зіпсувало репутацію нам, біологам.

Бронтозавр підвів голову, подивився на Алісу і обережно взяв булку у неї з рук.

— Тихше, тату, — пригрозила мені пальцем Аліса, побачивши, що я хочу перестрибнути через бар'єр. — Бронтя тебе боїться.

— Він їй нічого не зробить, — сказав професор Яката.

Я і сам бачив, що він нічого не зробить. Та що, як цю сцену побачить бабуся?

Потім учені довго сперечалися. Сперечаються й досі. Одні кажуть, що Бронті потрібна була переміна їжі, а інші — що він більше, ніж нам, довіряв Алісі. Але так чи інакше, криза минула.

Тепер Бронтя став зовсім ручним. Хоч він близько тридцяти метрів завдовжки, для нього нема більшого задоволення, аніж покатати на собі Алісу. Один із моїх асистентів зробив спеціальну драбину, і, коли Аліса приходить у павільйон, Бронтя простягає в куток свою довжелезну шию, бере трикутними зубами драбину, що стоїть там, і вправно підставляє її до свого чорного лискучого боку.

А далі він катає Алісу по павільйону або плаває з нею в басейні.

ТУТЕКСИ

Як я й обіцяв Алісі, я взяв її з собою на Марс, коли полетів туди на конференцію.

Долетіли ми щасливо. Правда, я не дуже добре переношу невагомість і через те старався не вставати з крісла, зате моя донька весь час пурхала по кораблю, й одного разу мені довелося знімати її зі стелі рубки керування, бо вона хотіла натиснути на червону кнопку, а саме: на кнопку екстреного гальмування. Та пілоти на неї не дуже розсердилися.

На Марсі ми оглянули місто, з'їздили з туристами в пустелю й побували у Великих печерах.

Але після цього мені не було коли турбуватися про Алісу, і я віддав її на тиждень в інтернат. На Марсі працює багато наших фахівців, і марсіяни допомогли нам збудувати величезний купол дитячого містечка. У містечку добре — там ростуть справжні земні дерева. Часом діти їздять на екскурсії. Тоді вони вдягають маленькі скафандри і виходять вервечкою на вулицю. Тетяна Петрівна — так звати вихователькy — сказала, що я можу не турбуватися. Аліса теж сказала, щоб я не турбувався. І ми попрощалися з нею на тиждень.

А на третій день Аліса пропала.

Це була цілком незвичайна подія. Почати хоч би з того, що за всю історію інтернату ніхто з нього не пропадав і навіть не губився більше ніж на десять хвилин. На Марсі в місті загубитися аж ніяк неможливо. А тим паче земній дитині, вдягненій у скафандр. Перший же зустрічний марсіянин приведе її назад. А роботи? А Служба безпеки? Ні, загубитися на Марсі неможливо.

Та Аліса загубилась. Її не було вже близько двох годин, коли мене викликали з конференції і на марсіянському всюдиході-скакуні привезли в інтернат. Вигляд у мене був, напевно, розгублений, бо, коли я з'явився під куполом, усі, хто там зібрався, співчутливо змовкли.

А кого там тільки не було! Всі викладачі й роботи інтернату, десять марсіян у скафандрах (їм доводиться одягати скафандри, коли вони заходять під купол, у земне повітря), зорельотчики, начальник рятувальників Назарян, археологи…

Виявляється, телестанція міста вже годину, як через кожні три хвилини передавала повідомлення проте, що пропала дівчинка з Землі. Всі відеофони Марса горіли тривожними сигналами. У марсіянських школах припинили заняття, і школярі, розбившись на групи, прочісували місто й околиці.

Зникнення Аліси помітили, як тільки її група повернулася з прогулянки. Відтоді минуло дві години. А кисню в неї у скафандрі — на три години.

Я, знаючи свою доньку, спитав, чи оглянули закутки в самому інтернаті або поряд із ним.

Можливо, вона знайшла марсіянського богомола і спостерігає за ним… Мені відповіли, що підвалів у місті немає, а всі закутки вже обстежили школярі й студенти марсіянського університету, котрі ці місця знають як свої п'ять пальців.

Я розсердився на Алісу. Ну звичайно, зараз вона з найневиннішим виглядом вийде собі з-за рогу. А її ж поведінка накоїла в місті більше біди, аніж піщана буря. Всі марсіяни і всі земляни, що живуть у місті, облишили свої справи, піднято на ноги всю рятувальну службу. До того ж я не на жарт стривожився. Ця її пригода могла погано скінчитися.

Весь час надходили повідомлення від пошукових партій: "Школярі другої марсіянської прогімназії оглянули стадіон. Аліси нема", "Фабрика марсіянських солодощів повідомляє, що дитини на її території не виявлено..."

"Може, вона справді примудрилася вибратися в пустелю? — думав я. — В місті її уже знайшли б. Але пустеля... Марсіянські пустелі ще до пуття не вивчені, і там можна загубитися так, що й через десять років не знайдуть. Але ж найближчі райони пустелі вже обстежили на скакунах-всюдиходах..."

— Знайшли! — раптом закричав марсіянин у синьому хітоні, дивлячись у кишеньковий телевізор.

— Де? Як? Де? — захвилювалися всі, хто зібрався під куполом.

— У пустелі. За двісті кілометрів звідси.

— За двісті?!

"Авжеж, — подумав я, — вони не знають Аліси. Від неї цього можна було чекати".

— Дівчинка добре себе почуває і скоро буде тут.

— А як же вона туди потрапила?

— На поштовій ракеті.

— Ну звичайно! — сказала Тетяна Петрівна і заплакала.

Вона переживала більше за всіх.

Усі кинулись її втішати.

— Ми ж проходили повз поштамт, і там завантажувались автома тичні поштові ракети. Але я не звернула уваги. Адже їх бачиш по сто разів на день!

А коли через десять хвилин марсіянський льотчик увів Алісу, все стало ясно.

— Я залізла туди, щоб узяти листа, — пояснила Аліса.

— Якого листа?

— А ти, тату, сказав, що мама напише нам листа. От я й заглянула в ракету, щоб узяти листа.

— Ти забралася всередину?

— Авжеж. Дверцята були відчинені, і там лежало багато листів.

— А потім?

— Щойно я туди залізла, як двері зачинились і ракета полетіла. Я заходилася шукати кнопку, щоб її зупинити. Там чимало кнопок. Коли я натиснула останню, ракета пішла вниз, і потім двері відчинились. Я вийшла, а кругом пісок, і тьоті Тані нема, і дітей нема.

— Вона натиснула кнопку термінової посадки! — захопленим голосом сказав марсіянин у синьому хітоні.

— Я трішечки поплакала, а далі вирішила йти додому.

— А як ти здогадалася, куди йти?

— Я вилізла на гірку, щоб подивитися звідти. А в гірці були дверцята. З гірки нічого не було видно. Тоді я зайшла до кімнатки і сіла там.

— Які дверцята? — здивувався марсіянин. — У тому районі тільки пустеля.

— Ні, там були дверцята і кімната. А в кімнаті стоїть великий камінь. Як єгипетська піраміда. Тільки маленька. Пам'ятаєш, тату, ти читав мені книжку про єгипетську піраміду?

Несподівано Алісина заява дуже схвилювала марсіян і Назаряна, начальника рятувальників.

— Тутекси! — закричали вони.

— Де знайшли дівчинку? Координати!

І половину тих, хто був, як корова язиком злизала.

А Тетяна Петрівна, яка взялася сама нагодувати Алісу, розповіла мені, що багато тисяч років тому на Марсі існувала таємнича цивілізація тутексів. Від неї лишилися тільки кам'яні пірамідки. Досі ні марсіяни, ні археологи з Землі не змогли знайти жодної будівлі тутексів — самі пірамідки, розкидані в пустелі й занесені піском. І от Аліса випадково наткнулася на будівлю тутексів.

— От бачиш, тобі знову поталанило, — сказав я. — І все-таки я негайно везу тебе додому. Там губися досхочу. Без скафандра.

— Мені теж більше подобається губитися вдома, — відповіла Аліса.

…Через два місяці я прочитав у журналі "Вокруг света" статтю під назвою "Ось якими були тутекси". У ній розповідалося, що в марсіянській пустелі пощастило нарешті знайти неоціненні пам'ятки тутекської культури. Зараз учені розшифровують написи, знайдені в приміщенні. Але найцікавіше-на пірамідці виявлено зображення тутекса, яке чудово збереглося. І поряд була фотографія пірамідки з портретом тутекса.

Портрет видався мені знайомим. І страшна підозра охопила мене.

— Алісо, — дуже суворо сказав я, — признайся чесно, ти нічого не малювала на пірамідці, коли загубилася в пустелі?

Перш ніж відповісти, Аліса підійшла до мене й уважно подивилася на малюнок у журналі.

— Правильно. Це ти намальований, татусю. Тільки я не малюва ла, я надряпала камінцем. Мені там так сумно було…

СОРОМЛИВИЙ ШУША

В Аліси багато знайомих звірів: двоє кошенят; марсіянський богомол, який живе у неї під ліжком і ночами імітує балалайку; їжачок, що жив у нас недовго, а потім подався назад у ліс; бронтозавр Бронтя — до нього Аліса ходить у гості в зоопарк; і, нарешті, сусідський собака Рекс, по-моєму, карликова такса не дуже чистокровної породи.

Ще одного звіра Аліса завела, коли повернулася перша експедиція з Сіріуса.

Аліса познайомилася з Полосковим на Першотравневій демонстрації. Я не знаю, як вона це влаштувала: Аліса має широкі зв'язки. Так чи інакше, вона опинилася серед дітей, які принесли космонавтам квіти. Уявіть собі моє здивування, коли бачу по телевізору — біжить Аліса через площу з букетом блакитних троянд більшим за неї і вручає його самому Полоскову. Полосков узяв її на руки, вони разом дивилися на демонстрацію і разом пішли.

Аліса повернулася додому аж увечері з великою червоною сумкою в руках.

— Ти де була?

— Найбільше я була в дитячому садку, — відповіла вона.

— А найменше де ти була?

— Нас іще водили на Красну площу.

— І потім?

Аліса збагнула, що я дивився телевізор, і сказала:

— Ще мене попросили поздоровити космонавтів.

— Хто ж це тебе попросив?

— Один товариш, ти його не знаєш.

— Алісо, тобі не доводилось зустрічатися з терміном "тілесні покарання"?

— Знаю, це коли лупцюють. Але, я думаю, тільки в казках.

— Боюсь, що доведеться казку зробити бувальщиною. Чому ти завжди пнешся куди не слід?

Аліса вже хотіла на мене розгніватися, як раптом червона сумка у неї в руці заворушилася.

— А це що таке?

— Це подарунок від Полоскова.

— Ти випрохала собі подарунок! Цього ще бракувало!

— Я нічого не випрохувала. Це Шуша. Полосков привіз їх із Сіріуса. Маленький шуша, шушеня, можна сказати.

І Аліса обережно дістала з сумки маленьке шестилапе звірятко, схоже на кенгуреня. У шушеняти були великі, як у бабки, очі. Воно швидко водило ними, міцно вчепившись верхньою парою лап в Алісин костюм.

— Бачиш, він мене вже любить, — сказала Аліса. — Я йому зроб лю постіль.

Я знав історію з шушами. Всі знали історію з шушами, а ми, біологи, особливо. У мене в зоопарку було вже п'ятеро шуш, і з дня на день ми чекали поповнення сімейства.

Полосков із Бауером знайшли шуш на одній із планет у системі Сіріуса. Ці милі, сумирні звірятка, які ні на крок не відставали від космонавтів, виявилися ссавцями, хоч повадками найбільше нагадували наших пінгвінів. Та сама спокійна цікавість і вічні спроби залізти в найнесподіваніші місця. Бауеру навіть довелося якось рятувати шушеня, що збиралося потонути у великій банці згущеного молока. Експедиція

привезла навіть фільм про шушів, який пройшов з неабияким успіхом у всіх кінотеатрах та відеорамах.

На жаль, експедиція не мала часу як слід поспостерігати за ними. Відомо, що шуші приходили в табір експедиції зранку, а з настанням темряви кудись зникали, ховалися в скелях.

Так чи інакше, коли експедиція вже поверталася назад, в одному з відсіків Полосков виявив трьох шуш, які, напевно, заблудились у кораблі. Правда, Полосков подумав спочатку, що шуш проніс на корабель контрабандою хто-небудь з учасників експедиції, але обурення його товаришів було таким щирим, що Полоскову довелось відмовитися від своїх підозрінь.

Поява шуш викликала безліч додаткових проблем. По-перше, вони могли виявитися джерелом невідомих інфекцій. По-друге, вони могли загинути в дорозі, не витримати перевантажень. По-третє, ніхто не знав, що вони їдять... І так далі.

Та всі побоювання були марними. Шуші чудово перенесли дезинфекцію, слухняно їли бульйон і консервовані фрукти. Через це вони нажили собі смертельного ворога в особі Бауера, який любив компот, а в останні місяці експедиції йому довелось відмовитися від компоту — його з'їли "зайці".

Під час довгої дороги шушиха привела шестеро шушенят. Отож корабель прибув на Землю переповнений шушами і шушенятами. Вони виявились тямущими звірятками і ніяких прикрощів та незручностей нікому, окрім Бауера, не завдавали.

Я пам'ятаю історичний момент прибуття експедиції на Землю, коли під прицілом кіно— й телевізійних камер відкрився люк і замість космонавтів у його отворі з'явився чудернацький шестилапий звір. За ним ще кілька таких самих, тільки трохи менших. По всій Землі

прокотилося здивоване зітхання. Та урвалося в ту мить, коли слідом за шушами з корабля вийшов усміхнений Полосков. Він ніс на руках шушеня, геть вимащене згущеним молоком…

Частину звіряток помістили в зоопарк, деякі лишилися в космонавтів, що полюбили їх. Полосковське шушеня дісталося врешті-решт Алісі. Один бог знає, чим вона зачарувала суворого космонавта Полоскова.

Шуша жив у великому кошику поряд з Алісиним ліжком, м'яса не їв, уночі спав, дружив із кошенятами, боявся богомола і тихо мурчав, коли Аліса гладила його або розповідала про свої удачі та біди.

Шуша швидко ріс і через два місяці став заввишки як Аліса. Вони ходили гуляти в садок навпроти, й Аліса ніколи не вдягала на нього ошийника.

— А раптом він кого-небудь злякає? — питав я. — Або попаде під машину.

— Ні, він не злякає. А потім, він образиться, якщо я на нього надіну ошийник. Адже він такий вразливий.

Якось Алісі не спалося. Вона капризувала і вимагала, щоб я читав їй про лікаря Айболита.

— Нема коли, доню, — сказав я. — У мене термінова робота. До речі, тобі пора читати книжки самій.

— Але це ж не книжка, а мікрофільм, і там літери маленькі.

— Так він звуковий. Не хочеш читати — увімкни звук.

— Мені холодно вставати.

— Тоді зачекай. Я допишу і ввімкну.

— Не хочеш — Шушу попрошу.

— Ну попроси, — усміхнувся я.

І за хвилину раптом почув із сусідньої кімнати ніжний мікрофільмований голос: "...І ще був у Айболита собака Авва".

Отже, Аліса все-таки встала і дотяглася до вимикача.

— Негайно ж назад у ліжко! — крикнув я. — Застудишся.

— А я в ліжку.

— Не можна обманювати. Хто ж тоді ввімкнув мікрофільм?

— Шуша.

Я дуже не хочу, щоб моя донька виросла брехливою. Я відклав роботу, пішов до неї і вирішив серйозно поговорити.

На стіні висів екран. Шуша орудував біля мікропроектора, а на екрані нещасні звірі товпилися під дверима доброго лікаря Айболита.

— Як ти примудрилася так його видресирувати? — щиро здивувався я.

— Я його і не дресирувала. Він сам усе вміє.

Шуша зніяковіло перебирав передніми лапами перед грудьми. Запала незручна мовчанка.

— І все-таки… — сказав я нарешті.

— Вибачте, — пролунав високий хриплуватий голос. Це говорив Шуша. — Але я справді сам навчився. Адже це неважко.

— Даруйте… — мовив я.

— Це неважко, — повторив Шуша. — Ви самі позавчора показували Алісі казку про короля богомолів.

— Ні, я вже не про те. Як ви навчилися говорити?

— Ми з ним тренувались, — пояснила Аліса.

— Нічого не розумію! Десятки біологів працюють із шушами, і ні разу жоден шуша не сказав ні слова.

— А наш Шуша і читати вміє. Умієш?

— Трохи.

— Він мені стільки цікавого розповідає…

— Ми з вашою донькою великі друзі.

— То чого ж ви так довго мовчали?

— Він соромився, — відповіла за Шушу Аліса.

Шуша опустив очі.

ПРО ОДНУ ПРИМАРУ

Ми влітку живемо у Внуково. Це дуже зручно, бо туди йде монорейка і від неї до дачі п'ять хвилин ходу. В лісі, по другий бік дороги, ростуть бабки й красноголовці, та їх менше, аніж грибників.

Я приїздив на дачу просто із зоопарку і замість відпочинку потрапляв у вир тамтешнього життя. Центром його був сусідський хлопчик Коля, який славився на все Внуково тим, що відбирав у дітей іграшки. До нього навіть приїжджав психолог із Ленінграда й написав потім дисертацію про хлопчика Колю. Психолог вивчав Колю, а Коля їв варення і скиглив цілу добу.

Я привіз йому з міста триколісну фотонну ракету, щоб він менше пхинькав. Крім того, там жили Колина бабуся, яка любила поговорити про генетику й писала роман про Менделя, Алісина бабуся, хлопчик Юра та його мама Карма, троє близнят із сусідньої вулиці, що співали хором у мене під вікном, і, нарешті, примара.

Примара жила десь під яблунею і з'явилася порівняно недавно. У примару вірили Аліса й Колина бабуся. Більше ніхто в неї не вірив.

Ми сиділи з Алісою на терасі й чекали, поки новий робот Щолковської фабрики приготує манну кашу. Робот уже двічі перегорав, і ми разом з Алісою лаяли фабрику, але самим поратись не хотілося, а бабуся наша поїхала в театр.

Аліса сказала:

— Сьогодні він прийде.

— Хто — він?

— Мій примар.

— Примара — вона, — машинально поправив я, не зводячи очей із робота.

— Добре, — не стала сперечатися Аліса. — Нехай буде мій примара. А Коля відняв у близнят горіхи. Хіба це не дивно?

— Дивно. Так що ти казала про примару?

— Він хороший.

— У тебе всі хороші.

— Окрім Колі.

— Ну, окрім Колі… Я думаю, якби я привіз вогнедишну гадюку, ти б із нею теж подружилася.

— Напевно. А вона добра?

— З нею ще ніхто не зміг про це поговорити. Вона живе на Марсі й бризкається киплячою отрутою.

— Мабуть, її скривдили. Навіщо ви забрали її з Марса?

Тут я нічого відповісти не зміг. Це була чиста правда. У гадюки не питали, коли забирали її з Марса. А вона дорогою зжерла улюбленого собаку корабля "Калуга", за що її зненавиділи всі космонавти.

— Ну, то що ж примара? На що вона схожа? — перемінив я тему.

— Вона ходить, тільки коли темно.

— Авжеж. Це споконвіку так. Наслухалась ти казочок Колиної бабусі…

— Колина бабуся мені лише про історію генетики розказує. Які були на Менделя гоніння.

— До речі, а як реагує твоя примара на півнячий крик?

— Ніяк. А чому?

— Розумієш, порядна примара мусить щезати зі страшними прокльонами, коли на світанку прокричить півень.

— Я спитаю в неї сьогодні про півня.

— Ну добре.

— І я сьогодні ляжу трохи пізніше. Мені треба поговорити з примарою.

— Будь ласка. Гаразд, пожартували, і годі. Робот уже кашу переварив.

Аліса сіла до каші, а я — до вчених записок Гвіанського зоопарку. Там була вельми цікава стаття про укусамів. Революція в зоології, їм пощастило домогтися розмноження укусамів у неволі. Діти народжувались темно-зеленими, хоч у обох батьків панцир був голубий.

Стемніло. Аліса сказала:

— Ну, я пішла.

— Ти куди?

— До примари. Ти ж обіцяв.

— А я думав, що ти пожартувала. Ну, коли тобі так треба в сад, то вийди, тільки вдягни кофтинку, а то холодно стало. І щоб не далі яблуні.

— Куди ж мені далі? Він мене там чекає.

Аліса побігла в сад. Я краєм ока стежив за нею. Мені не хотілося вторгатись у світ її фантазій. Нехай її оточують і примари, й чарівниці, й відважні рицарі, й добрі велетні з казкової голубої планети… Звичайно, якщо вона лягатиме спати вчасно і нормально їстиме.

Я погасив світло на веранді, щоб воно не заважало мені пильнувати Алісу. Ось вона підійшла до яблуні, старої і гіллястої, й стала під нею.

І тут… Від стовбура яблуні відділилася голуба тінь і рушила їй назустріч. Тінь наче пливла в повітрі, не торкаючись трави.

Наступної миті, схопивши щось важке, я вже біг униз сходами, перестрибуючи через три приступки. Це мені вже не подобалося. Або це чийсь не дуже дотепний жарт, або… Що "або", я не придумав.

— Обережніше, тату, — гучно прошепотіла Аліса, зачувши мої кроки. — Ти його злякаєш.

Я схопив Алісу за руку. Переді мною танув у повітрі голубий силует.

— Тату, що ти наробив! Адже я його мало не врятувала.

Аліса ганебно ревла, поки я ніс її на терасу.

Що це було під яблунею? Галюцинація?..

— Навіщо ти це зробив? — рюмсала Аліса. — Ти ж обіцяв…

— Нічого я не зробив, — відповів я, — примар не буває.

— Ти ж сам його бачив. Чому ти говориш неправду? А він же не витримує коливань повітря. Хіба ти не розумієш, що до нього треба поволеньки підходити, щоб його вітром не здуло?

Я не знав, що відповісти. В одному був певен: тільки-но Аліса засне, вийду з ліхтарем у сад і обнишпорю його.

— А він тобі листа передав. Тільки я його тобі тепер не дам.

— Якого ще листа?

— Не дам.

Тут я помітив, що в кулаці у неї затиснутий аркуш паперу. Аліса глянула на мене, я на неї, і потім вона все-таки дала мені аркуш.

На аркуші моєю рукою було написано розклад годування червоних крумсів. Я шукав цей аркуш уже три дні.

— Алісо, де ти знайшла мою записку?

— А ти переверни її. У примари паперу не було, і я дала йому твій.

На звороті незнайомою рукою було написано по-англійському:

"Шановний професоре!

Я беру на себе сміливість звернутися до Вас, бо опинився в прикрому становищі, з якого не можу вийти без сторонньої допомоги. На жаль, я

не можу також і покинути кола радіусом один метр, центром якого є яблуня. Побачити ж мене в моєму жалюгідному становищі можна тільки в темряві.

Завдяки Вашій доньці, чуйному і вразливому створінню, мені пощастило нарешті встановити зв'язок із зовнішнім світом.

Я, професор Куракі, став жертвою невдалого експерименту. Я проводив досліди по передачі речовини на далекі відстані. Мені вдалося переправити з Токіо до Парижа двох індичок і кицьку. Їх благополучно прийняли мої колеги. Проте того дня, коли я вирішив перевірити експеримент на собі, пробки в лабораторії перегоріли саме під час експерименту, й енергії для переміщення виявилося недостатньо. Я розсіявся у просторі, причому моя найбільш концентрована частина знаходиться в районі Вашої шанованої дачі. В такому прикрому стані я перебуваю вже другий тиждень, і, без сумніву, мене вважають загиблим.

Благаю Вас, негайно після одержання мого листа пошліть телеграму в Токіо. Нехай хто-небудь замінить пробки в моїй лабораторії. Тоді я зможу матеріалізуватися.

Заздалегідь вдячний

Куракі".

Я довго вглядався в темряву під яблунею. Потім спустився з тераси, підійшов ближче. Блідо-голубе, ледь видиме сяйво погойдувалося під стовбуром. Придивившись, я розгледів силует людини. "Примара" благально, як мені здалося, здіймала до неба руки.

Більше я не став гаяти часу. Я добіг до монорейки і зі станції провідеофонив у Токіо.

Вся ця операція забрала десять хвилин.

Вже дорогою додому я згадав, що забув укласти Алісу. Я наддав кроку.

На терасі світла не вимкнули.

Там Аліса показувала свій гербарій і колекцію метеликів невисокому виснаженому японцеві. Японець тримав у руках каструльку і, не зводячи очей з Алісиних скарбів, делікатно їв манну кашу.

Побачивши мене, гість низько вклонився і сказав:

— Я професор Куракі, ваш довічний слуга. Ви і ваша донька врятували мені життя.

— Так, тату, це мій примара, — мовила Аліса. — Тепер ти в них віриш?

— Вірю, — відповів я. — Дуже приємно познайомитися.

ЗНИКЛІ ГОСТІ

Підготовка до зустрічі лабуцільців проходила урочисто. Ще ні разу Сонячної системи не відвідували гості з такої далекої зірки.

Першою сигнали лабуцільців прийняла станція на Плутоні, а через три дні з'язок із ними встановила Лондельська радіообсерваторія.

Лабуцільці були ще далеко, але космодром Шереметьєво-4 був повністю готовий до їхнього прийому. Дівчата з "Червоної троянди" прикрасили його гірляндами квітів, а слухачі Вищих поетичних курсів відрепетирували музично-літературний монтаж. Усі посольства

забронювали місця на трибунах, і кореспонденти ночували в буфеті космодрому.

Аліса жила неподалік, на дачі у Внуково і збирала гербарій. Вона хотіла зібрати гербарій кращий, аніж зібрав Ваня Шпіц зі старшої групи. Тож Аліса не брала участі в підготовці урочистої зустрічі. Вона навіть нічого не знала про неї.

Та й сам я до зустрічі не був прямо причетний. Моя робота почнеться потім, коли лабуцільці приземляться.

А тим часом події розгорталися так.

8 березня лабуцільці повідомили, що виходять на колову орбіту. Приблизно в цей час і сталася трагічна випадковість. Замість лабуцільського корабля станції наведення засікли зниклий два роки тому шведський супутник "Нобель-29". Коли ж помилку було виявлено, з'ясувалося, що лабуцільський корабель зник. Він уже пішов на посадку, і зв'язок із ним тимчасово урвався.

9 березня о 6.33 лабуцільці повідомили, що приземлилися в районі 55°20? північної широти і 37°40? східної довготи за земною системою координат, з можливою похибкою в 15, тобто неподалік від Москви.

Надалі зв'язок припинився, і поновити його, за винятком одного випадку, про який я скажу згодом, не вдавалося. Виявляється, земна радіація шкідливо впливала на прилади лабуцільців. Тої ж миті сотні машин і тисячі людей кинулися в район посадки гостей. Дороги були забиті охочими знайти лабуцільців. Космодром Шереметьєво-4 спорожнів. У буфеті не лишилося жодного кореспондента. Небо Підмосков'я кишіло вертольотами, гвинтокрилами, орнітоптерами, вихорольотами та Іншими літальними апаратами. Здавалося, хмари велетенських комарів нависли над землею.

Якби навіть корабель лабуцільців пішов під землю, його все одно виявили б. Та його не знайшли.

Жоден із тутешніх жителів не бачив, як спускався корабель. А це тим паче дивно, тому що в ті години майже всі жителі Москви і Підмосков'я дивилися в небо. Отже, сталася помилка.

Надвечір, коли я повернувся з роботи на дачу, все нормальне життя планети було порушене.

Люди боялися, чи не трапилось чого-небудь із гостями.

— Можливо, — сперечалися в монорейці, — вони з антиречовини і при вході в земну атмосферу випарувалися?

— Без спалаху, безслідно? Дурниці!

— Та чи багато ми знаємо про властивості антиречовини?

— А хто тоді радирував, що приземлився?

— Може, жартун?

— Нічого собі жартун! То, може, він і з Плутоном розмовляв?

— А можливо, вони невидимі?

— Однаково їх зафіксували б прилади...

Але все-таки версія про невидимість гостей завойовувала дедалі більше прихильників...

Я сидів на веранді і думав: а може, вони приземлилися поряд, на сусідньому полі? Стоять зараз, бідолашні, біля свого корабля і дивуються, чому це люди не хочуть звертати на них уваги. От-от образяться і полетять... Я хотів було вже спуститися вниз і вирушити на те саме поле, як побачив вервечку людей, що виходили з лісу. Це були жителі сусідніх дач. Вони трималися за руки, ніби грали в дитячу гру "коровай, коровай, кого хочеш, вибирай". Я збагнув, що сусіди передбачили мої думки і шукають навпомацки невидимих гостей.

І в цю мить зненацька заговорили всі радіостанції світу.

Вони передавали запис повідомлення, яке піймав радіолюбитель із Північної Австралії. У повідомленні повторювались координати і далі йшли слова: "Знаходимося в лісі... Вислали першу групу на пошуки людей. Не перестаємо приймати ваші передачі. Здивовані відсутністю контактів..." На цьому зв'язок урвався.

До версії про невидимість пристало ще кілька мільйонів прихильників. З тераси мені було видно, як вервечка дачників зупинилася і потім знову повернула до лісу. І в цю мить на терасу піднялася Аліса з кошиком суниць у руці.

— Чого вони всі бігають? — запитала вона, не привітавшись.

— Хто "вони"? Треба говорити "добридень", якщо не бачила з ранку свого єдиного батька.

— З вечора. Я спала, коли ти поїхав. Добридень, тату. А що трапилось?

— Лабуцільці загубилися, — відповів я.

— Я їх не знаю.

— Їх ніхто ще не знає.

— А як же вони тоді загубилися?

— Летіли на Землю. Прилетіли і загубились.

Я відчував, що говорю дурниці. Але ж це була чистісінька правда. Аліса глянула на мене з підозрою:

— А хіба так буває?

— Ні, не буває. Як правило, не буває.

— А вони космодрому не знайшли?

— Напевно.

— І де ж вони загубилися?

— Десь під Москвою. Можливо, й неподалік звідсіля.

— І їх шукають на вертольотах і пішки?

— Авжеж.

— А чому вони не прийдуть самі?

— Мабуть, вони ждуть, поки до них прийдуть люди. Адже вони вперше на Землі. От і не відходять від корабля.

Аліса помовчала, ніби вдоволена моєю відповіддю. Пройшлася разів зо два, не випускаючи з рук кошика з суницями, по терасі. Потім спитала:

— А вони в полі чи в лісі?

— У лісі.

— А звідки ти знаєш?

— Вони самі казали. По радіо.

— От добре.

— Що добре?

— Що вони не в полі.

— Чому?

— Я злякалась, що я їх бачила.

— Як так?!

— Та ніяк, я пожартувала…

Я схопився із стільця. Взагалі-то Аліса велика вигадниця…

— Я не ходила в ліс, тату. Слово честі, не ходила. Я була на галявці. Отже, я не їх бачила.

— Алісо, викладай усе, що знаєш. І нічого від себе не доточуй. Ти бачила в лісі дивних… людей?

— Слово честі, я не була в лісі.

— Ну добре, на галяві.

— Я нічого лихого не зробила. І вони зовсім не дивні.

— Та скажи ти по-людському: де і кого ти бачила? Не муч мене і все людство в моїй особі!

— А ти людство?..

— Послухай, Алісо…

— Ну гаразд. Вони тут. Вони прийшли зі мною.

Я мимоволі огледівся. Тераса була порожня. І якщо не рахувати гудючого джмеля, нікого, крім нас з Алісою, на ній не було.

— Та ні, ти не там дивишся. — Аліса зітхнула, підійшла до мене ближче і сказала: — Я їх хотіла залишити собі. Я ж не знала, що люд ство їх шукає.

І вона простягла мені кошик із суницями. Вона піднесла мені кошик аж до очей, і я, сам собі не вірячи, чітко розгледів дві фігурки у скафандрах. Вони були вимащені суничним соком і сиділи, осідлавши удвох одну ягоду.

— Я їм не робила боляче, — сказала Аліса винуватим голосом. — Я думала, що вони гномики з казки.

Та я вже не слухав її. Ніжно притискаючи кошик до серця, я мчав до відеофона і думав, що трава для них мала здатися високим лісом. Так відбулася перша зустріч із лабуцільцями.

СВОЯ ЛЮДИНА В МИНУЛОМУ

Випробування машини часу проводилося в Малому залі Будинку вчених. Я зайшов по Алісу в дитячий садок, а там збагнув, що, коли поведу її додому, спізнюся на випробування. Тому я взяв з Аліси клятву, що вона поводитиметься гідно, і ми пішли в Будинок учених.

Представник Інституту часу, дуже високий і дуже лисий чоловік, стояв перед машиною часу і пояснював науковій громадськості, як вона збудована. Наукова громадськість уважно слухала його.

— Перший дослід, як ви всі знаєте, був невдалий, — говорив він. — Послане нами кошеня попало в початок двадцятого століття і вибухнуло в районі річки Тунгуски, що започаткувало легенду про Тунгуський метеорит. Відтоді ми не знали великих невдач. Правда, в силу певних закономірностей, з якими охочі можуть ознайомитися в брошурі нашого інституту, поки що ми можемо посилати людей і пред мети тільки в сімдесяті роки двадцятого століття. Треба сказати, що дехто з наших співробітників побував там, звичайно цілком таємно, і щасливо повернувся назад. Сама процедура переміщення в часі по рівняно нескладна, хоч за нею криється багаторічна праця сотень людей. Досить надіти на себе хронокінний пояс... Я хотів би, щоб до мене піднявся доброволець із залу, і я покажу на ньому порядок під готовки мандрівника в часі...

Запало незручне мовчання. Ніхто не зважувався першим вийти на сцену. І тут, певна річ, на сцені з'явилася Аліса, яка тільки п'ять хвилин тому поклялася поводитись гідно.

— Алісо, — крикнув я, — негайно вернися!

— Не хвилюйтеся, — сказав представник інституту, — з дитиною нічого не трапиться.

— Зі мною нічого не трапиться, тату! — весело мовила Аліса.

У залі засміялись і почали оглядатися, шукаючи очима суворого батька.

Я вдав, що зовсім ні при чому.

Представник інституту надів на Алісу пояс, прикріпив до скронь щось схоже на навушники.

— От і все, — сказав він. — Тепер людина готова до подорожі в часі. Варто їй зайти до кабіни, як вона опиниться в тисяча дев'ятсот сімдесят п'ятому році.

"Що він говорить! — майнула у мене в мозку панічна думка. — Адже Аліса негайно скористається цією можливістю!" Та було пізно.

— Куди ти, дівчинко? Зупинися! — крикнув представник інсти туту.

Аліса вже зайшла в кабіну, і на очах у всього залу її не стало. Зал хором охнув.

Зблідлий представник інституту розмахував руками, намагаючись угамувати галас. І, бачачи, що я біжу до нього по проходу, заговорив, схилившись аж до мікрофона, щоб було дужче чути:

— З дитиною нічого не трапиться. Через три хвилини вона опи ниться знову в цьому залі. Я даю слово, що апаратура цілком надійна і випробувана! Не хвилюйтеся!

Йому було добре говорити. А я стояв на сцені й думав про долю кошеняти, яке перетворилося на Тунгуський метеорит. Я і вірив і не вірив лекторові. Самі поміркуйте — знати, що ваша дитина знаходиться зараз у майже столітньому минулому… А раптом вона там утече від машини? І заблудиться?

— А чи не можна мені податися за нею? — спитав я.

— Ні. Через хвилину… Та ви не турбуйтеся, там її зустріне наш чоловік.

— То там ваш співробітник?

— Та ні, не співробітник. Просто ми знайшли чоловіка, який чудово зрозумів наші проблеми, і друга кабіна стоїть у нього на квартирі. Він живе там, у двадцятому столітті, але в силу свого фаху іноді буває в майбутньому.

Цієї миті в кабіні показалась Аліса. Вона вийшла на сцену з виглядом людини, яка прекрасно виконала свій обов'язок. Під пахвою вона тримала товсту старовинну книжку.

— От бачте… — сказав представник інституту.

Зал дружно зааплодував.

— Дівчинко, розкажи, що ти бачила? — спитав лектор, не даючи мені навіть підійти до Аліси.

— Там дуже цікаво, — відповіла вона. — Бах! — і я в іншій кімнаті. Там сидить за столом дядя і пише щось. Він у мене спитав: "Ти, дівчинко, з двадцять першого століття?" Я кажу, що напевно, тільки я наше століття не лічила, бо ще погано лічу, я ходжу в дитячий садок, у середню групу. Дядя сказав, що дуже приємно і що мені доведеться повернутися назад. "Хочеш подивитися, яка була Москва, коли твого дідуся ще не було?" Я кажу, що хочу. І він мені показав. Вельми чудове і невисоке місто. Потім я спитала, як його звати, а він сказав, що Аркадій, і він письменник, і пише фантастичні книжки про майбутнє. Він, виявляється, не все вигадує, бо до нього інколи приходять люди з нашого часу і все розповідають. Тільки він не може про це розповісти

нікому, бо це страшенна таємниця. Він мені подарував свою книжку… А потім я вернулась.

Зал зустрів Алісину розповідь бурхливими оплесками.

А далі з місця підвівся шанований академік і сказав:

— Дівчинко, ви тримаєте в руках унікальну книжку — перше видання фантастичного роману "Плями на Марсі". Чи не могли б ви подарувати мені цієї книжки? Ви все одно ще не вмієте читати.

— Ні, — відповіла Аліса. — Я скоро навчуся і сама прочитаю…

ПОДОРОЖ АЛІСИ

Фантастична повість

Розділ 1

ЗЛОЧИННИЦЯ АЛІСА

Я обіцяв Алісі: "Закінчиш другий клас — візьму тебе з собою в літню експедицію. Полетимо на кораблі "Пегас" збирати рідкісних тварин для нашого зоопарку". Я сказав про це ще взимку, відразу після Нового року. І заодно поставив кілька умов: добре вчитися, не робити дурниць і не йти на авантюри.

Аліса чесно виконувала умови, і, здавалося, ніщо не загрожувало нашим планам. Але в травні, за місяць до відльоту, трапилась подія, яка ледь було все не зіпсувала.

Того дня я працював дома, писав статтю для "Вісника космозоології". Крізь відчинені двері кабінету я побачив, що Аліса прийшла зі школи

похмура, жбурнула з розмаху на стіл сумку з диктофоном та мікрофільмами, від обіду відмовилася і замість улюбленої в останні місяці книжки "Звірі далеких планет" узялася читати "Трьох мушкетерів".

— У тебе неприємності? — спитав я.

— Аж ніяк, — відповіла Аліса. — З чого ти взяв?

— Так, здалося.

Аліса подумала трохи, відклала книжку і спитала:

— Тату, а в тебе нема часом золотого самородка?

— А великий тобі потрібен самородок?

— Кілограма на півтора.

— Нема.

— А трохи меншого?

— Чесно кажучи, і трохи меншого нема. Ніякого нема у мене самородка. Навіщо він мені?

— Не знаю, — мовила Аліса. — Просто мені знадобився самородок.

Я вийшов із кабінету, сів поруч з нею на диван і сказав:

— Розповідай, що там у тебе трапилось.

— Нічого особливого. Просто потрібен самородок.

— А якщо цілком відверто?

Аліса глибоко зітхнула, подивилася у вікно, нарешті зважилася:

— Тату, я злочинниця.

— Злочинниця?

— Я вчинила пограбування, і тепер мене, напевно, виженуть зі школи.

— Жаль, — сказав я. — Ну, говори далі. Сподіваюся, що все не так страшно, як здається на перший погляд.

— Одне слово, ми з Альошею Наумовим вирішили піймати щуку-гіганта. Вона водиться в Ікшинському водосховищі і пожирає мальків. Нам про неї розповів один рибалка, ти його не знаєш.

— А до чого тут самородок?

— Для блешні.

— Що?

— Ми в класі обговорювали і вирішили, що треба щуку ловити на блешню. Просту щуку ловлять на просту блешню, а гігантську щуку треба ловити на особливу блешню. І тоді Льова Званськии сказав про самородок. А в нас у шкільному музеї є самородок. Точніше, був самородок. Вагою у півтора кілограма. Його школі один випускник подарував. Він його з поясу астероїдів привіз.

— І ви вкрали золотий самородок вагою у півтора кілограма?

— Це не зовсім так, тату. Ми його позичили. Льова Званськии сказав, що в нього батько геолог і він привезе новий. А поки що ми вирішили зробити блешню із золота. Щука напевно клюне на таку блешню.

— А далі що?

— Далі нічого особливого. Хлопці побоялися відчинити шафу. І ми тягли жеребок. Я б ніколи не стала брати золотого самородка, але жеребок випав мені.

— Випав.

— Що?

— Жеребок випав тобі.

— Атож, жеребок випав мені, і я не могла відступити перед усіма дітьми. Тим паче, ніхто б і не помітив, що цього самородка не стало.

— А потім?

— А потім ми пішли до Альоші Наумова, взяли лазер і розпиляли цей триклятий самородок. І поїхали на Ікшинське водосховище. І щука відкусила нашу блешню.

Аліса подумала трохи й додала:

— А може, й не щука. Можливо, корч. Блешня була дуже важка.

Ми шукали її і не знайшли. Пірнали по черзі.

— І ваш злочин відкрився?

— Так, тому що Званський — обманщик. Він приніс із дому пригорщу алмазів, а каже, що золота нема ні шматочка. Ми його відправили з алмазами додому. Здалися нам його алмази! А тут приходить Олена Олександрівна і каже: "Молодь, очистіть музей, я зараз сюди первачків на екскурсію приведу". Бувають же такі нещасливі збіги! І все одразу ж виявилось. Вона до директора побігла. "Небезпека, — каже (ми під дверима слухали), — у когось пробудилося в крові минуле!" Альошка Наумов, правда, сказав, що він усю провину на себе візьме, але я не погодилась. Якщо жеребок випав, нехай мене й карають. От і все.

— І все? — здивувався я. — Так ти зізналася?

— Не встигла, — відповіла Аліса. — Нам строк дали до завтра. Олена сказала, що або завтра самородок буде на місці, або не минути гострої розмови. Отже, завтра нас знімуть із змагань, а може, навіть виженуть зі школи.

— З яких змагань?

— Завтра у нас гонки в повітряних пузирях. На першість школи. А наша команда від класу — саме Альошка, я і Єговров. Не може ж Єговров один летіти.

— Ти забула ще про одне ускладнення, — сказав я.

— Про яке? — спитала Аліса таким голосом, ніби здогадувалась.

— Ти порушила нашу домовленість.

— Порушила, — згодилась Аліса. — Але я сподівалася, що порушення не дуже сильне.

— Так? Украсти самородок вагою у півтора кілограма, розпиляти його на блешні, утопити в Ікшинському водосховищі і навіть не

зізнатися! Боюсь, що доведеться тобі лишитися, "Пегас" полетить без тебе.

— Ой, тату! — мовила Аліса тихо. — Що ж тепер робитимемо?

— Думай, — сказав я і вернувся в кабінет дописувати статтю.

Та писалося погано. Надто вже безглузда історія виходила. Як маленькі діти, розпиляли музейний експонат.

Через годину я виглянув із кабінету. Аліси не було. Кудись подалася. Тоді я подзвонив у Мінералогічний музей Фрідману, з яким я колись зустрічався на Памірі.

На екрані відеофона з'явилося кругле обличчя з чорними вусами.

— Льоню, — сказав я, — у тебе нема в запасниках зайвого самородка вагою кілограма на півтора?

— Є і на п'ять кілограмів. А навіщо тобі? Для роботи?

— Ні, вдома потрібен.

— Не знаю, що тобі порадити, — відповів Льоня, закручуючи вуса. — Адже вони всі заприбутковані.

— Мені який-небудь, хоч завалящий, — попросив я. — Дочці в школі знадобився.

— Алісі?

— Алісі.

— Тоді знаєш що, — мовив Фрідман, — я тобі дам самородок. Точніше, не тобі, а Алісі. Але ти мені віддячиш добром за добро.

— Залюбки.

— Дай на один день синебарса.

— Що?

— Синебарса. У нас миші завелися.

— У камінні?

— Не знаю вже, чим вони живляться, але завелися. І кицьки не бояться. І на мишоловку не зважають. А від запаху і вигляду синебарса миші, як усім відомо, тікають щодуху світ за очі.

Що мені було робити? Синебарс — тварина рідкісна, і мені самому доведеться їхати з ним у музей і там дивитися, щоб синебарс кого-небудь не покусав.

— Гаразд, — згодився я. — Тільки пришли самородок завтра на ранок, пневмопоштою.

Я вимкнув відеофон, і відразу ж пролунав дзвінок у двері. Я відчинив. За дверима стояв білявий хлопчик в оранжевому костюмі венеріанського розвідника, з емблемою першопрохідця Сіріанської системи на рукаві.

— Пробачте, — сказав хлопчик. — Ви Алісин батько?

— Я.

— Здрастуйте. Моє прізвище Єговров. Аліса вдома?

— Нема. Пішла кудись.

— Жаль. Вам можна довіряти?

— Мені? Можна.

— Тоді в мене до вас чоловіча розмова.

— Як космонавт із космонавтом?

— Не смійтеся, — зашарівся Єговров. — З часом я носитиму цей костюм по праву.

— Не маю сумніву, — мовив я. — Так що за чоловіча розмова?

— Нам з Алісою виступати на змаганнях, але тут трапилася одна обставина, через яку її можуть із змагань зняти. Словом, їй треба повернути в школу одну загублену річ. Я вам її даю, але нікому ні слова. Ясно?

— Ясно, таємничий незнайомцю, — відповів я.

— Тримайте.

Він простяг мені мішечок. Мішечок був важкий.

— Самородок? — запитав я.

— А ви знаєте?

— Знаю.

— Самородок.

— Сподіваюсь, не крадений?

— Та ні, що ви! Мені його в клубі туристів дали. Ну, до побачення.

Не встиг я повернутися до кабінету, як у двері знову подзвонили. За дверима стояли дві дівчинки.

— Здрастуйте, — сказали вони хором. — Ми з першого класу. Візьміть для Аліси.

Вони простягли мені два однакових гаманці і майнули. В одному гаманці лежали чотири золоті монети, старовинні золоті монети з чиєїсь колекції. У другому — три чайні ложки. Ложки, виявилися, правда, не золотими, а платиновими, але догнати дівчаток я не зміг. Ще один самородок рука невідомого доброзичливця підкинула в поштову скриньку. Потім приходив Льова Званський і намагався упхати мені маленьку шкатулку з алмазами. За ним прийшов один старшокласник і приніс відразу три самородки.

— Я в дитинстві каміння збирав, — сказав він.

Аліса повернулася ввечері. Від дверей вона мовила врочисто:

— Тату, не журися, все владналося. Ми з тобою летимо в експедицію.

— Чому така переміна? — спитав я.

— Тому що я знайшла самородок.

— Де?

Аліса ледве витягла з сумки самородок. На вигляд у ньому було кілограмів шість-сім.

— Я поїхала до Полоскова. До нашого капітана. Він усіх своїх знайомих обдзвонив, коли дізнався, в чому річ. І ще нагодував мене обідом, отож я не голодна.

Тут Аліса побачила розкладені на столі самородки та інші золоті речі, що назбиралися за день у нашому домі.

— Ой-ой-ой! — вигукнула вона. — Наш музей розбагатіє.

— Послухай, злочиннице, — сказав я тоді, — я б тебе ні за що не взяв у експедицію, якби не твої друзі.

— А до чого тут мої друзі?

— Та до того, що вони навряд чи стали б бігати по Москві й шукати золоті речі для дуже поганої людини.

— Не така вже я погана людина, — мовила Аліса без зайвої скромності.

Я насупився, та в цю мить у стіні дзвякнув приймальний пристрій пневматичної пошти. Я відкрив люк і дістав пакет із самородком з Мінералогічного музею. Фрідман виконав свою обіцянку.

— Це від мене, — сказав я.

— От бачиш, — зраділа Аліса. — Отже, ти теж мій друг.

— Виходить, так, — відповів я. — Але попрошу не зазнаватися.

Наступного ранку мені довелося провести Алісу до школи, бо загальна вага золотого запасу в нашій квартирі сягнула вісімнадцяти кілограмів.

Передаючи їй сумку біля входу до школи, я промовив:

— Зовсім забув про покарання.

— Про яке?

— Доведеться тобі в неділю взяти із зоопарку синебарса і піти з ним у Мінералогічний музей.

— Із синебарсом — у музей? Він же дурний.

— Так, він там лякатиме мишей, а ти подивишся, щоб він іще кого-небудь не злякав.

— Домовилися, — сказала Аліса. — Але в експедицію ми все-таки летимо.

— Летимо.

Розділ 2

СОРОК ТРИ ЗАЙЦІ

Останні два тижні перед відльотом минули в поспіху, хвилюваннях і не завжди необхідній біганині. Аліси я майже не бачив.

По-перше, треба було приготувати, перевірити, перевезти і розмістити в "Пегасі" клітки, пастки, ультразвукові приманки, капкани, сіті, силові установки і ще тисячу речей, які потрібні для ловіння звірів.

По-друге, треба було запастися ліками, харчами, фільмами, чистою плівкою, апаратами, диктофонами, софітами, мікроскопами, гербарними папками, записниками, гумовими чобітьми, лічильно-обчислювальними машинами, парасольками від сонця і дощу, лимонадом, плащами, панамами, сухим морозивом, автольотами і ще мільйоном речей, які можуть знадобитися, а можуть і не знадобитися в експедиції. По-третє, раз ми вже дорогою опускатимемося на наукових базах, станціях і різних планетах, треба взяти з собою вантажі й посилки: апельсини для астрономів на Марсі, оселедці в банках для розвідників Малого Арктура, вишневий сік, туш і гумовий клей для археологів у системі 2-БЦ, парчеві халати й електрокардіографи для жителів планети Фікс, гарнітур горіхового дерева, який виграв житель планети Самора у вікторині "Чи знаєте ви Сонячну систему?", айвове варення (вітамінізоване) для ліценіанців і ще безліч подарунків і посилок, що їх нам приносили до останньої хвилини бабусі, дідусі, брати, сестри, батьки, матері, діти й онуки тих людей та інопланетників, з якими нам доведеться побачитись. Урешті-решт наш "Пегас" став схожий на ноїв ковчег, на плавучий ярмарок, на магазин "Універсам" і навіть на склад торговельної бази. Я схуд за два тижні на шість кілограмів, а капітан "Пегаса", відомий космонавт Полосков, постарів на шість років.

Оскільки "Пегас" — невелике судно, то й екіпаж на ньому маленький. На Землі та інших планетах командую експедицією я, професор Селезньов із Московського зоопарку. Те, що я професор, зовсім не означає, що я вже старий, сивий і поважний чоловік. Так сталося, що я змалку люблю всяких тварин і ніколи не міняв їх на каміння, марки, радіоприймачі та інші цікаві речі. Коли мені минуло десять років, я прийшов у гурток юннатів у зоопарку, потім закінчив школу і пішов в університет учитися на біолога. А поки вчився, й далі кожен вільний день проводив у зоопарку та біологічних лабораторіях. Коли я закінчив університет, то знав про тварин стільки, що зміг написати про них свою першу книжку. Тоді ще не було швидкісних кораблів, які літають у будь-який кінець Галактики, і тому було мало космічних зоологів. Я став одним із перших. Відтоді минуло двадцять років, і космічних зоологів стало дуже багато. Та я виявився одним із

перших. Я облетів безліч планет і зірок і непомітно для себе самого став професором.

Коли "Пегас" відривається від земної тверді, то господарем на ньому і головним начальником над усіма нами стає Геннадій Полосков, відомий космонавт і командир корабля. Ми з ним зустрічалися й раніше, на далеких планетах і наукових базах. Він часто буває у нас дома й особливо дружить з Алісою. Полосков зовсім не схожий на відважного космонавта, і коли він скидає форму капітана-зорельотчика, то стає схожим на вихователя в дитячому садку або бібліотекаря. Полосков невисокий на зріст, білявенький, мовчазний і дуже делікатний. Та коли він сидить у своєму кріслі на містку космічного корабля, він міняється — і голос стає іншим, і навіть обличчя набуває твердості й рішучості. Полосков ніколи не втрачає самовладання, і його вельми поважають у космофлоті. Мені ледве вдалося умовити його полетіти капітаном на "Пегасі", бо Джек О'Коннол пропонував йому прийняти новий пасажирський лайнер на лінії Земля — Фікс. І якби не Аліса, ніколи б мені Полоскова не вмовити. Третій член екіпажу "Пегаса" механік Зелений. Це високий на зріст чоловік, з пишною рудою бородою. Він хороший механік і разів п'ять літав із Полосковим на інших кораблях. Найбільше для нього задоволення — копирсатися у двигуні й що-небудь лагодити в машинному відділенні. Це загалом чудова якість, та іноді Зелений захоплюється, і тоді якась дуже важлива машина або прилад виявляються розібраними саме в той момент, коли вони дуже потрібні. І ще Зелений — великий песиміст. Він думає, що "це" добром не кінчиться. Що "це"? Та все. Наприклад, він бороду запустив, бо прочитав у якійсь старовинній книзі, що один купець порізався бритвою і помер від зараження крові. Хоч тепер на всій Землі не знайти такої бритви, щоб порізатися і всі чоловіки змащують уранці обличчя пастою, замість того щоб голитися, він про всяк випадок запустив бороду. Коли ми потрапляємо на невідому планету, він одразу радить нам летіти звідси, бо звірів тут усе одно нема, а якщо є, то такі, що зоопарку не потрібні, а якщо потрібні, то нам усе одно їх не довезти до Землі, і так далі. Але ми всі звикли до Зеленого і на його бурчання не зважаємо. А він на нас не ображається.

Четвертим членом нашого екіпажу, якщо не рахувати кухонного робота, який вічно ламається, і всюдиходів-автоматів, була Аліса. Вона, як відомо, моя донька, закінчила другий клас, з нею завжди що-небудь трапляється, але всі її пригоди поки що кінчалися щасливо. Аліса корисна в експедиції людина — вона вміє доглядати за звірами і майже нічого не боїться.

Вночі перед відльотом я спав погано: мені здавалося, що хтось ходить по дому і грюкає дверима. Коли я встав, Аліса була вже одягнена, ніби й не лягала спати. Ми спустилися до автольота. Речей у нас не було, якщо не рахувати моєї чорної теки й Алісиної сумки через плече, до якої були прив'язані ласти і гарпун для підводного полювання.

Ранок був холодний і свіжий. Метеорологи обіцяли дати дощ після обіду, але, як завжди, трохи помилились, і їхній дощ вилився ще вночі. На вулицях було порожньо, ми попрощалися з нашими рідними і обіцяли писати листи з усіх планет.

Автоліт неквапливо піднявся над вулицею і легко полетів на захід, до космодрому. Я передав керування Алісі, а сам витяг довгі списки, тисячу разів виправлені й перекреслені, і заходився їх вивчати, бо капітан Полосков поклявся мені, що, коли не викинути принаймні три тонни вантажу, ми ніколи не зможемо відірватися від Землі.

Я не помітив, як ми долетіли до космодрому. Аліса була зосереджена і нібито про щось не переставала думати. Вона так замислилася, що опустила автоліт біля чужого корабля, який вантажив поросят на Венеру.

Побачивши машину, що опускається з неба, поросята розсипались урізнобіч, приставлені до них роботи кинулися їх ловити, а начальник вантаження вилаяв мене за те, що я доручаю посадку маленькій дитині.

— Вона не така маленька, — відповів я начальникові. — Вона другий клас закінчила.

— Тим паче соромно, — сказав начальник, притискаючи до грудей щойно спіймане порося. — Ми їх тепер до вечора не зберемо!

Я докірливо глянув на Алісу, взяв кермо і перегнав машину до білого "Пегаса".

"Пегас" у дні своєї корабельної молодості був швидкісним поштовим судном. Потім, коли з'явилися кораблі швидші й місткіші, "Пегас" переробили для експедицій. У ньому були просторі трюми, і він уже послужив і геологам, і археологам, а тепер пригодився й зоопарку. Полосков чекав нас, і не встигли ми привітатися, як він спитав:

— Придумали, куди три тонни діти?

— Дещо придумав, — мовив я.

— Розповідай!

Цієї миті до нас підійшла скромна бабуся в синій шалі й запитала:

— Ви не візьмете з собою маленької посилочки моєму синові на Альдебаран?

— Ну от, — махнув рукою Полосков, — цього ще бракувало!

— Зовсім малесеньку, — сказала бабуся. — Грамів на двісті, не більше. Ви уявляєте, як йому буде не одержати ніякого подарунка до дня народження?

Ми не уявляли.

— А що в посилці? — запитав делікатний Полосков, здаючись на милість переможниці.

— Нічого такого. Тортик. Коля так любить тортики! І стереоплівочка, на якій зображено, як його синок, а мій онучок учиться ходити.

— Несіть, — мовив понуро Полосков.

Я подивився, де Аліса. Аліса кудись пропала. Над космодромом сходило сонце, і довга тінь від "Пегаса" торкнулася будівлі космопорту.

— Слухай, — звернувся я до Полоскова, — ми перегонимо частину вантажу на Місяць рейсовим кораблем. А з Місяця буде легше стартувати.

— Я теж так думав, — сказав Полосков. — Про всяк випадок знімемо чотири тонни, щоб був запас.

— Куди посилочку передати? — спитала бабуся.

— Робот на вході прийме, — відповів Полосков, і ми з ним заходилися перевіряти, що вивантажити до Місяця.

Краєм ока я поглядав, куди поділася Аліса, і тому звернув увагу й на бабусю з посилочкою. Бабуся стояла в тіні корабля й тихо сперечалася з роботом-навантажувачем. За бабусею височів сильно перевантажений автовізок.

— Полосков! — покликав я, — зверни увагу.

— Ой, — сказав відважний капітан. — Я цього не переживу! Тигрячим стрибком він підскочив до бабусі.

— Що це?! — громовим голосом запитав він.

— Посилочка, — відповіла бабуся боязко.

— Тортик?

— Тортик. — Бабуся вже оговталася з переляку.

— Такий великий?

— Даруйте, капітане, — суворо мовила бабуся. — Ви що, хочете, щоб мій син один-однісінький їв присланий мною тортик, не поділившись зі своїми ста тридцятьма товаришами? Ви цього хочете?

— Я нічого більше не хочу! — сказав у розпачі Полосков. — Я лишаюсь дома і нікуди не лечу.

Ясно? Я нікуди не лечу!

Бій з бабусею тривав півгодини і закінчився перемогою Полоскова. Тим часом я пройшов у корабель і наказав роботам зняти з борту апельсини й гарнітур горіхового дерева.

Алісу я зустрів у найдальшому переході вантажного трюму і дуже здивувався зустрічі.

— Ти що тут робиш? — спитав я.

Аліса сховала за спину в'язку бубликів і відповіла:

— Знайомлюся з кораблем.

— Іди в каюту, — сказав я.

І поквапився далі.

Нарешті о дванадцятій ми закінчили перевантаження. Все було готове. Ми ще раз перевірили з Полосковим вагу вантажу — вийшов резерв у двісті кілограмів, отож можна було спокійно підніматися в космос.

Полосков викликав по внутрішньому зв'язку механіка Зеленого. Механік сидів біля пульта керування, розчісував свою руду бороду. Полосков нахилився аж до екрана відеофона і спитав:

— Можемо стартувати?

— Будь-якої миті, — відповів Зелений. — Хоч погода мені не подобається.

— Диспетчерська, — промовив Полосков у мікрофон, — "Пегас" просить зліт.

— Хвилиночку, — обізвався диспетчер. — У вас нема вільного місця?

— Жодного, — твердо сказав Полосков. — Ми пасажирів не беремо.

— Але, може, хоч чоловік п'ять візьмете? — попросив диспетчер.

— А навіщо? Невже нема рейсових кораблів?

— Усі перевантажені.

— Чому?

— Невже ви не знаєте? На Місяці сьогодні футбольний матч на кубок Галактичного сектора Земля — планета Фікс.

— А чому на Місяці? — здивувався Полосков, який не цікавився футболом і взагалі за дні підготовки до польоту відстав від дійсності.

— Простодушний чоловік! — сказав диспетчер. — Як же фіксіанці гратимуть при земному тяжінні? їм і на Місяці нелегко доведеться.

— Отже, ми їх обіграємо? — спитав Полосков.

— Хто знає, — відповів диспетчер. — Вони переманили з Марса трьох захисників і Сімона Брауна.

— Мені б ваш клопіт, — буркнув Полосков. — Коли даєте зліт?

— І все-таки ми переможемо, — втрутилася в розмову Аліса, яка непомітно проникла на місток.

— Авжеж, дівчинко, — зрадів диспетчер. — Може, візьмете вболівальників? Щоб відправити всіх охочих, мені треба вісім кораблів. Не уявляю, що робити. А заявки надходять і досі.

— Ні, — відрубав Полосков.

— Ну, справа ваша. Заводьте двигуни.

Полосков перемкнувся на машинне відділення.

— Зелений, — сказав він, — умикай планетарні. Тільки потихеньку. Перевіримо, чи нема перевантаження.

— Звідкіля воно візьметься? — обурився я. — Ми ж усе перелічили.

Корабель ледь затремтів, набираючи потужності.

— П'ять, чотири, три, два, один — пуск, — скомандував капітан.

Корабель здригнувся і лишився на місці.

— Що сталося? — запитав Полосков.

— Що у вас сталося? — запитав диспетчер, який спостерігав за нашим стартом.

— Не йде, — сказав Зелений. — Я ж казав: нічого путнього з цього не вийде.

Аліса сиділа, пристебнувшись до крісла, і не дивилася в мій бік.

— Спробуємо ще раз, — мовив Полосков.

— Пробувати не треба, — відповів Зелений. — Значне перевантаження. У мене прилади перед очима.

Полосков спробував ще раз підняти "Пегас", але корабель стояв на землі мов прикутий. Тоді Полосков сказав:

— У нас якісь помилки в розрахунках.

— Ні, ми перевірили на лічильній машині, — відповів я. — У нас резерв двісті кілограмів.

— Але що ж тоді діється?

— Доведеться викидати вантаж за борт. Ми не можемо гаяти часу. З якого трюму почнемо?

— З першого, — запропонував я. — Там посилки. Зачекаємо їх на Місяці.

— Тільки не з першого, — сказала раптом Аліса.

— Ну гаразд, — відповів я їй машинально. — Тоді почнемо з третього — там клітки й сіті.

— Тільки не з третього, — сказала Аліса.

— А це що за витівки? — спитав суворо Полосков.

І в цю мить диспетчер знову вийшов на зв'язок.

— "Пегас", — мовив він, — на вас надійшла скарга.

— Яка скарга?

— Вмикаю довідкове бюро.

На екрані з'явився зал чекання. Біля довідкового бюро юрмились люди. Серед них я впізнав кілька знайомих облич. Звідкіля я їх знаю?

Жінка, що стояла найближче до довідкового бюро, сказала, дивлячись на мене:

— Соромно все-таки. Не можна так потурати пустощам.

— Яким пустощам? — здивувався я.

— Я сказала Альоші: на Місяць ти не летиш, у тебе п'ять трійок за четверту чверть.

— І я заборонила Льові летіти на цей матч, — підтримала її інша жінка. — Залюбки міг би подивитися по телевізору.

— Ага, — сказав я поволі.

Я впізнав нарешті людей, які зібралися біля довідкового бюро: це були батьки дітей з Алісиного класу.

— Все ясно, — мовив Полосков. — І багато у нас на борту "зайців"?

— Я не думала, що у нас перевантаження, — призналась Аліса. — Не могли ж діти пропустити матч віку! Що ж виходить — я подивлюся, а вони ні?

— І багато у нас "зайців"? — повторив Полосков сталевим голосом.

— Наш клас і два паралельних, — відповіла тихо Аліса. — Поки тато вночі спав, ми злетілися до космодрому й залізли на корабель.

— Нікуди ти не летиш, — сказав я. — Ми не можемо брати в експедицію безвідповідальних людей.

— Тату, я більше не буду! — почала благати Аліса. — Та зрозумій же, у мене сильно розвинуте почуття обов'язку!

— Ми розбитися могли через твоє почуття обов'язку, — відповів Полосков.

Взагалі-то він усе Алісі прощає, але зараз він дуже розсердився.

— Ходімо витягати "зайців", — додав він. — Якщо впораємося за півгодини, залишаєшся на кораблі. Ні — летимо без тебе.

Останнього "зайця" ми витягли з трюму через двадцять три хвилини. Ще через шість хвилин вони усі вже стояли, страшенно засмучені й пригнічені, біля корабля, і до них від будівлі космодрому бігли мами, тата і бабусі.

Усього "зайців" на "Пегасі" виявилося сорок три чоловіки. Я досі не розумію, як Алісі вдалося їх розмістити на борту, а нам — жодного з них не помітити.

— Щасливо, Алісо! — крикнув знизу Альоша Наумов, коли ми нарешті піднялися до люка. — Повболівай за нас! І повертайся скоріше!

— Фізкультпривіт!.. — відповіла йому Аліса. — Негарно вийшло, тату, — сказала вона мені, коли ми вже піднялися над Землею і взяли курс до Місяця.

— Негарно, — згодився я. — Мені за тебе соромно.

— Я не про те, — мовила Аліса. — Адже третій "Б" полетів у повному складі ще вночі у мішках із-під картоплі на вантажній баржі. Вони-то будуть на стадіоні, а наші другі класи — ні. Я не виправдала довіри товаришів.

— А куди картоплю з мішків діли? — здивовано спитав Полосков.

— Не знаю, — відповіла Аліса. Подумала і додала: — Якими очима я дивитимусь на стадіоні на третій "Б"? Просто жах!

Розділ 3

ТИ ЧУВ ПРО ТРЬОХ КАПІТАНІВ?

Коли "Пегас" опустився на місячному космодромі, я спитав у своїх супутників:

— Які в кого плани? Вилітаємо завтра о шостій нуль-нуль.

Капітан Полосков сказав, що він залишається на кораблі готува ти його до відльоту.

Механік Зелений попросив дозволу сходити на футбол. Адіса теж сказала, що піде на футбол, хоч і без будь-якого задоволення.

— Чому? — спитав я.

— Хіба ти забув? На стадіоні буде весь третій "Б", а з других класів тільки я одна. Ти в усьому винен.

— Я?

— А хто ж висадив із "Пегаса" моїх хлопців?

— Ми ж не могли піднятися! Та й що б сказали про мене їхні батьки? Раптом що-небудь станеться?

— Де? — обурилась Аліса. — У Сонячній системі? Наприкінці двадцять першого століття?

Коли Аліса із Зеленим пішли, я вирішив востаннє випити чашечку кави у справжньому ресторані й пішов у "Місяцехід".

Величезний зал ресторану був майже повен. Я зупинився неподалік від входу, шукаючи місця, і почув знайомий громовий голос:

— Кого я бачу!

За найдальшим столом урочисто сидів мій давній приятель Громозека. Я не бачився з ним років п'ять, але ні на хвилину про нього не забував. Колись ми дуже дружили, і почалося наше знайомство з того, що мені вдалося врятувати Громозеку в джунглях Еврідіки. Громозека відбився від археологічної партії, заблукав у лісі й мало не попав у зуби Малому дракончику — злісній тварині в шістнадцять метрів завдовжки.

Побачивши мене, Громозека спустив на підлогу згорнуті для зручності щупальці, в чарівній усмішці роззявив свою півметрову пащу, по-дружньому потягся мені назустріч гострими пазурищами і, набираючи швидкості, кинувся в мій бік.

Якийсь турист, що ніколи раніше не бачив жителів планети Чумароз, заверещав і знепритомнів. Та Громозека на нього не образився. Він міцно обхопив мене щупальцями і притиснув до гострих пластинок на своїх грудях.

— Старина! — ревів він, як лев. — Скільки літ, скільки зим! Я вже зібрався летіти в Москву, щоб тебе побачити, і раптом — очам своїм не вірю... Яким побитом?

— Ідемо в експедицію, — відповів я. — У вільний пошук по Галактиті.

— Це чудово! — з почуттям сказав Громозека. — Я щасливий, що тобі вдалося подолати підступи злозичливців і вирушити в експедицію.

— Але в мене немає злозичливців.

— Ти мене не ошукаєш, — промовив Громозека, докірливо трясучи перед моїм носом гострими, загнутими пазурами.

Я не став заперечувати, бо знав, який недовірливий мій друг.

— Сідай! — наказав Громозека. — Робот, пляшку грузинського вина для мого найкращого друга і три літри валер'янки для мене особисто.

— Слухаю, — відповів робот-офіціант і покотив на кухню виконувати замовлення.

— Як життя? — допитував мене Громозека. — Як дружина? Як донька? Вже навчилася ходити?

— У школі вчиться, — сказав я. — Другий клас закінчила.

— Чудесно! — вигукнув Громозека. — Як швидко біжить час...

Тут моєму другові спала сумна думка, і, будучи дуже вразливою особою, Громозека оглушливо застогнав; димучі їдкі сльози покотилися з восьми очей.

— Що з тобою? — стривожився я.

— Ти тільки подумай, як швидко плине час! — промовив Громо зека крізь сльози. — Діти ростуть, а ми з тобою старіємо.

Він, розчулившись, випустив із ніздрів чотири струмені їдкого жовтого диму, що оповив ресторан, але відразу ж опанував себе й оголосив:

— Даруйте мені, благородні відвідувачі ресторану, я постараюсь більше не завдавати вам прикрощів.

Дим розповзався поміж столиками, люди кашляли, і дехто навіть вийшов із залу.

— Ходімо й ми, — сказав я, задихаючись, — а то ти ще чогось накоїш.

— Твоя правда, — покірно згодився Громозека.

Ми вийшли в хол, де Громозека зайняв цілий диван, а я примостився поруч нього на стільці.

Робот приніс нам вино і валер'янку, келих для мене і літрову банку для чумарозця.

— Де ти зараз працюєш? — спитав я Громозеку.

— Будемо розкопувати мертве місто на Колеїді, — відповів він. — Сюди прилетів по інфрачервоні детектори.

— Цікаве місто на Колеїді? — спитав я.

— Може, й цікаве, — відповів обережно Громозека, який був страшенно забобонний. Щоб не зурочити, він провів чотири рази хвостом біля правого ока і сказав пошепки: — Баскурі-баріпарата.

— Коли починаєте? — спитав я.

— Тижнів через два стартуємо з Меркурія. Там наша тимчасова база.

— Дивне, непідходяще місце, — сказав я. — Половина планети розжарена, половина — крижана пустеля.

— Нічого дивного, — заперечив Громозека і знову потягся по валер'янку. — Ми там торік відшукали залишки корабля Північних мандрівників. От і працювали. Та що я все про себе та про себе! Ти мені краще про свій маршрут розкажи.

— Я знаю про нього тільки приблизно, — відповів я. — Ми облетимо спочатку кілька баз по сусідству із Сонячною системою, а потім підемо у вільний пошук. Часу — три місяці, корабель чималий.

— На Еврідіку не збираєшся? — спитав Громозека.

— Ні. Малий дракончик уже є в Московському зоопарку, а Великого дракончика, на жаль, ще ніхто не зміг піймати.

— Навіть якби ти його й піймав, — сказав Громозека, — все одно на твоєму кораблі везти його не можна.

Я згодився, що Великого дракончика на "Пегасі" не повезеш. Хоч би тому, що його денний раціон — чотири тонни м'яса та бананів.

Ми трохи помовчали. Приємно сидіти з давнім другом і нікуди не поспішати. Літня туристка в бузковій перуці, прикрашеній восковими квітами, підійшла до нас і боязко простягла блокнот.

— Не відмовте, — попросила вона, — написати мені автограф на згадку про випадкову зустріч.

— Чому б і ні? — сказав Громозека, простягши пазуристе щупальце по блокнот.

Старенька зажмурилася від жаху, і її тонка ручка затремтіла.

Громозека розгорнув блокнот і на чистій сторінці розгонисто написав:

"Прекрасній, юній землянці од вірного шанувальника з туманної планети Чумароз. Місяць. Ресторан "Місяцехід". З березня 2074 року".

— Спасибі, — прошептіла старенька і відступила дрібненькими кроками.

— Я добре написав? — спитав мене Громозека. — Зворушливо?

— Зворушливо, — згодився я. — Тільки не зовсім точно.

— А що?

— Це зовсім не юна землянка, а літня жінка. І взагалі — землянкою колись називали первісне житло, викопане у землі.

— Ой, яка ганьба! — засмутився Громозека. — Але ж у неї квіточки на капелюсі. Зараз же дожену її і перепишу автограф.

— Не варто, друже, — зупинив я його. — Ти її тільки перелякаєш.

— Так, важкий тягар слави, — мовив Громозека. — Але приємно усвідомлювати, що найвидатнішого археолога Чумарози впізнають навіть на далекому земному Місяці.

Я не став переконувати друга, що він помиляється. Я був певен, що старенька ніколи в житті не зустрічалася з жодним із космоархеологів. Просто її вразила зовнішність мого друга.

— Слухай, — сказав Громозека, — мені сяйнула ідея. Я тобі допоможу.

— Як?

— Ти чув про планету імені Трьох Капітанів?

— Десь читав, але не пам'ятаю, де і чому.

— Тоді чудово.

Громозека нахилився ближче, поклав мені на плече важке, гаряче щупальце, розправив блискучі пластинки на круглому, наче невелика повітряна куля, животі й почав:

— У секторі 19-4 є невелика незаселена планета. Раніше в неї навіть назви не було — тільки цифровий код. А чому так? Там на рівному кам'яному плато здіймаються три статуї. Поставлено їх на честь трьох космічних капітанів. Це були великі дослідники й відважні люди. Один із них був родом із Землі, другий — з Марса, а третій капітан народився на Фіксі. Пліч-о-пліч ці капітани проходили сузір'я, знижувались на планетах, на яких знизитися неможливо, рятували цілі світи, яким загрожувала небезпека. Це вони першими подолали джунглі Еврідіки, і один із них підстрелив Великого дракончика. Це вони відшукали і знищили гніздо космічних піратів, хоч піратів було вдесятеро більше. Це вони опустились у метанову атмосферу Голгофи і знайшли там філософський камінь, який загубив конвой Курсака. Це вони висадили отруйний вулкан, що загрожував знищити населення цілої планети. Про їхні подвиги можна говорити два тижні поспіль...

— Тепер я пригадав, — перебив я Громозеку. — Звичайно, я чув про трьох капітанів.

— Отож-бо, — пробурчав Громозека і випив склянку валер'янки. — Швидко ми забуваємо героїв. Соромно. — Громозека докірливо похитав м'якою головою і вів далі: — Кілька років тому шляхи капітанів розійшлися. Перший капітан захопився проектом "Венера".

— Авжеж, знаю, — сказав я. — То він — один із тих, хто міняє її орбіту?

— Так. Перший капітан завжди любив грандіозні плани. І коли дізнався, що вирішено перетягти Венеру якнайдалі від Сонця і змінити

період її обертання, для того щоб люди могли її заселити, він одразу ж запропонував свої послуги проекту. І це славно, бо вчені вирішили перетворити Венеру в велетенський космічний корабель, а немає людини в Галактиці, яка б краще за першого капітана розумілася на космічній техніці.

— А інші капітани? — спитав я.

— Другий, кажуть, загинув невідомо де і невідомо коли. Третій капітан полетів у сусідню галактику й повернеться через кілька років. Так я хочу сказати, що капітани напевно зустрічали безліч рідкісних чудесних звірів і птахів. Від них напевно залишилися якісь записки,'; щоденники.

— А де вони?

— Щоденники зберігаються на планеті Трьох Капітанів. Поряд із монументами, які спорудили благородні сучасники за підпискою, проведеною на вісімдесяти планетах, міститься лабораторія і меморіальний центр. Там постійно проживає доктор Верховцев. Він знає про трьох капітанів більше за всіх у Галактиці. Якщо заїдеш туди — не пошкодуєш.

— Спасибі, Громозеко, — подякував я. — Може, тобі годі пити валер'янку? Ти сам мені скаржився, що вона погано впливає на серце.

— Що вдієш! — сплеснув щупальцями мій друг. — У мене ж три серця. На якесь із них валер'янка впливає дуже шкідливо. Але я ніяк не можу зрозуміти, на яке.

Ми ще цілу годину згадували давніх знайомих і пригоди, що їх нам довелося пережити разом.

Зненацька двері в хол розчинились і з'явилася юрба людей та інопланетників. Вони несли на руках футболістів збірної Землі. Грала музика, лунали веселі вигуки.

Із юрби вискочила Аліса.

— Ну що! — крикнула вона, побачивши мене. — Не допомогли фіксіанцям варяги з Марса! Три-один. Тепер зустріч на нейтральному полі!

— А як же третій "Б"? — спитав я єхидно.

— Їх не було, — відповіла Аліса. — Я б їх неодмінно побачила. Напевно, третій "Б" перехопили і відправили назад. У мішках із-під картоплі. Так їм і треба!

— Ти вредна людина, Алісо, — сказав я.

— Ні! — заревів ображено Громозека. — Ти не маєш права так кривдити беззахисну дівчинку! Я не дам її скривдити!

Громозека обхопив Алісу щупальцями і підняв до стелі.

— Ні! — повторював він обурено. — Твоя донька — моя донька. Я не дозволю!

— Але ж я не ваша донька, — мовила зверху Аліса.

Вона, на щастя, не дуже злякалася.

Та куди сильніше злякався механік Зелений. Він тієї миті зайшов у хол і раптом побачив, що Аліса пручається в щупальцях велетенського чудовиська. Мене Зелений навіть не помітив. Він кинувся до Громозеки,

розмахуючи рудою бородою, як знаменом, і з розбігу врізався в круглий живіт мого друга.

Громозека підхопив Зеленого вільними щупальцями і посадив на люстру. Потім обережно опустив Алісу і спитав мене:

— Я трохи погарячився?

— Трохи, — відповіла за мене Аліса. — Спустіть Зеленого на підлогу.

— Не буде кидатися на археологів, — відповів Громозека. — Не хочу його знімати. Привіт, побачимося ввечері. Я згадав, що мені треба до кінця робочого дня побувати на базовому складі.

І, лукаво підморгнувши Алісі, Громозека, похитуючись, пішов у бік шлюзу. По холу хвилями розходився запах валер'янки.

Зеленого ми зняли з люстри з допомогою футбольної команди, а на Громозеку я трохи образився, бо мій друг хоч і талановитий учений та вірний товариш, але погано вихований, і його почуття гумору іноді набуває дивних форм.

— Так куди ми летимо? — спитала Аліса, коли ми підходили до корабля.

— Найперше, — відповів я, — відвеземо вантаж на Марс і розвідникам Малого Арктура. А звідти — прямим ходом у сектор 19-4, на базу імені Трьох Капітанів.

— Хай живуть три капітани! — вигукнула Аліса, хоч вона про них ніколи раніше не чула.

Розділ 4

ПРОПАЛИ ГОЛОВАСТИ

Розвідники Малого Арктура зустріли "Пегас" дуже врочисто. Тільки-но ми опустилися на металевий настил посадочного майданчика, який захитався під вагою корабля і в щілини між смугами бризнула руда гнила вода, вони хвацько підкотили до нас на всюдиході. Із всюдихода вийшли три добрих молодці в червоних чумарках, одягнених поверх скафандрів. За ними вийшли ще три космонавти в розкішних сарафанах, також надітих поверх скафандрів. Молодці й молодиці несли хліб-сіль на тарелях.

А коли ми зійшли на мокрі металеві смуги космодрому, вони наділи нам на шоломи скафандрів вінки із тамтешніх пишних квітів.

У нашу честь у тісній кают-компанії бази розвідників було приготовлено урочисту вечерю. Нас пригощали консервованим компотом, консервованою качкою і консервованими бутербродами.

Механік Зелений, який був на "Пегасі" шеф-кухарем, теж не осоромився — він поставив на святковий стіл справжні яблука, справжні збиті вершки із справжньою смородиною і, найголовніше, справжнісінький чорний хліб.

Аліса була головним гостем. Усі розвідники люди дорослі, їхні діти лишилися вдома — на Марсі, на Землі, на Ганімеді, і вони дуже скучили без справжніх дітей. Аліса відповідала на різні запитання, чесно старалася здаватися тупішою, ніж вона є насправді, а коли вернулися на корабель, поскаржилась мені:

— Їм так хочеться, щоб я була маленькою нетямою, що я не стала їх засмучувати.

Наступного дня ми передали розвідникам усі вантажі й посилки, але, на жаль, виявилося, що на полювання за тутешніми звірами вони

нас запросити не зможуть: починався сезон бур, усі річки й озера повиходили з берегів, і мандрувати планетою було майже неможливо.

— Хочете, ми вам головаста піймаємо? — спитав начальник бази.

— Ну, хоча б головаста, — згодився я.

Мені доводилося чути про різних рептилій Арктура, але з головастом я ще не зустрічався.

Години через дві розвідники принесли великий акваріум, на дні якого дрімали метрові головасти, схожі на гігантських саламандр. Потім розвідники втягли по трапу ящик з водоростями.

— На перших порах вистачить, — сказали вони. — Врахуйте, головасти дуже ненажерливі і швидко ростуть.

— Треба готувати більший акваріум? — запитав я.

— Краще навіть басейн, — відповів начальник розвідників.

Його товариші тим часом втягали по трапу ще один ящик із кормом.

— А як швидко вони ростуть? — поцікавився я.

— Досить швидко. Точніше нічого сказати не можу, — відповів начальник розвідників. — Ми їх не тримаємо в неволі.

Він загадково всміхнувся і заговорив про інше. Я спитав начальника розвідників:

— Вам не доводилось бувати на планеті імені Трьох Капітанів?

— Ні, — відповів він. — Але іноді до нас прилітає доктор Верховцев. Якраз місяць тому він тут був. І повинен вам сказати, він великий дивак.

— А чому?

— Навіщось йому знадобилися креслення корабля "Синя чайка".

— Даруйте, а що в цьому дивного?

— Це корабель Другого капітана, який пропав безвісти чотири роки тому.

— А нащо Верховцеву цей корабель?

— Отож — нащо? Я про це його й спитав. Виявляється, він пише зараз книжку про подвиги трьох капітанів, документальний роман, і не може писати далі, не знаючи, як збудований цей корабель.

— А хіба цей корабель був особливий?

Начальник бази поблажливо всміхнувся.

— Ви, я бачу, не в курсі справи, — сказав він. — Кораблі трьох капітанів були зроблені на спеціальне замовлення, а потім ще пере будовані самими капітанами — адже вони були на всі руки майстри. Це були дивовижні кораблі! Пристосовані для всіляких несподіва нок. Один із них, "Еверест", який належав Першому капітанові, стоїть нині в Паризькому космічному музеї.

— Чому ж Верховцев не міг звернутися до Паризького космічного музею? — здивувався я.

— Бо всі три кораблі були різними! — вигукнув начальник розвідників. — Капітани були люди з характером і ніколи нічого не робили по два рази.

— Ну гаразд, — сказав я, — ми полетимо до Верховцева. Дайте нам, будь ласка, координати його бази.

— Залюбки, — відповів начальник розвідників. — Перекажіть йому від нас велике вітання. І не забудьте перенести головастів у басейн.

Ми попрощалися з гостинними розвідниками й полетіли.

Перед тим як лягти спати, я вирішив оглянути головастів. Виявилося, що схожість із саламандрами в них тільки зовнішня. Вони були вкриті твердою блискучою лускою, у них були великі сумні очі з довгими віями, короткі хвости роздвоювалися і закінчувались густими жорсткими щітками.

Я вирішив, що перенесу головастів у басейн зранку — нічого з ними за ніч в акваріумі не станеться. Я кинув головастам два оберемки водоростей і погасив світло у трюмі. Початок було зроблено — перші тварини для зоопарку вже на борту "Пегаса".

Вранці мене розбудила Аліса.

— Тату, — сказала вона, — прокинься.

— А що сталося?

Я глянув на годинник. Була ще тільки сьома ранку за корабельним часом.

— Ти чого підхопилася ні світ ні зоря?

— Закортіло подивитися на головастів. Адже їх ніхто ще на Землі не бачив.

— Ну й що? Хіба для цього треба будити старого батька? Ти б краще увімкнула робота. Поки він готує сніданок, ми б не поспішаючи встали…

— Та постривай ти, тату, зі своїм сніданком! — неввічливо перебила мене Аліса. — Я тобі кажу, встань і подивись на головастів.

Щось у її голосі мене стривожило.

Я підхопився з ліжка і, не вдягаючись, побіг у трюм, де стояв акваріум. Видовище, яке я побачив, було вражаючим. Головаста, хоч це й неймовірно, за ніч виросли більше ніж удвічі і вже не вміщалися в акваріумі. Їхні хвости висовувалися назовні і звисали майже аж до підлоги.

— Не може бути! — сказав я. — Треба мерщій готувати басейн.

Я побіг до механіка Зеленого і розбудив його:

— Допоможи, головасти так виросли, що мені їх не підняти.

— Я попереджав, — мовив Зелений. — Ще й не те буде. І для чого тільки я згодився працювати в бродячому зоопарку! Для чого?

— Не знаю, — відповів я. — Ходімо.

Зелений одягнув халат і поплівся, буркочучи, в трюм. Коли він побачив головастів, то вчепився собі в бороду і застогнав:

— Завтра вони весь корабель займуть!

Добре ще, що басейн був заздалегідь наповнений водою. З допомогою Зеленого я перетяг головастів. Вони виявилися зовсім не важкими, але сильно виривались і вислизали з рук, отож, коли ми опустили в басейн третього, останнього головаста, то засапалися і спітніли.

Басейн на "Пегасі" невеликий — чотири на три метри і завглибшки два метри, — але головастам у ньому було просторо. Вони заходилися кружляти по ньому, шукати їжу. Не дивно, що вони зголодніли — адже ці істоти, напевно, збиралися встановити рекорд Галактики із швидкості росту.

Поки я годував головастів — на це пішла половина одного з ящиків із водоростями, — в трюмі з'явився Полосков. Він був уже вмитий, поголений і одягнений по формі.

— Аліса каже, що в тебе головасти підросли, — почав він, усміхаючись.

— Та ні, нічого особливого, — відповів я, вдаючи, що такі чудеса мені не вдивовижу.

Тут Полосков заглянув у басейн і охнув.

— Крокодили! — сказав він. — Справжнісінькі крокодили! Вони ж людину проковтнути можуть.

— Не бійся, — заспокоїв я, — вони травоїдні. Розвідники б нас попередили.

Головасти плавали біля поверхні води і висовували назовні голодні пащі.

— Знову жерти захотіли, — сказав Зелений. — Скоро за нас візьмуться.

Під обід головасти досягли двох з половиною метрів завдовжки і доїли перший ящик із водоростями.

— Могли б попередити, — бурчав Зелений, маючи на увазі розвідників. — Адже знали й думали: нехай фахівці помучаться.

— Не може бути! — обурилась Аліса, якій розвідники на прощання подарували вирізану з дерева модель всюдихода, шахи з кістки викопного паралелепіпеда, ножик для розрізування паперу, виточений із кори скляного дерева, і ще безліч цікавих речей, які вони самі майстрували довгими вечорами.

— Ну що ж, побачимо, — сказав по-філософському Зелений і пішов перевіряти двигуни.

Надвечір довжина головастів досягла трьох з половиною метрів, їм уже важко було плавати в басейні, і вони погойдувались на дні, спливаючи, тільки щоб схопити жмут водоростей.

Спати я йшов із важким передчуттям, що головастів до зоопарку мені не довезти. Перший звір виявився колом. Космос часом загадує загадки, які простому земному зоологові не по зубах.

Встав я раніше за всіх. Навшпиньки пройшов коридором, згадуючи страхіття, які мене мучили вночі. Мені снилося, що головасти стали довші за "Пегаса", виповзли назовні, летять поряд із нами в космосі й ще намагаються проковтнути наш корабель.

Я відчинив двері в трюм і з секунду стояв на порозі, оглядаючись, чи не виповзе із-за рогу головаст.

Але в трюмі стояла тиша. Вода в басейні була спокійна. Я підійшов ближче. Тіні головастів, завдовжки метри по чотири, не більше, темніли на дні. У мене від серця відлягло. Я взяв швабру й поворушив нею у воді. Чому головасти не рухаються?

Швабра уперлася в одного з головастів, і він легко відплив убік, притиснувши до протилежної стінки басейну своїх родичів. Ті навіть не ворухнулися.

"Подохли, — збагнув я. — І, напевно, від голоду".

— Ну й що, тату? — спитала Аліса.

Я озирнувся. Аліса стояла босоніж на холодному пластику, і замість відповіді я сказав:

— Негайно взуй що-небудь на ноги, застудишся.

Тут відчинилися двері, і зайшов Полосков. У нього за плечем виднілася вогненна борода Зеленого.

— Ну й що? — хором спитали вони.

Аліса побігла взувати черевики, а я, не відповідаючи товаришам, спробував розштовхати непорушного головаста. Тіло його, мов порожнє, легко плавало по басейну. Очі були заплющені.

— Здохли, — сказав зажурено Зелений. — А ми так старалися, перетягували їх учора! А я ж попереджав.

Я перевернув головаста шваброю. Це було неважко зробити. Плямисте пузо головаста було розрізане вздовж. У басейні плавали

лише шкури чудовиськ, які зберігали форму їхніх тіл, бо тверда луска, що вкривала їх, не давала шкурам згорнутися.

— Ого! — мовив Зелений, оглядаючись. — Вони вилупились.

— Хто? — спитав Полосков.

— Якби ж я знав!

— Послухай, професоре Селезньов, — звернувся до мене офіційно капітан Полосков, — судячи з усього, я підозрюю, що на моєму кораблі знаходяться невідомі чудовиська, які ховалися в так званих головастах. Де вони?

Я перевернув шваброю решту головастів. Вони теж були порожні.

— Не знаю, — чесно зізнався я.

— А коли ти прийшов сюди, двері були зачинені чи відчинені?

У голові в мене панувало замішання, і я відповів:

— Не пам'ятаю, Полосков. Може, й зачинені.

— Діла! — сказав Полосков і поквапився до виходу.

— Ти куди? — спитав Зелений.

— Обшукувати корабель, — відповів Полосков. — І тобі раджу оглянути машинне відділення. Тільки озбройся чим-небудь. Невідомо, хто виводиться із головастів. Може, дракони.

Вони пішли, а через кілька хвилин Полосков вернувся бігом і приніс мені бластер.

— Чим чорт не жартує, — сказав він. — Алісу я замкнув би в каюті.

— Ще чого бракувало! — заперечила Аліса. — У мене є теорія.

— І слухати не хочу твоїх теорій, — мовив я. — Ходімо в каюту.

Аліса пручалася, як дика кішка, але ми все-таки замкнули її в каюті й заходилися обшукувати приміщення.

Це дивно, як багато трюмів, відсіків, коридорів та інших приміщень таїться в порівняно невеликому експедиційному кораблі! Ми втрьох, прикриваючи один одного, витратили три години, аж поки оглянули весь "Пегас".

Чудовиськ ніде не було.

— Ну що ж, — сказав я тоді, — давайте поснідаємо, а тоді оглянемо корабель іще раз. Кудись же вони повинні були дітися.

— Я теж снідатиму, — озвалась Аліса, яка чула нашу розмову по внутрішньому телефону. — Випустіть мене з ув'язнення.

Ми випустили Алісу і провели під конвоєм до кают-компанії. Перед тим як почати сніданок, ми замкнули двері і поклали бластери біля себе на столі.

— Чудеса! — промовив Полосков, починаючи їсти манну кашу. — Куди вони сховалися? Може, в реактор? Чи вилізли назовні?

— Зловісні чудеса, — додав Зелений. — Чудеса не в моєму стилі. Мені з самого початку головасти не сподобалися. Передай мені кавник.

— Боюся, що цієї загадки нам ніколи не розв'язати, — сказав Полосков.

Я кивнув на знак згоди.

— Ні, розв'язати, — втрутилася Аліса.

— Ти вже мовчи.

— Не можу мовчати. Якщо хочете, я їх знайду.

Полосков засміявся, і сміявся довго й щиро.

— Троє дорослих чоловіків шукали їх три години, а ти хочеш їх знайти сама.

— А так легше, — відповіла Аліса. — Побиймося об заклад, що знайду?

— А чого ж, побиймося, — сміявся Полосков. — На що хочеш?

— На бажання, — відповіла Аліса.

— Згода.

— Тільки я одна їх шукатиму.

— Ні в якому разі, — сказав я. — Нікуди ти одна не підеш. Ти що, забула, що по кораблю, можливо, бродять невідомі чудовиська?

Я був сердитий на розвідників з їхніми небезпечними жартами.

Сердитий на себе за те, що ліг спати і проґавив ту мить, коли оболонки головастів спорожніли.

Сердитий на Алісу з Полосковим, які затіяли дитячу суперечку в такий серйозний момент.

— Ходімо, — мовила Аліса, підводячись з-за столу.

— Спершу чай допий, — відповів я суворо.

Аліса допила чай і впевнено пішла в трюм, де стояв акваріум. Ми йшли за нею, почуваючи себе дурнями. Ну навіщо, скажіть, ми її послухали?

Аліса швидко оглянула відсік. Попросила Полоскова відсунути ящики від стіни. Він з усмішкою послухався. Потім Аліса вернулася до басейну і обійшла його довкола. Порожні оболонки головастів темніли на дні. На поверхні води плавали недоїдені водорості.

— Ось, — сказала Аліса, — ловіть їх. Тільки обережно: вони стрибають.

І тут ми побачили, що на водоростях рядочком сидять троє жабеняток. Точніше, не зовсім жабеняток, а три створіння, дуже схожі на жабенят. Завбільшки як наперсток кожне.

Ми спіймали їх, посадили в банку, і тоді я, розкаявшись у своїй упертості, спитав Алісу:

— Слухай, доню, як ти здогадалася?

— Не вперше питаєш, тату, — відповіла вона, не приховуючи гордості. — Вся річ у тому, що ви всі — дорослі, розумні люди. І ви мислите, як ти сам казав, логічно. А я не дуже розумна і мислю, як на думку спаде. Я так подумала: якщо це головасти, то потім повинні бути жаби. А жабенята завжди менші від головастиків. Ви ходили по кораблю з пістолетами і шукали великих чудовиськ. І навіть боялись їх заздалегідь. А я сиділа замкнена в каюті й думала, що, напевно, не треба завжди дивитися вгору і шукати щось велетенське. Може, подивитися по кутках і пошукати ма-а-а-леньких жабенят. І знайшла.

— Але навіщо ж жабенятам такі великі вмістилища? — здивувався Полосков.

— Я про це не подумала, — призналась Аліса. — Не здогадалася подумати. А якби подумала, ніколи б не знайшла жабенят.

— А що ти скажеш, професоре? — запитав Полосков у мене.

— Що сказати? Треба буде старанно дослідити оболонки головастів. Напевно, вони щось на зразок фабрик, які переробляють корм у складний концентрат для жабеняти… А можливо, великим головастам легше захищатися від ворогів.

— А про бажання не забудь, Полосков, — суворо мовила Аліса.

— Я ніколи й ні про що не забуваю, — чітко відповів капітан.

Розділ 5

ПОРАДИ ДОКТОРА ВЕРХОВЦЕВА

Ми послали з дороги радіограму докторові Верховцеву: "Прилітаємо в п'ятницю. Зустрічайте". Верховцев одразу ж відповів, що з радістю

зустріне нас і проведе на своєму космокатері через небезпечний пояс астероїдів, який оточує планету Трьох Капітанів.

У призначений час ми загальмували біля поясу астероїдів. Густий рій кам'яних брил, ніби хмари, затуляв від нас поверхню планети. Чомусь нас усіх огорнуло хвилювання. Нам здавалося, що зустріч із доктором Верховцевим приведе до важливих і цікавих подій. Може, навіть і до пригод.

Докторів космокатер промайнув серед астероїдів, наче срібна стріла. І ось він уже мчить перед нами.

— "Пегас", ви мене чуєте? — пролунав у динаміку глухуватий голос. — Ідіть за мною.

— Який він, цікаво. Йому, напевно, нудно самому на планеті, — сказала Аліса, що сиділа з нами на містку в маленькому, спеціально для неї зробленому амортизаційному кріслі.

Ніхто їй не відповів. Полосков керував кораблем, я виконував обов'язки штурмана, а Зеленого на містку не було — він залишився в машинному відділенні.

"Пегас" змінив курс, обійшов ікластий астероїд і відразу ж слухняно ковзнув униз. Під нами стелилася пустеля, де-не-де покраяна ущелинами і повісплена кратерами. Срібна стрілка катера летіла попереду, вказуючи шлях.

Ми помітно знизилися. Можна було вже впізнати скелі й висохлі річки. Потім попереду з'явилася темно-зелена пляма оази. Над нею здіймався купол бази. Докторів катер увійшов у віраж і опустився на рівний майданчик. Ми зробили так само.

Коли "Пегас", ледь погойдуючись, став на амортизатори і Полосков сказав: "Добро", я побачив поміж зеленню оази і нашим кораблем три кам'яні статуї.

На високому постаменті стояли три капітани. Навіть здалеку було видно, що двоє з них — люди. Третій — триногий тонкий фікс.

— Прилетіли, — сказала Аліса. — Можна вийти?

— Постривай, — відповів я. — Ми не знаємо складу атмосфери і температури. Який ти скафандр збираєшся одягати?

— Ніякого, — відповіла Аліса.

Вона показала на ілюмінатор.

Із срібного космокатера вийшов чоловік у сірому звичайному костюмі і сірому пом'ятому капелюсі. Він підняв руку, запрошуючи нас.

Полосков увімкнув зовнішній динамік і спитав:

— Атмосфера годиться для дихання?

Чоловік у капелюсі швидко закивав — ідіть, не бійтеся! Він зустрів нас біля трапа.

— Ласкаво просимо на базу, — промовив він і вклонився. — Так рідко бачу тут гостей!

Він говорив трохи старомодно, його мова відповідала його костюмові. На вигляд йому було років шістдесят. Це був невисокий худенький і схожий на лагідну бабусю чоловік. Обличчя в нього було покраяне тонкими зморшками. Доктор весь час мружився або всміхався,

і, коли часом його обличчя розгладжувалося, зморшки ставали білими й широкими. У доктора Верховцева були довгі тонкі пальці. Він потис нам руки і запросив до себе.

Ми пішли слідом за доктором до зелених дерев оази.

— Чому тут киснева атмосфера? — спитав я. — Адже планета — поспіль пустеля.

— Атмосфера штучна, — відповів доктор. — Її зробили, коли споруджували монументи. Через кілька років тут збудують великий музей, присвячений героям космосу. Сюди привозитимуть космічні кораблі, які відслужили своє, і всякі дивовижі з далеких планет.

Доктор зупинився перед кам'яною брилою. На ній було викарбувано слова космомовою: "Тут буде збудовано Головний музей космосу".

— От бачите, — сказав Верховцев. — Музей будуватимуть разом вісімдесят різних планет. А поки що, для початку, в центрі планети встановлено потужний реактор, який виділяє кисень із гірських порід. Зараз тут ще не дуже добре повітря, але до відкриття музею воно ста не найкращим в усій Галактиці.

Тим часом ми підійшли до підніжжя монумента. Монумент був дуже великий, як двадцятиповерховий будинок. Ми зупинилися і, задерши голови, розглядали трьох капітанів.

Перший капітан виявився молодим, широкоплечим, струнким. У нього був кирпатенький ніс і широкі вилиці. Капітан усміхався. На плечі в нього сидів дивний птах із двома дзьобами і красивою короною з кам'яного пір'я.

Другий капітан був вищий від нього на зріст. Він мав дуже широкі груди і тонкі ноги, як і всі люди, що народилися й виросли на Марсі.

Обличчя в Другого було гостре й сухе. Третій капітан, триногий фіксіанець у тугому скафандрі з шоломом, відкинутим за спину, спирався долонею на гілку кам'яного куща.

— Вони зовсім не старі, — сказала Аліса.

— Твоя правда, дівчинко, — відповів доктор Верховцев. — Вони прославилися, як були молодими.

Ми ступили в тінь дерев і широкою алеєю дійшли до бази. База виявилася величезним приміщенням, заваленим ящиками, контейнерами і приладами.

— Експонати почали до музею надсилати, — мовби вибачаючись, пояснив доктор. — Ідіть за мною, в мій барліг.

— Ну чисто як "Пегас" на початку нашої подорожі! — захоплено вигукнула Аліса.

І справді, подорож по базі до житла доктора Верховцева була схожа на мандри по нашому кораблю, коли він був перевантажений посилками, контейнерами і всіляким обладнанням. Невеликий закуток між контейнерами, завалений книжками й мікрофільмами, в якому ледве вміщалася койка, теж завалена паперами і плівками, виявився спальнею і робочим кабінетом хранителя музею доктора Верховцева.

— Всідайтеся, почувайте себе як дома, — сказав доктор.

Усім нам, окрім господаря, було цілком ясно, що сідати тут нема де. Верховцев скинув купу паперів на підлогу. Аркуші злетіли вгору, і Аліса заходилася їх збирати.

— Роман пишете? — спитав Полосков.

— Чому роман? Ой так, звичайно, життя трьох капітанів цікавіше за будь-який роман. Воно гідне того, щоб його описати як приклад для прийдешніх поколінь. Але я не маю літературного хисту.

Я подумав, що доктор Верховцев скромничає. Адже сам прилітав до розвідників, щоб знайти креслення корабля одного з капітанів.

— Отже, — мовив доктор, — чим я можу прислужитися моїм дорогим гостям?

— Нам сказали, — почав я, — що ви все знаєте про трьох капітанів.

— Де там, — Верховцев навіть зашарівся від зніяковіння, — це очевидне перебільшення!

Він поклав капелюха на стос книжок; капелюх намагався з'їхати вниз, і доктор ловив його й знову клав на те саме місце.

— Капітанам, — сказав я, — вдалося побувати на багатьох не відомих планетах. Вони зустрічали чудесних звірів і птахів. Від них, кажуть, лишилися нотатки, щоденники. А ми якраз шукає мо на інших планетах невідомих тварин. Чи не допоможете ви нам?

— Так от у чому річ… — Верховцев задумався. Його капелюх скористався цим моментом, сповз униз і зник під койкою. — Ох, — мовив він, — якби я знав заздалегідь…

— Тату, можна, я підкажу докторові? — спитала Аліса.

— Авжеж, дівчинко, — обернувся до неї доктор.

— В одного кам'яного капітана на плечі сидить птах із двома дзьобами і з короною на голові.

Такого птаха немає в зоопарку. Може, ви щось знаєте про нього?

— Ні, — відповів Верховцев. — Майже нічого не знаю. А де мій капелюх?

— Під койкою, — сказала Аліса. — Зараз я дістану.

— Не турбуйтеся, — заспокоїв Верховцев і пірнув під койку. Звідтіля стирчали тільки його ноги. Він шукав там, у темряві, капелюх, шурхотів паперами і говорив далі. — Скульпторам дали останні фотокартки капітанів. Вони вибирали ті з них, які їм були більше до вподоби.

— Може, вони придумали цього птаха? — спитав я, нахиляючись до койки.

— Ні-ні! — вигукнув Верховцев, і його черевики засмикались. — Я сам бачив ці фотокартки.

— Чи хоч відомо, де їх знято?

— Перший капітан ніколи не розлучався з птахом, — відповів Верховцев, — але, коли полетів на Венеру, подарував птаха Другому капітанові. А Другий капітан, як ви знаєте, пропав безвісти. Пропав і птах.

— Отже, навіть невідомо, де він водиться?

Верховцев нарешті виліз із-під ліжка. Капелюха він зім'яв у кулаці, і вигляд у нього був зніяковілий.

— Даруйте, — сказав він, — я захопився.

— Отже, невідомо, де водиться цей птах?

— Ні-ні, — швидко відповів Верховцев.

— Шкода, — зітхнув я. — Виходить, невдача. Нічим ви нам допомогти не зможете. А ми так сподівалися...

— Чому ж не зможу? — образився доктор Верховцев. — Я й сам багато мандрував... Дайте тільки подумати.

Доктор думав хвилини зо три, потім сказав:

— Згадав! На планеті Еврідіка водиться Малий дракончик. І ще, кажуть, Великий дракончик.

— Знаю, — мовив я. — Великого дракончика якось застрелив один із капітанів.

— А ви звідкіля знаєте? — спитав Верховцев.

— Знаю. Мені розповів мій друг археолог Громозека.

— Дивно, — промовив Верховцев і нахилив голову, розглядаючи мене, мовби бачив уперше. — Тоді я ще подумаю.

Він думав ще хвилину і повідомив нам про марсіянського богомола. Це було навіть смішно. Марсіянські богомоли живуть не тільки у всіх зоопарках — їх навіть дома тримають. У Аліси один живе, наприклад.

Тоді Верховцев розказав нам про головастів, про мухокола з Фікса, про пекельних птахів із планети Труль та про інших звірів, відомих із книжки "Тварини нашої Галактики".

— Ні, ці звірі нам не потрібні.

— Даруйте, — сказав Верховцев ґречно, — але я все життя цікавився розумними істотами, і тварини якось мені не зустрічалися. Можна, я подумаю?

Верховцев знову замислився.

— Де ж я бував? — спитав він сам себе. — Ага, — відповів він, — я бував на Порожній планеті.

— Де?

— На Порожній планеті. Це неподалік звідси, у сусідній зоряній системі.

— Але якщо це Порожня планета, то які ж там звірі? — здивувалась Аліса.

— Цього ніхто не знає. Розумієте, були ми там у понеділок, усе небо кишіло птахами. А у вівторок жодного птаха — тільки вовки нишпорять зграями. І олені. А в середу — ні тих, ні тих. Планета спорожніла.

— А може, звірі просто перекочували куди-небудь?

— Ні, — відповів Верховцев, — не в цьому річ. У нас був розвідкатер, і ми з цікавості облетіли всю планету. Ні звірів, ні птахів. Пустка. І не ми одні цьому дивувалися. Я вам координати дам.

— Спасибі, — подякував я. — Та якщо ви більше нічого згадати не можете, тоді покажіть нам щоденники капітанів. От вони вже напевно бачили різних звірів.

— А хто вам казав про щоденники? — спитав доктор і нахилив голову.

— Наш друг археолог Громозека, — відповів я.

— Ніколи не чув. Та й навіщо вам щоденники? Я згадав про склісів. Про склісів із планети Шешинеру. Їх там сила-силенна. Мені розповідали.

— І за це теж спасибі, — сказав я.

Та мені дуже кортіло поглянути на щоденники капітанів, а доктор Верховцев чомусь щоденників показувати не хотів. Чимось ми викликали в нього недовіру.

— Будь ласка.

— А щоденники? — спитала Аліса.

— Ой, дівчинко, що вам у цих щоденниках? До речі, їх тут і нема. Вони на Фіксі. Зберігаються в архіві. Так-так, в архіві. — І доктор Верховцев ураз пожвавішав, ніби придумав вдалу брехню.

— Ну, як собі хочете, — мовила Аліса.

Доктор знітився, насунув пом'ятого капелюха на очі й сказав тихо:

— А ще ви можете побувати на базарі в Палапутрі.

— Ми там неодмінно побуваємо, — запевнив я. — Ми про нього знаємо.

— Тоді я вас проведу, — сказав доктор.

Він підвівся і повів нас поміж ящиками й контейнерами до виходу з бази. Він ішов швидко, наче боявся, що ми передумаємо і не полетимо.

Ми повернулися до пам'ятників. Зупинилися біля них.

— А що сталося з Другим капітаном? — запитав я.

— Він загинув, ви ж знаєте, — відповів Верховцев.

— Нам сказали, що він пропав безвісти.

Доктор Верховцев знизав вузенькими плечиками.

— А можна знайти Першого капітана? — не здавався я. — Він живий?

— Так, працює десь у космосі.

— На проекті "Венера"? Але ж там кілька тисяч чоловік.

— Ви ж самі знаєте, як його шукати. І нічого ви від мене більше не почуєте.

— Ну що ж, — сказав я тоді, — спасибі за гостину. Ми, правда, думали, що зустріч буде іншою.

— Я теж так думав, — відповів Верховцев.

— Може, коли напишете роман, надішлете нам примірник?

— Я не пишу романів! Не вмію! Хто це вигадав?

— Я говорю про той роман, заради якого ви літали місяць тому до розвідників на Малий Арктур і допитувалися в них, як збудована "Синя чайка".

— Що? — Доктор Верховцев замахав руками. — Яка "Синя чайка"? Які розвідники? Я там півроку вже не був!

— Ну добре, добре, — сказав я, бачачи, що доктор зовсім розгубився. — Ми не хотіли вас образити.

— Отож-бо, — мовив Верховцев. — Летітимете мимо — заходьте, завжди буду радий вас бачити. Особливо оце чарівне дівчатко.

Він простяг руку, щоб погладити Алісу по голові, але вона відійшла на крок убік, і докторова рука повисла в повітрі.

— Отже, не забудьте, — нагадав він, зупинившись біля монумента трьох капітанів. — Скліси на Шешинеру і загадка Порожньої планети.

— Спасибі, докторе, — відповів я. — Ми не забудемо.

Розділ 6

КУЩИКИ

Доктор довго стояв на тлі велетенських кам'яних капітанів і махав капелюхом. Золоті промені призахідних сонць освітлювали його, і здавалося, що він теж статуя, тільки менша за інші.

— А-а-а-а! — долинув зненацька до нас далекий крик.

Ми обернулися.

Доктор біг до нас, загрузаючи в піску.

— За-бу-ув! — гукав він. — Зовсім забу-ув!

Доктор підбіг до нас і хвилини зо дві намагався відсапатись, увесь час починаючи ту саму фразу, але дихання не вистачало, щоб її закінчити.

— Ку… — говорив він. — Біля па…

Аліса спробувала допомогти йому.

— Курка? — спитала вона.

— Ні-і… ку-ущики. Я… забув про кущики сказати.

— Які кущики?

— Стояв біля самісіньких кущиків і забув про них сказати.

Доктор показав на пам'ятник Третьому капітанові. Навіть звідси, здаля, було видно, що біля ніг у капітана скульптор зобразив розкішний кущ, старанно випилявши з каменю його гілки і листя.

— А я думала, що це просто для краси, — сказала Аліса.

— Ні, це ж кущик! Ви ніколи не чули про кущики?

— Ніколи.

— Тоді послухайте. Лише дві хвилини… Коли Третій капітан був на восьмому супутнику Альдебарана, він заблудився в пустелі. Ні води, ні їжі — нічого. Але капітан знав: якщо він не дійде до бази, корабель загине, бо всі члени екіпажу лежали, вражені космічною лихоманкою, а вакцина була тільки на базі, на порожній, покинутій базі в горах Сьєрра-Барракуда. І ось, коли капітан зовсім знесилів і шлях загубився в пісках, він почув віддалений спів. Спочатку капітанові здалося, що це

галюцинація. Та він усе-таки зібрав останні сили і пішов у напрямку звуків. Через три години він доповз до кущиків. Кущики ростуть у тих місцях довкола невеликих водойм, і перед піщаною бурею їхнє листя треться одне об одне, видаючи мелодійні звуки. Здається, що кущики співають. Ось так кущики в горах Сьєрра-Барракуда своїм співом показали капітанові дорогу до води, дали змогу перечекати страшну піщану бурю і врятували життя вісьмом космонавтам, які гинули від космічної лихоманки. На честь цієї події скульптор на пам'ятнику Третьому капітанові зобразив кущик. Отож, я думаю, вам варто заглянути на восьмий супутник Альдебарана і в горах Сьєрра-Барракуда знайти кущики. Крім того, Третій капітан казав, що ввечері на кущиках розпускаються великі ніжні квіти. Вони світяться.

— Спасибі, докторе, — сказав я. — Ми неодмінно постараємося знайти ці кущики і привезти їх на Землю.

— А вони можуть у горщиках рости? — спитала Аліса.

— Напевно, — відповів доктор. — Але, правду кажучи, я ніколи кущиків не бачив — вони дуже рідкісні. І зустріти їх можна тільки біля джерела аж у центрі пустелі, що оточує гори Сьєрра-Барракуда.

...Система Альдебарана лежала неподалік, і ми вирішили знайти кущики і, якщо це можливо, послухати їхній спів.

Вісімнадцять разів наш космокатер облетів усю пустелю, і лише на дев'ятнадцятому заході ми угледіли в глибокій улоговині зелень. Розвідкатер знизився над піщаними барханами, і ми своїми очима побачили кущі довкола джерела.

Кущі були невисокі, мені до пояса, вони мали довге, сріблясте зісподу листя і досить коротке, товсте коріння, яке легко виходило з піску. Ми обережно викопали п'ять кущів, вибираючи ті, на яких

знайшли пуп'янки, насипали у великий ящик піску і перенесли наші трофеї на "Пегас".

Того самого дня "Пегас" стартував із пустельного супутника і взяв курс далі. Тільки-но кінчився розгін, я почав готувати до зйомок камеру, бо сподівався, що на кущах невдовзі розпустяться світляні квіти, а Аліса приготувала папір і фарби, щоб ці квіти замалювати.

І в цю мить ми почули тихий, милозвучний спів.

— Що таке? — здивувався механік Зелений. — Я не вмикав магнітофона. Хто увімкнув? Чому мені не дають відпочити?

— Це співають наші кущі! — закричала Аліса. — Насувається піщана буря?

— Що? — здивувався Зелений. — Звідкіля в космосі може бути піщана буря?

— Ходімо до кущів, тату, — зажадала Аліса. — Поглянемо.

Аліса побігла в трюм, а я трохи затримався, заряджаючи камеру.

— Я теж сходжу, — сказав механік Зелений. — Ніколи не бачив співучих кущів.

Я запідозрив, що насправді йому кортить заглянути в ілюмінатор, бо він побоюється, а раптом таки насувається піщана буря.

Щойно я скінчив заряджати камеру, як почув крик. Я впізнав Алісин голос.

Я покинув камеру в кают-компанії і побіг мерщій униз, до трюму.

— Тату! — кричала Аліса. — Ти тільки поглянь!

— Рятуйте! — галасував механік Зелений. — Вони йдуть!

Ще кілька кроків — і я підбіг до дверей у трюм. У дверях я зіткнувся з Алісою й Зеленим. Точніше, я наскочив на Зеленого, який ніс на руках Алісу. Він був переляканий, борода розвівалася, наче од вітру.

На порозі з'явилися кущики. Видовище було й справді жахливе. Кущики вилізли з наповненого піском ящика і, важко переступаючи на коротких потворних коренях, рухались на нас. Вони йшли півколом, погойдуючи вітами, пуп'янки розкрились, і поміж листям горіли, наче зловісні очі, рожеві квіти.

— До зброї! — гукнув Зелений і простяг мені Алісу.

— Зачиніть двері! — сказав я.

Та було пізно. Поки ми штовхалися, намагаючись розминутися, перший із кущів минув двері, і нам довелося відступити в коридор.

Один за одним кущики рушили за своїм вожаком.

Зелений, натискаючи дорогою на всі кнопки тривоги, побіг на місток по зброю, а я схопив швабру, що стояла під стіною, і спробував захистити Алісу. Вона дивилася на наступ кущиків зачаровано, як кролик на удава.

— Та біжи ж! — крикнув я Алісі. — Мені їх довго не втримати!

Кущики пружними, сильними вітами схопилися за швабру і виривали її у мене з рук. Я відступав.

— Придерж їх, тату! — сказала Аліса й побігла.

"Добре, — встиг подумати я, — що хоч Аліса в безпеці". Моє становище й далі лишалося небезпечним. Кущики старалися загнати мене в куток, а шваброю я вже не міг орудувати.

— Навіщо Зеленому вогнемет? — почув я раптом у динаміку голос капітана Полоскова. — Що сталося?

— На нас напали кущики, — відповів я. — Але вогнемета Зеленому не давай. Я спробую зачинити їх у відсіку. Тільки-но я відступлю за сполучні двері, я дам тобі знати, і ти відразу ж замкнеш відсік.

— Тобі не загрожує небезпека? — спитав Полосков.

— Ні, поки що я тримаюсь, — відповів я.

І цієї ж миті найближчий до мене кущ сильно смикнув за швабру й вирвав її з рук. Швабра відлетіла аж у кінець коридора, і кущі, наче підбадьорені тим, що я беззбройний, рушили до мене щільною лавою.

Аж тут я почув швидкі кроки позаду.

— Ти куди, Алісо! — крикнув я. — Негайно ж назад! Вони сильні, як леви!

Та Аліса прошмигнула в мене під рукою і кинулася до кущів.

Щось велике, блискуче було у неї в руці. Я кинувся за нею слідом, утратив рівновагу і впав.

Останнє, що я побачив, була Аліса, яку обступили зловісні віти ожилих кущів.

— Полосков! — вигукнув я. — На поміч!

І в ту ж секунду спів кущів урвався. Почулося тихе жеботіння і зітхання.

Я підвівся на ноги і побачив мирну картинку.

Аліса стояла в самісінькій гущі кущиків і поливала їх із лійки. Кущики гойдали вітами, стараючись, щоб не впала жодна крапля вологи, і блаженно зітхали…

Коли ми загнали кущі назад у трюм, підібрали зламану швабру і витерли підлогу, я спитав Алісу:

— Але як же ти здогадалась?

— А нічого такого, тату. Адже кущики — рослини. Отже, їх треба поливати. Як моркву. А ми ж їх викопали, посадили в ящик, а полити забули. Коли Зелений схопив мене і намагався врятувати, я встигла подумати: адже вони у себе вдома живуть біля самої води. І Третій капітан за їхнім співом знайшов воду. А співають вони, коли насувається піщана буря, яка сушить повітря і засипає піском воду. От вони й хвилюються тоді, що води їм не вистачить.

— То чого ж ти зразу не сказала?

— А ти б повірив? Ти з ними воював, як із тиграми. Ти зовсім забув, що вони — звичайнісінькі кущики, які треба поливати.

— Так уже й звичайнісінькі! — пробурчав механік Зелений. — Га няються за водою по коридорах!

Тут уже настала моя черга, як біолога, сказати своє останнє слово.

— Отак ці кущі борються за існування, — пояснив я. — Води в пустелі мало, джерела пересихають, і, щоб вижити, кущам доводить ся блукати по піску й шукати воду.

Відтоді кущі мирно жили в ящику з піском. Тільки один із них, найменшенький і найнепосидючіший, часто вилізав із ящика й підстерігав нас у коридорі, шелестів вітами, наспівував, випрохував води. Я просив Алісу не перепоювати малюка — вода й так сочиться з коренів, — та Аліса його жаліла й аж до кінця подорожі тягала йому воду у склянці. І це ще б нічого. Але якось вона напоїла його компотом, і тепер кущик узагалі нікому проходу не дає. Тупцяє коридорами, лишаючи за собою мокрі сліди, і тупо тицяється листям у ноги людям.

Розуму в ньому ні на гріш. Але компот він любить до нестями.

Розділ 7

ЗАГАДКА ПОРОЖНЬОЇ ПЛАНЕТИ

— Куди спершу? — запитав Полосков.

Він роздивлявся космічну карту. На ній було прокладено курс на Палапутру, де знаходиться базар звірів. Але там же пунктиром ми намітили курс на Порожню планету, про яку розповів Верховцев.

— На Палапутрі ми будь-коли побуваємо, — відповів я. — А от Порожня планета не значиться в жодному космічному довіднику. Може, ризикнемо?

Але навіть сам доктор Верховцев сказав, що на ній звірі пропали. Можливо, вони вимерли і ми тільки марно згаємо час?

— І пального мало лишилося, — втрутився в нашу розмову Зелений. — Все одно на Палапутрі заправлятися доведеться. А хіба на По рожній

планеті заправишся? От і лишимося без пального — чекай по тім, поки хто-небудь мимо полетить.

Та Зеленого ми не стали слухати. Адже він песиміст. І ми були впевнені, що в нього пального точно вистачить. Він просто хотів перестрахуватися.

— І все-таки, — сказав я, — заглянемо на Порожню планету. Це загадка, а нема на світі нічого цікавішого, аніж розгадувати загадки.

І ми взяли курс на Порожню планету.

На жаль, через два дні виявилося, що доктор Верховцев дав не зовсім точні координати. Ми повинні були вже побачити зірку, довкола якої ця планета обертається, а попереду була порожнеча.

Що робити? Ми вирішили: летимо ще один день і, якщо нічого не зміниться, повернемо назад.

Ми вирішили так наприкінці дня, перед вечерею, і після цього Зелений пішов у радіорубку послати радіограму на Землю про те, що в нас усе гаразд, політ іде нормально. Я подався слідом за Зеленим.

Я люблю слухати, коли Зелений вмикає рацію і космос, такий пустельний і безмежний, оживає. Ми чуємо, як розмовляють далекі космічні бази і планети, як перегукуються кораблі й автоматичні маяки передають інформацію з ненаселених планет і астероїдів про обстановку, про шляхи метеоритних потоків і пульсуючі зірки.

Поки Зелений готував радіограму, я крутив ручку приймача..

І раптом почув слабкий жіночий голос:

— Знаходжусь у секторі 16-2, зареєструвала невідомий метеоритний потік, що летить до системи Блук. Через три доби потік перетне пасажирську трасу Блук — Фікс. Прошу повідомити всім кораблям.

— Ми саме в цьому секторі, — сказав я Зеленому.

— Я чув, — відповів Зелений, котрий, виявляється, відклав радіограму й заніс повідомлення невідомого корабля до "бортового журналу.

— А якщо вже цей корабель у нашому секторі, спитаймо його про Порожню планету, — порадив я Зеленому. — Можливо, ми збилися з курсу.

Зелений сказав, що той корабель надто далеко від нас і не почує, що наша рація напевно відмовить, що та жінка, яка попереджала про метеори, все одно не знає нічого про планету, бо її не існує. Зелений бурчав, а тим часом його руки крутили настройку рації, і, коли невідомий корабель прийняв наш виклик, він сказав:

— Говорить корабель "Пегас". Ми знаходимося у вашому секторі й тримаємо курс до Порожньої планети, але не знаємо, чи правиль но летимо.

— Зараз перевірю, — відповів жіночий голос. — Дайте мені ваші точні координати.

Ми ввімкнули зв'язок із містком, і Полосков повідомив нам координати. Ми їх передали за призначенням.

— Усе зрозуміло, — відповів жіночий голос. — Між вами і Порожньою планетою висить хмара космічного пилу, тому вам не видно зірки. Сміливо летіть уперед і завтра минете хмару.

— Велике спасибі, — подякував я невідомому кораблю. — А то нам дали ці координати на планеті імені Трьох Капітанів, але дав не космонавт, а хранитель музею, і ми побоювалися, що він помилився.

— Доктор Верховцев? — запитав жіночий голос.

— Так. А ви його знаєте?

— Ще й як знаю, — відповіла жінка. — Він чудовий і добрий старий. Як жаль, що ми з вами не зустрілися раніше! Мені треба передати йому листа, а я не зможу до нього залетіти. Нема коли. Ви не вернетесь до Верховцева?

— Ні, — відповів я. — Ми потім полетимо на Блук, у місто Палапутру. Ми біологи й шукаємо рідкісних тварин.

— Я теж, — відповів жіночий голос. — Може, колись ми зустрінемося. Але зараз нема коли. Зараз я мушу поспішати. Я шукаю живу туманність.

— Останнє запитання, — мовив я. — Ви самі не бували на Порожній планеті?

— Була, — відповів жіночий голос. — Моря там кишать рибою, але на суходолі жоднісінької тварини. Щасти вам.

У динаміку пролунав глухий шум, розряди.

— Вона ввімкнула двигуни на повну потужність, — сказав Зелений, — вона кудись поспішає. Що це за жива туманність?

— Живої туманності не існує, — відповів я. — Цю жінку я зустрів на конференції і сказав їй, що вона помиляється. Ти чув, як вона відгукнулася про доктора Верховцева? Чудовий, каже, старий.

— І все-таки я йому не довіряю, — пробурчав Зелений. — Якщо він такий чудовий, навіщо говорив неправду? Чому він то пише роман, то не пише? Чому запевняє, що не літав на Малий Арктур? Чому не схотів показати нам щоденників трьох капітанів?

І Зелений знову взявся складати радіограму.

Жінка казала правду. Наступного дня ми засікли в локаторах маленьку зірку, довкола якої оберталася лише одна планета. Судячи з усього, це й була Порожня планета.

Ми опустилися в сутінках на березі великого озера, на краю безмежної рівнини, порослої рівною пожовклою травою. Сіявся дрібний дощ, безкінечний і нудний. Ми довго стояли перед ілюмінаторами — ні звіра, ні птаха. Може, й насправді тут нема нічого?

Аліса з Зеленим пішли по воду до озера. Повернулися вони не скоро, але я не хвилювався, бо мені з ілюмінатора було видно, що вони роблять щось на березі. Потім Зелений вернувся, але пройшов не на місток, а до себе в каюту.

— Ти що шукаєш? — спитав я по внутрішньому зв'язку.

— Вудку, — відповів Зелений. — Тут риби в озері — сила-силенна. Ми відром води зачерпнули, а в ньому зразу три рибини. Невже тобі, професоре, не хочеться свіжої юшки?

— Ні, — відповів я. — І вам не раджу. Навіть на Землі бувають отруйні риби, а варити юшку на невідомій планеті принаймні легковажно.

— Ну добре, добре, — мовив Зелений. — Тоді піймаємо що-небудь тобі для колекції.

Зелений побіг назад на берег, а я прихопив Алісиного плаща, щоб вона не застудилася, взяв сітку й пішов до озера.

Зелений сіткою ловити рибу відмовився, сказав мені, що це не спорт, а він спортсмен. Та ми з Алісою наловили ціле відро. Віднесли рибу на корабель. Слідом за нами прийшов промоклий Зелений, який ніс свій улов у рибнику.

— Не забудь двері на корабель зачинити, — нагадав я, ставлячи відро біля люка.

— Не забуду, — відгукнувся схвильованим голосом Зелений, який так знудьгувався за риболовлею, що ладен був ловити рибу цілу ніч, якби не темрява.

Уранці я передусім виглянув в ілюмінатор. За склом світило яскраве сонце, і безліч птахів кружляло над кораблем.

— От тобі й Порожня планета, — мовив я вголос і пішов будити товаришів. — От тобі й Порожня планета, — повторював я. — Вчора риби наловили, сьогодні птахи зграями кружляють.

Алісу й Полоскова я розбудив, а Зелений уже сам піднявся. Він розплутував гачки й жилки.

— Готую снасть на велику здобич, — сказав він мені. — Чує моє серце, що тут щуки водяться ростом з мене.

— Тільки обережно, — відповів я. — Дивись, щоб яка-небудь щука тебе не спіймала.

Потім я спустився до люка, щоб поглянути на птахів ближче. І виявив неприємну деталь: захоплений до нестями риболовлею, наш механік забув зачинити на ніч двері "Пегаса". Ще добре, що ніякий звір не заліз усередину, але всі до однієї рибини пропали. Очевидно, птахи залітали в люк, як у печеру, і перетягли увесь наш учорашній улов.

— Це дуже серйозне порушення космічної дисципліни, — сказав Полосков за сніданком, дізнавшись про недбальство Зеленого. — Але я сам винен у цьому. Так само, як і професор. Ми зобов'язані були перевірити люк.

— Але ж нічого не сталося, — втрутилася Аліса. — Ми зараз із Зеленим наловимо хоч десять відер. Ви не уявляєте, скільки в озері риби!

— Не в цьому річ, — зітхнув Полосков. — Якщо таке ще раз повториться, ми можемо сміливо вертати назад додому. Виходить, ми всі такі легковажні, що в космосі нам робити нічого.

— Пробач, капітане, — мовив Зелений.

Він розумів, звичайно, що накоїв, але думка про риболовлю так його схвилювала, що однією ногою він був уже на березі озера.

Я приготував сіті ловити птахів і виніс рушницю, яка стріляє голками, змащеними сонною сумішшю. Поки я готувався до полювання на птахів, Зелений сидів на березі, і я краєм ока стежив за ним. Мене здивувало, що він такий похмурий. "Може, переживає?" — подумав я.

Погода ураз зіпсувалася. Звідкілясь налетів сильний вітер. Він гнув траву, здував птахів із неба, підняв на озері високі хвилі. Через кілька хвилин в небі не лишилося жодного птаха. Кудись вони поховалися.

Зелений підвівся і пішов до корабля.

Я теж вирішив сховати в корабель сіті й зачекати, поки випогодиться і птахи повернуться назад.

— Ну як? — спитав я Зеленого. — Можна привітати з уловом?

— Ніякого улову, — відповів Зелений. — Не клює.

— Як — не клює? Ти ж сам казав, що в озері риби повнісінько.

— Це вчора було. А зараз, мабуть, уся риба в глибину пішла.

— А в мене птахи розлетілися, — сказав я. — Отож нам обом не пощастило. Зачекаємо, поки випогодиться. А ти ввечері знову до озера підеш? Може, тут риба тільки ввечері клює?

— Не знаю, не вірю я цій планеті, — похмуро відповів Зелений. — Адже недаремно її Порожньою планетою називають. Була риба — нема риби. Були птахи — нема птахів.

— Погляньте, — сказала Аліса, яка стояла поруч і чула всю нашу розмову. — Дивіться, заєць!

Якийсь звірок стрибав у траві. За ним гнався інший, трохи більший за нього. Ми не встигли розгледіти їх як слід, а вони вже зникли, тільки трава гойдалася під вітром.

— От бачиш, — мовив я, — не порожня планета. Звірі тут є.

— І звірів теж не буде, — відповів Зелений. — Пам'ятаєш, що Верховцев говорив? Хоч я Верховцеву й не вірю.

— Зелений, — запропонував я, — давай перевіримо, куди пішла твоя риба. Запустимо в озеро біошукач. Настроїмо його на рибу, і тільки-но він виявить її, подасть сигнал.

— Як хочеш, — відповів Зелений. — Тільки нема в озері риби. Я ж давній рибалка, я знаю, коли озеро порожнє.

Я виніс із "Пегаса" біошукач і запустив прилад в озеро. Біошукач був у водонепроникному кожусі і мав двигун. Я надів навушники і став чекати сигналів. Прилади показували, що біошукач опустився аж на дно озера, потім відплив далі, до самої середини. Але сигналів не надходило. Озеро було мертвим. Через півгодини мені довелося відмовитись від пошуків. Біошукач помилитися не міг — в озері не було жоднісінької рибинки.

— Якби я вчора власними руками не витягав рибин із води, ніколи б не повірив, що тут може щось водитися, — признався я. — Верховцев казав правду, планета дивна.

— Те саме і я кажу, — мовив Зелений, змотав вудки й пішов у "Пегас".

— На горизонті великий табун антилоп, — гучно пролунало з динаміка.

Це Полосков зверху, з містка, побачив тварин біля самісінького горизонту. Але я і без нього вже зрозумів, що степ кишить звіриною. У траві бігали миші полівки, ховрах піднявся стовпчиком неподалік, якийсь звір, дуже схожий на ведмежатко, пройшовся берегом озера.

— Нічого страшного, — заспокоїв я. — Будемо готувати всюди хід і вирушимо на лови.

І тільки ми вивели всюдихід із "Пегаса", як припустилася злива. Це був дощ куди сильніший за. вчорашній; налетів він раптово і лунко залопотів по даху всюдихода. Ми з Алісою пірнули всередину і, не звертаючи на стукіт дощу уваги, взяли курс у глиб степу, туди, де пасся табун антилоп.

Антилоп не було видно. Не знайшли ми й інших звірів. І коли я виліз із всюдихода й нахилився, щоб розгледіти мишей, які бігали в траві зовсім недавно, виявилося, що й миші зникли. Цього разу я запустив біошукач над рівниною. Біошукач повернувся назад, долетівши аж до горизонту, і не було ніяких сумнівів — на цій планеті немає жодного звіра.

— Що ж робитимеш? — спитав я з відчаєм у Полоскова, коли ми загнали всюдихід назад у "Пегас" і всілися у кают-компанії. — Справді, порожня планета. І мені не хочеться летіти звідси, поки ми не розгадаємо цієї таємниці.

— Ми ж не можемо лишатися тут вічно, — сказав Полосков. — І ми не перші, хто зустрівся з цією загадкою. Можливо, таємниця Порожньої планети так і зостанеться нерозгаданою.

— Шкода, що Зелений забув люк закрити, — мовила Аліса. — Хоч би риба в нас була.

— Облиш, він такий засмучений, — перебив я Алісу. — Це все-таки дивовижно: прилетіли вчора, дощ іде — риби повне озеро, вранці птахи літають, потім вітер схопився, птахів розігнав — звірі з'явилися...

— Тату, — звернулася раптом до мене Аліса, — я розгадала таємницю цієї планети.

— Ну от, звичайно, — сказав понуро Зелений. — Ніхто не розгадав, а Шерлок Холмс, на прізвисько Аліса, розгадав!

— Обережніше, Зелений, — зауважив Полосков, — я вже програв Алісі бажання, коли ми шукали головастів.

— Слушно, — згодилась Аліса. — Адже в мене не наукове мислення.

— Ну, розказуй, доню, — попросив я.

— А можна, я буду не розказувати, а показувати?

— Якщо хочеш, показуй.

— Тоді посидьте тут хвильку, я скоро повернуся.

— Ти з корабля? Але ж там дощ.

— Не бійся. Я навіть промокнути не встигну. А коли ти боїшся, Що зі мною що-небудь станеться, то дивись в ілюмінатор. Я тільки до озера й назад.

Я підійшов до ілюмінатора. Видно було, як Аліса, прикриваючи голову плащем, біжить до озера, як вона зачерпує в ньому води відерцем. Ще раз, іще… Ось вона біжить назад.

Аліса вбігла в кают-компанію і поставила відерце на стіл.

— Погляньте, — запропонувала вона.

У відерці поволі плавала невеличка рибка.

— Ого! — вигукнув Зелений. — Я зовсім забув, що тут риба найкраще клює ввечері. Де вудки?

— Постривай, — сказала Аліса і занурила руку у відро. Вона дістала звідти рибу й кинула її на стіл.

— Ти що робиш?

— Якщо моя правда… — почала Аліса, і тут же, у нас на очах, сталося дивовижне перетворення.

Рибка разів зо два смикнулась, махнула хвостом, і плавники почали обертатися в крила, луска — в пір'я, і через хвилину на столі вже чепурилася, обскубувала пір'я маленька пташка.

Поки ми дивилися, роззявивши роти від здивування, на те, як риба стала птахою, птаха махнула крилами і полетіла. Вона вдарилася об стелю кают-компанії.

— Ловіть її! — крикнув я. — Вона ж розіб'ється!

— Стій, тату, це ще не все, — сказала Аліса.

Пташка кілька разів ударилася об стелю й упала назад на стіл. І, впавши, вона стала перетворюватися знову. Цього разу зникло пір'я, зіщулилися крила, і перед нами з'явилося мишеня. Мишеня ковзнуло по ніжці столу і щезло в кутку.

— Тепер усе ясно? — спитала Аліса.

Вона аж сяяла. Все-таки не щодня щастить розгадати таємницю, яка виявилася не під силу стільком біологам.

— Але як же ти здогадалася? — поцікавився я.

— А ти мені підказав. Ти згадав про те, що дощ ішов учора — були риби, сонце — птахи, вітер — звірі.

— Все слушно, — мовив я. — Це дивовижна пристосовуваність, але цілком виправдана на цій планеті. Живі істоти набувають тут такої форми, яка для них найзручніша. Їм не страшні ні вітри, ні дощі, ні сонце. Напевно, коли настає зима, вони теж що-небудь придумують.

— Це можна перевірити, — сказала Аліса. — Покладімо рибу в холодильник.

У холодильник ми поки що риби класти не стали, а спорудили їй клітку, в якій стояв акваріум, і потім годинами милувалися тим, як риба, вилазячи з води, злітала в повітря або тікала в куток, до годівниці.

Розділ 8

ЩО РОЗПОВІЛИ ВУХАНІ

Усі колекціонери й любителі всіляких дивовиж у восьмому секторі Галактики прилітають на планету Блук. Там, біля міста Палапутра, раз на тиждень буває базар.

У Галактиці є кілька мільярдів колекціонерів. Наприклад, колекціонери Сонячної системи збираються першої неділі щомісяця на Марсі, на плоскогір'ї біля Великого каналу. Мені розповідали, що в туманності Андромеди теж є могутнє братство колекціонерів, а на одній із планет їх стільки, що вони взяли в свої руки владу, і вся промисловість тієї планети випускає лише альбоми для марок, пінцети й акваріуми.

У марсіянських колекціонерів я бував. Дістав там для зоопарку рідкісних летючих рибок. А от на Блуку бувати мені не доводилось.

Палапутра виявилася невеликим містом. У ній було дуже багато готелів і складів. А космодрому в Палапутрі могла б позаздрити будь-яка столиця.

Як тільки "Пегас" опустився на бетонне поле, до нього відразу підкотив автомобіль зі стражниками.

— Ви звідки прилетіли? — спитали вони Полоскова, загальмувавши біля трапа.

— Із Землі, — відповів Полосков.

— Це де?

— У третьому секторі. Сонячна система.

— Ага, так я і думав, — сказав головний стражник.

Він дуже скидався на вентилятор. У нього було три великих круглих вуха, і коли він говорив, то мотав головою так, що здіймався вітер. Тому в Галактиці жителів Блука прозвали вуханями.

Стражники піднялися на борт і пройшли в кают-компанію.

— А що продаватимете? — запитав стражник.

— Ми хотіли б подивитися, — відповів я, — чи нема тут цікавих звірів для Московського зоопарку.

— Отже, ви нічого не продаватимете? — допитувався стражник.

— Ні.

— І у вас на борту нема ніяких звірів?

— У нас є звірі, — відповів я, — але не на продаж.

— Покажіть мені їх, — зажадав стражник.

— Чому? — здивувався Полосков. — Ми ваші гості, і ви повинні нам вірити.

— Вам би я повірив, — сказав вухань, — та ви мало знаєте колекціонерів. Вони тягнуть з усієї Галактики різних тварюк, а в нас потім самі неприємності. Раніше ми були ввічливі й не перевіряли кораблів, а тепер перевіряємо. Навчені гірким досвідом.

І стражник, здіймаючи вітер вухами, розповів нам таку сумну історію:

— Нещодавно на базарі з'явився торговець. Він прийшов сюди з маленьким мішечком і банкою. У банці були білі черв'яки. Любителі птахів одразу оцінили цих черв'яків. Черв'яки були калорійні і дуже подобалися тваринам. Один колекціонер купив банку черв'яків. Другий купив, третій. А торговець розв'язував мішок і зачерпував звідти нових і нових. Колекціонери стали в чергу по черв'яків. Двісті двадцять третім у черзі стояв відомий збирач екзотичних рибок Крабакас із Баракаса. Він стояв, робити було нічого, і стежив за тим, як торговець зачерпує черв'яків банкою з мішечка. І підрахував, що в мішечку може вміститися тільки три з половиною банки черв'яків, не більше. Тоді Крабакас із Баракаса здогадався, що діло нечисте.

Він підійшов до торговця і спитав: "Хіба мішок бездонний?"

— Ні, ваша благовухість, — перебив головного стражника його помічник у цьому місці розповіді, — він спитав: "Звідкіля ви берете черв'яків?"

— Помовч, — сказав третій стражник. — І зовсім не так. Крабакас із Баракаса спитав його: "Дайте мені ваш мішечок подивитися".

— Мовчати! — прикрикнув на своїх помічників головний стражник. — Вуха повідкушую, якщо перебиватимете!.. Торговець не звернув на слова Крабакаса ніякої уваги. Можливо, через те, що діаметр Крабакаса лише півміліметра, хоч завдовжки він вісім метрів і сам схожий на тонюсінького синього черв'яка. Тоді Крабакас звернувся до колекціонерів, які стояли в черзі, й вигукнув: "Мені не подобається цей підозрілий торговець!"

— Даруйте, ваша благовухість, — не витримав знову помічник стражника, — але я осмілюся сказати, що Крабакас із Баракаса мовив тоді іншим колекціонерам: "Тримайте злодія!" — Ти збожеволів! — засичав на нього третій стражник. — Крабакас сказав: "Я не менш розумна істота, ніж ви, торговцю, і попрошу звертати на мене увагу! І взагалі віддайте мішок".

— Все, — замахав вухами начальник стражників. — Я йду у відставку!

Стражники посварилися, перейшли на свою, зовсім незрозумілу мову, яка полягає в тому, що вони дуже хитрим способом ворушать вухами. У кают-компанії знялася буря, і невідомо, чим би скінчилася сварка стражників, якби поривом вітру не здуло зі столу кавник. Кавник розбився, і стражникам стало соромно за свою поведінку.

— Пробачте нам, — сказав головний вухань. — Ми трохи погаря чилися.

— Нічого, нічого, — відповів я, намагаючись не всміхатися і під бираючи з підлоги уламки кавника, поки Аліса бігала по ганчірку, щоб витерти коричневу калюжу.

— Крабакас із Баракаса, — провадив далі головний вухань, — пояснив колекціонерам свої підозри, і вони гуртом відняли у торговця маленький мішечок. У мішечку було лише дві жмені черв'яків. Та коли вони вигребли звідти частину черв'яків, то відразу ж на очах черв'яки почали ділитися навпіл і рости. Зненацька аж із кінця базару почувся зляканий крик. Один любитель співучих птахів висипав корм у клітку й побачив, що черв'яки розмножуються на очах.

— Ні, — перебив другий стражник, махаючи вухами. — Осмілюсь заперечити, ваша благовухість…

Але головний стражник не став слухати заперечень. Він схопив своїх помічників за вуха і витяг їх із кают-компанії, зачинив двері й сказав з полегшенням:

— Отепер я розповім спокійно.

Та двері відразу ж одчинилися, і в щілину просунулося вухо непокірного стражника.

— Осмілюсь… — почав він.

— Ні, це неможливо! — Головний стражник притиснувся до дверей худою спиною і закінчив розповідь: — Виявилося, що ці черв'яки розмножуються з неймовірною швидкістю. Так швидко, що за десять хвилин їх уже втричі більше, а за годину — в шістсот разів більше, ніж раніше.

— А чим же вони живляться? — здивувалась Аліса.

— Повітрям, — відповів стражник. — Само собою зрозуміло, повітрям.

— Киснем! — вигукнув у нього з-за спини другий стражник.

— Азотом! — закричав третій.

Головний стражник затулив обличчя вухами від сорому за своїх підлеглих. Аж через п'ять хвилин він заспокоївся так, що міг закінчити розповідь:

— Одне слово, вже за три години весь базар у Палапутрі був на метр завалений черв'яками, колекціонери й торговці порозбігалися хто куди.

— А торговець? — запитала Аліса.

— Торговець у метушні щез.

— Утік, — почулося з-за дверей.

— Гора черв'яків розповзлася навсібіч. Надвечір вона досягла центру міста. Всі пожежні машини, які заливали черв'яків водою і піною з вогнегасників, не могли впоратися з навалою. Черв'яків намагалися палити, труїти, посипати ДДТ, топтати ногами, але все марно. Повітря на планеті ставало менше й менше. Довелося роздати кисневі маски. Тривожні сигнали SOS полетіли з планети Блук в усі кінці Галактики. Та врятував планету любитель птахів Крабакас із Баракаса. Він напустив на черв'яків їдулок — пташок, маленьких на зріст, але таких ненажерливих, що жоден колекціонер, який поважає себе, їх не триматиме: чисте розорення. Врешті-решт черв'яків пощастило позбутися, хоч їдулки заодно пожерли всіх мурашок, бджіл, ос, комарів, метеликів, тарганів, джмелів і жуків-гнойовиків.

— То навіщо ж цей торговець продавав таких небезпечних черв'яків? — запитала Аліса.

— Як — навіщо? Хотів мати прибуток. Мішечок був бездонний.

— Ні, — сказала Аліса, — цього бути не може. Не такий уже він дурний. Адже колекціонери швидко здогадалися, в чому річ.

— Авжеж, не дурний! — крикнув за дверима другий стражник. — Він хотів знищити нашу планету!

— А навіщо?

— Ми самі не знаємо, — признався головний стражник, відійшов од дверей і впустив своїх помічників. — Ми не знаємо, але відтоді перевіряємо всі кораблі, які прибувають із Сонячної системи.

— Чому саме із Сонячної системи

— Це таємниця, — відповів перший стражник.

— Ніяка не таємниця, — втрутився другий. — Просто той торговець був із Сонячної системи. Він був Людина.

— Дивно, — сказав я. — Але хоч є його опис? Який він був на вигляд?

— Ніякий. Для нас усі люди на одне обличчя.

— Все одно повинні бути якісь відмітні риси.

— Була риса, — зауважив помічник стражника.

— Мовчи! — наказав йому начальник.

— Не буду, — огризнувся помічник. — Той чоловік ходив у головному уборі з горизонтальними крисами й поперечним заглибленням нагорі.

— Не розумію, — мовив я. — Що це за поперечне заглиблення?

— Ваша благовухість, покажіть їм фотокартку. Може, вони нам допоможуть, — порадив помічник.

— Ні, не можна, це секретна фотокартка.

— Можна. Раз я сказав, вона вже не секретна.

— Але ти не сказав, а виказав державну таємницю.

— Тим паче.

Тоді його благовухість витяг із кишені фотокартку. Фотокартка була пом'ята, вона була любительська, змазана, але все одно ніяких сумнівів не лишалося: на ній був зображений доктор Верховцев із банкою в одній руці та невеликим мішечком — у другій.

— Не може бути! — здивувався я.

— Ви його знаєте?

— Так. Він живе на планеті імені Трьох Капітанів.

— Ай-ай-ай, на такій хорошій планеті живе такий лихий чоловік! Коли ви його бачили?

— Три дні тому.

— А в нас він був минулого місяця. Тепер огляньмо ваш корабель. А раптом у вас на борту є черв'яки?

— У нас нема черв'яків.

— Відмагається, — підказав своєму начальникові другий вухань. — Не хоче говорити.

— Тоді не дозволимо виходити в місто, — мовив начальник. — Де у вас телефон? Вважатимемо, що всі на борту хворі галактичною чумою. Тоді ви добровільно полетите назад. А ні — таку дезинфекцію почнемо, що пошкодуєте, що прилітали.

— Ми нічого лихого не замишляємо, — спробував я заспокоїти стражника. — Ми цього чоловіка бачили тільки раз. І, можливо, навіть не його. Адже бувають дуже схожі люди. І навіщо докторові, директорові музею, торгувати черв'яками?

— Не знаю, — відповів сумно головний вухань. — У нас стільки нещасть! Ми вже перестали довіряти нашим гостям.

— А що ще трапилося?

— І не питайте. Хтось винищив майже всіх говорунів.

— Говорунів?

— Авжеж, говорунів. Це наші найулюбленіші птахи.

Розділ 9

НАМ ПОТРІБЕН ГОВОРУН

Ми з Алісою пішли на базар пішки, а всюдиходу веліли під'їхати туди години через дві.

Ранок був гарний, ясний, небо чисте, оранжеве, хмари легкі, зелені, пісок під ногами м'який, голубий.

Ми вийшли на головну вулицю міста. Обабіч її стояли готелі. Готелі були дуже не схожі один на одний, бо кожен із них будувався спеціально для жителів тієї чи іншої планети або зоряної системи.

Був там готель "Крак", що скидався на дитячу повітряну кульку метрів сто в поперечнику. З-під готелю стирчали краї антигравітаторів. У ньому зупинялися звиклі до невагомості космічні бродяги, які не мали своєї планети. Вони літали на кометах та метеорних потоках і там розкидали шатра.

Потім ми проминули готель "Чудове місце". Цей готель теж був кулею, але твердою, масивною, наполовину вкопаною в землю. На ньому ми побачили вивіску: "Тільки для жителів метанових планет". Крізь нещільно зачинені двері шипів струмінь газу.

Наступним виявився готель "Сковорідка": його стіни були розпечені — не доторкнешся, незважаючи на сто шарів ізоляції. У "Сковорідці" зупинялися жителі зірок, для яких купання в розжареній лаві все одно, що для нас купання в ставку літньої днини.

Були готелі, підвішені в повітрі й зариті в землю, були з дверима на даху і взагалі без вікон і дверей, і раптом ми побачили невелику будівлю з колонами, найзвичайнісінькими віконцями і найзвичайнісінькими дверима. Над ними була вивіска: "Волга-матінка".

— Дивись, тату, це, напевно, для людей! — сказала Аліса.

Ми зупинилися перед готелем, бо нам приємно було побачити його — все одно що зустрітися з давнім знайомим.

Із готелю вийшов високий чоловік у формі космонавта торгового флоту. Він кивнув нам, і ми сказали йому:

— Добридень. Ви звідки?

— Ми привезли із Землі на планету Блук регенератори кисню, — відповів він. — Може, ви чули — тут трапилася неприємність: вони, мало не втратили все повітря.

Поки я розмовляв із космонавтом, Аліса стояла поруч і дивилася на готель. Зненацька вона схопила мене за руку:

— Тату, поглянь, хто там.

Біля вікна на третьому поверсі стояв доктор Верховцев і дивився на нас зверху. Зустрівшись зі мною поглядом, він одразу ж відійшов од вікна.

— Не може бути! — вигукнув я. — Він не встиг би сюди прилетіти.

— Ходімо спитаєм, як він тут опинився, — запропонувала Аліса.

Двері в готель були різьблені, важкі, з позолоченою гнутою ручкою. А всередині хол був опоряджений, наче боярський терем. Стіни розписані однорогами і красними дівицями, а попід стінами стояли широкі лави. Певно, вуханські архітектори бачили славетну двадцятисерійну телепередачу "Борис Годунов". Посеред боярських палат я зупинився.

— Постривай, Алісо, — мовив я. — Мені все це не подобається.

— Чому?

— Поміркуй сама: ми щойно розлучилися з доктором Верховцевим, прилітаємо сюди, і нам стражники кажуть, що він мало не знищив планету, бо продавав білих черв'яків, і тут же ми бачимо його у вікні готелю.

— Тим паче, — сказала Аліса. — Ми повинні його спитати, в чому річ.

— Ну гаразд, — погодився я і підійшов до довгого столу, за яким поміж опудалом лебедя і пластиковим ковшом стояв вухатий портьє в білому каптанчику.

— Будьте ласкаві, — спитав я в нього, — в якому номері зупинився доктор Верховцев?

— Одну хвилиночку, добрий молодцю, — відповів портьє, заклав вуха за спину й розгорнув величезну книгу в шкіряній оправі із застібками. — Верховцев… — бурмотів він. — Ве-ри-хо-ви-цев… Є Верховцев!

— І де ж він живе?

— В осьмому теремі проживає. На третьому поверсі, — відповів Портьє. — А ви будете його друзі?

— Ми його знайомі, — обережно сказав я.

— Прикро, — мовив портьє, — що в такого поганого і грубого пожильця є такі гарні на вигляд знайомі.

— А що, — спитав я, — він вас скривдив?

— Ідіть, — відповів портьє. — Терем номер вісім. І скажіть йому, бусурманові, що коли він і далі варитиме сосиски на ліжку й ламатиме роботів — стольників-постільників, то ми його попросимо з'їхати з нашого шанованого постоялого двору.

— А мені Верховцев здався дуже тихим чоловіком, — сказав я Алісі, коли ми підіймалися сходами.

Назустріч нам спускалися люди — лінеанці, фіксіанці та інші істоти, що живуть на планетах із такими самими умовами, як на Землі. Дехто з них ніс у руках клітки, акваріуми, альбоми з марками або просто сумки. Вони поспішали на базар.

Восьмий номер знаходився аж у кінці довгого коридора, застеленого безліччю перських килимів. Ми зупинилися перед пластиковими дверима, розписаними під дуб, і я натиснув на кнопку дзвінка.

Ніякої відповіді.

Тоді я постукав у двері. Від легкого поштовху двері слухняно розчинилися. Невелика кімната була обставлена й прикрашена за ілюстраціями в історичних романах із життя Землі. В ній були кришталева люстра й гасниця без ґнота, вольфрамовий самовар і японська ширма. Але Верховцева не було.

— Докторе! — покликав я. — Ви тут?

Ніякої відповіді.

Аліса зайшла до кімнати, заглянула за ширму. Я від дверей сказав їй:

— Ходімо звідси, незручно в чужу кімнату залазити...

— Зараз, тату, — відповіла Аліса.

Я почув у себе за спиною чиєсь швидке дихання. Я оглянувся. У дверях стояв дуже огрядний чоловік у чорному шкіряному костюмі. У нього були пухкі губи й кілька підборідь, що спадали на комір.

— Вам хто потрібен? — спитав він надто високим, ніжним, дитячим голосом.

— Ми шукаємо свого знайомого, — відповів я.

— Пробачте, я живу в сусідньому номері, — сказав товстун, — і я чув, як п'ять хвилин тому чоловік, який тут мешкає, пішов. От я й вирішив вас попередити.

— А куди він пішов, не знаєте?

Товстун почухав свої підборіддя, подумав трохи і мовив:

— Я гадаю, на базар. Куди б йому ще піти?

Ми покинули готель і рушили до базару. "Дивний чоловік доктор Верховцев", — думав я.

Ми проминули готель, зроблений у вигляді акваріума, — у ньому мешкали жителі планет, покритих водою, — і готель, схожий на чайник. Із носика чайника вирівалася пара — там мешкали кукси з Параселя. У них на планеті жарко, вода кипить, і планета окутана гарячою парою.

З готелів виходили їхні мешканці. Багато хто йшов у скафандрах, і скафандри були всякі-всякі. Дехто повз по землі, дехто летів у нас над головами. Під ногами мелькали колекціонери ростом трохи більші за мураху, а обіч них крокували колекціонери ростом трохи нижчі за слона.

Що ближче ми підходили до базару, то густішою ставала юрба, і я взяв Алісу за руку, щоб вона ненароком на кого-небудь не наступила або хто-небудь ненавмисно не наступив би на неї.

Базар розкинувся на багато кілометрів. Він був поділений на кілька секцій. Спочатку ми минули секцію збирачів черепашок. Потім пройшли через секцію колекціонерів книжок, ледве пробилися крізь заповнену народом секцію збирачів мінералів і коштовного каміння. Квітковими рядами ми пройшли досить вільно, тільки в одному місці мені довелося

взяти Алісу на руки, бо їй мало не зробилося млосно від запаху фіксіанських троянд.

Та коли ми опинилися в секції філателістів, Аліса попросила мене:

— Постривай.

Кілометровий майданчик був заставлений складаними столиками, їх було, як сказав мені один старожил, чотирнадцять тисяч триста. За столиками сиділи філателісти — по двоє, а де й по четверо. І вони мінялися марками. Ті, кому не дісталось місця за столиками, обмінювалися стоячи або просто гуляли довкола. Аліса купила серію об'ємних рухомих марок із зображенням сіріанських птахів, чорногорську марку 1896 року, альбом для фіксіанських марок, який сам установлював марку на потрібне місце, тільки піднеси до нього. Потім вона поміняла чорногорську марку на дві марки з планети Шешинеру.

— Це спеціально для тебе, тату, — сказала вона.

Одна марка була зовсім біла, на другій виднівся лише напис маленькими буквами: "Молодий скліс на пасовиську".

— Ти, тату, хотів дізнатися про скліса.

— Але де ж скліс?

— А скліс буде завтра, — мовив недавній товстун, якого ми зустріли в готелі.

Він нас догнав.

— Як це — завтра?

— На цих марках зображення з'являється не щодня, а тільки по парних числах, — пояснив товстун.

— А що буде на другій марці?

— На другій? На другій нічого не буде. Вона потрачена.

— То навіщо ж вона? — здивувався я.

— Це дуже рідкісна марка. Жителі Шешинеру не полюбляють писати листів, і тому майже всі марки з їхньої планети попадаються невикористані. А чисті марки надто рідкісні. Ваша донька слушно зробила, що придбала таку рідкісну марку.

Сказавши це, товстун помахав рукою і заквапився, підстрибуючи, далі.

Ми мало не заблудилися в секціях, підсекціях і відділеннях базару. Але тут попереду почулися пташині крики, ричання звірів і писк комах. Ми вийшли на площу, заставлену клітками, акваріумами, садками, загородами. Це й був відділ космічної живності.

Навіть мені, досвідченому космобіологові, було дуже важко розібратися в тому, що ми побачили. Звірі й птахи були такі різні, а власники їхні часом ще більш різні, що я почав свою мандрівку з грубої помилки. Я підійшов до темно-синього птаха на трьох двометрових жовтих ногах. Від ноги птаха тягся ланцюжок до його господаря, складеного з різноколірних кульок невідомого мені інопланетника, і я спитав у нього, скільки коштує цей чудовий птах. І тут птах відповів мені доброю космічною мовою:

— Я не продаюсь. Але якщо бажаєте, можу продати вам кульовика різнокрапчастого. І попрошу мене не кривдити.

Виявляється, я переплутав, хто кого тримає на ланцюжку. Колекціонери й торговці, що стояли довкола, розсміялися, а птах тоді образився і вдарив мене по голові довгим дзьобом.

Я поквапився піти, тому що птаха охопив гнів, і він почав примірятися для наступного удару.

— Тату, — покликала раптом Аліса, — йди сюди. Поглянь, як цікаво.

Я облишив роздивлятися кристалічних жуків, яких ми давно хотіли придбати для зоопарку, й обернувся до неї.

Аліса зупинилася перед великим порожнім акваріумом. Поряд стояв стільчик, і на ньому сидів карлик.

— Поглянь, тату, яких цікавих звірів продає цей чоловік.

— Нічого не бачу, — признався я. — Акваріум порожній. Чоловічок сумно зітхнув і змахнув сльозу.

— Ви не перший, — сказав він, — ви не перший.

— А що у вас в акваріумі? — ґречно спитав я. — Мікроорганізми?

— Ні, це жахливо! — мовив карлик. — Я піду. Зовсім піду.

— Тату, — прошепотіла Аліса так голосно, що чути було за десять метрів, — у нього там невидимі повітряні риби. Він мені сам сказав.

— Невидимі?

— Дівчинка правду каже, — відповів карлик. — Це звичайнісінькі невидимі риби.

— Дуже цікаво, — сказав я. — А як же ви їх ловите?

— Сітями, — пояснив карлик. — Невидимими сітями. Риби летять-летять, попадають у невидимі сіті, і я їх везу додому.

— А можна одну подержати? — спитав я.

— Подержати? — Карлик вельми здивувався. — А як же ви її держатимете?

— Руками.

— Але ж ви її не вдержите.

— Чому?

— Тому що ці повітряні риби дуже слизькі. Вони вислизають, тільки-но до них доторкнешся. Ви мені не вірите?

Я не відповів. Тоді карлик змахнув рученятами й вигукнув:

— Будь ласка! Дивіться, хапайте, випускайте на волю! Робіть що хочете! Принижуйте мене! Ображайте!

Карлик стягнув з акваріума велику ганчірку, чіпко схопив мене за руку і примусив залізти рукою в акваріум.

— Ну? — кричав він. — Ну? Спіймали? Нічого вам не спіймати!

Рука моя відчувала тільки порожнечу. Ніяких риб в акваріумі не було.

— Тут нема нічого, — сказав я.

— Ну, от бачте? — звернувся карлик, заливаючись слізьми, до цікавих, що обступили нас. — Він переконався: риби такі слизькі, що їх не можна піймати, але не хоче признатися.

Я побовтав рукою в порожньому акваріумі і тільки витяг руку, як карлик закричав знову:

— Він випустив усіх моїх риб! Він їх розполохав! Хіба я не попе реджав, що не можна бовтати рукою в акваріумі? Тепер я злидар! Мене розорили!

Глядачі невдоволено ремствували двадцятьма мовами й осудливо дивилися на мене.

Навіть Аліса сказала:

— Ну навіщо ж ти так, тату?

— Та невже ви не розумієте, — звернувся я до довколишніх, — що в акваріумі нічого не було?

— Звідкіля нам знати? — відповів мені запитанням смугастий, як тигр, з білими вусами житель планети Ікес. — А якщо він каже правду? Якщо риби невидимі і їх не можна піймати? Як ми перевіримо, що він говорить неправду?

— Слушно, — підтримав його вухань. — Навіщо йому летіти з іншої планети і везти порожній акваріум?

— Щоб кожен день продавати його знову, — відповів я.

Але ніхто мене не слухав.

Довелося заплатити сумному карликові за десять рідкісних риб. Карлик, певно, не чекав, що я так швидко здамся, і був розчулений, Дякував і обіцяв, якщо спіймає невидиму рибу, неодмінно принесе її мені. А коли ми вже збиралися йти, він сказав:

— Дівчинко, дозволь, я зроблю тобі маленький подарунок.

— Будь ласка, — відповіла Аліса. — Я буду дуже рада.

— Візьми.

Карлик порився в кишені і витяг звідти порожню руку. Згорнув долоню човником, так ніби в ній щось було, і простяг Алісі.

— Це, — сказав він, — шапка-невидимка. Бери, не соромся. Я люблю робити хорошим людям безцінні подарунки. Тільки обережно. Шапка зіткана з такої тонкої тканини, що вона нічого не важить і її не можна відчути.

Аліса подякувала шахраєві, вдала, що ховає подарунок у сумку, і ми пішли далі.

Раптом під ноги нам кинулася незрозуміла істота. Вона здавалася пухнастою кулькою на паличках і діставала до колін. Дивного кольору була ця істота — яскраво-червона в білу цяточку, як мухомор.

— Держи її, тату! — гукнула Аліса. — Вона втекла від когось.

— І не подумаю, — відповів я, кладучи в кишеню спорожнілий гаманець. — Може, це не тварина, а колекціонер, який шукає збіглого звіра. Я його спіймаю, а він викличе поліцію за те, що я його образив, не здогадавшись, який він розумний.

Аж тут ми побачили, як навздогін за червоною кулькою поспішає товста двоголова змія в блискучому мінливому скафандрі.

— Допоможіть, — кричала вона. — Індикатор утік!

Червона кулька намагалася сховатись за моїми ногами, але змія простягла одну із ста тонких ніжок, що теліпалися в неї з боків, і підхопила втікача. Він ураз змінив колір із червоного на жовтий і підібрав прямі ніжки.

— Даруйте, — звернувся я до товстої змії, — що це за тварина?

— Нічого цікавого, — відповіла змія. — Таких у нас на планеті багато. Ми їх називаємо індикаторами. Вони не вміють говорити, зате міняють колір залежно від настрою. І бувають дуже інтересні кольори. У вас немає грудочки цукру?

— Ні, — сказав я.

— Шкода, — відповіла змія і дістала звідкілясь грудочку цукру.

Побачивши цукор, кулька взялася бузковими розводами.

— Радіє, — пояснила змія. — Правда, красиво?

— Дуже, — згодився я.

— Ми їм спеціально придумуємо нові відчуття, щоб знайти незвичайні кольори. Хочете, я її стукну? Вона стане чорною.

— Ні, не треба, — мовив я. — А ви не продасте її нам для Московського зоопарку?

— Ні, — відповіла одна із голів змії; друга тим часом мовчки опустилася вниз. — Обміняти можу.

— Але в мене нема на що мінятися.

— Ну ось на цю штуку, на оце звірятко, — сказала змія і показала відразу десятьма ніжками на Алісу.

— Не можна, — відповів я, стараючись не ображатися, бо сам не давно прийняв розумну істоту за нерозумного птаха. — Це моя донька.

— Фе, який жах! — вигукнула гнівно змія. — Я негайно викличу охоронців порядку. Це ж заборонено!

— Що заборонено? — здивувався я.

— Заборонено торгувати своїми дітьми. І обмінювати їх на звірів теж заборонено. Невже ви не читали правил біля входу на базар? Ви кат і варвар!

— Аж ніяк, — засміявся я. — Я з таким же успіхом можу продати Алісу, як вона мене.

— Ой лелечко! — закричала змія, притискаючи до грудей кольорову кульку: індикатор, певно, перелякався і став білим із червоними хрестиками вздовж спини. — Донька торгує власним батьком! Де ви таке бачили?

— Слово честі, — благально мовив я, — ми одне одного не продаємо! У нас на Землі взагалі не заведено батькам продавати своїх дітей, а дітям — своїх батьків. Ми просто прийшли разом купити яких-небудь рідкісних звірів для нашого зоопарку.

Змія подумала трохи і сказала:

— Вже й не знаю, вірити вам чи ні. Краще спитаймо в індикатора. Він такий чуйний. — Вона нахилила обидві голови до індикатора і спитала його: — Цим дивним істотам можна вірити?

Індикатор став смарагдово-зеленим.

— Хоч як дивно, він запевняє, що можна.

Тут змія заспокоїлася і додала зовсім іншим тоном:

— А ти хочеш, щоб я тебе їм віддала?

Індикатор став золотим, наче промінь сонця.

— Дуже хоче, — переклала його емоції змія. — Беріть його, поки я не передумала. І ще візьміть довідник "Як годувати індикаторів і як домогтися ніжно-рожевих емоцій".

— Але я не знаю, що дати вам натомість.

— Нічого, — мовила змія. — Я ж вас образила підозрами. Якщо ви в обмін на індикатора погодитеся мені пробачити, я до вечора буду щаслива.

— Ну звичайно, ми на вас не ображаємося, — сказав я.

— Анітрішечки, — притакнула Аліса.

Тоді змія махнула безліччю своїх ніжок, кулька-індикатор злетіла в повітря й упала на руки Алісі. Вона лишалася золотою, тільки по спині в неї, мовби живі, бігли блакитні смужки.

— Він задоволений, — мовила змія і швидко поповзла геть, не слухаючи наших заперечень.

Індикатор стрибнув з Алісиних рук і пішов позаду нас, похитуючись на тонких прямих ніжках.

Нам зустрілася ціла родина вуханів. Великий вухань, вуха в якого були більші, аніж у слона, його дружина-вуханька і шестеро вуханят. Вони несли канарку в клітці.

— Дивись! — вигукнула Аліса. — Це канарка?

— Авжеж

— Це не канарка — сказав суворо батько-вухань. — Це райський птах. Але ми його зовсім не хотіли купувати. Ми шукали справжнього говоруна і не знайшли, — мовили хором вуханята, здіймаючи вітер вушками. — Немає жодного говоруна.

— Це дивовижно! — похвалилася нам вуханька. — Ще торік пів базару кишіло говорунами, а тепер їх зовсім не стало. Ви не знаєте чому?

— Ні, — відповів я.

— І ми не знаємо, — відповів вухань. — Доведеться нам розводити райських птахів.

— Тату, — сказала Аліса, коли вони пішли, — нам потрібен говорун.

— Чому? — здивувався я.

— Бо він усім потрібен.

— Гаразд, ходімо шукати говоруна, — згодився я. — Тільки спочатку я пропоную подивитися на павука-ткача-троглодита. і якщо нам його віддадуть, ми його неодмінно купимо. Це заповітна мрія нашого зоопарку.

Розділ 10

МИ КУПИЛИ ГОВОРУНА

Ми з Алісою обійшли увесь базар, купили для зоопарку вісімнадцять різних звірів і птахів, більшість із яких на Землі ще нікому не доводилось бачити. Аліса питала в кожного торговця чи колекціонера:

— А де дістати говоруна?

Відповідали по-різному.

— Говоруни перестали нести яйця, — сказав один.

— Говоруни перемерли від загадкової хвороби.

— Говорунів тримати не можна.

— Хтось скупив усіх говорунів на планеті.

— Говорунів ніколи й не було.

І ще багато інших відповідей. Але ми так і не зрозуміли, що ж сталося насправді. Всіы визнавали, що раніше говоруни були звичайнісінькими птахами і їх любили тримати вдома і в зоопарках. Та в останній рік говоруни майже всі кудись зникли. Казали, що по домівках ходили люди і скуповували говорунів. Казали, що із зоопарку говорунів хтось украв. Казали, що в головному говорунячому розпліднику вони

захворіли лихоманкою і вимерли. і чим безнадійніше було знайти говоруна, тим дужче Алісі кортіло бодай поглянути на цього птаха.

— А що в говорунах особливого? — спитав я в Крабакаса із Баракаса, з яким ми щойно познайомилися.

— Нічого особливого, — відповів Крабакас ґречно, скручуючи кільцями синій хвіст. — Вони говорять.

— Папуги теж говорять, — сказав я.

— Про папуг не знаю, не чув. Але, може, у вас називають папугами говорунів?

— Може, — згодився я, хоч навряд чи папуги водилися на цій планеті. — А де вони водяться?

— Чого не знаю, того не знаю, — відповів Крабакас із Баракаса. — Можливо, вони водилися саме на цій планеті. Я чув, що говоруни можуть літати між зірками і завжди повертаються до рідного гнізда.

— Не знайти нам говоруна, — сказав я Алісі. — Доведеться вертатись. Тим паче, що твій індикатор уже зголоднів.

Індикатор почув мої слова і на знак згоди став світло-зеленим. Ми повернули до виходу, і раптом мене зупинив Крабакасів окрик. Він, як синій смерч, звився над клітками.

— Ей! — кричав він. — Землянине, вернися мерщій сюди!

Я вернувся. Крабакас згорнувся клубком і сказав:

— Хотіли подивитися на говоруна? Ну, тоді вважайте, що вам казково поталанило. У мене за клітками сховався чоловік, який при ніс справжнього дорослого говоруна.

Аліса, не дослухавши, кинулась назад, і за нею дріботів індикатор, мінячись від нетерпіння всіма барвами веселки.

За стіною пташиних кліток сховався маленький вухань із притиснутими вухами. Він тримав за хвіст великого білого птаха. У птаха було два дзьоби і золота корона.

— Ой, — зраділа Аліса, — ти пізнаєш його, тату?

— Щось знайоме, — мовив я.

— "Знайоме"! — перекривила мене Аліса. — Цей птах сидить на плечі статуї Першого капітана!

Аліса мала рацію. Я згадав. Справді, скульптор зобразив саме говоруна.

— Ви продаєте птаха? — спитав я у вуханя.

— Тихше! — засичав той. — Якщо ви не хочете його і мене занапастити, тихше!

— Купуйте без розмов, — шепнув мені на вухо Крабакас із Баракаса. — Я б сам купив, та вам він потрібніший. Можливо, це останній говорун на планеті.

— Але чому така таємниця? — спитав я.

— Я й сам не знаю, — відповів господар говоруна. — Я живу далеко від міста і рідко тут буваю. Давно-давно, кілька років тому, цей говорун прилетів до мене. Він був виснажений і поранений. Я його виходив, і відтоді він жив у мене в домі. Цей говорун, певно, за своє життя побував на різних планетах. Він говорить багатьма мовами. Кілька днів тому я був у справах у місті й зустрівся в їдальні з одним давнім другом. Ми розговорилися, і давній друг сказав мені, що в місті зовсім не лишилося говорунів. Хтось їх скуповує або вбиває. А я тоді відповів другові, що в мене живе говорун. "Бережи його", — сказав мені друг. Тут до нас підійшов один землянин і похвалився, що хоче купити говоруна...

— Він був у капелюсі? — спитала раптом Аліса.

— У капелюсі, — відповів вухань. — А ви звідкіля знаєте?

— Літній і худий?

— Так.

— То це він, — мовила Аліса.

— Хто — він? — спитав Крабакас із Баракаса.

— Той самий, який торгував черв'яками.

— Авжеж, це він, харцизяка! — вигукнув Крабакас.

— Стривайте, не перебивайте, — зупинив нас вухань. — Я тоді відмовився продати свого улюбленого птаха і поїхав назад додому. І уявляєте, тої ж ночі хтось намагався залізти до мене в дім. А наступної ночі мене хотіли підпалити. Та говорун прокинувся і розбудив мене. Вчора я натрапив на незакінчений підкоп під мій дім. А сьогодні вночі до мене в спальню хтось кинув величезний камінь. І я збагнув: якщо я

залишу птаха вдома, не жити мені на світі. "Коли не боїтеся смерті, беріть птаха, але за наслідки я не відповідаю.

— Беріть, — сказав Крабакас, — птах рідкісний, хороший, а вам усе одно летіти звідси. Вам не страшно.

— Беремо, тату? — спитала Аліса і простягла руку до говоруна.

Я не встиг відповісти, як говорун легко злетів на Алісине плече.

— Прощавай, друже, — зітхнув вухань.

Я розплатився з вуханем, і той відразу втік. Навіть грошей лічити не став.

— Годувати говоруна можна білим хлібом, — сказав нам на про щання добрий Крабакас, — і молоком. Корисно давати шипшиновий сироп.

Сказавши це, Крабакас згорнувся синім клубочком і влігся на клітку з канарками.

Ми попрямували до виходу з базару. Попереду йшла Аліса, і на плечі в неї сидів говорун. Правда, він іще не сказав ні слова, та це мене не хвилювало. За Алісою дріботів індикатор і задумливо міняв кольори. Далі йшов я і вів на повідку купленого за скажені гроші, дуже Рідкісного, роботящого, майже розумного павука-ткача-троглодита. Павук плів акуратний вовняний шарф у клітинку, і вже сплетений кінець шарфа волочився по землі. Позаду їхав автоматичний всюдихід, наповнений клітками й акваріумами, — там для людини і місця не знайшлося б. З усіх боків до нас оберталися колекціонери і повторювали десятками мов:

— Дивіться, говоруна несуть!

— Говорун!

— Живий говорун!

Зненацька говорун схилив голову набік і заговорив.

— Увага! — сказав він по-російському. — Посадка на цю планету неможлива. Я переходжу на планетарну орбіту, а ти, любий друже, не забудь увімкнути амортизатори.

По цих словах говорун без усякої паузи перейшов на незнайому нам мову і барабанив нею хвилин зо дві.

— Оце так папуга! — вигукнула Аліса.

Говорун замовк, прислухався до її слів і повторив:

— Оце так папуга!

Потім ще подумав і промовив моїм голосом:

— Але чому така таємниця?

Далі голосом свого попереднього господаря:

— Тієї ж ночі хтось намагався залізти до мене в дім. А наступної ночі мене хотіли підпалити.

— Все ясно, — мовив я. — Нам з тобою, Алісо, пощастило: це надпапуга, всім папугам папуга.

Він запам'ятовує скільки завгодно слів, і до того ж відразу.

А тим часом говорун знову почав говорити по-російському:

— Слухай, Другий, мені нема чого тобі подарувати. Хочеш, бери мого говоруна. Він нагадуватиме тобі про наші поневіряння — адже у нього в голові усе вміщається, до останнього слова. І ти знаєш, як його настроїти на потрібний текст.

Говорун відповів сам собі іншим голосом:

— Спасибі, Перший. Ми ще побачимося...

Потім у горлі говоруна щось затріпотіло, загуло, наче вдалині підіймався в небо космічний корабель.

— Тату, ти розумієш, що він говорить? — запитала Аліса.

— Здається, так, — відповів я. — Здається, це голоси славетних капітанів.

Ми вийшли з площі й спробували обійти секцію філателістів, щоб не проштовхуватися з нашим незвичайним вантажем крізь юрбу. Назустріч нам кинувся знайомий товстун у чорному шкіряному костюмі.

— Ну як? — спитав він. — Знайшли, що шукали?

— Авжеж, — відповів я. — Усе гаразд.

— Ми говоруна купили, — похвалилася з гордістю Аліса. — І він запам'ятав такі цікаві речі, що ви й не уявляєте.

Цієї миті говорун знову відкрив свої дзьоби, поправив коронку на голові й заговорив голосом Першого капітана.

— Ти ж знаєш, Другий, як мені хочеться знову піти в космос. Але всьому є межа.

Товстун обернувся до Аліси, побачив говоруна, і обличчя в нього стало схоже на млинець, а очі побіліли й сховалися глибоко в очницях.

— Продайте його мені, — сказав товстун.

— Як це? — здивувався я.

— Так треба, — відповів товстун і простяг руку до говоруна.

Говорун ухилився і боляче дзьобнув його в палець.

— Ой! — крикнув товстун. — Проклята тварюка! Я давно на тебе полюю!

— Прийміть руку, — гримнув я.

Товстун отямився.

— Даруйте, — вибачився він. — Я давно шукаю говоруна. Я спеціально по нього прилетів за вісімдесят світлових років. Ви не можете мені відмовити! Я заплачу, скільки ви хочете.

— Та мені не потрібні ваші гроші, — мовив я. — У нас на Землі уже взагалі нема грошей. Ми беремо їх із собою, тільки коли летимо в космос, у ті місця, де ще є гроші.

— Але я вам дам за цього птаха все, що ви хочете! Я вам подарую цілий зоопарк!

— Ні, — відповів я твердо. — Наскільки я розумію, говорунів уже майже не лишилося. В зоопарку він буде у безпеці.

— Віддайте, — процідив товстун злісно. — А то відніму.

— Тільки посмійте! — сказав я.

Мимо проходили два поліцейських-вуханя. Я обернувся до них, щоб покликати їх на допомогу, але товстун мов крізь землю провалився.

Ми пішли далі.

— Бачиш, тату, з говорунами пов'язана якась таємниця, — мовила Аліса. — Ти нікому його не віддавай.

— Не бійся, — заспокоїв я її.

Ми йшли безлюдною дорогою. За невисоким парканом гомонів базар. Попереду вже виднілися готелі міста Палапутри. Раптом іззаду почулися легкі кроки. Я швидко оглянувся і завмер від подиву.

Дорогою біг, наздоганяючи нас, доктор Верховцев. Капелюх у нього зсунувся набік, костюм був пом'ятий, і на вигляд він здавався ще худішим, аніж досі.

— Професоре, — випалив він мені, задихаючись, — вам загрожує страшна небезпека. Як добре, що мені вдалося вас догнати! Яке щастя!

— Що за небезпека? — спитав я.

— Небезпека криється в говоруні. Якщо ви з ним не розлучитесь негайно, ваш корабель загине. Я знаю достеменно.

— Послухайте, докторе Верховцев, — відповів я сердито, — ваша поведінка більш ніж дивна. Ви дуже таємниче поводилися на планеті імені Трьох Капітанів і сказали нам, що не знаєте, якого птаха зображено на пам'ятнику. Потім ви, як кажуть, приїхали сюди і намагалися знищити весь кисень на планеті, торгуючи білими черв'яками. Ви кепсько поводили себе в готелі: варили сосиски на ліжку і ламали роботів-стольників. А тепер вимагаєте, щоб ми віддали вам говоруна… Ні, не перебивайте мене. Коли ви одумаєтесь, приходьте до нас на корабель, і там ми поговоримо в спокійній обстановці.

— Ви пошкодуєте, — мовив Верховцев і засунув руку в кишеню.

Індикатор почервонів від страху. Павук-ткач-троглодит замахав на Верховцева недоплетеним шарфом.

— Обережніше, тату, у нього пістолет! — крикнула Аліса.

— Полосков! — гукнув я в мікрофон, що висів у мене на гру дях. — Поміть мої координати! Ми в небезпеці! Мерщій на допомогу!

Почувши мої слова, Верховцев завмер, роздумуючи. На наше щастя, на дорозі показалася велика юрба колекціонерів, що ледве тягли зеленого слона.

Верховцев перестрибнув через паркан і зник.

— Ой, як мені все це подобається! — вигукнула Аліса. — Які справжні пригоди!

— А мені, чесно кажучи, не дуже до вподоби такі пригоди. Адже ми їхали збирати тварин для зоопарку, а не воювати з доктором Верховцевим.

Через три хвилини над нами повис катер із "Пегаса". Це Полосков прилетів на допомогу. Катер поволі летів над нами аж до корабля, і ми дісталися до нього без усяких ускладнень.

Розділ 11

КУРС ДО СИСТЕМИ МЕДУЗИ

Тільки-но ми розмістили звірів у клітках і нагодували їх, я пройшов на місток і послав телеграму на базу розвідників на Малому Арктурі. Телеграма була така:

"Перевірте, де знаходиться доктор Верховцев. Мені здається, що він не той, за кого себе видає".

Увечері надійшла відповідь із Малого Арктура:

"Доктора Верховцева на планеті Трьох Капітанів нема. Більше нічого поки що повідомити не можемо".

— Ми й без них знаємо, що його нема на планеті Трьох Капітанів, — сказав, прочитавши телеграму, Полосков. — Він тут.

Для говоруна ми зробили велику клітку і почепили її в кают-компанії. Говорун цілісінький день бурмотів щось незнайомими мовами і ніяк не хотів промовляти голосом кого-небудь із капітанів. Та Полосков усе одно повірив нам з Алісою і сказав:

— Я теж думаю, що це той самий говорун, який належав Першому капітанові і якого Перший капітан подарував Другому, коли вони розлучилися.

— А не може бути так, — спитала Аліса, — що Верховцев зумисне ганявся за всіма говорунами, бо хотів дістати саме цього говоруна?

— Але навіщо йому говорун? — запитав я.

— Як — навіщо? Ми знаємо, що Другий капітан пропав безвісти. І ніхто не знає, де він. Ми знаємо, що в нього був говорун…

— Слушно! — підхопив механік Зелений. — Звичайно! Наша дівчинка цілком має рацію. Капітана нема, а говорун тут. Отже, говорун знає, де капітан. І Верховцев хоче про це довідатися.

— То чому він робить із цього таємницю? — спитав я. — Ми б йому залюбки допомогли.

Почувся стукіт. Хтось прийшов до нас.

Я пішов до люка і відкрив його. На трапі стояв товстун у чорному шкіряному костюмі.

— Даруйте, що потурбував, — почав він. — Я хотів вибачитися за мою поведінку на базарі. Але мені так хотілося дістати живого говоруна, що я не стримався.

— Нічого, — відповів я, — ми не ображаємося. Тільки говоруна ми вам усе одно не віддамо.

— Ну й не треба, — сказав товстун весело. — Але я не хочу, щоб ви про мене погано думали. Прошу вас, зробіть ласку, візьміть на прощання від мене подарунок.

Він простяг мені дуже рідкісну тварину: алмазну черепашку з Менати. Панцир цієї черепашки зроблений із справжніх алмазів і сяє так, що очам боляче.

— Беріть, не соромтеся, — припрошував він. — У мене їх три.

Звісно, мені не варто було брати подарунок від такого дивного чоловіка, треба б остерегтися. Але ж у жодному зоопарку Землі нема алмазних черепашок! П'ять років ми шукали її, і ось знайшовся чоловік, який нам її дарує.

— Не відмовляйтеся, — мовив товстун. — До побачення. Може, ще побачимося. Запам'ятайте, мене знають на ста планетах і звуть Веселун У.

І він загупав черевиками по трапу, спустився вниз і, підстрибуючи на ходу, повернув до Палапутри.

Уже смеркло, обидва сонця планети сіли майже водночас, тільки з різних сторін горизонту, і тому над космодромом горіли відразу два заходи, один красивіший за одний. І я подумав, що все-таки не можна думати про людей погано. Ось товстун, наприклад, справжній ентузіаст біології. І не пожалів подарувати нам таку рідкісну тварину.

У дуже гарному настрої я повернувся в кают-компанію і показав моїм друзям подарунок. Черепашку передавали з рук у руки, і всі милувалися химерною грою світла на алмазах її панцира.

— Куди далі летимо? — спитав Полосков після вечері.

— До склісів, — сказала Аліса, — на планету Шешинеру.

— Ну що ж, — погодився я, — ми все одно туди збиралися.

І раптом говорун, який до того сидів сумирно і дивився, як ми п'ємо чай, знову заговорив.

— Ти збираєшся летіти? — спитав він голосом Першого капітана.

— Так. Я полечу йому назустріч, — відповів говорун голосом Другого капітана.

— Ну гаразд, Другий, якщо буде важко, покличеш мене на допомогу.

— Якщо зможу.

— Пришли говоруна. Він розкаже. Я знаю, як примусити його говорити. Ти йому перекажеш усі подробиці.

— Ну, до зустрічі.

— До зустрічі. Говорун замовк.

— Ну, ти чув, Полосков? — спитала Аліса.

— Авжеж, чув, не кричи, — відповів Полосков і замислився.

Говорун похитав золотою короною, ніби роздумуючи, говорити далі чи ні. І раптом сказав поволі й виразно голосом Другого капітана:

— Тримай курс у систему Медузи.

Ми чекали, чи не заговорить говорун знову. Та говорун заплющив очі й засунув голову під крило.

— Отже, Другий капітан попав у біду й послав говоруна по допомогу, — мовила Аліса. — Як же змусити говоруна все нам розповісти?

— Стривайте, — втрутився я. — Ну чого ви так думаєте? Адже говорун не полетів на Венеру, де працює Перший капітан, а повернувся на рідну планету. Виходить, його ніхто нікуди не посилав. Другий капітан міг просто загинути. І тоді говорун полетів додому.

— Все може бути, — сказав Полосков і підвівся з-за столу.

Він вийшов із кают-компанії й повернувся через п'ять хвилин, прихопивши з собою карту Галактики. Полосков розіслав її на столі, повідсовувавши чашки, і тицьнув пальцем у край карти.

— Тут, — почав він, — знаходиться система Медузи. Зовсім недосліджена. В ній є планети. Я пропоную летіти туди. Якщо капітан живий, то ми йому допоможемо. Якщо він загинув, ми принаймні знатимемо, де це сталося.

— Але ж він міг загинути у відкритому космосі, — заперечив я.

— Та що могло статися з великим капітаном у відкритому космосі?

— Вибух корабля, наприклад.

— А говорун лишився цілий?

— Ну, хіба мало що може статися!

Я мовчав. Урешті-решт, в експедиції були свої завдання, і невідомо, чи є взагалі які-небудь тварини в системі Медузи. Поки ми долетимо до системи й повернемось назад, мине весь час, відведений на експедицію. А ми ж нічого не знаємо, крім того, що сказав говорун.

Раптом капітан побував там, а загинув зовсім в іншій частині Галактики? Про це я й поділився зі своїми товаришами. Та чим більше я

говорив, тим менше був упевнений у своїй правоті і тим більше розумів, що ні Полоскова, ні Алісу я не переконав.

— Добре, — сказав я нарешті, — піймав не піймав, а погнатися можна. Тільки спершу ми вирушимо на Шешинеру. Треба ж з'ясувати, хто такі скліси.

— Гаразд, — погодився Полосков, водячи пальцем по карті. — Це по дорозі. Крім того, ми зможемо зупинятися на інших планетах і шукати рідкісних тварин для зоопарку.

— Тепер спати, — мовив я. — Завтра зранку підйом відліт. Усі звірі нагодовані, напоєні?

— Так точно, товаришу начальник експедиції, — сказала Аліса, яка відповідала за годування звірів.

— А де алмазна черепашка? — спитав я.

— Щойно тут була, — відповів Полосков. — Де ж вона?

Ми згаяли цілу годину, обнишпорили весь корабель і знайшли алмазну черепашку тільки з допомогою індикатора, який відшукав її аж біля люка.

— Певно, втекти хотіла, — сказав Зелений. — Я ж попереджав. За цими черепашками дивись та дивись.

Індикатор пожовтів.

Я витяг табличку кольорових відчуттів індикатора, яку дала мені двоголова змія, і пояснив:

— Жовтий колір — недовіра.

— Не віриш черепашці? — перепитав Зелений в індикатора. — Я теж.

Індикатор став таким жовтим, що навіть світло ламп пригасло.

— Ну гаразд, — вирішив тоді я. — Зачинимо її в клітку.

Індикатор лишався таким же жовтим, але по спині в нього попливли чорні смуги. Таблиця повідомила нам, що чорні смуги на жовтому тлі означають незгоду.

— Ну добре, — сказав я. — Якщо ти такий недовірливий, ми її на ніч замкнемо в сейфі.

І тоді індикатор став щасливого темно-зеленого кольору.

Розділ 12

ТАКИЙ СУМНИЙ ВИНАХІД

Коли "Пегас" підлітав до планети Шешинеру, посилок і вантажів на ньому помітно поменшало.

Можна було ходити коридорами й не спотикатися об мішки, ящики і контейнери.

Ми проминули вже третину Галактики і опинилися в таких місцях, куди не заходять рейсові лайнери з Землі.

Планета Шешинеру лежить осторонь від великих шляхів. Її тваринний світ небагатий — ще триста років тому вона була голою і

ненаселеною, але потім сюди прилетіли колоністи з Розодору і зробили на ній штучну атмосферу, посадили сади і розбили газони.

Ми б не стали гаяти часу на посадку, але доктор Верховцев ще на планеті Трьох Капітанів сказав нам, що чув про те, що на планеті Шешинеру водиться звір на ім'я скліс.

"Пегас" опустився на планету глибокої ночі, осторонь від тьмяних вогників невеликого міста.

Сідали ми тихо, щоб не розбудити городян і не злякати їх: на Шешинеру рідко прилітають кораблі, й дехто з шешинерійців їх узагалі не бачив.

Двигуни стихли, механік Зелений розчесав бороду і ліг спати, капітан Полосков лишився на містку, щоб унести поправки в застарілу навігаційну карту, Аліса писала листа бабусі, сподіваючись відправити його з Шешинеру, а я спустився в перший трюм, щоб вибрати порожню клітку для скліса й понагодовувати звірів.

На кораблі було тихо й тепло. Я майже нечутно йшов по м'якому килиму і думав про те, що треба буде запастися на Шешинеру водою і дістати вовни для павука-ткача-троглодита.

Гіллястий кущик чатував на мене за рогом, і я сказав йому:

— Спати негайно! А то завтра не поллю.

Кущик від жаху змахнув листочками й зашурхотів, утискаючись у свій відсік.

Зненацька я почув неголосне плямкання. Хтось заліз на склад, де зберігалася решта посилок. Я зупинився і прислухався. Невідомо, хто із звірів виліз із клітки, — адже не всякого візьмеш голими руками.

Я обережно заглянув у прочинені двері складу. Порожньо. Але плямкання стало гучнішим. Я зайшов у відсік. Плямкання долинало з-за дверей замкненої шафи-холодильника. Там зберігалися ананаси.

Мене здивувало, що ключ стримить іззовні — ніхто не міг залізти в холодильник і замкнути себе без ключа.

Я поволі простяг руку до ключа, повернув його і розчинив двері.

У шафі, тремтячи від холоду, сидів невеликий зелений чоловік і гриз гостренькими зубенятами ананас.

Чоловік із переляку підвів очі й притиснув ананас до грудей.

— Ви не смієте, — сказав він.

— Хоч би обчистили ананас, — відповів я. — І взагалі, як ви сюди потрапили?

— Повечеряти не дадуть спокійно! — мовив чоловік і зник разом з ананасом.

Я протер очі. Холодильник був порожній. Трьох ананасів на полицях бракувало. Хтось доторкнувся до моєї ноги, і я від несподіванки підстрибнув. Виявилося, це все той самий невгамовний кущик блукає по трюму.

— Негайно спати! — гримнув я на нього, хоч ніколи не гримаю на тварин і рослин.

Кущик підібрав віття і кинувся навтьоки.

Я знову поглянув на холодильник. Спиною до мене стояв зелений чоловік і намагався, підвівшись навшпиньки, стягти з полиці великий ананас.

— Стій! — вигукнув я.

Чоловічок оглянувся, і я збагнув, що це зовсім не той самий крадій, який три хвилини тому жував ананас.

— Не хвилюйтеся, — мовив чоловічок, — я маю дозвіл.

І він ураз зник, забравши ананас.

Такого дива я ніколи ще не бачив. У мене навіть голова замакітрилася. Я з дурного розуму заглянув у холодильник, наче хтось міг ховатися там, у глибині.

Тої ж миті мене штовхнули, на полиці стояв третій зелений чоловік.

— Не заважайте, — сказав він, — огрію. — І відразу ж потягся по ананас.

— Ну, це вже дідько його знає що таке! — обурився я. — Ви звідкіля?

— Я тут живу, — відповів чоловічок, узяв ананас і розтанув у повітрі.

Це було над мої сили. Я натиснув на кнопку телефону і викликав Полоскова.

— Гено, — почав я, — ти не спиш?

— Ні, — відповів капітан. — Працюю. А що в тебе з голосом?

— З голосом? Нічого.

— Він тремтить, мов заячий хвіст. Що-небудь сталося?

— Скажи, Гено, люк у корабель задраєно?

— Звісно, задраєно. Адже ніхто не виходив.

— А Зелений спить?

— Спить. І Аліса спить. Я щойно перевіряв. Аліса писала листа, писала й заснула на половині. А що трапилось?

— Скажи, в яких випадках людям привиджуються зелені чоловічки?

— Маленькі? — спитав діловито Полосков. — На плечі сидять? Із хвостиками? Десь я про це читав. У старовинній книжці.

— Ні, — відповів я, — досить чималі, без хвостів, їдять ананаси. Ось… Ось він! Четвертий!

І справді ще один крадій виник у холодильнику, підморгнув мені і зник.

— Іду! — мовив Полосков стурбовано. — Нічого не роби. Тримай себе в руках.

На той час, коли Полосков прибіг у трюм, на полицях лишалося менше половини ананасів, і відразу два зелених чоловічки підсаджували один одного, щоб залізти на верхню полицю холодильника.

— Ні, — застеріг Полосков, — ти їх не лякай. Це, напевно, не галюцинація.

— Яка там ще галюцинація! — образився чоловік. — Можете помацати.

— Нема коли, — перебив його другий.

— Привіт Алісі, — сказав перший.

І вони зникли, щоб дати місце ще одному.

— Аліса насправді спить? — спитав я у Полоскова.

— Спить.

— А звідкіля вони можуть про неї знати?

— Не збагну. Божевільня якась!

У холодильнику було порожньо. Ніхто більше не з'являвся.

— Зачинімо туди двері, — запропонував Полосков. — Так спо кійніше. Я зачинив двері в холодильник.

— Звідкіля вони можуть знати про Алісу? — повторив я. — Опустилися ми сюди годину тому, ніхто з нас із корабля не виходив...

Ми з Полосковим довго не спали, намагалися придумати, як пояснити це дивне явище. Але так нічого й не придумали. Перевірили ще раз замки на люках, обійшли корабель. Порожньо, тихо, мирно.

Про всяк випадок я ліг спати в Алісиній каюті. Спати було незручно, бо килимок на підлозі був жорсткий, а в голови довелося підкласти Алісині гумові ласти.

На щастя, я встиг устати раніше, аніж прокинулась Аліса, і тому, коли вона розплющила очі, я вже наче нічого й не сталося сидів у кріслі й гортав "Довідник із визначення мешканців Галактики".

— Ти що тут робиш? — запитала Аліса.

— Та так, зайшов подивитися в твоїй бібліотеці, які на вигляд тутешні жителі.

— А чому ти незачесаний?

Я закрив книжку — потім подивлюся — і поквапився до каюти причепуритися. Там, умиваючись, я мало не переконав себе, що ніяких зелених чоловічків насправді не було, усе це міраж, сон і видіння.

З такою думкою я і спустився в трюм заглянути в холодильник.

Холодильник був розчинений, геть порожній — жоднісінького ананаса, — і перед ним стояв замислений Полосков.

— Одне слово, я гадаю, — сказав він, — що тутешні жителі навчилися проходити крізь стіни, хоч це й суперечить усім законам природи.

— Ні, напевно, це не тутешні жителі, — заперечив я. — Напевно, ми підхопили в космосі якусь паразитичну цивілізацію.

Тут у трюм зайшла Аліса.

— Доброго ранку, Полосков, — привіталася вона. — Куди ви поділи ананаси?

— їх украли, — мовив Полосков. — І ми думаємо, як покарати злодіїв.

— Кого? — здивувалася Аліса.

— Чортів зелених, — відповів Полосков. — От би мені до них добратися! Адже подумати тільки, з якими очима я з'являюся на Редвайті! Там чекають цих ананасів!.. Ось він, дивіться, ловіть!

І справді, в холодильнику раптом з'явився зелений чоловічок; він обвів поглядом порожні полиці й сказав, не дивлячись на нас: "Спізнився я", — і відразу ж розчинився.

— Ось він, — повторив Полосков. — І навіть не спіймаєш.

— Так це тутешній житель, — пояснила Аліса. — Я дивилася в книжці, яку тато залишив на кріслі.

— Ти впевнена?

— Цілком упевнена.

— Тоді тим гірше для них. Негайно надсилаю скаргу їхньому уряду. Хіба так зустрічають гостей? — Полосков дуже розгнівався.

— Прости їм, капітане.

— Ні, і не подумаю їм прощати. Де телефон?

— Полосков, поміркуй, — благала Аліса. — Це такі милі й добрі люди! Вони не хотіли красти ананасів. Це так вийшло. Ненавмисне.

— Ти надто добра, Алісо, — заперечив Полосков. — Сьогодні вночі, не встигли ми приземлитися, як вони вже залізли на склад і тягнуть ананаси, а через півгодини вони візьмуться до інших вантажів.

— Полосков, — мовила Аліса твердо, — ти забув, що програв мені заклад? Бажання?

— Пам'ятаю, — сказав Полосков.

— То ось моє бажання — прости їм ананаси.

І в цей момент за стінами корабля почувся страшний галас. Такий страшний, що він проник крізь обшивку. Ми забули про всіх зелених чоловічків і притьмом кинулись до трапа. На ходу Полосков устиг натиснути кнопку тривоги, і в коридорах заблимали червоні лампочки.

Полосков відкинув верхній люк, і з висоти третього поверху ми виглянули назовні.

Вставало тьмяне, величезне, червоне сонце. По небу швидко пливли довгі сиві хмари. Вся галява перед "Пегасом" кишіла зеленими чоловічками. Вони розмахували прапорами, хустками, розгойдували транспаранти зі словами "Ласкаво просимо" і кричали хором та врізнобій:

— З прии-їз-дом!.. Здра-стуй, Алі-со!.. Спа-си-бі!.. Ур-р-ра-а-а-а!.. — та інші привітання своєю незрозумілою для нас мовою.

Коли вони побачили Алісу, їхній радості не було меж. Здавалося, що небо впаде на землю.

Кілька зелених чоловічків як оком змигнути опинилися біля люка, підхопили Алісу, і не встиг я охнути, як вони зникли разом із нею, щоб з'явитися в самісінькій гущі натовпу. І Алісу на високо піднятих руках понесли до міста, що біліло на обрії.

Літній зелений чоловічок, який відстав од решти, зачекав, поки ми спустимося трапом униз, і тоді привітався й сказав:

— Очевидно, для вас не все зрозуміло, дорогі гості.

— Не все зрозуміло, — згодився Полосков.

— З Алісою нічого не станеться? — спитав я.

— Анічогісінько. Дозвольте вам пояснити.

— Авжеж.

— Ви сідайте на траву, земля тепла, не застудитесь.

Ми послухали літнього зеленого чоловічка, і він розповів ось що.

Ще досить недавно планета Шешинеру нічим не відрізнялася од інших занедбаних провінційних планет Галактики. Але десять років тому один шешинерієць винайшов засіб — таблетки, які давали змогу подорожувати в часі на рік-два у будь-який бік. Спочатку всю планету огорнула велика радість, усі кинулися ковтати таблетки й подорожувати туди-сюди. Та через кілька тижнів настало гірке похмілля.

Один вирушав у майбутнє й там дізнавався, що від нього піде дружина або що його дім обікрадуть. Інший вирушав у минуле, щоб виправити вчинену там сумну помилку, але виправити її не міг, а міг її лише повторити. Якщо ти підозрював когось в обмані, нічого не варто було повернутися в той день і простежити за своїм недоброзичливцем. Якщо ти боявся, що помреш від якої-небудь хвороби, нічого не варто було з'їздити в майбутнє й подивитися, чи не ошукали тебе лікарі. І поступово люди стали боятися майбутнього — туди ніхто вже не їздив. Зате всі зачастили в минуле. У кожної людини є якісь приємні спогади. І от вона вирушає в минуле, щоб іще раз пережити приємний момент. Потім знову їде туди ж, знову і знову… До безконечності.

— Ходімо в місто, — запропонував літній зелений чоловічок, — і ви побачите, до чого все це привело.

Ми пішли за ним у місто. Воно було занедбане, захаращене. Урочиста процесія з Алісою була десь попереду, і на вулицях лише зрідка зустрічалися перехожі. На нас вони не звертали уваги, але час від часу хто-небудь із перехожих зникав. Інший міг з'явитися посеред вулиці, подумати про щось і знову зникнути.

— Це вони подорожують у часі, — пояснив наш супутник. — Сучасне їх не цікавить. Майбутнього вони бояться. Ніхто не працює. Уряд намагався заборонити таблетки, але їх так просто виготовляти, що кожен почав їх робити у себе вдома.

— Тепер для мене зрозуміло, — сказав я, — чому вже вчора ваші співвітчизники знали і про Алісу, і про приліт нашого корабля.

— Атож. Вони ж потрапляли у ваш холодильник із майбутнього.

— І все-таки, чому така радість із приводу Алісиного приїзду? — запитав Полосков. — Чому не з приводу мого, наприклад, приїзду?

— А дуже просто, — відповів підстаркуватий шешинерієць. — Адже ми вельми незлобливі, мирні люди. І ми цінуємо добре до нас ставлення.

— Ну й що? Аліса ж не знала про те, що ви залізете до нас у холодильник?

— Ох, яка простодушність! — докірливо мовив зелений чоловічок.

Він розчинився в повітрі й через три секунди з'явився знову з великим ананасом у руках.

— Я щойно побував у вашому холодильнику, — похвалився він.

— Але ж там уже немає ананасів.

— А я побував там учора вночі. Хіба незрозуміло? Простіше простого. Я зараз літав у минуле і вчора вночі узяв із холодильника ананас. Але я не вкрав ананаса, а взяв його, бо Аліса сьогодні вранці нагадала Полоскову, що вона ще раніше виграла у нього бажання і її бажання — віддати нам ананаси. Тому сьогодні вранці ми зустрічали Алісу із вдячністю за те, що вона дозволила нам брати ананаси учора вночі…

— Я збожеволію! — вигукнув Полосков. — Спочатку був сьогодні ранок, потім була вчора ніч, і ви брали ананаси, яких ще не можна було брати, бо їх згодом можна буде брати…

— А в нас лишилося в житті так мало радощів, — відповів зелений чоловічок, не слухаючи Полоскова. — І ми ніколи раніше не куштували ананасів. Я, наприклад, тепер щодня вирушатиму у вчорашній день, щоб з'їсти ананас, який я з'їв учора…

Ми трохи помовчали — переварювали новини. Потім шешинерієць зітхнув і сказав:

— Не можу більше. Я пішов у минуле доїдати ваш ананас.

— Стривайте, — зупинив я його. — У мене до вас ділове запитання.

— Краще й не питайте, — відповів зелений чоловічок. — Адже я знаю, про що ви спитаєте.

— Ой, правда, — згодився я.

— Ви спитаєте про звіра на ім'я скліс, через якого ви сюди прилетіли.

— Звичайно.

— Ми можемо вам привести сто склісів, але ж ви відмовитеся від них. Он дивіться, один лежить за рогом. Ви зараз розведете рука ми і скажете: "Це ж звичайна собі корова!"

Ми заглянули за ріг. Там лежала корова. Я розвів руками й сказав:

— Це ж звичайна собі корова!

— От бачте.

Тут зелений чоловічок попрощався з нами й пішов, точніше, зник, бо всі жителі цієї планети мали дивну звичку розчинятися в повітрі. І він не бачив того, що сталося потім, і все його вміння дивитися в майбутнє й минуле не допомогло. Бо ми взяли цю корову, привезли її в Московський зоопарк, і вона досі там — один із найпопулярніших експонатів.

Щойно наш зелений провідник щез, корова потяглася, поволі звелася на ноги й розгорнула довгі перепончасті крила, які досі були обмотані довкола її живота. Корова зітхнула, подивилася на нас великими сумними очима, струснула крилами, змахуючи з них пилюку, відштовхнулася стоптаними ратицями й перелетіла через вулицю. Летіла вона як корова — погано й невміло, але ж усе-таки летіла!

І тоді я спитав у зеленого хлопчика, що несподівано з'явився поруч:

— Це чия корова?

— Скліс? — запитав хлопчина.

— Атож, чий це скліс?

— Та нічий, — відповів хлопчина. — Кому скліси потрібні? Їх пасти зовсім неможливо — розлітаються. Тому ви беріть, не жалко.

І ми рушили до "Пегаса", женучи перед собою скліса лозиною. Скліс іноді злітав у повітря, але швидко стомлювався й починав ліниво трюхикати.

Потім до нас пристав ще один скліс, але ми його з собою брати не схотіли — й одного прогодувати не так легко. Скліс довго, ображено ревів і махав хвостом.

Аліса повернулася невдовзі після нас, їй стало нудно з шешинерійцями. Та й вони про неї швидко забули — порозліталися хто в минуле, а хто в недалеке майбутнє.

Розділ 13

ПАРАЛІЗОВАНІ РОБОТИ

— Ну, тепер, — оголосив Полосков, коли ми піднялися з планети, на якій втратили увесь наш запас ананасів, — прямим ходом у систе му Медузи. Ніхто не заперечує?

Ніхто не заперечував. Я хотів було заперечити, але Аліса так на мене глянула, що я сказав:

— У польоті кораблем розпоряджається капітан. Як скаже Полосков, так і буде.

— Тоді ніде більше не будемо затримуватись, — мовив Полосков.

Та через два дні нам довелося затриматись і змінити курс. Корабельна рація "Пегаса" прийняла сигнал біди SOS.

— Звідкіля він? — спитав я Полоскова.

— Зараз про все дізнаємося, — відповів наш капітан, схиляючись над приймачем.

Я всівся у вільне крісло на містку, вирішив скористатися хвилиною, відпочити. Я зранку стомився. У індикатора болів живіт, і він міняв кольори, як світлофор на пожвавленому перехресті. Павук-ткач-троглодит за браком сировини добрався до сонного снука в сусідній клітці й обстриг із нього всю довгу вовну, тож снука не впізнати. Снук через це застудився і кашляв на весь трюм. Довелося споруджувати ізолятор. Говорун цілісіньку ніч бурмотів незрозумілою мовою, захрип і скрипів як незмащена підвода. Відпоювали його гарячим молоком із содою. Кущики пересварилися вночі через сливові кісточки і найменшенькому обламали сучки. Алмазна черепашка прорізала гострими гранями панцира дірку в дверях, що вели в машинне відділення, й довелося знову замкнути її в сейф.

Я стомився, але знав, що так завжди буває, коли везеш колекцію рідкісних звірів. Усі ці хвороби, прикрощі, бійки й конфлікти ніщо у порівнянні з годівлею. Правда, мені допомагала Аліса, але вона проспала, і вранішню годівлю мені довелося взяти на себе. Ще добре, що звірів поки було не дуже багато і більшість їх могла дихати земним повітрям. Тільки під скляний ящик із бежевими жуками прийшлося підставити пічку, бо жуки звикли жити у вулканах...

— Усе ясно, — почув я голос Полоскова.

Про що він? Ах так, я задумався і зовсім забув — адже ми одержали сигнал біди.

— Сигнал іде з планети Шелезяка. Що ж у них могло трапитися?

Полосков відкрив останній том довідника планет і прочитав уголос:

— "Планета Шелезяка. Відкрита фіксіанською експедицією. Населена металевою культурою вельми низького рівня. Є припущення, що жителі планети — нащадки роботів, які врятувалися з невідомого космічного корабля. Відзначаються відвертістю й гостинністю. Проте дуже капризні й образливі. Корисних копалин на планеті нема. Води теж нема. Атмосфери нема. Нічого на планеті нема. Коли що й було, роботи все витратили й живуть бідно". Так, — сказав Полосков, — не вельми цікава планета. Але що ж у них сталося?

— SOS, — не переставав повторювати радіоприймач. — У нас епідемія. Просимо допомогти.

— Доведеться збочити зі шляху, — зітхнув Полосков. — Не можна ж залишати в біді розумних істот.

І ми повернули до планети Шелезяка.

Аж коли ми побачили з космосу сіру, без повітря, гір і океанів кулю планети, Полосков нарешті зміг викликати тамтешнього диспетчера.

— Що у вас трапилося? — спитав він. — Чим ми можемо вам до помогти?

— У нас епідемія… — проскрипів голос у динаміку. — Ми всі хворі. Нам потрібен лікар.

— Лікар? — здивувався Полосков. — Але ж у вас залізна цивілізація. Можливо, вислати до вас механіка?

— Можна й механіка, — погодилися з Шелезяки. — Але лікаря теж.

Ми спустилися на рівне, припилене й пустельне поле космодрому. Давно ні один корабель не знижувався тут.

Коли пилюка вляглася, ми спустили трап і вивели всюдихід. Полосков залишився на кораблі, а Зелений, Аліса і я поїхали до довгої, низької, непривітної будівлі космовокзалу. Ні душі, ні тіні довкола. Якби щойно з ними не розмовляли, ніколи б не здогадалися, ще на планеті є живі істоти. На дорозі валялася відламана, іржава нога робота. Далі колесо з виламаними спицями.

Якось сумно було їхати серед такого запустіння. Хотілося навіть голосно крикнути: "Є хто живий?" Двері в космовокзал були розчинені навстіж. Всередині було теж пустельно і тихо. Ми вийшли з усюдихода й зупинилися в дверях не знаючи, куди йти далі.

У великому сірому динаміку, що висів під стелею, почувся шурхіт і вже знайомий скрипучий голос промовив:

— Підніміться сходами до маленьких чорних дверей. Штовхніть їх, і вони відчиняться.

Ми послухалися і знайшли вузькі сходи. Вони були круті й такі ж запилюжені, як і все довкола.

Сходи кінчалися маленькими чор-ними дверцятами. Я штовхнув дверцята, вони не піддалися.

Може замкнені?

— Штовхайте сильніше! — почулося з-за дверей.

— Дай-но мені, — попросив механік Зелений.

Він натиснув на двері плечем, ухнув, і вони з виском розчинились Зелений не втримався і влетів усередину.

— Так я й гадав, — мовив він похмуро на льоту і врізався в металевого жителя планети, що сидів за столом.

Робот був теж покритий пилом.

— Спасибі, що прилетіли, — подякував робот, піднімаючи руку щоб допомогти Зеленому підвестися. — Думав, не захочете до нас прилетіти. Не сподівався. Ніхто до нас не літає.

— У вас же дуже слабка станція, — поскаржився я. — Ми почули її тільки тому, що пролітали мимо. Це чиста випадковість.

— А колись наша станція була найпотужнішою в секторі, — мовив робот.

Тут щось загурчало в його залізному череві, і він закляк із відкритим ротом. Робот водив руками і мовчки благав про допомогу. Я поглянув розгублено на Зеленого, і той запевнив:

— Лікар тут не потрібен.

Він підійшов до робота і вдарив кулаком йому під підборіддя. Рот із брязкотом закрився, й робот сказав:

— Спаси…

Зеленому довелося ще раз грубо обійтися з роботом. При цьому він попередив:

— Попрошу вас широко рот не відкривати. Не вічно ж мені стояти над вами з кулаком.

Робот кивнув і говорив далі, ледь-ледь розтуляючи рота, щоб не заїло.

— Я послав сигнал SOS, — сказав він, — бо вже два тижні ніхто не приходить змінити мене на чергуванні. Я підозрюю, що всіх моїх земляків розбив параліч.

— А чому ви так думаєте?

— Тому що в мене самого ноги відібрало.

— І давно вас уразила така хвороба? — спитав я.

— Ні, не дуже, — відповів робот. — У нас узагалі в останні роки були перебої з мастилом, але все-таки ми сяк-так обходилися А після того як на нас розгнівався один чоловік і прокляв усіх страшним прокляттям, жахливий, таємничий параліч почав губити і малих, і старих. Боюся, що я — останній більш-менш здоровий робот на всій планеті. Але параліч добирається вже до серця. І, як бачите, навіть щелепу заїдає.

— Дай-но я погляну. Може, все-таки ви забули мастило поновити, — сказав з підозрою Зелений.

Він підійшов до робота й відкинув кришку в нього на грудях, засунув усередину палець, і робот захихикав:

— Лоскотно!

— Потерпіть, — суворо мовив механік. Він перевірив у нього шарніри на ногах і руках, випростався і сказав, витираючи хусткою руки: — Мастило є. Нічого не розумію!

— І ми нічого не розуміємо, — згодився робот.

Ми поїхали в місто. Заходили в будинки — довгі непривітні приміщення з рядами однакових нар. На нарах лежали однакові роботи, вкриті пилом. На лобі в них горіли індикаторні лампочки. Це означало, що роботи живі. Роботи водили очима, але поворухнутися не могли.

Нарешті, так нічого й не зрозумівши, ми повернулися на космовокзал і поклали у всюдихід важкого чергового робота. Він ще міг говорити. І ми відвезли його на "Пегас", аби розібрати його там і перевірити, що за дивна епідемія вразила планету.

Робот сам допомагав нам його розкручувати, давав поради, яку гайку крутити, на яку кнопку натискати. Був робот занедбаний, брудний, але ніяких особливих пошкоджень відшукати ми в ньому не змогли. А взагалі службові роботи цього типу, давно зняті з виробництва в Галактиці, будувалися на віки й пристосовані були працювати і в глибокому космосі, й у вулканах, і під водою, й під землею. Тільки їх треба було час від часу змащувати, але це вони самі вміли робити. Нарешті на великому робочому столі в нашій лабораторії ми порозкладали деталі робота, а його голову поклали окремо, в кутку, і ввімкнули її в корабельну електромережу.

— Ну що? — спитала голова робота, коли Зелений скінчив розби рати його тіло.

Зелений знизав плечима.

— Що ж тепер робити? — спитала голова тихо. — Адже гине ціла цивілізація.

— Доведеться послати радіограму на Землю або на яку: небудь іншу велику планету, — мовив я. — Нехай пришлють звідти спеціальну експедицію та фахівців із хвороб роботів.

— Ну які в нас можуть бути хвороби! — вигукнула голова робота, і рот лишився відкритим.

Довелося мені підійти і стукнути його по підборіддю.

— Дякую вам, — сказав робот. — Та лишати нас без догляду шкода. Адже уявіть собі, жодної рухомої істоти на цілій планеті. Перша ж злива або повінь нас знищить назавжди — ми ж навіть не можемо витертися.

— Але послухайте, — заперечив я, — ми ж не можемо залишатися у вас, аж поки надійде допомога!

— А хіба у вас важлива справа? — спитала голова робота.

Я не встиг відповісти, бо Зелений перебив мене:

— Чим чорт не жартує. Спробую мастило змінити. Можна вас машинним маслом змастити?

— Якщо хороше масло, то можна, — відповіла голова робота.

І тоді Зелений заходився протирати всі деталі й частини робота і змащувати їх заново нашим маслом. А тим часом робот спитав:

— А що у вас за справа?

— Ми збираємо тварин для Московського зоопарку, — пояснив я. — Рідкісних тварин. Ми повинні якнайшвидше закінчити експедицію і повернутися додому. Адже це дуже складно — везти з собою цілий зоопарк.

— Якщо ви нам допоможете, — сказала голова робота, — ми вам дамо наших тварин. Таких ніде більше нема.

— А що це за тварини?

І тоді робот розповів.

Колись, багато років тому, на цій планеті зазнав аварії автоматичний космічний корабель, на борту його було кілька універсальних роботів. Вони лишилися живі й побудували собі хижку з уламків корабля. Згодом вони знайшли на планеті поклади заліза та інших металів, знайшли уран і ще чимало корисних копалин. І тоді роботи заходилися конструювати собі дітей, і мало-помалу роботів на планеті розвелося дуже багато.

Та роботи хоч і мислять, але не вміють заглядати в майбутнє. У ті часи на планеті були вода й повітря, трава й дерева. Проте роботам було байдуже до того, що діється довкола. Вони мали повну свободу і невдовзі набудували на планеті безліч заводів, і всі заводи виготовляли роботів, а нові роботи будували нові заводи й виготовляли нових роботів. І так тривало до того дня, коли весь кисень на планеті було спалено в топках, всі дерева було переведено на сараї для запасних частин, всі звірі перемерли, всі гори було зрито до решти і всі моря витрачено на охолодження двигунів. Вичерпалися й корисні копалини. Залишилися на голій планеті тільки роботи — багато мільйонів однакових роботів, яким ураз стало нічого робити. Довелося тоді роботам кинути жереб, і тих, кому не пощастило, розбирали на запасні частини або міняли на мастило з кораблями, що пролітали мимо, чи із зоряними блукачами. Отак і жили роботи. Потроху їх ставало дедалі менше, та все одно на планеті лишалося ще кілька мільйонів нероб. І тоді вирішили роботи збудувати космічний корабель і полетіти на яку-небудь ще не заселену планету, щоб почати всю Справу заново, але корабля збудувати вони не змогли, бо в них не було креслень, а самі нічого винаходити вони не вміли. І так тривало аж до останнього дня. А потім на роботів напала дивна епідемія, і всіх їх розбив параліч.

— Але про яких тварин ви говорите? — спитав я в голови робота.

— Про роботних тварин. Ми хотіли, щоб у нас усе було як у людей. І коли ми зрозуміли, що тутешні тварини вимерли, бо не змогли жити на порожній планеті, ми зробили штучних тварин. Та потім нам стало не до них, і ми вирішили порозбирати тварин на запасні частини для робота. Таких тепер не роблять. Але тварини відчули небезпеку і втекли. Досі вони бігають рівними долинами планети Шелезяка. І якщо ви нам допоможете, ми спіймаємо для вас кілька зовсім незвичайних залізних тварин.

— Спасибі, — сказав я голові робота, а сам подумав, що такі тварини навряд чи згодяться для нашого зоопарку: кожен школяр на Землі може збудувати механічну черепаху або електронного їжака.

Поки ми розмовляли з головою робота, Зелений витер усі його частини і змастив їх заново. Далі пригвинтив роботові руки-ноги і натиснув на червону кнопку. Ми всі з хвилюванням чекали, що буде. Робот невпевнено підняв руку, потім ступив крок уперед. Нога послухалась його. Він ступив ще один крок, змахнув відразу обома руками, нахилився вперед, потім назад і заходився танцювати. Ніколи в житті мені не доводилося бачити, як танцює робот. Він мало не перекинув стола, мало не віддавив мені ноги, і здавалося навіть, що робот від радості сміється.

Натанцювавшись досхочу, робот крикнув:

— Спаси… — і завмер.

Адже в голові мастила йому не міняли.

Але цього разу механік Зелений не став бити його кулаком по підборіддю. Він просто влив йому в розтуленого рота банку масла.

Робот захлинувся, щось забулькотіло у нього всередині, рот закрився, відкрився знову, і робот музикальним, звучним голосом

заспівав пісню "Не страшний нам сірий вовк", яку, напевно, підслухав колись дуже давно.

— Отже, вся річ у мастилі, — здогадався робот, трохи заспокоївшись. — Але ж воно було майже свіже. Ми його міняли.

Зелений, не сказавши ні слова, набрав на скельце старого, знятого з робота мастила й підійшов до мікроскопа.

— Все ясно, — мовив він через хвилину. — Треба було здогадати ся ще спочатку. У мастилі завелися бактерії, які перетворюють масло в наждачний розчин. Цікаво, як же ці бактерії могли опинитися у ва шому маслі?

Робот замислився. Ми всі разом перейшли в кают-компанію, щоб повести розмову далі. Робот усе думав. Ми налили собі чаю, а перед роботом поставили баночку з соняшниковою олією — великими ласощами для роботів. Робот неуважно випив баночку і не переставав думати.

Несподівано в нього над головою прокинувся говорун. Він побачив нашого гостя і, широко розкривши дзьоба, заспівав:

— "Не страшний нам сірий вовк…"

Причому співав він голосом робота.

Ми дуже здивувалися. Тільки робот не здивувався. Він підвів голову і сказав говоруну:

— Здрастуй, птахо. Як ти почуваєшся?

Але говорун співав собі, розмахуючи крилами, тому що відповісти він нічого не міг — говоруни не вельми розумні птахи.

— Ви знаєте говоруна? — спитала Аліса.

— Знаю, — відповів неуважливо робот. — Я сам його ремонтував.

— Як же ви могли ремонтувати живого птаха? — здивувалася Аліса.

— Кілька років тому, — відповів робот, — цей птах прилітав на на шу планету з космосу. У нас тоді вже було мало повітря і зовсім не лишилося тутешніх тварин. Але говоруну, якщо ви знаєте, не обов'яз кове повітря. Він може перелітати між планетами й не дихати по кіль ка тижнів і навіть місяців. Та цей говорун ледве-ледве долетів до нашої планети. Хтось напав на нього в дорозі й тяжко поранив пта ха. Ми виходили говоруна, відгодовуючи його мастилом, але одне крило йому довелося відрізати й замінити протезом.

— Не може бути! — вигукнув я. — Невже ми не помітили б цього?

— Погляньте, — відповів з гордістю робот. — Ми дуже вправні майстри.

Я підвівся й підійшов до говоруна. Птах немовби здогадався, що мені треба, і розправив праве крило. Я обмацав його. Під пір'ям був метал. Робот сказав правду.

— От бачте, — мовив робот урочисто. — Навіть ви не помітили.

— А що було з птахом потім? — запитала Аліса.

— Він прилетів до нас із системи Медузи, — відповів робот. — За ним хтось гнався і хотів убити. Поки ми ремонтували птаха, він нам багато

розповідав, і ми зрозуміли, що хтось зазнав аварії або опинився в біді на одній із планет системи Медузи і птах поспішає розповісти про це другові того, з ким сталася біда. Ми б самі допомогли, та в нас не було космічного корабля.

— І ви відпустили птаха?

— Відпустили, — сказав робот. — Але ми намагалися пояснити, що йому не долетіти до того сектора Галактики, куди він поспішає. Хоча штучне крило й не відрізняється від справжнього, дуже далеко на ньому не пролетіти. Та, на жаль, птах нас не зрозумів. Він не вельми розумний птах. Проте ми знали, що неподалік від нас знаходиться планета Блук, рідна домівка говорунів. І ми подумали, що говорун зможе долетіти додому. Відтоді я його не зустрічав.

— От бачиш! — звернулася до мене Аліса. — Тепер ти не маєш сумніву, що Другий капітан був живий і послав птаха по допомогу?

— Але від того часу минуло чотири роки, — відповів я. — Отже, він загинув.

— Та я повинен розказати вам, — промовив робот, — про дивний випадок. — Він трапився зовсім недавно. Місяць тому. Якраз за три дні до початку епідемії. Я б не згадав про нього, якби не побачив говоруна… До нас на планету спустився невеликий чорний корабель. Із нього вийшов чоловік у капелюсі. Ми думали, він хоче виміняти в нас зайвих роботів, та виявилося, що його корабель зламався і йому потрібна була наша допомога… Ми залюбки допомогли цьому чоловікові…

— Це був доктор Верховцев, — прошепотіла Аліса.

— А коли його корабель був готовий до польоту, ми спитали в нього, чи не дасть він нам мастила або свіжих газет у нагороду за роботу. Та цей чоловік у капелюсі дуже грубо відповів нам, що ми нічого не

одержимо. І ми повинні бути йому вдячні, що він залишив нас живими. І тоді я сказав йому: "Соромно, прихідцю! Я розумію, що, коли ми допомогли безмізкому птахові говоруну і полагодили йому крило, а він нічого не дав нам натомість, у цьому нема нічого дивного. Але ви — розумна істота і за подобою схожі на людину з Великої Землі. Соромно!" А він тоді спитав: "Якому говоруну ви лагодили крило?" Я відповів, що це було майже чотири роки тому і зовсім не стосується справи. Та він наполягав, і я розказав йому історію про пораненого птаха. Бачили б ви, як він розгнівався! Він проклинав нас за те, що ми допомогли цьому птахові, і, коли дізнався, що він полетів на планету Блук, з прокльонами заходився ладнатись у зворотну путь. "Доведеться, — говорив він, — гаяти час на проклятого птаха. А то ще пробовкнеться". А вночі його бачили біля головної цистерни…

— Якої цистерни?

— Все ясно! — мовив робот. — Він підходив до головної цистерни з мастилом! Він лихий чоловік, і він міг підсипати в неї шкідливих бактерій…

Ми сказали роботу, що бактерії могли потрапити на планету й іншим шляхом, але робот мотав головою і ні про що й слухати не хотів.

На прощання ми дали роботові бочку з мастилом, щоб він міг довести до ладу бодай десяток роботів, і обіцяли, що, як тільки вийдемо в космос, відразу пошлемо радіограму на найближчу планету, аби звідти роботам прислали корабель із маслом.

Коли робот пішов, мої друзі схвилювалися.

— Швидше, — квапили вони мене, — швидше в дорогу! Ми можемо ще врятувати капітана! Тепер уже нема сумнівів, що він опинився в біді і доктор Верховцев дуже боїться, що хто-небудь узнає правду.

— Мені взагалі соромно за землян, — кинув похмуро Зелений. — І доки ми не розгадаємо цієї таємниці, я не зможу дивитись у вічі інопланетцям. Якщо серед жителів Землі знайшовся такий підлий чоловік, наш обов'язок — його знайти і знешкодити. І в цьому нам допоможе Другий капітан, якого ми неодмінно відшукаємо. А звірі зачекають.

Я зітхнув і погодився, бо й Аліса, і Полосков були цілком згодні з Зеленим.

— Гаразд, — сказав я. — Підкоряюся більшості. Хоч і вважаю, що ваші сподівання грунтуються лише на чутках і ніякого Другого капітана ми в системі Медузи не знайдемо. Та як тільки ми переконаємося, що сталася помилка, то негайно повертаємося в центр Галактики і спішно збираємо тварин.

— Готувати корабель до відльоту! — скомандував Полосков твердим голосом. — Зелений, спустіться в машинне відділення. Заводьте супердвигуни.

Я підійшов до ілюмінатора, щоб кинути останній погляд на пустельну планету, яку занапастили, не подумавши про те, що коять, діловиті роботи. І тут побачив: до "Пегаса" по запиленому полю біжить наш знайомий робот. Він щось ніс у руках.

Я зустрів робота біля трапа.

— Тримайте звірів, — мовив він. — Тільки обов'язково змініть мастило. Поки що вони всі паралізовані. Він висипав мені до ніг купу якогось залізяччя.

— До побачення, — кинув він, дивлячись, як я приймаю трап. — Якщо знайдете того шкідника в капелюсі й не знатимете, що робити, віддайте його нам. Ми його змастимо зіпсованим мастилом.

Робот засміявся й пішов по пилюці.

Поки корабель розганявся до космічної швидкості, я змінив мастило у металевих звірів. Все-таки цікаво мені було глянути, які роботозвірята водилися на цій планеті. І коли через дві години в лабораторію заглянув Зелений, він мало не знепритомнів від здивування. По підлозі лабораторії бігали звірки на коліщатках. Вони пищали, билися між собою і пробували дертися на стіни. Звірі були страшненькі, але чимось скидалися на мишей і котів. Певно, коли роботи їх будували, вони згадали про справжніх котів і мишей.

Я посадив роботозвіряток у залізну клітку, та вони іноді з неї вилазили й ганялися коридорами за алмазною черепашкою.

Розділ 14

ПОГОНЯ ЗА ЛЕДІ ВІНТЕР

Система Медузи загубилася на найдальшому кутку нашої Галактики. Довкола великої, з довгими, як сплутане волосся, протуберанцями зірки обертаються лише три планети. Перша, найближча від зірки, розпечена так, що стало ясно — робити нам там нема чого.

Ми підлетіли до другої планети.

Планета була пустельна, похмура. Сонячні промені відбивалися від блискучих сизих скель, відбивалися від асфальтових озер, відбивалися від поодиноких голих дерев. Над планетою дув вічний вітер.

— Ну як? — спитав я у говоруна. — Це та планета чи ні?

Говорун схилив голову набік і нічого не відповів.

— Тату, — обізвалась Аліса, підійшовши до ілюмінатора в кают-компанії, — ти не вмієш із ним розмовляти. Він тебе боїться.

— А тебе не боїться?

— Мене ніякі звірі не бояться, — відповіла Аліса. Вона тримала на руках металеву кицьку на коліщатках, і кицька все намагалася лизнути Алісу в ніс холодним масляним язиком. — Говоруне, любий, скажи нам, ти свого господаря на цій планеті залишив?

Говорун прислухався до Алісиних слів і відповів голосом Другого капітана:

— Остерігайся міражів. Не довіряй їм. Але придивляйся уважно.

— Ну от, пришелепуватий твій птах, — мовив я спересердя. — Його про планету, а він про міражі!

— Побачимо, — відповіла Аліса.

За ілюмінатором пішов дощ. Він був несильний, але од вітру струмені дощу вгиналися і періщили по обшивці "Пегаса". Навіть дивитися на цю планету було незатишно. Наставав тужливий, довгий вечір.

— Гаразд, — сказав Полосков. — Усе одно сьогодні вже пізно ви лазити назовні. Нумо вечеряти і спати.

Після вечері Аліса позаганяла металевих кошенят у клітку, взяла книжку і всілася на диванчик у кают-компанії. Я вкотре вже пішов шукати алмазну черепашку, яка знову втекла, щоб вона чого-небудь не накоїла. Полосков із Зеленим теж робили свої справи.

Так минуло години дві-три. Я вернувся в кают-компанію. Аліса досі ще читала. У кают-компанії було тепло і по-особливому затишно, бо за ілюмінатором так само завивав вітер, хоч дощ і перестав.

Я підійшов до ілюмінатора й поглянув у напівморок. Рівнина була слабо освітлена двома повними місяцями. І враз я закляк від здивування.

Долиною до нашого корабля поволі йшло кілька чоловік. Це були саме люди, без скафандрів, у химерному одязі. Вони захоплено розмовляли між собою і, здавалося, зовсім не помічали корабля. Я сказав тихо:

— Алісо, дивись.

Аліса кинула книжку на диван і підбігла до мене.

Люди підійшли ближче, і можна було розгледіти, що вони одягнені в камзоли, на головах у них капелюхи з широкими крисами, а поверх камзолів — короткі широкі плащі. Чоловіків було четверо. За ними спроквола, мовби знехотя, йшла жінка з розкішною зачіскою і в широкій сукні до землі. Чоловіки жваво розмовляли, жінка мовчала.

— Алісо, це не галюцинація? — спитав я, не вірячи своїм очам.

— Ні, — відповіла Аліса. — Не злякай їх. Я їх знаю.

— Селезньов! — загримів раптом над вухом динамік. — Селезньов, ти не спиш?

Я пізнав голос Полоскова.

— Ти де? — спитав я.

— На містку. Подивись в ілюмінатор. Ти що-небудь розумієш?

— Дивлюся, — відповів я, — і нічого не розумію. Звідкіля тут бути людям?

— А я розумію, — обізвалась Аліса. — Я цих людей знаю.

Я обернувся до неї. Може, Аліса марить?

— Невже ти не пізнаєш, тату? — здивувалась Аліса. — Ну добре, ти, можливо, забув цю жінку, але другого чоловіка праворуч ти мусиш знати!

— Та ні ж бо! — відповів я. — Кажи, не муч!

— Другий праворуч — це Портос, — мовила Аліса. — Бачиш, він нахилився до д'Артаньяна, слухає його. Напевно, вони вирішили все-таки стратити леді Вінтер.

— Яку ще леді Вінтер! — закричав я. — Я збожеволію! Звідкіля тут Портос?

— Не знаю, — відповіла Аліса. — Та це вони. Це ж мушкетери короля. Якби це були гвардійці кардинала, ми б з тобою їх одразу відрізнили.

— Полосков, ти чуєш? — запитав я.

— Чую, — відповів Полосков спокійно. — По-моєму, Аліса каже чистісіньку правду. Гвардійців кардинала ми б з тобою одразу відрізнили від мушкетерів короля.

Тим часом четверо мушкетерів наблизилися до корабля. Я притиснувся носом до ілюмінатора, аби подивитися, що вони

робитимуть далі. Мушкетери зупинились, і один із них, по-моєму, Араміс, красунчик із тонкими вусиками, грацiйно махнув рукою, просячи леді Вінтер іти вперед.

— Дуже цікаво, — сказала Аліса і стала навшпиньки, щоб зручніше дивитись униз. — Стратять вони її чи ні? Ти як думаєш, тату?

— Я вже нічого не думаю, — відповів я. — Полосков, може, трап спустити?

Аж тут мушкетери пішли далі, увійшли в стіну корабля і зникли.

— Вони крізь стіни ходять, — почув я розгублений голос Полоскова.

Капітана важко здивувати. Він бачив удесятеро більше, аніж щастить побачити за життя звичайній людині. Його не злякаєш ні Малим дракончиком, ні пузирями з Ієли, ні космічними піратами. Але мушкетерів короля, які проходять крізь стіни "Пегаса", йому ще бачити не доводилося.

— Може, це теж мандрівники в часі, як на Шешинеру? — спи тав я.

Аліса перейшла на другий бік кают-компанії і заглянула в протилежний ілюмінатор.

— Ось вони! — вигукнула Аліса. — Я так і думала. Вони пройшли крізь корабель і навіть не помітили.

Я перебіг через кают-компанію. І справді, мушкетери, ніби нічого й не сталося, віддалялися від корабля, і їхні шпаги виблискували під світлом двох місяців. Вони проминули скелю й сховалися в ущелині...

— Ходімо на місток, — сказав я Алісі. — Звідтіля краще видно.

— Ходімо, — згодилась Аліса і взяла з дивана книжку, яку читала цілий вечір.

Книжка називалася "Три мушкетери".

Я почав про щось здогадуватися.

— Дай сюди книжку, — попросив я Алісу.

На ходу я розгорнув її. Розгорнув якраз на картинці, де був намальований один із мушкетерів — д'Артаньян у плащі і при шпазі.

Коли ми збігли на місток, Полосков, що стояв біля великого ілюмінатора, підняв руку й поманив нас до себе.

За ілюмінатором, посеред рівнини, стояла тонка берізка, і на вітрі її листя тріпотіло, немов живе. Довкола берізки росла трава, а під корінням дерева виднілася шапинка великого підберезника.

— Це щось знайоме, — мовив Полосков задумливо. — Десь я це бачив.

— Знаю де, — обізвалась Аліса. — Це улюблена листівка Зеленого. Вона висить у нього над ліжком у каюті, і він завжди дивиться на неї і читає вголос вірші: "Іде-гуде Зелений шум..." — Міражі, — сказав Полосков.

— Авжеж, — погодився я. — Звичайно, це міражі. І говорун не помилився, коли голосом Другого капітана попередив нас про міражі. Але хто і чому їх робить? Кому ми маємо дякувати за рідкісну розвагу?

Береза розтанула в темряві, а з далекого схилу гори в напрямку до "Пегаса" рушила дивна процесія. В ній були люди, фіксіанці, істоти з

невідомих нам планет і зірок, роботи, звірі. Юрба міражів оточила корабель, ніби не помічаючи його. Вони проходили крізь нього, розчинялися, роздвоювались, проходили один крізь одного.

— Тату, — сказала Аліса, — ходімо подивимося на них зблизька.

— І звідси видно, — заперечив я. — Ми ж не знаємо їхніх властивостей. А раптом вони не такі вже й безтілесні, як здаються.

Ми довго дивилися на процесію привидів, а коли на рівнині нікого не стало, Аліса знову заходилася канючити:

— Ну, тату, ну спустімося, ще не пізно. Он, поглянь, тільки один міраж залишився — д'Артаньян.

І справді, на спорожнілу долину вийшов один-однісінький мушкетер і почав у задумі походжати неподалік від корабля.

— Ідіть, — зважився тоді Полосков. — Тільки далеко від "Пегаса" не відходьте. А я дивитимусь, щоб із вами чого-небудь не сталося.

Полосков, як завжди, вгадав моє бажання. Звісно, мені дуже кортіло поглянути на привидів зблизька. Я тільки непокоївся, аби чогось не трапилось з Алісою. Але піти без неї — це посваритися надовго. Вона вважала міражі своїми — адже вона першою вгадала трьох мушкетерів.

Ми спустилися по трапу на рівнину. Вона була геть безлюдна. Д'Артаньян кудись пропав.

— Зачекаємо, — сказала Аліса. — Напевно, вони знову прийдуть.

Я підійшов до того місця, де недавно росла берізка. На землі лежа ли лише кругленькі камінці — ні травинки, ні листочка.

— Дивись, тату, хто йде, — вигукнула Аліса. — Ти тільки по думай!

Я підвів голову й здригнувся. Назустріч ішов я сам, тримаючи за руку Аліску. Причому ми обоє були без скафандрів, у капцях, і, здавалося, нам зовсім не потрібне було повітря.

Аліса побігла назустріч самій собі.

— Стій! — крикнув я їй. — Ти куди?

Та Аліса вже добігла до свого двійника і з розбігу пролетіла крізь міраж, спіткнулася об камінь, упала на коліна. Міраж відразу зник.

Поки я поспішав на допомогу Алісі, виник новий міраж. Він швидко рухався до Аліси, наче хотів її схопити. Цього разу міраж вдавав доктора Верховцева. Капелюх його був насунутий на очі і гострі вузькі плечі підняті аж до вух.

Я встиг стати між міражем і Алісою, затуляючи її, бо я зовсім не був певен, що Верховцев — тільки міраж.

Але доктор не помітив Аліси. Він пройшов майже поруч, усміхаючись, ніби побачив когось. Я подивився йому вслід. Назустріч Верховцеву йшов товстун у чорному шкіряному костюмі. Вони простягли один одному руки і, нахиливши голови, засперечалися про щось.

Аліса підвелася і взяла мене за руку.

— На цій планеті не збережеш таємниці, — мовила вона. — Зате ми тепер знаємо, що товстун із Верховцевим знайомі і недаремно вони обидва просили в нас говоруна.

Міражі розмовляли безгучно, а з другого боку до нас наближався ще один міраж. Він удавав трьох капітанів. Але не кам'яних, як ми бачили їх на планеті імені Трьох Капітанів, а справжнісіньких, у синіх мундирах космічного флоту. Капітани зупинилися, взялись за руки, немов прощалися. І одразу ж розчинилися, зникли. Замість них на рівнині виник один капітан. Другий. Високий, тонкий, із горбатим носом. Капітан стояв нахмурившись, ніби міркував про щось. На плечі в нього сидів говорун. Капітан окинув поглядом долину і мерщій рушив до ще одного міражу, що виник на обрії. Міраж був космічним кораблем блакитного кольору, і на борту в нього була викладена коштовним камінням велика темно-синя чайка. І ці міражі розтанули... Зник і Верховцев із товстуном.

Аліса сказала:

— Я ніколи ще не бачила такого красивого корабля.

А в навушниках у мене прозвучав голос Полоскова:

— Послухай, професоре, ти коли-небудь бачив такий красивий корабель? Це, напевно, "Синя чайка" Другого капітана.

— Авжеж, — підтримала Аліса. — Може, він ховається десь тут? Треба буде його знайти.

На обрії, там, де стояла "Синя чайка", спалахнуло яскраве світло. І ми побачили, як корабель підіймається над планетою.

— Полетів твій міраж, — мовив Зелений. — Я так і думав.

— Схоже на те, що "Синя чайка" полетіла звідси, — погодився з ним Полосков.

Я нахилився над тим місцем, де Аліса впала, поспішаючи до наших двійників. Я нахилився, бо мене здивувала одна річ: два кругленьких камінці раптом поволі покотилися, наче їх хтось підштовхнув. Але ж нікого поряд не було. Навіть вітер ущух. Я простяг руку, щоб підібрати камінець, та він покотився швидше і відкотився далеченько. І враз із нього почав рости міраж. Спочатку туманний, прозорий, але потім він перетворився в леді Вінтер. Леді Вінтер побігла до гір, підібравши розкішну спідницю.

— Не втечеш, — сказав я вголос. — Так я й думав. Адже чудес не буває!

Я стрибнув уперед, ніби хотів схопити міледі. Тої миті, коли я впав на те місце, де вона була, міраж зник. Під руками в мене лежав круглий камінець.

— Що з тобою? — здивувалась Аліса. — Чому ти ганяєшся за міледі?

— Я її спіймав, — відповів я.

Зелений усміхнувся:

— А дзуськи. Вашої міледі нема й сліду.

— Вона у мене в руці, — мовив я. — Зараз повернуся на корабель і все вам поясню.

У кают-компанії я поклав на стіл круглий камінець і ще п'ять таких самих, що їх я підібрав дорогою до корабля. Камінці лежали смирно, в ряд. Звичайнісінькі собі камінці, завбільшки як картоплина та й формою схожі на картоплю.

— Дозвольте відрекомендувати, — почав я, — жителів цієї планети.

— Живі істоти? — здивувався Зелений. — Ніколи б не подумав!

— І з надто цікавою здатністю. Вони можуть створювати зорові ілюзії — копії людей, предметів, причому не тільки тих, що бачили, наприклад, трьох капітанів або доктора Верховцева, а й уловлювати образи, які живуть в уяві людей. Ось, скажімо, Аліса читала "Трьох мушкетерів", дивилася на картинки в книжці, уявляла собі, якими ці мушкетери повинні бути, і ми їх побачили. Адже вони, Алісо, точнісінько такі, як ти їх собі уявляла?

— Точнісінько-преточнісінько такі, — відповіла Аліса.

— Навіщо цим камінцям потрібні міражі, як вони їх роблять, поки що невідомо.

— Може, їм просто нудно? — запитала Аліса. — Лежать вони собі на голій землі і нудьгують. А будь-який відвідувач, будь-який гість для них — просто чудова розвага.

— Все може бути, — згодився я. — То шукатимемо тут чи полетимо до третьої планети?

— Мені здається, що третя планета цікавіша, — мовив Полосков. — Я подивився на знімки — там є рослинність, повітря, вода.

Тут один із камінців перетворився на Другого капітана. Капітан сумно поглянув на нас. А говорун обізвався його голосом:

— Шукатимеш на планеті-три. Шукатимеш на планеті-три.

— От бачте, — сказала Аліса.

І ми відразу ж стартували до третьої планети в системі Медузи.

Розділ 15

ПТАШЕНЯ ПТАХА КРОКА

Чотири сонця швидко крутилися над цією планетою, і ніч на ній наставала лише іноді, і ніяк не можна було без складних обчислень угадати, в який момент раптом стемніє, промайнуть короткі сутінки і планету ненадовго огорне темрява. Минало півгодини, часом менше, і нове сонце швидко вставало над колючими кущами і вмить закочувалося на небо. Планета заросла лісами й чагарниками. Біля полюсів ліси були низькі, притиснуті до землі, а в тропіках сягали неймовірної висоти.

Планета виявилася раєм для біолога. І кого тут тільки не було! Океани кишіли рибами, медузами, черв'яками, морськими зміями, у лісах було повно всякої звірини і метеликів із метровими крилами, а вище, над гострими скелями й пологими пагорбами, літало різне птаство.

— Ми тут залишимося надовго, — сказав я, коли ми спустилися на вершину пагорба, поросłого кущами. — Самої цієї планети вистачить на п'ятдесят зоопарків.

— От і чудово, — зрадів Полосков. — Заодно дамо лад кораблю.

— Згода, — мовила Аліса. — Але спочатку знайдемо Другого капітана. Я впевнена, що він десь тут.

— Тільки одна на пошуки не виходь, — попередив я Алісу. — Тут дуже небезпечні звірі.

— Але ж я — цар природи, — похвалилася Аліса.

— Звірі про це не знають, — заперечив я. — Вони неосвічені.

— Але як ми знайдемо Другого капітана? — спитала Аліса.

— Поки що ми почнемо з того, — відповів Полосков, — що запустимо над планетою металорозвідника.

— Навіщо?

— Він кружлятиме на низькій орбіті і, як тільки виявить сліди металів, що застосовуються на космічних кораблях, дасть нам знати.

— І довго він кружлятиме?

— Йому потрібно тижнів зо два, щоб обстежити всю планету.

— Ой, як довго!

— А поки що ти мені допомагатимеш, — сказав я. — Відповідатимеш за годівлю звірів.

— І поливатиму кущики, — додала Аліса. — А то вони порозбігаються.

Цієї миті молоденький кущик зайшов до кают-компанії і боязко зупинився на порозі. Він погойдував вітами, наспівував, намагався дати нам зрозуміти, що хоче компоту.

— От, — буркнув механік Зелений, — до чого ти їх розбестила! Скоро кусатися почнуть. Дай йому компоту, лихо з ним.

Наступного дня ми встали рано, ще вдосвіта. Полосков споряджав металорозвідник, а я вантажив у всюдихід сіті та знімальну камеру.

Ми так захопилися своїми справами, що проґавили момент, коли з'явився птах Крок. Я побачив лише, як на мене впала чиясь тінь, і почув, як залопотіли крила — мені здалося, що то залопотіли вітрила.

— Лягай! — крикнув Полосков.

Я впав на траву.

Просто в мене над головою брязнули пазурі, і птах Крок, промахнувшись, шугнув угору, щоб кинутися ще раз.

Отоді я його й розгледів.

Це була величезна тварюка, завбільшки як невеликий пасажирський літак. Вона мала вузькі довгі крила, короткий хвіст і міцний загнутий дзьоб, як захвати у підйомного крана. Птах зробив невелике коло і, наче пікірувальник, пішов униз.

Я спробував відповзти, але зрозумів, що не встигну.

Я замружився і вчепився в колесо всюдихода. І в цю мить гримнув постріл. Виявляється, механік Зелений устиг підбігти до люка з пістолетом і вистрілити в птаха, коли він був лише за три метри від мене.

Птах заквилив і злетів у повітря. Поряд зі мною впало його перо. Воно було метр завдовжки і таке тверде, що встромилося кінцем у суху землю й зайшло в неї, наче богатирський меч.

Я витяг перо й показав його Алісі.

— Слухай, — сказав я їй, — хазяїн цього пера дуже ображений і хоче взяти кого-небудь із нас на вечерю. Тобі зрозуміло?

— Зрозуміло. Але ж всюдихода йому не підняти?

— Всюдихода не підняти.

— Отже, я поїду з тобою у всюдиході.

— Ні, Алісо, — мовив я. — Я зараз вирушу на розвідку і повернуся під обід. Всі, крім тебе, заклопотані. Нікому навіть готувати обід і годувати звірів. І не забудь, що в павука-ткача-троглодита кінчається вовна.

— Ну добре, — згодилась Аліса.

— Як із металорозвідником? — спитав я Полоскова, сідаючи у всюдихід.

— Не розумію, — відповів він. — Чогось не ладиться. Ніколи не відмовляв, а зараз не ладиться.

Всюдихід поволі їхав крізь кущі, погойдуючись над вибоїнами і легко скочуючись із пагорків. Кущі розсувалися попереду і знову стулялися позаду всюдихода. Я міркував про те, що добре було б піймати цього птаха. У Палапутрі його називали птахом Кроком. Мені дуже хотілося б дістати це чудовисько для зоопарку, але я розумів, що навряд чи вдасться перевезти його на "Пегасі". Інша річ, якщо знайти його гніздо і прихопити з собою пташенят. Гнізда повинні бути десь на скелях — жодне дерево не витримає ваги житла птаха Крока.

Я звернув до далеких гір. Дорогу мені перетнула процесія довгоногих жовтих ящірок. Попереду дріботіла найвища, за нею — менші… Я налічив їх двадцять три штуки. Остання ящірка була зовсім маленька. Я міг піймати її, але не став — спершу треба роздивитись, з'ясувати, чим вони живляться, а то не довезеш до Землі.

Високо наді мною пролетів птах Крок. Він прямував до гір. Найпевніше, його гніздо саме там.

Я випустив автоматичну сіть і накрив нею метрового синього метелика. Поки я орудував маніпуляторами, щоб приспати метелика і сховати в багажник усюдихода, не пошкодивши крил, загорівся екран відеофона, і на ньому з'явилося стривожене обличчя Полоскова.

— Послухай, — почав він, — я запустив металорозвідника.

— Ну й чудово, — відповів я. — Стривай, зараз укладу метелика...

— Але зв'язок із ним урвався.

— З металорозвідником?

— Атож. Цього ще ніколи не бувало. Я все перевірив. Через три хвилини після зльоту він замовк.

— Доведеться піднятись на катері, наздогнати його і полагодити, — мовив я, вкладаючи метелика в контейнер.

— Про це я й хотів тобі сказати. Я полечу шукати його, а ти повертайся до корабля. Не подобається мені ця планета.

— Ти помиляєшся, Гено, — заперечив я. — Планета чудова. Я радий, що ми сюди потрапили.

— А якщо й справді тут загинув Другий капітан?

— Ти віриш у це?

— Не знаю. Але якщо такий досвідчений капітан міг тут загинути, виходить, планета таїть якусь грізну небезпеку, що про неї ми й не підозрюємо.

— А може, просто двигуни відмовили? Адже це буває навіть із найкращими кораблями. Або на капітана напало тутешнє чудовисько. Наприклад, птах Крок. Ти бачив, який у нього дзьоб?

— Звичайно, бачив.

І Полосков вимкнув екран.

Ще один птах пролетів наді мною до гір, і я запам'ятав напрямок польоту. Напевно, там гніздо.

Треба буде неодмінно з'їздити. Несподівано впали сутінки. Я повернув назад до корабля.

Я поставив усюдихід біля самісінького трапа, у темряві піднявся по ньому і пройшов на місток.

Найперше я перевірив, де мої супутники. Зелений сидів у машинному відділенні і чаклував над приладами. Аліса обізвалася з каюти. Сказала, що читає. Тоді я вийшов на зв'язок із Полосковим.

— Як у тебе справи? — спитав я.

— Запеленгував металорозвідника, — відповів Полосков. — Скоро наздожену. Не вимикай рації.

Я всівся біля ілюмінатора і слухав, як Полосков бурмоче щось собі під ніс, намагаючись піймати металорозвідника. Коротка ніч закінчувалась. Я дивився вдалину, на ліс, гори і намічав собі шлях на завтра. От поїду

вздовж тієї річки, потім виберуся на горби… Треба буде взяти Алісу. У всюдиході їй ніщо не загрожує…

— Спіймав, — повідомив Полосков. — Узяв його захватами і по вертаю назад.

І в цю мить я побачив, що на майданчик перед "Пегасом" вийшла Аліса. Вона ступала обережно, навшпиньки, оглянулась на ілюмінатори, але мене не помітила.

Було прохолодно, й Аліса вдягла жовтий пухнастий комбінезон. Певно, зібралася кудись далеко. Але найдивніше — перед нею по траві гордо простував говорун. Він був прив'язаний на довгому ланцюжку. Другий кінець ланцюжка Аліса тримала в руках. Вона сказала щось говоруну, і той злетів у повітря. Аліса відпустила якомога більше ланцюжка, щоб не заважати говорунові летіти. Він змахнув крилами й поволі, ніби розуміючи, що Аліса не вміє літати, подався до лісу.

Тільки тоді я схаменувся.

Я ввімкнув динамік і крикнув на весь ліс:

— Алісо, ти збожеволіла! Негайно вертайся!

Але тут я злякався, що вона мене не послухає, і побіг по трапу вниз, аби наздогнати її і повернути на корабель.

Коли я підбіг до люка, Аліса була вже аж під лісом. А над нею кружляв велетенський птах Крок.

— Алісо! — крикнув я.

Та вона була далеко й не почула мого крику.

Ні рушниці, нічогісінько нема напохваті!

Що робити?!

Не тямлячи себе я кинувся вниз по трапу.

Аліса побачила птаха, що знижувався, і з переляку випустила ланцюжок. Наполоханий говорун майнув до дерев.

Я біг до Аліси і бачив, як птах Крок пустив білі пазурі, як він схопив жовту пухнасту фігурку і, набираючи швидкості, шугнув угору.

Я біг, дивлячись, як зменшується, підіймаючись, птах, вимахував руками...

Через десять хвилин Полосков знизився біля "Пегаса". На той час ми з Зеленим уже були готові до погоні. Ми спорядили малий катер.

— Ви куди? — здивувався Полосков.

— Крок украв Алісу! — крикнув Зелений. І замовк, бо від горя йому одібрало мову.

— Стрибай сюди! — наказав мені Полосков.

Він опустив свій катер аж до землі. Я підстрибнув, ухопився за нижній край розкритого люка і перемайнув у рубку.

Полосков відразу ж набрав висоту.

— Куди він полетів? — спитав він голосно, пересилюючи гул двигуна.

— Туди, до гір, — відповів я. — Там у них, напевно, гніздо.

Ми дісталися до гір за кілька хвилин. Але знайти гніздо було не так легко Тисячі однаковісіньких гострих скель здіймалися над плоскогір'ям і ми понад годину кружляли над ними, нічого не знаходячи. І з кожною хвилиною у нас було дедалі менше шансів знайти Алісу живою лями.

Допоміг нам сам птах Крок. Ми побачили, як він летить над скелями.

— За ним! — сказав я.

— Постривай! — відповів Полосков. — Ми його злякаємо, і він не покаже дороги до гнізда.

Полосков затримав політ катера, і ми зависли над скелями. Птах летів на вершину гори, куди ми ще не підіймалися. Там птах склав крила і знизився. Полосков негайно взяв курс на гору, набираючи при цьому висоти

Коли ми вже підлітали до гори, знизу піднялося відразу п'ять чи шість птахів Вони прийняли наш катер за невідомого летючого ворога Птахи відважно кидались на нас, і Полоскову довелося згадати фігури вищого пілотажу, щоб не зіткнутися з розлюченими кроками. _ Он гнізда, дивись! — вигукнув Полосков.

На крутому схилі гори виднілися темні круги гнізд. Гнізда були змощені з каміння й хмизу і приліплені до майданчиків над прірвою.

Коли ми знизилися, то змогли розгледіти, що в деяких гніздах сидять птахи, широко розкинувши крила, певно, прикриваючи від ворогів пташенят або яйця.

— Дивися, — сказав я.

В одному з гнізд щось жовтіло..

Катер, мов живий, кинувся до того гнізда. Так швидко, що птахи відстали.

— Ні, це не Аліса, — мовив Полосков, — це пташенята.

І справді, в гнізді сиділо троє вкритих пухом пташенят. Побачивши нас вони широко порозтуляли гачкуваті дзьоби. Один із птахів спікірував повз нас, опустився на гніздо й прикрив його крилами.

— Бери вище, — порадив я Полоскову.

Тут ми побачили ще одного птаха. Він підлетів до гори, несучи в дзьобі велику рибину.

— За ним! — вигукнув я.

Птах нас не помітив. Він спустився до найдальшого гнізда, в тому гнізді між двома пташенятами сиділа Аліса. Вона здалеку теж видалася мені пташеням — винуватий у цьому був її жовтий пуховий комбінезон.

Пташенята, побачивши матір, порозтуляли дзьоби, але птах підніс рибину до Аліси і спробував заштовхнути здобич Алісі в рот. Аліса пручалася, але птах був настирливий.

Полосков розреготався.

— Що з тобою? — спитав я, не відриваючи очей від дивного видовиська.

— Нічого Алісці не загрожує, — сміявся Полосков. — Її прийняли за пташеня і прописали посилене харчування.

Полосков не помилявся. Алісу врятував пуховий комбінезон.

Ми зависли над гніздом, Полосков спустив трап, і Аліса піднялася в катер, поки я відлякував птахів сонними гранатами і хлопавками.

— Може, прихопимо пташенят? — запитав Полосков, досі ще усміхаючись.

— Іншим разом, — відповів я. — Як ти почуваєшся, Алісо?

— Непогано, — сказала Аліса.

Вона була вимащена риб'ячою лускою, а в усьому іншому цілісінька й здорова.

— Я лише спочатку злякалася, — розповідала вона. — А потім, коли мене принесли в гніздо, мені було навіть затишно. Ми з пташе нятами грілися вкупі. От тільки великий птах неодмінно хотів, щоб я їла. Ну чисто як бабуся: "З'їж ложечку манної кашки".

Полосков веселився, розпитував Алісу, чи не навчилася вона літати або, може, хоче повернутися до нових батьків.

— А чого ти взагалі пішла з корабля? — спитав я суворо, після того, як трохи заспокоївся.

— Я пішла шукати Другого капітана.

— Як так?

— Я чула, що в Полоскова розвідник погано працює. І взагалі два тижні чекати неможливо. І тоді я подумала, що говорун, можливо, пам'ятає дорогу до того місця, де він чув голос Другого капітана. Я попросила його показати мені дорогу, і він полетів.

— А чому ж ти не спитала дозволу?

— Ти б дозволив?

— Ні, звичайно. І ніякого Другого капітана тут нема. Забудь про нього.

— Нема? — перепитала Аліса. — Він тут. Тільки шкода, що говорун полетів. А то б ми його враз знайшли.

— Що ти ще придумала?

— А ось що я знайшла в гнізді, — відповіла Аліса, дістаючи з кишені уламок порцелянового блюдця з написом золотом: "...ня чайка". — "Синя чайка", правда? — спитала вона. — Чи ти не віриш?

— Ану лиш, покажи, — благально мовив Полосков. — Ну й щастить же тобі!

— Не скажи, — заперечила Аліса. — Заради цього осколка мені довелося політати у пазурах птаха Крока. Ти літав коли-небудь у такий спосіб?

— Ні, — посміхнувся Полосков.

— А осколок він мені сам дав. Певно, він у них у гнізді забавка для пташенят. От він мені його і дав погратися.

Я задумався. Аліса мала рацію. Схоже, що "Синя чайка" і справді на цій планеті. Але як її знайти?

— Що сталося з металорозвідником? — спитав я Полоскова. — Ти ще не перевіряв?

— Дивно, але хтось розбив у ньому індикатор металошукача.

— Розбив?

— Сам розбитись не міг — індикаторний механізм знаходиться аж у центрі розвідника.

— Що ж робити? — роздумував я вголос.

Ми опустилися перед "Пегасом" і вийшли на галявину, поглядаючи на небо — чи не летить птах Крок.

— А ось і говорун, — сказала Аліса.

І тут я помітив, що перед самісіньким моїм носом до землі спускається тоненький ланцюжок.

Із дерева злетів говорун і кружляв над нами, ніби запрошуючи йти за ним шукати капітана.

Розділ 16

ДЗЕРКАЛЬНІ КВІТИ

Аліса схопила ланцюжок, на якому був прив'язаний говорун. Птах не чинив опору, не перечив, наче розумів, чого від нього хочуть. Він поволі летів над кущами, і, якщо ми відставали, він здіймався трохи вище і ширяв у повітрі, очікуючи нас. Іти було нелегко, бо стежок на цій планеті ніхто для нас не протоптував. Доводилося перелазити через перегнилі стовбури, продиратися крізь ліани й шпичаки, переходити через бистрі ручаї. Жовті ящірки на високих довгих ногах вискакували з-під пеньків і з виском розбігалися, попереджаючи лісових мешканців, що йдуть чужі.

Потім ми опинилися на галявині, де росло безліч білих хижих квітів. Квіти голосно плямкали, пожираючи метеликів і бджіл, і тяглися до нас, хапали пелюстками за ноги. Але прокусити черевиків вони не могли і через те злилися і навіть ричали. За переліском відкрилася ще одна галявина. Квіти на ній були червоного кольору. Вони виявилися дуже допитливими: тільки-но ми виткнулися з-за дерев, усі пелюстки повернулися в наш бік, ніби за нами стежили й принюхувались. Над галявиною чувся шепіт.

— Вони великі пліткарі, — сказала Аліса, — і тепер до вечора обговорюватимуть, у що ми були вдягнені та як ішли.

Ще довго нам чувся шепіт і бурмотіння допитливих квітів.

Це була квіткова планета. Того дня ми натрапили ще на квіти, які билися між собою, квіти, які, побачивши нас, ховалися під землю, квіти, що стрибали з місця на місце, теліпаючи в повітрі довгим корінням, і безліч просто квітів, синіх, червоних, зелених, білих, жовтих, коричневих і крапчастих. Деякі росли на землі, деякі на деревах чи кущах, інші на скелях, у воді або повільно ширяли в повітрі.

Години зо дві ми бігли за говоруном. Нарешті страшенно втомилися.

— Постривай! — крикнув я говоруну. — Треба відпочити.

Ми сховалися під великим деревом, аби нас не побачив птах Крок, що кружляв над нами, і влаштувалися в холодку. Говорун усівся на гілці над нами і, як завжди, задрімав. Він був лінивим птахом і, коли не говорив або не працював, завжди дрімав.

Полосков сів, прихилився спиною до стовбура і спитав із сумнівом:

— А що як говорун просто вирішив погуляти?

— І не думай так! — обурилась Аліса. — Якщо так думати, то вже краще повернути назад.

Несподівано сонце зайшло за вершину дерев, і настала коротка ніч. Ураз на небі висипали зорі.

— Поглянь, — мовила Аліса, — одна зірка рухається.

— Це, напевно, астероїд, — висловив я здогад.

— А може, корабель, — сказала Аліса.

— Та звідкіля тут узятися кораблю?

Зірка закотилася за дерева. Ще хвилин через п'ять зажеврів світанок. Цього разу аж три сонця викотилися на небо, і стало дуже світло й спекотно. Довкола загули бджоли і зацвірчали коники.

— Пора вставати, — озвався Полосков, підводячись, — говорун кличе нас далі.

— Вперед! — крикнув говорун голосом Першого капітана. — Вперед, а там розберемося. — Потім додав зовсім іншим голосом: — "Боротись і шукати, знайти і не здаватись", як казав славетний капітан Скотт.

— Бачиш, тату, — мовила Аліса, — він нас підбадьорює. Ми скоро прийдемо.

Я не поділяв Алісиного захоплення. Я знав, що ми побачимо, коли говорун і справді веде нас до місця посадки Другого капітана. Ми побачимо обплутані ліанами і зарослі квітами уламки "Синьої чайки". Від самого капітана, напевно, й сліду не лишилося. Але я йшов за Полосковим.

Ми продиралися крізь хащі ще години півтори, і раптом говорун шугнув угору, наче перевіряв, чи не порветься ланцюжок.

— Запам'ятай це місце! — крикнув він зверху. — Запам'ятай це місце, капітане!

Потім голос змінився, і з висоти до нас долинули слова:

— Тримайте птаха! Хапайте птаха! Не випускайте його живцем!

— Кого він удає? — спитала Аліса.

— Не знаю, — відповів Полосков. — Може, Верховцева?

Говорун щось шукав.

— Відпусти ланцюжок, — сказав я Алісі.

Вона послухала. Говорун піднявся ще вище, перетворився на цятку серед хмар і відразу ж каменем кинувся вниз.

— Знайшов, — зрадів Полосков.

Але тут ми побачили, що за говоруном женеться птах Крок. Він наздоганяв його.

— Стріляй! — крикнув я Полоскову.

Наш капітан вихопив пістолет і не цілячись вистрілив. Птах Крок, який уже майже догнав говоруна, голосно пугукнув. Здавалося, що він утратить рівновагу і впаде, та птах утримався й поволі полетів над лісом.

Ми побігли туди, де зник говорун. За заростями кущів відкривалася зелена галявина її обступали круті пагорби, порослі пузатими деревами. Говоруна ніде не було видно.

Ми зупинилися край галявини. Вона поросла невисокою шовковистою травою, а по берегах її, неначе зумисне посаджені кимось, росли незвичайні квіти. Короткі, широкі, металевого кольору пелюстки огортали серединку квітки завбільшки як велика тарілка. Серединка була дзеркальна, дзеркала квітів були трохи опуклими, і в кожній квітці відбивалася вся галявина.

Квітки сиділи на коротких товстих стеблах без листя.

— Не підходь, Алісо, — попередив я. — Раптом вони отруйні?

— Ні, — відповіла Аліса, — я не думаю. Дивися.

І ми побачили, як із кущів вискочив звірок, схожий на зайця. Звірок підскочив до квітки і поглянув у дзеркало. Потім так само спокійно, ніби нас тут і не було, знову зник у кущах.

— Якась помилка, — мовив Полосков. — Ніяких слідів корабля. Напевно, говорун помилився.

— Або ми помилилися, побігли за ним, як маленькі, — додав я.

Я подумав про те, як далеко нам вертатися до корабля. Можна було б, звичайно, викликати Зеленого з катером чи всюдиходом, та мені не хотілося залишати корабля без охорони.

Аліса вийшла на середину галявини, огледілася, підійшла якнайближче до квітки. Квітка трішки повернула дзеркало, наче хотіла, Щоб Аліса в нього подивилася.

— Візьмемо їх із собою, — сказала Аліса.

— Добре, — відповів я.

Полосков дістав із кишені портативний металошукач і обійшов із ним усю галявину.

Металошукач ні разу не пискнув.

— Тут корабля нема і не було, — мовив Полосков нарешті. — Тре ба повертатися.

Ми зрізали букет дзеркальних квітів. Букет був важкий, наче квіти були витесані з каменю. Ми несли букет по черзі, і я хотів було викинути частину квітів, та Аліса ні за що не згоджувалася.

До корабля ми дісталися ледь живі. На щастя, поки нас не було, нічого там не трапилося.

— Ну як? — спитав Зелений. — Невдача, звичайно?

— Повна невдача, — відповів Полосков, скидаючи черевики і витягуючись на дивані в кают-компанії.

Аліса притягла тим часом два великих горщики і налила в них води, щоб дзеркальні квіти не засохли.

— Так, — притакнув я, — корабля там немає. До того ж ми втратили говоруна. Можливо, він попав у пазурі птахові Кроку.

— Нічого, — сказав Полосков, лежачи на дивані. — Завтра зранку я почну ремонтувати металорозвідник, і ми не полетимо з цієї планети, поки не знайдемо капітана.

Щось боляче вдарило мене по нозі. Я нахилився і побачив, що це алмазна черепашка.

— Як вона тут опинилася? — спитав я Зеленого. — Адже ми замкнули її в сейф.

— Вона так шкреблася і стукала, — відповів Зелений, — що я її пожалів. А що за дивні квіти ви принесли?

— Дзеркальні квіти, — пояснив я. Зелений підійшов до букета і спитав:

— Дзеркальні?

— А що?

— Я в них дивлюся, а вони відображають не мене, — сказав він.

Я обернувся і зрозумів, що Зелений каже чистісіньку правду: в дзеркальних серединках квітів відбивався зовсім не він, а Аліса. А за її головою було видно маленькі фігурки — мою і Полоскова. І стояли ми не в кают-компанії, а на круглій галявині.

— Дуже цікаво! — мовив я. — Отже, ці квіти, поки живі, все від бивають і запам'ятовують, ніби фотографують.

Тук-тук-тук! — пролунало в кают-компанії. Полосков підхопився з дивана і кинувся до ілюмінатора.

По той бік скла сидів говорун і стукав дзьобом, щоб привернути нашу увагу.

— Ти тільки подумай, який розумник! — похвалив я. — Зараз ми тебе впустимо!

Обидва дзьоби говоруна розтулялися. Він щось говорив, але ми не могли нічого почути крізь стіну корабля.

Коли я вибіг до люка і відкрив його, говорун уже чекав на мене там. Він залетів у корабель і відразу попрямував у кают-компанію. Я йшов за ним по коридору.

Говорун летів невпевнено, потім спустився на підлогу й пішов, накульгуючи. Полосков відчинив двері в кают-компанію і, побачивши птаха, сказав:

— Ну й ускочив ти, бідолахо, в халепу!

Говорун відповів невлад:

— Більше триматися нема сил! Чи скоро надійде допомога?

— Це голос Другого капітана, — вгадала Аліса. — Він бачив Другого капітана!

— Алісо, — заперечив я, — але ж Другий капітан міг сказати ці слова й чотири роки тому. Ти ж знаєш, яка добра пам'ять у говоруна.

— Ні, — наполягала Аліса, — він бачив Другого капітана. Ходімо мерщій назад, на галявину.

— Ні, тільки не зараз, — відповів Полосков. — Навіть у мене ноги не ходять. А ти — дівчинка. Ти стомилася в десять разів сильніше. І, крім того, в тому місці, де ми були, капітана нема. Навіть якби за десять

метрів довкола був хоч один ґудзик, хоч одна гайка, металошукач її знайшов би.

— Отже, треба було відійти на десять метрів убік, — сказала вперто Аліса. — І якщо ви не підете, я піду одна.

— Спочатку ти виспишся, — мовив я суворо. — А потім ми всі повернемося в той район. Ми ж обіцяли, що не полетимо з планети доти, доки не знайдемо капітана… або доки не переконаємося, що його тут нема.

Розділ 17

МИ ДИВИМОСЯ В МИНУЛЕ

Жити на такій планеті було б нелегко. Коли ми прокинулися вранці, корабельний годинник показував восьму, а за ілюмінаторами смеркалося — знову починалась коротка ніч. Поки ми снідали, ніч минула і настав ранок.

Яскраві промені освітили кают-компанію, і Аліса, поглянувши на дзеркальні квіти, що стояли у вазах, сказала:

— Дивіться, мене вже нема.

У дзеркалах, в яких учора ввечері відбивалась Аліса, виднілася знайома нам галявина, але на ній нікого не було. Поки ми дивилися на дзеркала, в усіх квітах галявина погасла, настали сутінки. Ми вдивлялися в темні дзеркала квітів, і я сказав:

— Це дивні квіти — квіти-фотоапарати.

У дзеркалах почало світати. Ми навіть забули про сніданок. Ніхто не міг відірватися від незвичайного видовища. Не поспішаючи, хвилина за хвилиною, квіти, виявляється, фотографували все, що відбувалося на галявині. І тепер показували нам.

— Цікаво, скільки ці квіти живуть? — міркував уголос Полосков.

— Напевно, кілька днів, — відповів я. — Як і всі квіти.

І тут ми побачили в дзеркалах відображення звірка, схожого на зайця. Він вискочив із кущів і помчав до квітів. У дзеркалах іще не розвиднілося, і тому ми не відразу збагнули, що ж дивного в його рухах.

— Так він же стрибає задом наперед! — вигукнула Аліса.

Звірок і справді наближався до квітів задом наперед. А потім, постоявши перед квіткою, в такий же дивний спосіб повернувся до кущів.

— Зіпсоване кіно, — засміялася Аліса. — Партачі! Змініть стрічку!

— Ні, — заперечив Полосков. — Це не зіпсоване кіно. Тому що ці квіти не просто дзеркала, а дзеркала, які фотографують. Вони можуть це робити, якщо на їхньому дзеркалі весь час наростає шар за шаром. Якнайтонші шари. Мільйони шарів. Щойно одне зображення закріпиться в дзеркалі — його прикриває інший шар. І так далі. А коли квітку зрізано, вона не може далі нарощувати шарів у дзеркалі, і вони починають зникати з неї — шар за шаром. І ми бачимо те, що бачило дзеркало. Тільки навпаки. Немовби плівку відмотують назад. Ясно?

— Цілком можливо, — згодився я. — Дуже цікава квітка. Але нам пора збиратися. Нехай Полосков готує до польоту металорозвідник, а я з'їжджу на всюдиході на ту галявину і пошукаю, чи нема довкола неї слідів загиблого корабля "Синя чайка".

— Я з тобою, тату, — мовила Аліса. — І говоруна візьмемо.

— Добре.

Я пішов униз готувати всюдихід, а Аліса лишилася в кают-компанії, їй цікаво було дивитися кіно навпаки.

— Алісо! — крикнув я, заводячи машину. — Ти готова?

— Зараз! — відгукнулася Аліса у відповідь. — Одну хвилинку!

І відразу ж покликала мене:

— Тату, мерщій сюди! Та мерщій же! А то вони зникнуть.

Я за три стрибки злетів по трапу і вбіг у кают-компанію. Аліса стояла біля дзеркал.

— Дивися, — мовила вона, почувши, що я зайшов.

У всіх дзеркалах відбивалася та сама картина: посеред галявини стояло двоє: товстун у шкіряному костюмі й доктор Верховцев. За кущами виднівся ніс швидкісного космічного корабля.

Товстун із Верховцевим про щось сперечалися. Потім задом наперед пішли.

— Вони десь тут, — сказала Аліса. — Вони не здогадалися, що квіти їх викажуть.

— Схоже, що твоя правда, — відповів я. — Але чому? Чому?

— Що — чому?

— Напевно, вони теж не знають, де капітан. А то чого б їм ганятися за говоруном?

— А може, капітан у них у полоні і вони бояться, що про це дізнаються? Вони піймали капітана, посадили його у в'язницю, а говорун полетів. От вони й бояться.

— Але навіщо комусь саджати капітана у в'язницю? Вигадниця ти, Алісо!

— І ти нічого не робитимеш? Нехай так усе й залишиться?

— Ні, — відповів я. — Неробство — найбездарніше заняття.

Я потягся до мікрофона, натиснув кнопку і промовив:

— Полосков, Зелений, слухайте. Щойно на дзеркалі квітки ми з Алісою бачили товстуна з Верховцевим. Це означає: вони були тут, принаймні, за день до нас. Вони прилетіли на швидкісному кораблі. Що ви думаєте з цього приводу? Переходжу на прийом.

— Я гадаю, що Другий капітан десь на цій планеті, — сказав Полосков.

— А я думаю, що нам краще зараз полетіти звідси, — обізвався Зелений. — Нас лише троє, і наш корабель не захищений від нападу. Ми повинні негайно летіти до населеної планети і звідти зв'язатися з Землею або Фіксом. Звідтіля прилетить спеціальний корабель із Служби галактичної безпеки. Вони ліпше від нас упораються з несподіванками.

Зелений, звичайно, говорив розумно. Але він завжди перебільшує труднощі й небезпеки. Тому я сказав:

— Поки що ніхто на нас не нападе. Хоч, звісно, ми маємо подбати про свою безпеку.

— Слушно, — погодився зі мною Полосков. — Відлітати так ось, відразу, мені не хочеться. Спершу ми мусимо зробити все, що в наших силах, аби допомогти Другому капітанові.

— Слушно, — притакнула Аліса.

— Навіть дивно! — буркнув Зелений. — Можна подумати, що я злякався. А я просто намагаюсь бути розумним. На борту в нас дитина і беззахисні звірі. Може так статися, що ми капітанові не допоможемо і самі постраждаємо. Та якщо капітан вирішує, що нам треба залишитися, я битимусь до останнього патрона.

— Ну, до цього, сподіваюся, не дійде, — відповів я. — Ми прилетіли сюди для того, щоб з'ясувати, чи не сталося біди з одним із капітанів. Ми ні на кого не збираємося нападати і ні з ким не хочемо воювати.

— А я, до речі, не така вже беззахисна дитина, — мовила Аліса. — Поїдемо на галявину?

— Постривай, — зупинив я. — Подивимося ще в дзеркала.

Але більше там нічого не відбувалося. Так нічого й не діждавшись, ми з Алісою все-таки залізли у всюдихід і об'їхали на ньому околиці галявини. Ми знайшли тільки сліди посадки корабля за пагорбами. Трава там була випалена гальмівними двигунами, і вузенька стежка вела крізь кущі до галявини.

Ми вернулися під обід і застали Зеленого в кают-компанії. Він задумливо стояв перед дзеркальними квітами і поскубував себе за руду бороду. В другій руці у нього була вібробритва.

— Що з тобою, Зелений? — спитав я.

— Думаю, — відповів механік.

У дзеркалах відбивався тихий сонячний день.

— Я думаю, — вів далі Зелений, — скільки живуть оці квіти.

— Напевно, кілька днів, — кинув я.

— А раптом їм зовсім не кілька днів, а багато років? Раптом вони рік за роком запам'ятовують усе, що відбувається довкола? Поглянь, які товсті дзеркала — сантиметрів по шість кожне. І дуже щільні. А за два дні, поки стоять у нас, вони не потоншали. Можна, Алісо, я зроблю операцію над однією квіткою?

— Давайте, — згодилась Аліса, яка відразу збагнула, в чому річ.

Зелений переніс одну із квіток на стіл у лабораторію, закріпив її затискачами і почав тонку операцію.

— Я зніму одразу сантиметр, — сказав він.

— Постривай, — зупинив я механіка. — Почни з тоненького шару: можливо, нічого й не вийде.

Зелений послухав мене і ввімкнув вібробритву. Індикатор, білий від цікавості, вийшов із кутка й підійшов ближче, тихо переступаючи ногами-паличками. Кущики заворушилися у своїй клітці — думали, що даватимуть компот. Павук-ткач-троглодит перестав плести шарф.

Тонкий шар, прозорий, наче целофанова плівка, відокремився від дзеркала. Зелений обережно зняв його і поклав на стіл.

Кілька секунд дзеркало залишалося зовсім темним, але в той момент, коли я вже вирішив, що нічого не вийшло, дзеркало враз посвітлішало. Воно відбивало цього разу вітряний, похмурий день.

— Усе гаразд! — сказала Аліса. — Їдьмо глибше в минуле!

— Але як ми зможемо лічити дні? — подумав я вголос. — Адже ми не знаємо, якої товщини шар одного дня.

Та Зелений мене не слухав. Він підчепив ножем край дзеркала і підняв відразу півсантиметра дзеркальної поверхні. Шар відігнувся. Індикатор, від нетерпіння міняючи кольори, як світлофор на пожвавленому перехресті, не втримався, сунув довгий тонкий ніс під руку Зеленому.

— Ну от! — скипів Зелений. — Я не можу працювати, якщо мені всі заважають!

— Він ненароком, — оступилася за індикатора Аліса. — Йому ж цікаво.

— Усім цікаво, — сказав Зелений. — Але я ні за що не ручаюся.

— Знімайте далі, — попросив я.

Зелений обережно зняв шар.

— Як скло в ілюмінаторі, тільки гнеться, — мовив він.

Ми всі схилилися над темним дзеркалом, яке трішечки потоншало. Помалу воно проясніло. Та ж самісінька галявина. От тільки трава побуріла, кущі осипалися, а листочки, що лишилися, пожовкли. Ні

метеликів, ні бджіл — тоскно й похмуро. Із захмареного неба сипле ріденький сніг, але не лишається на землі, а поволі тане на травинках.

— Осінь, — здогадалась Аліса.

— Осінь, — згодився Зелений. Він підніс до дзеркала лупу і ска зав: — Простим оком не видно, проте дуже цікаво дивитися, як сні жинки з'являються на кущах і злітають у небо.

Ми всі по черзі подивилися на сніжинки-навпаки. Навіть індикатор поглянув і взявся салатним кольором від здивування.

— Скільки часу від осені минуло? — спитав мене Зелений.

— Зараз літо, — відповів я. — Рік тут трохи більший як чотирнадцять земних місяців. Отже, приблизно наш рік.

— Так, — мовив Зелений і дістав із невеличкої шафи мікрометр. — Тепер, — сказав він, — ми зможемо точно визначити, скільки дзеркалу років і...

— ...і скільки нам треба зняти з нього, щоб побачити галявину, якою вона була чотири роки тому, — закінчила за нього фразу Аліса.

— Спершу, — почав Зелений, — зріжемо із дзеркала трохи менше, як чотири роки.

— Чи не забагато? — спитав я. — Адже варто зрізати більше, і ми проґавимо той момент, коли тут був Другий капітан.

— Проґавимо — не страшно, — відповів Зелений, позначаючи товщину шару, — ми ще маємо цілий букет.

Поки він говорив, я краєм ока побачив, що алмазна черепашка хутенько тупцяє до виходу з лабораторії. Проклята непосида знову вилізла із сейфа. Я хотів наздогнати її, але потім передумав — шкода було пропустити ту мить, коли Зелений зніме із дзеркала чотири роки.

— Як у вас справи? — спитав по рації Полосков, який досі ще чаклував із металорозвідником.

— Усе гаразд, — відповів я.

— Тоді я сам полечу на розвіднику. Не хочу його самого відпускати. Щось ненадійно він працює.

— Коли шукатимеш "Синю чайку", — попередив я, — не забудь, що на планеті може виявитися ще один корабель.

— Не забуду.

— Залиш лінію зв'язку ввімкненою. Раптом що, відразу зв'яжися з нами.

— Пам'ятаю.

— Можливо, до твого повернення у нас буде сюрприз.

— Чудово! Тільки я люблю гарні сюрпризи. Поганих сюрпризів терпіти не можу.

Полосков полетів. Чути було, як задзижчав розвідник, підіймаючись у повітря.

— Готово, професоре, — сказав Зелений. — Ризикнемо?

Утретє Зелений зняв шар із дзеркала. Цього разу такий товстий, що ледве втримав його в руці. Пелюстки квітки осипалися, і на столі лежала лише кругла, ввігнута, наче тарілка, середина квітки.

Вона довго не хотіла світлішати. Вже дуже давно на неї не потрапляло світло. А коли нарешті з'явилося зображення, ми збагнули, що галявина зовсім не така на вигляд, якою ми її бачили тепер. Круг посередині, що поріс зараз травою, був голий, сірий, наче бетонна накривка гігантського люка. Можна було навіть розгледіти круглу щілину, що відділяла накривку від довколишньої землі.

— Бачиш! — аж сяяла Аліса. — Це правильна галявина!

— Тепер обережно, — попередив я. — Найголовніше — не врізати зайвого.

— Розумію, — мовив Зелений, — не маленький.

Але точно зрізати не вдалося. Плямистий, світлий, майже прозорий від нетерпіння й жагучої цікавості індикатор у найвідповідальніший момент ненароком підштовхнув Зеленого в лікоть. Вібробритва ковзнула по площині і врізалася глибоко всередину. Дзеркало розкололось і впало зі столу на підлогу.

Індикатор від сорому зменшився удвічі, почорнів. Він хотів, щоб його вбили. Він метався по лабораторії, погладжуючи паличками ніжок розлюченого Зеленого, нарешті кинувся на підлогу і став зовсім чорним.

— Не засмучуйся, — вмовляла нещасного індикатора Аліса. — З кожним може статися. Ми знаємо, що ти ні в чому не винуватий.

Вона обернулася до Зеленого, який досі ще проклинав індикатора на всі заставки, і сказала:

— Зелений, не треба, будь ласка! Адже індикатори такі чутливі, що він може від переживання вмерти.

— І справді, — підтримав я її, — у нас іще цілий букет. Ти ж сам казав.

— Гаразд, — погодився Зелений. Він чоловік відхідливий і, загалом, не злий. — Шкода, скільки часу згаяли. Може, за хвилину ми вже мали розгадати таємницю Другого капітана.

Індикатор, почувши це, скулився ще дужче.

На чолі з Зеленим ми вернулися в кают-компанію. Індикатор плентався позаду, досі ще майже чорний, а капосні кущики витягали віти, щоб він спіткнувся і впав.

Ми навіть не встигли зайти до кают-компанії. Зелений зупинився на порозі і зойкнув тільки:

— Ой!

Я заглянув йому через плече.

Обидві вази були звалені на підлогу, а квіти пошматовані, розтоптані, знищені якоюсь, злісною силою. Жодного цілого дзеркала не лишилося. Пелюстки були розкидані по всій кімнаті.

До того ж знову зник говорун.

Розділ 18

ШПИГУН

Квіти було знищено. Говорун пропав. Ми опинилися над розбитим коритом. Як допомогти капітанові? Я простяг руку до мікрофона і викликав Полоскова.

— Геннадію, — почав я, — у нас тут ускладнення. Скажи, де ти знаходишся?

— Лечу над північним полюсом планети. Поки що нічого не виявив. А у вас що сталося?

— Зараз нема коли розповідати. Одне слово, нам пощастило з допомогою дзеркальних квітів дізнатися, що було тут чотири роки тому. Певніше, майже пощастило дізнатися. Та в цей момент хтось розбив усі дзеркала. Нам потрібні дзеркальні квіти. Скільки тобі летіти до галявини?

— Хвилин двадцять, — відповів Полосков. — Але потім ще стільки ж мені треба буде спускатися.

— Тоді не клопочися, — мовив я. — Лети далі.

— І не подумаю, — відповів Полосков. — Я повертаю до "Пегаса". Якщо хтось міг розбити квіти, то або на кораблі, або біля нього є вороги. Нічого не робіть без мене.

— Добре, — згодився я.

Коли я почепив мікрофон на місце, Аліса запропонувала:

— Біжімо мерщій на галявину.

— Чого? — спитав я.

— Невже незрозуміло? Зірвемо нові квіти. Напевно, їхня таємниця така важлива…

— Але…

— Давайте я поїду на всюдиході, — обізвався Зелений. — Нічого зі мною не станеться. Я зніму чотирьохрічний шар на місці і негайно сповіщу вам на корабель.

— Я з Зеленим, — сказала Аліса.

— Та стривайте ви! — заперечив я. — Зачекаємо Полоскова. У нього катер, і ми доберемося до галявини куди швидше, аніж на всюдиході. І ліпше нам тепер не розділятися. А поки що треба подивитись, як міг забратися на корабель той, хто розбив дзеркала.

Я вийшов у коридор і пішов до люка. Якщо люк закритий, то зловмисник ховається на "Пегасі". Якщо він відкритий, тоді хтось зайшов на "Пегас", накоїв біди і втік. У це я мало вірив. Ну коли йому було залізти на корабель, знайти дорогу в кают-компанію, навмисне знищити всі квіти? Чому він це вчинив саме тоді, коли ми заглянули на чотири роки назад? Як догадався? І я збагнув, що цей негідник ховається на кораблі й знає, що ми ось-ось розгадаємо таємницю Другого капітана. Це був хтось, хто бачив, що ми робимо… Але хто? В лабораторії були Зелений, Аліса і я. Якщо не рахувати індикатора. Ага, індикатор! Він штовхнув Зеленого під лікоть!.. Ні, бути не може. Індикатор хоч і надто чутлива істота, та він усе-таки звір, не більше. Навіть говорити не вміє. А може, не хоче?

І тут я підійшов до люка. Люк був відкритий навстіж.

Усі мої теорії розсипалися на друзки. Та й не могли не розсипатися. Якби я подумав ще трішечки, то згадав би, що індикатор ні на секунду від нас не відлучався і не міг розбити дзеркал у кают-компанії.

Люк був відкритий, і таємничий лиходій утік із корабля, прихопивши з собою нашого дорогоцінного говоруна. Можливо, взагалі останнього говоруна на світі.

На лужку перед кораблем сяяло сонце, зеленіли куші й співали птахи. Мир і благодать. Навіть важко повірити, що тут відбуваються не дуже приємні події. Я поглянув на небо. Чи не летить Полосков? Полоскова поки що не було. Лише високо-високо, аж під хмарами, кружляв собі птах Крок.

— На допомогу, капітани! — почув я раптом знайомий голос. — Тільки вперед, а там видно буде!

— Ти де, говоруне? — крикнув я. — Тобі потрібна допомога? Я поспішаю!

— "Три танкісти, — заспівав із кущів говорун голосом Першого капітана, — три веселих друга — екіпаж машини бойовий!" Я побіг на голос птаха, розсунув кущі й побачив говоруна. Говорун не міг летіти, бо котив попереду себе дзьобом важку алмазну черепашку. Він допомагав собі ногами, крилами, а вільним дзьобом виспівував пісні й кликав на допомогу.

— От спасибі тобі! — сказав я. — От спасибі! А ми вже почали непокоїтися, куди ти знову запропастився.

Говорун гордо випростався й акуратно згорнув крила. Він зробив свою справу.

Я підібрав черепашку.

— Молодчина! — похвалив я говоруна. — Побачив, що ця пусту ха знову тікає, кинувся за нею, догнав і притяг додому. Ти за це заро бив п'ять шматків цукру, не менше.

Я пішов назад до корабля. Говорун поволеньки йшов позаду і пишався собою.

— А ти, дурненька, — звернувся я до черепахи, — ти ж так заблудишся. Хто тебе тут годуватиме? Ти забула про те, що ти — рідкісна тварина і належиш Московському зоопарку? І тікати тобі нікуди не можна...

Тут я почув над собою шелест крил і за два кроки підскочив до люка. Я вже навчився вгадувати птаха Крока по польоту. Говорун залетів у люк разом зі мною, і ми закрили кришку. Потім усілися на підлогу перед люком, щоб перевести дух, а птах Крок тим часом стукав у кришку люка своїм залізним дзьобом.

Аліса із Зеленим зустріли нас у коридорі. Вони стривожилися, куди я міг подітись.

— Все добре, що виходить на добре, — сказав я їм. — Виявляєть ся, наш говорун — розумник.

Побачив, що алмазна черепашка знову подалася в мандри, наздогнав її і повернув додому. От де, мабуть, черепашка злякалася!

Черепашка відбивалася кігтями і намагалася вирватись із рук.

— А як же черепашка вилізла назовні? — здивувалась Аліса. — Адже люк був закритий.

— Нічого дивного, — відповів я, — той, хто поламав дзеркала, відкрив і люк.

— А звідки в нього ключ від корабля? І взагалі, де електронний ключ від "Пегаса"? Він же висів у кают-компанії.

— Цієї таємниці не з'ясувати й Шерлокові Холмсу, — сказав Зелений.

— А я з'ясую, — відповіла Аліса. — Я знаю.

— Ну, і що ти знаєш?

— Відгадка таємниці в тебе в руці.

Я подивився на свої руки. Вони тримали алмазну черепашку.

— Не розумію, — признався я.

— Поглянь, що вона ховає у дзьобі.

Голова черепашки була засунута під панцир, але кінчик електронного ключа від "Пегаса" виглядав назовні. Я потяг за ключ. Черепашка пручалася, тримала його мертвою хваткою, і мені довелось потрудитися, перш ніж я відібрав у неї ключ. Щось у черепашці клацнуло, і її лапки, всіяні дрібненькими камінцями, випали з-під панцира й безсило повисли.

— Ану лишень, — сказав Зелений, — дайте мені цю черепашку. Подивимось, як вона джергоче.

Я, досі ще не тямлячи, що ж діється, передав механікові вмерлу черепашку і неуважно почепив ключ на місце. Зелений поклав черепашку на стіл, дістав із кишені комбінезона викрутку й, оглянувши черепашку з усіх боків, підважив викруткою під панциром. Панцир клацнув, як кришка шкатулки, відкинувся вбік, і під ним ми побачили скопище елементів, чарунок пам'яті, атомні батарейки — черепашка виявилася майстерно зробленим мініатюрним роботом…

— Зрозуміло тепер, чому вона була такою меткою, — мовила Аліса. — То в машинне відділення залізти хотіла, то за нами бігала. Згадай, тату, адже вона завжди під ногами крутилася, коли ми розмовляли про важливі речі.

— Чудо техніки, — промовив з повагою Зелений. — Тут і передавальний пристрій, і навіть маленький антигравітатор.

— Отже, товстун знав про кожне наше слово, — сказав я.

— Звісно, товстун! — згадала Аліса. — Черепашка — його подарунок.

— Але мені незручно було відмовити йому. Він так настійливо дарував її нашому зоопарку.

— Це просто здорово, що він не подарував зоопарку міну сповільненої дії, — буркнув Зелений. — От тобі й внутрішній ворог. Вона ж у лабораторії чула, що ми знайшли спосіб заглянути в минуле, й одразу ж дістала наказ нам завадити. От вона й розбила решту квітів у кают-компанії. І я можу побитись об заклад на що завгодно, що на галявині вже жодної квітки теж не лишилося. Черепашчині хазяї постаралися.

— Слушно, — кинула Аліса. — А потім вона підхопила ключ від корабля і побігла.

— Так, — притакнув я. — Але в нас є тепер одна перевага перед товстуном і Верховцевим.

— Яка?

— Вони не знають, побачили ми що-небудь у дзеркалі чи нічого не побачили.

— Зараз не це головне, — відповів Зелений.

— А що?

— Найголовніше — чому черепашка раптом утекла з "Пегаса"?

— Вона зробила свою справу і втекла, — сказав я.

— Але ж ми її ні в чому не підозрювали. Крутилася б собі під ногами й далі передавала наші розмови своїм хазяям. А вона раптом утекла.

— То, можливо, вона потрібніша зараз в іншому місці?

— Навряд, — відповів Зелений. — Не подобається мені це. Найпевніше, вона підклала в корабель міну сповільненої дії, і будь-якої миті ми можемо злетіти в повітря. І самі вибухнемо, і звірі загинуть. Я пропоную негайно евакуювати корабель.

— Стривай, — зупинив я Зеленого. — Якби їм хотілося висадити нас у повітря, вони могли зробити це раніше.

У коридорі почулися швидкі кроки. До кают-компанії вбіг Полосков. Він одразу побачив на столі розібрану черепашку, і пояснювати йому майже нічого не довелося.

— Отже, вони ще на планеті, — зробив висновок Полосков. — Без їхнього наказу черепашка не стала б нищити дзеркал. Адже вона тільки робот.

— Вони наказали їй підкласти міну, — повторив Зелений, — і веліли тікати.

Ми всі дивилися на Полоскова, чекали, що скаже капітан.

— Дурниці! — мовив капітан.

— Але тоді чому вона тікала?

— Ключ від корабля їм несла, — відповів Полосков. — Навіщо ж їм ключ від висадженого в повітря корабля?

— Ні на що, — обізвалась Аліса. — Ну й розумний у нас капітан!

— Та я звичайних здібностей... — сказав Полосков.

— ...а ми телепні! — зраділа Аліса. — Треба було здогадатися, що черепашка не могла ніякої міни підкласти. Коли б вона встигла по неї збігати?

— Теж слушно, — згодився Полосков. — Але найголовніше зараз не в цьому. Товстун і доктор Верховцев підозрюють, що ми розгадали таємницю Другого капітана, і вони вирішили завітати до нас на "Пегас". Таємно чи неприховано, я не знаю, але нам треба чекати гостей. І приготуватися до їхнього приходу.

— Але як же решта квітів? Справді, ми ж нічого не знаємо.

Розділ 19

ДЕ ДІВЧИСЬКО?

Це не так просто — підняти космічний корабель і перекинути його лише на кілька кілометрів убік. Це важче, аніж полетіти з планети. Не всякий капітан на це пристане.

Та Полосков вирішив перегнати "Пегас" на галявину. В кораблі безпечніше, і без нашого дозволу ніхто в нього не забереться.

Поки Полосков вираховував, як краще стрибнути "Пегасу", ми розійшлися по кораблю, щоб поприв'язувати розкидані речі, перевірити клітки із звірами і поскладати в шафу посуд.

Словом, через півгодини "Пегас" був готовий до польоту. Ми зібралися на містку. Полосков сів до пульта керування, я — на місце штурмана, Аліса — трохи позаду.

— Двигуни готові? — спитав Полосков у динамік.

— До старту готовий, — відповів із машинного відділення Зелений.

Але Полосков не встиг сказати: "Старт..."

Біла вогняна смуга розітнула голубе небо. Поряд із нами спускався інший космічний корабель.

Від поштовху нахилилися дерева і здригнулася земля.

— Стривай хвилинку, — сказав Полосков Зеленому, дивлячись в ілюмінатор.

— Що там у вас? — запитав Зелений.

— Сусіди спустилися.

— Хто?

— Не знаю ще. За деревами не видно. Але будь готовий стартувати негайно. Може, це вони.

— Верховцев? Товстун?

— Авжеж.

Ми попідводилися в кріслах, не відриваючи очей від лісу. Над деревами стирчав ніс корабля. Зовсім неподалік, метрів за двісті. Мені навіть здалося, що я чую, як відкривається люк на тому кораблі, як падає на землю трап… Ось вони спускаються вниз, біжать через кущі. Друзі чи вороги?

Кущі розсунулися, і на майданчик перед "Пегасом" вибіг чоловік. На ньому був скафандр, щоправда, без шолома. На поясі в цього чоловіка був пістолет. Чоловік підняв руку, наказуючи нам зупинитися. І тут ми всі його пізнали.

— Доктор Верховцев! — вигукнула Аліса. — Без капелюха.

— Верховцев, — повторив Полосков і нахилився до динаміка: — Зелений, старт!

Наш корабель одразу ж відгукнувся на слова Полоскова, ледь гойднувся, загули двигуни, і ми, набираючи швидкості, почали підійматися в повітря.

— Чудово, Зелений, — похвалив Полосков.

— Хто це був? — запитав Зелений.

— Верховцев, — відповів Полосков.

"Пегас" повис на секунду над майданчиком, і доктор Верховцев відступив назад, під захист кущів. Він махав руками і дуже сердився.

— Що? — крикнула Аліса, хоч Верховцев не міг нас почути. — Руки короткі?

— Алісо, — сказав я докірливо, — хіба можна так розмовляти зі старшими?

Полосков засміявся.

— А він без капелюха, — відповіла Аліса, ніби й не чула моїх слів. — Загубив капелюха. Поспішав.

Корабель нахилився, беручи курс до галявини, й невдовзі наш ворог перетворився на мурашечку, і я помітив, як він заквапився назад до свого корабля.

— Тепер, — мовив Полосков, — у нас є час у запасі. Поки вони повернуться на свій корабель, задраять люки і заведуть двигуни, мине півгодини. І за ці півгодини ми повинні знайти Другого капітана. Це важке завдання.

— Навіть здорово, — збадьорилась Аліса, — що вони вирішили нас піймати. Принаймні ми знаємо, що на галявині їх нема.

Кругла галявина була вже під нами. Полосков обережно посадив "Пегас" точно посередині її. Поки ми спускалися, я помітив безліч яскравих блискіток, неначе довкола галявини іскрився іній. А коли ми знизилися, я збагнув, що то не іній, а осколки розбитих дзеркал. Ми не помилилися — вороги встигли винищити всі квіти.

"Пегас" знизився на траву, випустив амортизатори, й Аліса першою відстібнула ремінь. Їй не терпілося вибігти на галявину. Цієї миті "Пегас" здригнувся, його хитнуло, Аліса покотилася до стінки. Зелений закричав знизу:

— Куди ми летимо?

Потім був удар, ще удар, тріск амортизаторів — наш корабель падав у якусь безодню. Я хотів відстібнути ремінь, щоб знайти Алісу й допомогти їй, та ще один, останній удар, оглушив мене, і, коли я отямився, наш корабель стояв, накренившись, у темряві. І було дуже тихо.

— Алісо, — спитав я, мерщій відстібуючи ремені і плутаючись у застібках. — Алісо, як ти?

— Нормально, — спокійно відповіла Аліса. — Трішки забилась.

Голос Зеленого долинув до нас здалеку.

— Ох, — простогнав Зелений. — Куди ти нас посадив, Полосков? Тепер ми ніколи звідси не виберемося.

— Ти живий-здоровий? — спитав Полосков.

— Здоровий, — сказав Зелений. — А все-таки, куди ми потрапили? З гори впали?

— Гірше, — відповів Полосков і ввімкнув аварійне освітлення містка. Шкали приладів на пульті засвітилися, наче зоряне небо. — Ми провалилися крізь землю.

І тут я збагнув, що в усьому винен я сам. Я мусив попередити Полоскова, сказати йому про те, що ми бачили в дзеркалі квітки.

— Голову мені відірвати мало! — мовив я спересердя. — Адже в дзеркалі чотири роки тому на місці галявинки була бетонна плита!

— Слушно, — згодилась Аліса.

Вона знайшла мене в напівтемряві, підлізла по нахиленій підлозі й узяла за руку.

— Звичайно, там була плита, — пригадала Аліса. — І ми забули сказати про неї Полоскову.

— Яка плита? — спитав Полосков.

Я розповів йому про те, що чотири роки тому замість трави на галявині була плита і навіть можна було помітити круглу щілину на її краях.

— Ніколи б не сів, якби знав заздалегідь, — сказав Полосков.

Він дуже засмутився. Будь-який капітан переживає, коли з його кораблем трапляється нещастя.

— Ну гаразд, плакати не будемо, — мовив Полосков, який умів володіти собою. — Зелений, ти мене чуєш?

— Чую.

— Дістань ліхтарі з комори й перевір, наскільки серйозні пошкодження в машинному відділенні.

— Я вже перевіряю, — відповів Зелений.

Полосков натискав на кнопки, дивлячись, у якому стані знаходяться прилади й машини "Пегаса". Перевіркою він лишився задоволений.

— Слухайте, — почав він, — серйозних пошкоджень, по-моєму, нема. Але при падінні зламався один з амортизаторів. Отож доведеться

вилізти назовні й подивитися, як його полагодити. Я піду, а решта залишаться на кораблі.

— Аж ніяк, — заперечив я. — Ти, Полосков, потрібніший на кораблі. Коли що-небудь трапиться, без тебе "Пегасу" не піднятися. Піду я.

— Я піду, — обізвався Зелений із машинного відділення; він слухав усю нашу розмову.

— І я теж, — не відставала й собі Аліса.

Ми не змогли переспорити одне одного, і до люка вийшли всі разом.

— Дивно! — мовив Полосков, відкриваючи люк. — Якщо ми провалились у яму, то згори має падати світло. А тут зовсім темно.

— Може, ми дуже глибоко впали? — спитала Аліса.

— Ні, якби ми впали глибоко, то амортизатором не відбулися б. Яма неглибока.

Полосков відкрив люк. За ним було геть темно.

— От бачте, — сказав Полосков. — Дай ліхтар, Зелений.

— Ой, — скрикнув Зелений, — я не можу, хтось тримає мене за ногу!

Зелений, перш ніж я встиг прийти йому на допомогу, ввімкнув ліхтар і заходився водити ним із боку в бік, намагаючись знайти того, хто на нього напав.

Та це виявився всього-на-всього індикатор. Йому було страшно в темряві, він зумів відчинити свою клітку й догнати нас біля люка. У

промені ліхтаря індикатор був переляканого жовтого кольору. Він тремтів і притискався до ноги Зеленого.

Полосков узяв у Зеленого ліхтар і спрямував сильний промінь світла вперед. Там була темрява, — певно, яма, в яку ми попали, була дуже велика. Полосков спрямував промінь світла вгору, і він уперся в рівну поверхню.

— Як у чайнику, — сказав Полосков. — Попали всередину, і на кривка закрилася. — Він ще раз обвів променем довкола. — Тут ніко го нема, — ствердив він. — І давно не було.

Полосков спустив трап і зійшов униз. Він постукав підбором по землі і промовив, обернувшись до нас:

— Камінь. Ходити можна.

Ми спустились услід за ним. Поки Полосков обходив довкола корабля, оглядаючи, наскільки серйозно зламався амортизатор, я посвітив ще раз ліхтарем нагору. І невдовзі знайшов те, що шукав: по стелі йшла тонка смужка, яка, закруглюючись, позначала край кам'яної плити. Так, Полосков казав правду — кришка відкрилася, коли ми на неї спустились, і відразу ж закрилася за нами.

Я, світячи попереду себе ліхтарем, обійшов корабель із другого боку. Тут було так само темно. Я ввімкнув промінь на повну силу, і він уперся в щось темне.

— Я пройдуся трохи в цьому напрямку, — сказав я голосно, щоб Полосков почув. — Там щось є.

— Стривай, тату, я з тобою, — мовила Аліса.

— Тільки далеко не відходьте, — попередив Полосков.

Аліса підбігла до мене. Вона тримала в руці великий ліхтар.

Ми пройшли кроків двадцять, світячи перед собою, і тоді зрозуміли, що в ямі, крім нашого, є ще один космічний корабель. А коли ми підійшли ближче, Аліса прочитала його назву:

— "Синя чайка".

— Полосков! — покликав я, і мій голос, відбиваючись од стін, посилився і загримів, наче в бочці. — Полосков! Зелений! Ми знайшли Другого капітана!

Почувся глухий тупіт — Полосков і Зелений бігли до нас. Яскраві білі плями їхніх ліхтарів гойдалися на бігу.

— Де?

Корабель "Синя чайка" височів над нами. Він потьмянів від пилюки, що вкрила його за багато років. Корабель здавався мертвим, покинутим людьми. На його люку висів великий замок.

— Ось, виявляється, що з ним сталося, — мовив я.

— Він попав у цю яму, — сказав Полосков, — і, напевно, Другий капітан не зміг вибратися звідси.

І. — От і ми не зможемо, — понуро промовив Зелений. — І доведеться нам доживати віку в цій печері. Я ж казав, що треба летіти по допомогу. Я попереджав.

— Без паніки на борту, — посуворішав Полосков. — Ми неодмінно звідси виберемося. А спочатку я пропоную зайти в "Синю чайку". Якщо вже ми його все-таки знайшли, треба довести діло до кінця.

— Але люк закритий, — нагадав я. — І трапа нема.

І раптом у нас над головами спалахнуло яскраве світло. Таке яскраве, що ми всі замружилися. А коли я розплющив очі, то встиг помітити, що з високої стелі на нас опускається велика сіть. Не минуло й секунди, як ми були обплутані нею, мов пташенята.

І коли ми спробували розплутатись, борсаючись і заважаючи одне одному, згори пролунав гучний голос:

— Не рухатися! Ви в полоні!

Затуливши долонею очі від яскравого світла, я подивився в той бік, звідкіля чувся голос. По рівній блискучій підлозі велетенської печери до нас ішли товстун, на прізвисько Веселун У, і доктор Верховцев, який знову надів свого капелюха. В руках у них були пістолети, спрямовані на нас.

З другого боку підходило ще два чоловіки в чорних шкіряних мундирах.

— Кинути зброю! — наказав товстун. — Ну, кому кажу?

— Слухай його, — шепнув я Полоскову.

Тільки Полосков мав із собою пістолет.

Полосков витяг пістолет із кобури й кинув на підлогу. Пістолет гулко дзенькнув.

Сіть піднялася.

За кілька секунд, поки не підійшли наші вороги, я встиг огледітися. Пастка, в якій опинився наш "Пегас", була величезною, але невисокою печерою. У ній на певній відстані один від одного стояли два кораблі — "Пегас" і "Синя чайка". Між ними, освітлені сліпучим сяйвом прожекторів, ми здавалися мурашками на підлозі великої кімнати.

Я поглянув на моїх друзів. Полосков дивився на ворогів, що наближалися, і губи його витяглися в тонку ниточку. Зелений стиснув кулаки і став так, щоб загородити спиною Алісу. Аліса притислася до мене. А з другого боку до моєї ноги прихилився жовтий від страху індикатор.

— От і попалися, лебедики, — сказав Веселун У. — І дуже добре.

Він говорив без злості і навіть усміхався при цьому. Але у доктора Верховцева, який устиг перевдягнутися — скинути скафандр і надіти свого капелюха, — обличчя було зовсім нерухоме, як маска, і очі здавалися порожніми.

Аліса відійшла від мене на півкроку.

— Ти куди? — спитав я в неї.

— Я тут, — шепнула Аліса.

Двоє чоловіків у чорних мундирах тримали нас на прицілі, поки Верховцев за наказом товстуна підійшов до нас упритул і підібрав капітанів пістолет. Потім він швидко обшукав нас, проводячи холодними руками по боках і залазячи в кишені.

— Все гаразд, — мовив він тихо, — більше в них зброї нема.

— Та й звідкіля бути зброї? — засміявся товстун. — Вони ж лов лять метеликів. І не знали, що самі опиняться в пастці. Як і оцей ось. —

Веселун У показав товстим, наче складеним із трьох сардельок, пальцем на "Синю чайку". — Самі в пастку попалися! Ніхто не кликав! — і розсміявся. Потім наказав: — Надіти на всіх наручники.

Певно, наручники були заготовлені заздалегідь. Один із чорних людей відкрив сумку, що висіла в нього на плечі, й дістав звідти зв'язку блискучих наручників.

Поки він вовтузився, розбираючи наручники по парах, товстун підійшов до мене впритул і сказав, тицяючи в мене жирним пальцем:

— Ну що, не хотів віддавати говоруна, професоре?

— Не хотів, — відповів я.

— Поглянь на нього, — обернувся товстун до Верховцева. — Пошкодував говоруна для давнього друга! А де тепер пташка?

— Не знаю, — мовив я, хоч, звичайно, знав, що говорун залишився на кораблі.

Очевидно, говорун товстунові все одно був потрібен. І він сказав чоловікові в чорному:

— Піди оглянь "Пегас".

Потім обернувся знову до мене й додав:

— За те, що ти, професоре, сказав мені неправду, ти будеш по караний. І дуже боляче. Мої помічники це вміють робити. Але не за раз, не зараз... Надіньте на них наручники. Ніколи не можна їм до віряти.

Чоловік у чорному мундирі підійшов до мене і клацнув наручниками. Руки мої були скуті.

— Далі! — наказав Веселун У.

Його помічник підійшов до Полоскова. Він рухався розмірено і діяв так точно й розсудливо, що в мене з'явилася підозра, чи не робот це.

— Далі, — сказав товстун.

Наручники клацнули на руках у Зеленого.

— Далі!

Помічник нахилився до індикатора й зупинився в нерішучості. У індикатора десять ніжок, і всі такі тонкі, що їх не закувати в наручники.

— Бовдур! — крикнув товстун. — Дівчиську надінь! — Він огляувся: — А де дівчисько?

Аліси ніде не було.

Розділ 20

У ПОЛОНІ

— Де дівчисько? — метушився Веселун У, і посмішка злетіла з його обличчя, і дивно було бачити, як його короткі товсті руки метались і смикалися окремо від тіла.

— Яке дівчисько? — спитав один із чорних мундирів.

— Тут було дівчисько! — кричав товстун. — Його звали… як його звали? — Він дістав із кишені записник і прочитав по складах: — "А-лі-са". Де Аліса? — Цього разу він дивився на мене.

— Яка Аліса? — спитав я якомога спокійніше.

А в цей час я сушив собі голову, як вона зуміла втекти. Адже ми стоїмо на відкритому місці, навіть сховатися нема куди.

— Було дівчисько, — наполягав товстун. — Я його бачив. Ти його бачив? — спитав він у Верховцева, який стояв, опустивши руки, і наче спав з розплющеними очима.

Той чоловік у чорному, що ходив на "Пегас" по говоруна, повернувся назад. Він волік птаха, взявши його за ноги, і голова говоруна теліпалася, мало не дістаючи до підлоги.

— А, знайшов! — зрадів товстун. — Відкрути йому голову.

— Що? — спитав той.

— Голову, кажу, йому відкрути. Він нам більше не потрібен.

— Ні в якому разі! — обурився я. — Не можна говоруну голову скручувати. Це, можливо, останній говорун на землі.

Індикатор від обурення посинів і кинувся на тонких ніжках до говоруна, прагнучи, певно, його звільнити. Але Веселун У помітив це і розсміявся.

— І ти туди ж? — сказав він і спритно, як для такого опецька, вивернувся й підставив індикаторові ніжку.

Індикатор упав і почорнів від образи.

— Ну, — повторив товстун чоловікові в чорному, — ти чого час гаєш? Я ж сказав, більше говорун нам не потрібен. Відкрути йому голову.

Не знаю, зрозумів говорун товстуна чи ні, та він затріпався в руці у чорного чоловіка й заговорив незнайомим мені голосом:

— Птах говорун охороняється законом планети Блук як дуже рідкісне й цікаве створіння.

Полювання на говорунів заборонене, і ті, хто порушує це правило, підлягають штрафу й громадському осудові.

— Та замкни ти йому пельку! — заверещав Веселун У. — І без нього клопоту повна голова!

І раптом сталося незбагненне. Чоловік у чорному мундирі підняв говоруна за ноги якомога вище, щоб перехопити його за шию, і тільки простяг руку, як ураз утратив рівновагу і з усього маху гепнувся на підлогу, ойкнув від несподіванки і випустив говоруна. Говорун на льоту перевернувся й шугнув до стелі.

— Стріляй! — крикнув товстун, вихоплюючи пістолет.

Загриміли постріли. Раз чи два кулі мало не влучили в говоруна, та він ухилявся від них і полетів у дальній, неосвітлении куток зали.

Люди в чорному кинулися за говоруном, але Веселун У їх зупинив:

— Нема чого тепер бігати! Не могли втримати, роззяви! Ти чого раптом упав?

— Я не впав, — відповів чоловік у чорному мундирі. — Мене впустили.

— Мовчи! — розізлився товстун, і його киселеві щоки затряслися. — Будеш іще вигадувати — я тебе сам упущу, тоді не встанеш! І нічого ганятися. Він усе одно тепер у тунелях заблудиться. Та й часу в нас мало. Інше діло є.

Товстун обернувся до тихого, мертвого корабля "Синя чайка" і спитав, немовби корабель міг йому відповісти:

— Ти мене чуєш?

Корабель не відповідав.

— Ну й не відповідай, — сказав товстун. — Ну й не треба. Все одно я знаю, що ти нас чуєш.

Сидиш там і спостерігаєш, думаєш, чого це я "Пегас" сюди затяг. Та на те я його затяг, що тобі доведеться зараз здатися.

Веселун У підійшов до "Синьої чайки" ближче і говорив далі:

— Чотири роки ти не здаєшся. Чотири роки думаєш, що твої дружки тебе врятують. Чотири роки не віриш, що ніхто не знає, де ти. Чотири роки ти сподіваєшся, що твій шолудивий птах долетів до Венери. Я вже думав, що ти так і помреш у своїй клітці. Але сьогодні все змінилося. Сьогодні ти відчиниш двері корабля і віддаси мені те, що належить мені по праву. Ти чуєш мене, капітане?

Ніхто не відповів товстунові. Голос його котився підземеллям і відбивався далекою луною від стін. Луна стихла, і товстун перевів дух.

— Де дівчисько? — пробурмотів він. — Мені дуже потрібне це дів чисько.

Доктор Верховцев стояв віддалік, утупившись у землю. Ще двоє чоловіків у чорних мундирах відійшли трохи вбік і виставили попереду себе пістолети, готові вистрілити будь-якої миті.

— Я знаю, що ти мене чуєш, капітане, — почав знову Веселун У. — Ти зачаївся у своїй норі, відсиджуєшся. Поглянь в ілюмінатор. Пе ред тобою троє чоловік із Землі: дурноверхий професор, що гасає по Галактиці і збирає звірину, немовби ліпшого заняття придумати не міг, тишко капітан і телепень механік із рудою бородою.

Хоч я чув усе, що відбувається довкола, насправді мої думки були про Алісу. Куди вона могла зникнути? Де вона зараз ховається?

— Ти вже багато років ставиш мені палиці в колеса, — вів далі товстун, дивлячись на "Синю чайку". — Але сьогодні моє свято. Сьогодні ти віддаси мені формулу. Ти чуєш?.. Мовчить, — сказав товстун іншим голосом, тихо. — Думає. Зараз ми його підженемо. Шкода тільки, дівчисько кудись запропастилося. З дівчиськом було б легше.

Він дістав із кишені великого носовика і витер спітнілий лоб.

— Слухай, капітане, — мовив він. — Якщо ти через три хвилини не відкриєш люка і не винесеш мені формули, я накажу вбити всіх моїх бранців. Але не зразу. Ні, не зразу. Спочатку ми відріжемо вуха дурноверхому професорові. Я злий на нього найбільше, бо він відмовився віддати мені говоруна. Потім ми...

— Постривай, опецькуватий пірате, — пролунав раптом голос Другого капітана.

Це був знайомий голос: ми чули його вже стільки разів — адже говорун незрівнянно відтворював голоси.

— Отож-бо, — сказав Веселун У.

— Тобі все одно нема місця в Галактиці, — говорив далі Другий капітан. — Тебе все одно знайдуть і піймають, хоч де б ти ховався. Краще послухай мене — здайся…

— Мовчи! — перебив його товстун. — Так ми не домовимося. З твоєї ласки і з ласки твоїх дружків я вже й так майже усе втратив. І останнього тобі не віддам. Галактій буде моїм.

— Посоромся, пірате! — вигукнув Другий капітан. — Хоч і нема в тебе сорому.

Ми мало що розуміли з цієї розмови. Ясно було тільки, що Другий капітан мав щось таке, в чому товстун був надто зацікавлений. І не міг дістати, не міг відняти. Слово "галактій" мені нічого не говорило.

Я ніколи раніше не чув такого слова. А капітан "Синьої чайки" віддати галактію не хотів.

— Не будемо гаяти часу, — вирік товстун. — Мене не цікавлять твої думки і настрої. Сором — це тільки для слабких. Ми, сильні, не знаємо сорому. Кажи: віддаєш формулу галактію?

— Мені треба поговорити з цими людьми, — попросив Другий капітан.

— Ні, — відповів товстун, — говорити ти з ними не будеш. А то ви придумаєте що-небудь, аби мене обманути. Ти відкриєш зараз люк і винесеш мені формулу галактію. А я обіцяю відпустити тебе й оцих людей на волю. На всі чотири вітри. Коли ж ти не зробиш того, що я тобі

кажу, ти багато днів корчитимешся від їхніх криків. Адже ти маєш і сором, і совість.

— Не вийде, товстуне, — мовив Другий капітан. — Відтоді, як чотири роки тому я опустився на цій планеті, ти придумував уже чимало способів відняти в мене абсолютне пальне, але нічого не вийшло. Не вийде й сьогодні. Ти знаєш, що я зроблю?

— Що?

— Я висаджу в повітря "Синю чайку". Загину сам, проте галактію ти не одержиш. Не можна давати тобі в руки абсолютного пального, бо ти тоді накоїш стільки лиха, що жителям Галактики не виправити й за десять років.

— Авжеж, — згодився Веселун У. — Та коли ти думаєш, що, висадивши в повітря "Синю чайку", ти врятуєш професора і його людей, ти помиляєшся. Даю тобі врочисте слово Чорної Пітьми, що вони все одно загинуть. Навіщо мені ці полонені? Тільки-но я їх відпущу, вони розкажуть про мою планету Службі галактичної безпеки, і через місяць за мною полюватимуть усі крейсери галактики. Ні ж бо, нехай До пори до часу вони думають, що мене нема живого.

— Тоді я все одно мушу все розповісти цим людям. Я їх не стрічав раніше, та якщо вони у тебе в полоні, то вони хороші люди. І побачимо, що вони скажуть, вислухавши мою розповідь.

— Ні! — рявкнув товстун.

— Мовчи, — сказав спокійно капітан. — Куди тобі поспішати? Ти встигнеш виконати свою погрозу.

— Нехай говорить, — обізвався раптом доктор Верховцев. — Він усе одно бачив, що говорун був у них на кораблі. Нехай говорить, це його і їх не врятує.

Товстун розвів руками — будь ласка.

— Слухай, професоре, і слухайте, люди. Нас було три капітани. Чимало років тому ми дізналися про те, що в Галактиці з'явилися пі рати. Цим піратам потрібні були гроші й коштовності, їм потрібна бу ла влада. Вони хотіли стати володарями Галактики. Ми взнали про піратів, коли вони напали на планету Тріада й викрали звідти кора бель. Ми догнали піратів тоді, коли вони захопили іншу планету і обернули в рабство її жителів. Там вони потай заходилися будувати військовий крейсер, щоб нападати на торгові кораблі. Довго розпо відати про те, як ми вистежили піратів, як проникли на поневолену планету і підняли на ній повстання проти загарбників.

— Ви взяли нас обманом, — пробурчав товстун.

Доктор Верховцев махнув рукою:

— Нехай говорить. Недовго йому лишилося говорити.

— Отож, — сказав капітан, зачекавши, поки пірати замовкнуть, — двом піратам пощастило втекти від нас. Кілька років вони переховувались тут, на окраїнах Галактики, далеко від космічних шляхів. Усі забули про піратів.

— Але ми нічого не забули, — мовив товстун.

— Так, — згодився Другий капітан, — вони не забули й не відмовилися від своїх планів. І найбільше на світі вони хотіли помститись нам, трьом капітанам.

— І ми помстилися, — похвалився Веселун У.

— Не квапся. Ще нічого не закінчено. Врешті-решт програєте ви. Ви не можете перемогти всієї Галактики.

— Зможемо, — сказав товстун.

Другий капітан ніби й не чув його. Він провадив далі:

— Минули роки. Ми, три капітани, розлучилися. Перший капітан полетів на Венеру. Третій капітан вирішив перелетіти в сусідню га лактику, чого ще ніхто до нього не робив. Я захопився науковими до слідженнями. І ось одного разу я одержав послання від Третього капітана. Він повідомляв мені, що повертається із своєї експедиції. Послання було дуже несподіваним, бо ніхто не чекав повернення його так скоро. Мій друг просив мене зустріти його на окраїні Галактики, тому що в нього є для мене дуже важливі новини. І я, облишивши всі справи, поспішив йому назустріч.

— Але він не знав, що ми перехопили послання, — хихикнув товстун, потираючи долоні, — і про все дізналися.

— Так, — кивнув Другий капітан, — вони перехопили послання Третього капітана, бо планета, на якій вони переховувалися, за сумним збігом обставин, була тією, куди спішили з різних боків і я, і мій друг. Мій друг був дуже хворий. Довгий політ, на який не зважувався досі жоден житель нашої Галактики, підірвав його здоров'я, і він побоювався, що не зможе долетіти до Землі або до його рідної планети Фікс. А летів він із надто важливими відомостями. Жителі сусідньої з нами галактики подарували йому формулу галактію — абсолютного пального. Якщо побудувати корабель із двигунами на галактії, він літатиме в сто разів швидше, аніж будь-який інший корабель у космосі. Планети стануть близькими, як сусідні міста. Жителі іншої галактики зарядили двигуни його корабля галактієм і дали йому з собою формулу цієї речовини, щоб

ми могли використати це відкриття. Третій капітан долетів до цієї планети, не підозрюючи, що вона — притулок піратів, і тут він зупинився. Хвороба його зайшла так далеко, що він не міг більше керувати кораблем. Пірати чудово бачили його корабель і стежили за ним, але не стали його чіпати. Вони вирішили діждатися мого прильоту і дізнатися, що за важливі новини привіз Третій капітан. Коли Третій капітан був непритомний, вони пробралися до нього на корабель, у якому він чекав мого прильоту, і встановили в кораблі мікрофони, щоб підслухати наші розмови. А сам корабель обережно перенесли на оцю галявину.

— Але ти повинен визнати, що ми добре підготувалися до твого прильоту, — сказав Веселун У.

— Коли я опустився на планету, поряд із кораблем Третього капітана, я застав друга в дуже тяжкому стані. Капітан розповів мені про свою подорож і про формулу галактію. Я розумів, що найголовніше зараз — відвезти капітана на Землю, де його зможуть вилікувати. Та я знав, що він не перенесе космічної подорожі, і вирішив залишитися з ним доти, аж доки йому стане трохи легше. Я поквапився до себе на корабель по ліки, але, поки я підбирав потрібні ліки, пірати відкрили заздалегідь підготовлений люк, і наші кораблі провалилися в це підземелля.

— Здорово було придумано! — похвастав товстун.

— Авжеж, — відповів Другий капітан. — Вони боялися напасти на мене нагорі. Коли я збагнув, що сталося, я побачив, що "Синя чайка" в підземеллі. Загорілося світло, і до неї підійшов оцей тип, який стоїть поряд з вами. І я його пізнав і відразу здогадався, що пірати мене перехитрили. Вони обіцяли відпустити мене в обмін на формулу галактію. Вони одразу зметикували, що, маючи таке пальне, лізтимуть так швидко, що їх ніхто не зможе догнати, і їм будуть не страшні крейсери Служби галактичної безпеки, і всі кораблі Галактики можуть стати їхньою легкою здобиччю. І я теж зрозумів, що ні за що на світі не

віддам їм формули і не дамся їм у руки живим. Я задраїв люк і не впустив їх на "Синю чайку".

— А що сталося з Третім капітаном? — запитав Полосков.

— Вони спробували розрізати наші кораблі, щоб узяти нас у полон. Їм удалося це зробити з кораблем Третього капітана, і капітан опинився в них у руках. Можливо, вони його вбили.

— Неправда, — обізвався товстун. — Неправда. Він сам помер. Від хвороби. Ти ж знаєш, як тяжко він був хворий. Коли ми розпиляли корабель, він був уже мертвий.

— А "Синьої чайки" їм розпиляти не вдалося, — мовив капітан. — Адже її зроблено з алмазного сплаву. А на борту в мене був говорун, подарунок Першого капітана. І ми вмовилися з Першим капітаном: коли що-небудь станеться, то я випущу говоруна з наказом летіти на Венеру і відшукати Першого капітана. Перший капітан знає, як примусити говоруна розповісти, де я і що зі мною.

— А ми не змогли, — признався я. — Дещо говорун нам сказав, але, на жаль, цього було замало.

— А як же він попав до вас? — запитав Другий капітан.

— Його поранили, — відповів я. — Мабуть, за ним гналися пірати.

— Це точно, — згодився товстун.

— Та говоруну вдалося врятуватися. Йому полагодили крило роботи на залізній планеті Шелезяці.

— Ми їм за це усе мастило отруїли — роботи тепер паралізовані лежать, — засміявся товстун так, що всі його підборіддя затряслися.

— Роботів ми вилікували, — сказав я. — З роботами все гаразд.

— Як так?

— Ми були на тій планеті й вилікували роботів.

— Прокляття! — вигукнув товстун.

— Але, на жаль, із залізним крилом говорун не зміг долетіти до Сонячної системи, — мовив я. — Він ледве-ледве дістався до своєї рідної планети.

— Ми шукали його там, — признався товстун. — Ми ось із моїм другом. — Він показав на доктора Верховцева.

— Зрадник! — буркнув понуро Зелений. — Ми ще до тебе доберемося!

— Мовчи! — посварився на нього пальцем Веселун У. — Ми з моїм другом перебили всіх говорунів на планеті Блук. Ми їх купували, вимінювали, крали. Ми хотіли навіть увесь кисень знищити на планеті.

— Черв'яками? — спитав я.

— Черв'яками. Та, на жаль, нам не пощастило. І зовсім випадково говорун попав у руки оцим ось нетямам, — сказав товстун, — і вони полізли сюди. Ми їх попереджали. Самі винуваті. А тепер вам доведеться загинути.

— Не бійтеся, — заспокоїв Другий капітан. — Не посміють вони нічого з вами зробити. Адже вони боягузливі. Ніколи б усім піратам світу не здолати трьох капітанів. Вони й поодинці нас перемогти не змогли.

— Ні, змогли! — крикнув товстун. — Третій капітан уже помер. Ти чотири роки сидиш у полоні.

А як тільки ми добудемо галактій, ми доберемося й до вашого Першого капітана.

— І ви чотири роки живете в кораблі? — спитав Полосков.

— Атож, — відповів Другий капітан. — Адже я впертий. Я міг би, звичайно, знищити формулу. Але тоді вона не дісталася б і решті жителів Галактики. Та розумним істотам дуже потрібне абсолютне пальне — тоді всі планети в сто разів наблизяться одна до одної. Я знав, що рано чи пізно допомога прийде.

— Прийшла, та не та, — перекривив товстун. — Ти виговорився, капітане? А тепер доведеться тобі розпрощатися з формулою.

— Є в мене й друга умова з Першим капітаном, — сказав Другий капітан. — Якщо від мене нема вісток більш як чотири роки, він сповіщає про це Службі галактичної безпеки і вирушає мене шукати. І якщо вже випадкові люди знайшли мене так скоро, то Перший капітан знайде мене ще швидше. І ви це знаєте.

— Годі розмов, — мовив глухо доктор Верховцев. — Починайте. Він просто зволікає час.

Тоді один із піратів підійшов до мене й сильно рвонув за скуті руки. Я втратив рівновагу і впав. Він відтяг мене вбік. Я намагався чинити опір, але на допомогу першому піратові прийшов другий, і вони зв'язали мені ноги.

Товстун дістав із-за пояса довгий ніж.

— Ти знаєш, Другий капітане, — обізвався він, повертаючись до корабля, — я вмію жартувати, недарма мене прозвали Веселуном. Але деякі мої жарти кінчаються сльозами. — Він підняв ніж.

Полосков із Зеленим рвонулися мені на допомогу. Та доктор Верховцев, який пильно стежив за ними, вистрілив у них сонним газом із балончика, що висів у нього на зап'ясті. Мої товариші попадали на землю.

— Ну, — сказав Веселун У.

Я відчув, як холодне лезо ножа торкнулося мого горла.

— Зніми замок, — подав голос Другий капітан.

— Давно б так.

Товстун подав знак піратові, і той, піднявшись по трапу до люка "Синьої чайки", відімкнув важенний замок. Його пірати почепили давно, тільки-но "Синя чайка" упала в підземелля. Якщо Другий капітан не давав їм проникнути на корабель, то й вони не хотіли, щоб він вийшов із корабля без їхнього дозволу.

Пірат спустився з трапа й зупинився віддалік, спрямувавши на люк пістолет. Верховцев теж підняв зброю. Вони не хотіли ризикувати. Вчотирьох вони боялися одного капітана, якого не могли здолати вже чотири роки.

— Гляди, без жартів, — попередив Верховцев, — а то стріляємо.

Люк несподівано відкрився, і я навіть не встиг розгледіти капітана. Він стрибнув униз, наче синя блискавка. Водночас прогриміло два постріли. Але капітан був уже на землі. Він відкотився вбік, і промені пістолетів дробили каміння біля його голови. Ще мить — і капітан опинився під захистом широкого амортизатора "Синьої чайки". Пірати одразу розбіглися і залягли за камінням.

— Спокійно, він од нас не втече, — пролунав голос Верховцева. — Оточуйте його.

У відповідь гримнув постріл із боку "Синьої чайки". Я розумів, що становище капітана майже безвихідне. Пірати крок за кроком, ховаючись за камінням, оточували його.

— Не стріляй! — крикнув товстун.

Голос його звучав зовсім поряд. І я побачив, що він знову заносить над моїм горлом ножа.

— Якщо вистрілиш, професорові кінець.

І тої ж миті з боку нашого корабля почувся голос:

— Не рухатися з місця! Вас оточено!

Рука товстуна з ножем заклякла. Я кулаком вибив ножа, і він одлетів далеко вбік.

— Ви чуєте? — долинув другий голос із темряви з того боку, ку ди полетів говорун. — Кидайте зброю.

Пірати поволі підводилися з землі, їхні пістолети дзенькали об каміння.

Я підняв голову і побачив, що з-за амортизатора "Пегаса" вийшов доктор Верховцев у скафандрі, але без шолома.

Я від подиву перекотився на другий бік.

Другий доктор Верховцев, у капелюсі, підняв руки і стояв навколішки.

З протилежного боку до піратів ішов Перший капітан. Точнісінько такий, як монумент на планеті імені Трьох Капітанів, тільки живий, засмаглий, у мундирі капітана далекого космічного плавання.

Звідкілясь вилетів говорун і, лопочучи крилами, опустився на плече капітану. Потім із темряви вийшла Аліса.

Розділ 21

А В ЦЕЙ ЧАС...

Аліса зникла в той момент, коли ми опинилися в полоні. І сталося це так непомітно, що ніхто в підземеллі не звернув уваги на її зникнення. І я в тім числі. Як це їй вдалося зробити, я дізнався згодом. Та коли вже я розповідаю все по порядку, то доведеться розказати, що трапилося з Алісою, поки ми були в полоні, й чому Перший капітан і доктор Верховцев (другий доктор Верховцев) знайшли вхід у підземелля і встигли нас урятувати.

А сталося ось що. Аліса одержала в подарунок на базарі в Палапутрі шапку-невидимку. Її подарував карлик, що продавав риб, яких не було, а він казав, що їх просто не видно. Аліса спершу вирішила, що це жарт — шапка була такою легкою, що нічого не важила. Та коли Аліса повернулася на корабель, прийшла до себе в каюту і заходилася розбирати марки, куплені на базарі, вона знайшла в сумці щось. Це щось

було невагомим і невидимим. Тоді Аліса згадала про шапку-невидимку і спробувала це щось розправити й надіти на голову. І стала невидимкою.

Спочатку Аліса хотіла бігти до мене або до Полоскова і похвалитися шапкою, але тут вона згадала, що невидимість — нісенітниця з точки зору фізики, і подумала: якщо вона розкаже нам про те, що шапка-невидимка діє, ми й дивитися на неї не захочемо — не повіримо. Вона відклала шапку-невидимку аж до повернення на Землю, бо така шапка неодмінно знадобиться в школі. Адже коли спізнишся на урок, то завжди можна зайти в клас і сісти на місце так, що ніхто тебе не побачить. І навіть можна (хоч Аліса, звичайно, цього не робила) підглянути в зошит до відмінниці Скорнякової.

Шапку-невидимку Аліса завжди носила з собою в сумочці через плече. І коли в підземеллі загорілося світло і з'явилися товстун та його люди, Аліса непомітно наділа шапку-невидимку й зникла. Хоч нікуди з підземелля не виходила. Вона думала, що, коли нас замкнуть куди-небудь, вона зможе вкрасти ключ і випустити нас на волю.

Аліса відійшла вбік і чула все, що говорив товстун. І вона стояла б і далі, але тут з'явився пірат, який ніс за ноги говоруна. Товстун велів піратові убити говоруна, бо він більше піратам був не потрібен, і тут Аліса зрозуміла, що настав час діяти.

Вона підійшла навшпиньки до. пірата і підставила йому ніжку. Пірат упав, випустив говоруна, почалася стрілянина, і говорун полетів.

Що робити далі? І тоді Аліса подумала: ось говорун полетів. А він же й раніше літав звідси. Другий капітан випустив його з корабля, і говорун знайшов дорогу з підземелля. Отже, говорун знає, як звідсіля вибратися. Й Аліса поквапилася слідом за говоруном. Вона думала, що, тільки-но побачить, де вихід, відразу повернеться назад. Потім визволить нас із в'язниці, виведе на волю.

Спочатку бігла в темряві. Світло з головного залу ледве пробивалося в довгий коридор. Говорун летів попереду, й Аліса не бачила його, але чула, як лопочуть його крила. Коли вони були вже досить далеко від піратів, Аліса неголосно покликала:

— Говоруне, постривай.

Говорун почув її голос. І саме в цей момент вони опинилися в наступному залі, меншому за попередній, посередині якого стояв невеликий чорний корабель. Та Аліса забула, що вона невидима, і не скинула шапки. Говорун зробив коло над Алісою, похитав недовірливо короною і полетів далі, у вузький лаз, який був схований за виступом скелі. Аліса дісталася до лазу. Він круто йшов угору, і вдалині виднілося біле кружало — денне світло.

Аліса вже хотіла видиратися по лазу, та зненацька почула слабкий стогін.

Стогін долинав із тунелю, чорного, як безмісячна ніч. Аліса обережно підійшла до тунелю. Стогін стало чути виразніше. Та Аліса не взяла з собою ліхтаря, залишила у великій печері, і тому їй доводилося йти наосліп. Вона лічила кроки. На тридцятому кроці її рука вперлася у ґрати.

Знову стогін.

— Тут є хто-небудь? — запитала Аліса пошепки.

Але, напевно, той, хто стогнав, її не почув.

— Потерпіть, — сказала Аліса. — Зараз я звільню наших, а потім і вас. Якщо ви теж бранець цих верховцевих.

Відповіді не було.

Аліса повернула назад. Адже не можна було гаяти часу — невідомо, що там придумає товстун.

Вернувшись до лазу, Аліса ще раз глянула всередину. Світла пляма — вихід із підземелля — зникла. Аліса не збагнула, що це настала коротка ніч, і злякалася, що якийсь тунель здався їй виходом. А може, вона переплутала? Можливо, говорун полетів у другий прохід? І Аліса, хоч і дуже непокоїлася про мене й Полоскова з Зеленим, вирішила все-таки витратити ще кілька хвилин і перевірити, вихід це чи ні. Адже якщо це глухий кут, то вона поведе нас сюди й занапастить: пірати нас піймають.

Лізти було важко. Лаз виявився слизьким — згори капала вода й не висихала. Алісі здавалося, що проминула ціла година, а лаз досі не кінчався. Вона вирішила повернути назад, аж тут темрява почала сіріти, і виявилося, що Аліса майже добралась до виходу, тільки не бачила його в темряві.

Останні метри повзти було найважче — зверху в лаз насипалась земля і попробивалося довге коріння кущів. Аліса мало не розревлася — вирішила, що дістатися нагору, до сонця й чистого повітря, не вдасться. І в ту мить вона навіть забула про нас, про піратів, про все на світі — вона мріяла лише вибратись на волю.

Та ось останній ривок, і Аліса зрозуміла, що вона перемогла, — лаз був позаду. Позаду лишилося похмуре підземелля з піратами й полоненими.

Швидко котилося по синьому небу жовте сонце. Друге сонце вже підбилося в зеніт і почало припікати. Біля самісінького обличчя Аліси, не бачачи її, сварилися два жуки, налітали один на одного, билися блискучими крилами. Аліса поглянула на жуків і з сумом подумала, що пора вертатися. Вона й так втратила надто багато часу. Принаймні вона тепер знала, куди треба бігти, щоб вибратися з підземелля.

Аліса востаннє глянула вперед, розгорнула густу траву і раптом побачила зовсім поряд, на вершині пагорба, той самий космічний корабель, який підлетів до "Пегаса" перед останнім перельотом до зрадницької галявинки. Корабель доктора Верховцева.

"Добре, що я поглянула туди, — подумала Аліса. — А то б ми вибігли й попали до них у лапи.

Адже, напевно, пірати залишили на кораблі охорону".

Вона уже збиралась спуститися знову в лаз, як побачила, що говорун сидить на трапі корабля і стукає дзьобом у закритий люк.

Аліса мало не крикнула: "Говоруне, назад!", але не встигла. Та й не почув би говорун.

Люк відкрився, і з нього виглянув високий, молодий на вигляд чоловік, якого Аліса десь бачила раніше. Але де?

Говорун злетів цьому чоловікові на плече.

— Старина! — вигукнув чоловік. — Як ти нас знайшов?

І коли Аліса побачила цього чоловіка з говоруном на плечі, вона зрозуміла, хто він такий. Це був Перший капітан. Капітан прилетів на допомогу! Але як він узнав, де треба шукати? Аліса вискочила з лазу й кинулась до корабля. Як добре, що капітан тут! Тепер усе буде гаразд.

Алісі лишалося ще кілька кроків до корабля, і вона намагалася крикнути, але не могла, бо їй бракувало дихання. Тут другий чоловік вийшов із люка й став поруч капітана.

Це був доктор Верховцев. Проте вдягнений він був не так, як той Верховцев, що внизу. На цьому Верховцеві був скафандр і за поясом — пістолет.

Аліса зупинилася, наче налетіла на стіну. Вона нічого не могла второпати. Зрадник якимось чином умів водночас перебувати в двох місцях. Одне збагнула Аліса: Першому капітанові теж загрожує небезпека — адже він іще не знає, що Верховцев насправді пірат.

— Капітане, обережніше! Небезпека! Верховцев — зрадник! — крикнула Аліса.

Капітан і Верховцев оглянулися на голос. Але не побачили її — вона ж досі ще була невидимкою.

— Хто це сказав? — запитав капітан.

— Верховцев щойно був у підземеллі! — вигукнула Аліса. — Він пірат. Вони захопили в полон Другого капітана і наш екіпаж.

— Який ще екіпаж? — здивувався капітан, намагаючись зрозуміти, звідкіля ж долинає дитячий голос.

— Екіпаж "Пегаса", — сказала Аліса. — Обережніше, капітане!

— Ти хто? — запитав капітан.

— Аліса, — відповіла вона, не зводячи очей із Верховцева.

Але Верховцев не вихоплював бластера, не нападав на капітана.

І капітан теж зовсім не боявся доктора.

— Ти помиляєшся, дівчинко, — мовив капітан. — Доктор Верховцев уже три дні не покидав нашого корабля. Ми з ним разом прилетіли на допомогу вам і Другому капітанові. А внизу, у підземеллі, знаходиться якийсь інший чоловік, що видає себе за нашого друга, доктора Верховцева. Отож ти спокійно можеш підійти до нас.

— А раптом ви теж тільки видаєте себе за Першого капітана? — спитала Аліса.

— Я ні за кого себе не видаю, — відповів капітан. — Ти ж сама мене впізнала. І поглянь на говоруна. Він також мене впізнав. А птаха не так легко обманути. Говоруне, ти мене впізнав?

— Поспішай, капітане, — сказав говорун. — Формула галактію зберігається у відсіку із зразками матеріалів. Якщо зі мною що-небудь станеться, візьми формули і передай Галактиці. Це дуже важливо. Заради них загинув Третій капітан.

Говорун промовляв голосом Другого капітана.

— От бачиш, — мовив Перший капітан. — Тепер ти віриш? Ну, пі дійди сюди. Ми ж гаємо час. Як ти вибралася назовні? Як тобі вдалося зникнути?

Аліса підійшла аж до трапа.

— Я тут, — обізвалась вона. — Я пролізла за говоруном.

— Нічого не розумію! — вигукнув доктор Верховцев. — Де ж дівчинка? Що вона, невидима, чи що?

— Авжеж, я невидима, — відповіла Аліса. — Невже ви досі не зрозуміли? Бо як би мені вдалося утекти від піратів?

І тоді Аліса скинула шапку-невидимку, і навіть Перший капітан, один із найвідважніших людей у всій Галактиці, здригнувся від несподіванки.

Алісин жовтий комбінезон був перемащений землею і розірваний на рукаві, на обличчі подряпини, волосся сплутане…

— Алісо, ти їстимеш сьогодні на сніданок манну кашу? — спитав говорун голосом професора.

— Молодчина, дівчинко! — сказав Перший капітан. — Ходімо. І дорогою ти все мені розповіси.

І вони побігли до лазу, бо не можна було гаяти ні хвилини.

Розділ 22

ТОВСТУН БРЕШЕ

— Наручники знадобляться, — мовив Другий капітан. — Це такі підступні істоти, що довіряти їм ні в чому не можна.

— Даю вам слово, — присягнув урочисто товстун, — що не зроблю спроби до втечі.

— Зробить, — упевнено відповів капітан.

Тим часом доктор Верховцев підійшов упритул до свого двійника. Видовище було дивовижне. Причому, якби мене спитали, я сказав би, що справжній доктор Верховцев — це той, котрий у капелюсі. Адже ми саме з ним познайомилися на планеті імені Трьох Капітанів.

— Ну, самозванцю, — звернувся доктор Верховцев, що був у скафандрі, — покажи нам, яке в тебе істинне обличчя.

— Нічого не розумію! — відповів доктор Верховцев, що був у капелюсі, і відступив на крок.

Зелений, який стояв у нього за спиною, підштовхнув його назустріч двійникові.

— Через тебе, голубе, — сказав він, — ми казна-що про гарного чоловіка подумали. Через тебе мало не загинули.

— Авжеж, — підхопила Аліса. — Адже ми вже настільки не вірили Верховцеву, що, коли він прилетів разом із Першим капітаном і спробував нас зупинити, ми швиденько полетіли і провалилися в яму.

— Ні, — заперечив фальшивий Верховцев, — ви не смієте мене чіпати!

Веселун У раптом засміявся.

— Недобре в чужій шкурі ходити, — сказав він. — Негоже. У мене хоч своя, мені нічого не буде: я нікого не обманював. Я — чесний пірат.

Справжній доктор Верховцев підійшов до пірата в капелюсі і придивився до нього. Піратові нікуди було відступати — позаду стояв Зелений.

Зненацька доктор Верховцев простяг руку до свого двійника і швидким рухом провів по його голові, обличчю, грудях.

І тут ми всі побачили, як оболонка Верховцева спала з пірата, і під нею була зовсім інша істота — нелюдина. Виявляється, Верховцев побачив тонку застібку-"блискавку", що скріплювала оболонку пірата.

Капелюх відкотився вбік. Одяг доктора валявся у нас під ногами. А з купки лахміття, яке недавно було Верховцевим, височіла велика, метра півтора заввишки, комаха з волохатими ніжками, круглим хітиновим тілом і чималими гострими клешнями. Комаха розпростала короткі крила, намагаючись злетіти, та Зелений устиг схопити її. Комаха повернула до нього голову і погрозливо розчепірила клешні.

— Обережніше! — крикнув Другий капітан. — Він отруйний!

Зелений відсмикнув руку, а Другий капітан підняв пістолет, узяв ши пірата на приціл.

І тоді пірат, побачивши, що діватися нема куди, враз підняв довгий тонкий хвіст із голкою на кінці й устромив його собі у груди. Й одразу ж упав, розкинувши тонкі ніжки.

— Він сам себе вжалив! — вигукнула Аліса. — Як скорпіон.

— Скорпіони ніколи себе не вбивають. Це казка, — відповів я. — Тільки розумні істоти знають, що таке смерть.

— Не вірте йому, — сказав раптом товстун. — Я буду з вами співробітничати, і тому краще у всьому признатися. Він головний пірат. Він примушував нас коритися йому, і він придумував усі злочинства. Його звати Крис, і він із мертвої планети Крокрис. Колись крокриси перебили один одного у війнах, і останні з них ховаються у підземеллях. Але він не вбив себе. Він надто себе любить, щоб убити. Він тільки знепритомнів. Він гадає, що ви його покинете, і тоді він отямиться і втече. Він так уже робив. Убийте його.

— Навіщо нам його вбивати? — заперечив Перший капітан. — Його судитимуть.

Він підійшов до Криса, що лежав на купі лахміття, нагнувся, підняв його легке тіло за ногу і передав полоненим піратам у чорних мундирах.

— Віднесіть його на "Пегас", — сказав капітан, — і замкніть у клітку. У вас знайдеться порожня клітка, професоре?

— Є порожня клітка. Навіть не одна. Адже ми зібрали куди менше тварин, аніж сподівалися. Я піду на корабель разом із піратами й простежу, щоб клітку замкнули надійно.

— А потім ми відвеземо його на планету, де його давно шукають, і нехай його там судять.

— Слушно, — згодився товстун. — Туди йому й дорога. Адже це він придумав — прикинутися Верховцевим. Він літав під виглядом доктора на базу розвідників Арктура. Він сподівався знайти там плани "Синьої чайки", щоб відчинити корабель. Це він під виглядом Верховцева продавав черв'яків у Палапутрі й знищував говорунів, аби жоден із них не дістався до Першого капітана і не зміг покликати його на допомогу. Це він примусив мене подарувати професорові алмазну черепашку. Це він під виглядом Верховцева отруїв мастило у роботів. Нема йому пощади! Судити його, запроданця і зрадника!

— Спокійно, Веселуне У, — мовив Другий капітан. — Не сподівайся, що, втративши свого напарника, ти зможеш уникнути покарання. Тебе теж судитимуть. Адже я ганяюсь за тобою по всій Галактиці. Ти вчинив стільки злочинів, що новими зрадами ти їх ніколи не спокутуєш.

Товстун насупився й замовк.

Я провів двох піратів, які тягли на корабель Криса, що прикинувся мертвим. Зі мною пішов і Полосков, бо піратам не довіряв. Ми замкнули Криса в найміцнішу клітку й повернулися назад.

Там уже точилася розмова про інше.

— Як тепер нам вибратися звідси? — спитав Перший капітан у товстуна.

— Якщо мені обіцяють життя, я допоможу вам звідси вибратися, — озвався товстун, — якщо ні, навіщо мені вам допомагати? Ніхто, крім мене, не знає, як відкрити цю плиту, А вона зроблена з такого міцного каменю, що її не зруйнуєш навіть гравітаційною бомбою.

— Не хочеш говорити, не треба, — усміхнувся Перший капітан. — Ми зачекаємо, поки отямиться твій друг Крис, і він нам залюбки допоможе.

Обидва капітани стояли поруч, і, хоч один із них був засмаглий, здоровий, одягнений у новий скафандр, а другий виснажений, стомлений і схудлий, вони все одно були схожі, як брати, і я замилувався ними. Вони були куди кращі, аніж монументи на планеті імені Трьох Капітанів. Перший капітан обійняв свого товариша за плече, і вони височіли над товстуном, мовби над великою жабою.

— Ні, — вигукнув товстун, — нізащо! Конайте тут!

— Ми все одно не загинемо, — мовив Другий капітан. — Тепер, коли мої друзі, — він обвів рукою всіх нас, бо не тільки Перший капітан і доктор Верховцев були його друзями, а й ми, екіпаж "Пегаса", теж були його друзями: адже ми теж прийшли йому на допомогу, хоч і не бачили його ніколи раніше, — тепер, коли мої друзі зі мною, мені не страшні ніякі пірати. В крайньому разі ми всі разом полетимо на кораблі Першого капітана, а потім повернемося і дістанемо наші кораблі.

Веселун У завагався. Він збагнув, що торгуватись йому не доводиться, і вже готовий був заговорити, але все зіпсував Зелений.

— Ні, — сказав він. — По-перше, я ніколи не покину свого кораб ля. Краще вже я залишусь тут і зачекаю. Та й звірів годувати треба. Адже нам їх на інший корабель не втиснути. Ні, так не піде. Ви вже, будь ласка, скажіть нам, як відкрити люк.

Не можна було розмовляти з товстуном так, як говорив Зелений. Не можна нічого просити у піратів, бо вони відразу нахабніють. І товстун, почувши слова Зеленого, збадьорився.

— Ні, — мовив він, — дайте мені письмове зобов'язання, що я за лишуся живий, тоді випущу вас звідси.

Капітани тільки подивилися на Зеленого, але нічого йому не сказали.

— Гаразд. Якщо так, — озвався Перший капітан, — ми зачекаємо. Ми даємо тобі, Веселуне, десять хвилин на роздуми. Час у нас є.

— Слушно, — підтримав його Другий капітан. — А поки що ти, Перший капітане, розкажеш, як ти нас знайшов. Адже говорун до тебе не прилетів.

— А я тим часом приготую бутерброди, — сказав винуватим голосом Зелений. — Адже всі ми зголодніли.

— Добре, — відповів капітан.

— Я б тобі допомогла, Зелений, — подала голос Аліса, — але мені так цікаво дізнатися про Першого капітана, що я не можу відірватися.

— Залишайся, Алісо, — мовив Перший капітан. — Без тебе ми не врятували б своїх друзів.

— Без вас я нічого б не зробила, — призналась Аліса і зашарілася від гордості.

— Алісо, — сказав я суворо, — іди помий руки і причепурися. Ти брудна, як болотяний кріт із планети Вуканату.

— Добре, — не стала сперечатися зі мною Аліса. — Кріт так кріт.

Вона побігла до корабля, крикнувши на бігу:

— Тільки без мене нічого не розказуйте!

Перший капітан обернувся до Веселуна У і спитав його байдуже:

— Ну, не передумав ще?

Пірат улесливо всміхнувся. Його оченята сховалися в щоках.

— Поторгуймося, капітане, — відповів він. — Будьмо обидва діловими людьми.

Капітан відвернувся од нього.

Через дві хвилини повернулась Аліса. Я помітив, що руки вона помила абияк, але замість жовтого комбінезона вдягла інший, голубий.

За Алісою дріботів індикатор. Він просто розривався на частини, так йому кортіло усюди встигнути. Не звір, а чисто тобі жива веселка. А за ними неквапливо простував вічно заклопотаний павук-ткач-троглодит. Він виплітав водночас три рукавиці, але всі на праву руку.

— Прийшли? — усміхнувся Перший капітан, дивлячись на незвичайну процесію. — Ну, тоді я з самого початку мушу признатися, що моя роль у

цій історії скромна. Всі чотири роки я працював на Венері. Виявилося, що перетворити велику планету в космічний корабель і пересунути її на нову орбіту — завдання майже нездійсненне. Ну, а раз воно виявилося майже нездійсненним, то його неодмінно треба було здійснити.

— Авжеж, — підтримала Аліса. — Дуже шкода, що в мене не такий сильний характер.

— Характер виховують, — усміхнувся капітан. — Поглянь на павука-ткача-троглодита. От де можна позаздрити наполегливості! Якщо він іще навчиться відрізняти правий бік від лівого, ціни йому не буде.

— Теж мені приклад! — відмахнулася од павука Аліса. — Він же телепень.

— Тим-то й ба, що одна тільки наполегливість ще ні про що не говорить. За всі чотири з лишком роки Венера не посунулася зі своєї орбіти ні на сантиметр, а ми думали, сперечалися і готувались до вирішального моменту. І я сподіваюсь, що встигну повернутися до початку перельоту планети ближче до земної орбіти. Залишилося недовго чекати.

— І тоді на Венері зміниться клімат?

— Сильно зміниться. Настільки, що через кілька десятиліть люди зможуть жити на ній так само, як на Землі.

— І ми її почнемо називати Земля-два, — сказала Аліса.

— Навіщо ж? Вона залишиться Венерою. Хіба погана назва?

Аліса нічого не відповіла. По-моєму, їй назва не дуже подобалася. Вона якось казала мені, що ні до чого називати планети іменами вимерлих богів, які нічим себе не прославили.

— Я був так захоплений роботою, — розповідав далі Перший капітан, — що чотири роки промайнули зовсім непомітно. І треба признатися, що я не дуже переживав за своїх друзів, бо знав, як далеко закидає доля капітанів. Третьому було ще рано повертатися із сусідньої галактики, а ти, Другий, дав мені.строк — чотири роки.

— А ви не шкодували, — спитала Аліса, — що сидите на одній і тій же планеті, а не літаєте до інших зірок?

— Це складне питання, Алісо, — відповів серйозно Перший капітан. — Так, мені хотілося знову стати на капітанський місток і знову сідати на невідомі планети. Але я знав, що мій досвід і мої знання дуже потрібні в Сонячній системі. А крім того, я ж казав тобі, що люблю нерозв'язні завдання і нездійсненні проекти.

— А ваша дружина, — не відставала від капітана Аліса, — тим часом літає по всій Галактиці і шукає живу туманність. Ви їй, напевно, страшенно заздрили.

— Атож, заздрив, — признався капітан. — І ще дужче заздритиму, коли вона знайде свою туманність.

— Навряд, — втрутився я в розмову. — Живої туманності не існує. Так само, як не існує живих планет.

— А от у цьому ви, професоре, помиляєтесь, — мовив Другий капітан. — Мені довелося якось побачити живу планету. Ледве встиг утекти. Вона харчується тим, що затягує з космосу. Добре ще, що на "Синій чайці" такі потужні двигуни.

— Дуже цікаво, — сказав я. — Ми поговоримо про це пізніше. Хоч мені не доводилося чути про таке диво.

— Тату, не сперечайся, — перебила мене Аліса. — Не буде ж капітан говорити неправду.

— Ні, — усміхнувся капітан. — Ми завжди говоримо правду. Навіть ворогам.

І він подивився на Веселуна У, який одразу ж відвернувся і вдав, що розглядає стіну печери.

— Так-от, — закінчив свою розповідь Перший капітан, — несподівано я одержав телеграму — летить доктор Верховцев, наш давній друг. Він прилетів і розказав мені, що його непокоїть доля Другого капітана. І коли він мені все розповів, я попросив дозволу негайно покинути Венеру. А далі нехай говорить доктор.

— Ну, що ви! — знітився раптом доктор Верховцев, зсутулився і закліпав. — Я нічого не зробив. Анічогісінько... Словом, ви з "Пегаса" були останньою краплею, яка переповнила чашу моїх підозрінь.

— От спасибі! — подякував Зелений, що роздавав нам бутерброди з сиром. — Це ви поводилися дивно.

— Але я ж нічого ще не знав, певніше, майже нічого не знав про вас.

Верховцев переступив з ноги на ногу і погладив індикатора, який аж посинів від цікавості.

— Я з самого початку не повірив у версію про те, що сміливий і кмітливий Другий капітан пропав безвісти. Я знав і його "Синю чайку" й розумів, що навряд чи знайдеться в усій Галактиці сила, здатна знешкодити Другого капітана.

— Дякую за комплімент, — сказав Другий капітан.

— Не варто дякувати. Комплімент має в своїй основі тверезий науковий розрахунок.

— Ну чисто як наш учитель математики! — прошепотіла мені Аліса.

— Готуючи музей імені Трьох Капітанів, я вивчав їхні біографії, і в цьому мені допомагав Перший капітан, який ніколи не відмовлявся надсилати мені фотографії й нотатки і уточнювати подробиці. Та коли я поділився з ним своїми сумнівами про долю Другого капітана, він відповів мені дуже ухильно. Так ухильно, що я припустив: Перший капітан знає про "Синю чайку" більше, аніж хоче або може сказати.

— Нічого я особливого не знав, — перебив його Перший капітан. — Просто ми умовилися: якщо не прилітає говорун, я чекаю чотири роки і ніяких заходів не вживаю. Але після листа Верховцева я трохи стурбувався, хоч і не дав цього зрозуміти.

— А я не знав про домовленість капітанів, — вів далі Верховцев, — і не знав, що Другий капітан збирався полетіти назустріч Третьому капітанові. Мене насторожило інше: адже у всіх документах говорилося, що капітани повністю очистили Галактику від космічних піратів. Але, судячи з усього, це було не так. До мене надходили відомості, що пірати все-таки є і часом нападають на кораблі. Й серед піратів бачили оцього самого товстуна.

— Я не брав участі в цьому, — сказав ображено Веселун У. — Це все Крис. У нього було кілька оболонок. В тім числі, напевно, й моя. Він у моїй оболонці грабував інші кораблі.

— Е ні, дозвольте вам не повірити, — заперечив доктор Верховцев. — Так-так, не повірити. Бо якось, коли мене не було на планеті імені Трьох Капітанів, хтось побував у музеї. Музей ретельно обшукали, але нічого важливого не взяли, окрім знімків "Синьої чайки". Ага, подумав я тоді, комусь ця інформація потрібна. Потім мені раптом повідомляють, що на

піратському кораблі, який пограбував пасажирський лайнер із планети Фікс, був чоловік, так схожий на мене, що, якби в цей час у мене не гостював сам президент цієї планети, про мене могли б казна-що подумати. І тут на планету прилітає "Пегас". Ці люди кажуть мені, що ловлять звірів, а самі починають мене розпитувати про трьох капітанів. Це мене трохи здивувало. І можливо, я забув би про це — хіба мало людей цікавляться героїчною біографією капітанів, — та раптом вони заявляють, що я, бач, прилітав до розвідників Малого Арктура і просив у них план "Синьої чайки".

— Але це справді так, — втрутився я. — Це був фальшивий доктор.

— Зараз цей прикрий факт не викликає сумнівів, — мовив Верховцев, — але в той момент я був зовсім ошелешений. Коли "Пегас" полетів, я відразу ж вирушив до розвідників, і вони підтвердили: "Так, саме ви, докторе Верховцев, прилітали до нас місяць тому і цікавилися планами "Синьої чайки". Ось тоді я і збагнув, що Другому капітанові загрожує небезпека. І, найпевніше, від рук піратів. І я негайно подався на Венеру.

— Прилетів до мене, хвилюється, — усміхнувся Перший капітан. — Я спочатку навіть уторопати нічого не міг. Один Верховцев, другий Верховцев... Та коли розібрався, то зрозумів, що треба поспішати на допомогу. Але куди летіти? Ми запідозрили, що "Пегас" — піратський корабель, і вирішили простежити за вами. Ми побували в Палапутрі. Там нам Крабакас із Баракаса розповів про те, що ви купили говоруна, і про те, як хтось намагався перебити всіх говорунів на планеті. І ми знайшли того вуханя, який вам продав говоруна, і зрозуміли, що це той самий говорун, який раніше був у Другого капітана. Ще більше, нас мало не посадили на Палапутрі до в'язниці, тому що фальшивий доктор Верховцев побував там і торгував черв'яками. Ледве-ледве ми переконали вуханів-стражників, що черв'яками торгував не справжній Верховцев, а його двійник. На Криса чекає заслужена кара за спробу перебити всіх говорунів і знищити повітря на планеті. А кари за це вухані ще не придумали, але неодмінно придумають.

— Ой! — зойкнув товстун.

— А далі просто, — сказав Перший капітан. — Ми опитали всі маяки Галактики, і нам повідомили, що "Пегас" тримає курс до системи Медузи. А на планеті роботів ми дізналися, що ви тут побували і навіть вилікували роботів, змінивши їм мастило. А потім ми прилетіли сюди. І мало не спізнилися.

— А коли ви зрозуміли, що ми не пірати? — спитала Аліса.

— Уже в Палапутрі. А крім того, ми зустріли в космосі корабель археологів. На ньому летів Громозека. І він так ревно захищав професора, що ми йому повірили. Почали непокоїтися, що вам загрожує небезпека, — адже ви не вмієте поводитися з піратами.

— Не вміємо, — зітхнув Полосков. — Іншим разом будемо розумнішими.

— Іншого разу не буде, — мовив Перший капітан.

Він підійшов до товстуна, що сидів на кам'яній підлозі, і сказав:

— Час вийшов, Веселуне У. Або ти відкриваєш плиту, або ми з то бою взагалі більше не розмовлятимемо. Лічу до десяти: раз, два, три...

— Все скажу! — заквапився товстун. — Все скажу. Я з першої хвилини хотів сказати, та аж тремтів, боявся Криса. Я й зараз його боюсь. Адже він помститься мені. Неодмінно помститься. Найкраще, коли ви його вб'єте. Будь ласка, вбийте його!

— Але ж він твій друг, — сказав Верховцев. — Як же ти можеш бажати смерті другові, з яким разом чинив злочини стільки років?

— Він мені не друг! — вигукнув товстун. — Він мій найлютіший ворог! Я чесний пірат, а не бандит і не зрадник!

— Не гай часу, — мовив Другий капітан. — Відкривай плиту.

Товстун підвівся. На нього було противно дивитися. Ноги його не тримали, підгиналися, і живіт тремтів. Він зашкутильгав до стіни і, підійшовши до неї, натиснув невидиму для сторонніх кнопку. Частина стіни відійшла і за нею відкрився пульт керування.

— Зараз, — бурмотів товстун, — одну хвилинку... я все зроблю.

Він натискав на кнопки тремтячими товстими пальцями, і нареш ті плита зрушила з місця й від'їхала вбік.

Шлях нагору був відкритий.

— По кораблях! — скомандував Перший капітан. — Спочатку підіймається "Пегас". Далі він трохи збочить, і починає підійматися "Синя чайка". Екіпаж "Пегаса" прошу стати на свої місця.

Пішов дощ. Великі краплі залітали в світлий круг і лунко дзвеніли по кам'яній підлозі.

Товстун натиснув ще одну кнопку, і з підлоги виросла тонка драбина, дістала до краю білого круга і вчепилася за нього металевими кігтями.

— Оце те, що треба, — сказав Другий капітан. — Верховцев, про шу тебе, відведи разом із професором полонених нагору. Нехай нас там зачекають.

Полосков і Зелений стали на свої місця в "Пегасі", прибрали трап і закрили люк. Усі інші відійшли вбік і дивилися, як "Пегас" поволі піднявся в повітря і, затуливши на кілька секунд світло, виплив нагору.

— Ну що ж, — мовив Перший капітан, — усі тут, нікого не забули?

— Усі, — відповів я.

Верховцев повів по драбині двох піратів, а я підійшов до товстуна.

— Більше піратів нема? — спитав капітан у товстуна. — На вашому кораблі нема нікого?

— Присягаю всім святим, що більше тут не лишилося жодного чоловіка! Можна спокійно йти, — відповів Веселун У. — Спокійнісінько. А потім ми висадимо в повітря це підземелля разом із проклятим кораблем Криса. І сліду не залишимо від піратського гнізда. Я слушно кажу?

— Слушно, — усміхнувся Другий капітан. — Дай-но я погляну востаннє на мою в'язницю. Все-таки чотири роки тут просидів.

— Постривайте! — крикнула раптом Аліса. — Він же бреше!

— Хто бреше? — здивувався Перший капітан.

— Товстун бреше. Коли я бігла за говоруном, я чула стогін.

Розділ 23

ПОЛОНЕНИЙ У ПІДЗЕМЕЛЛІ

— Не може бути… — охнув товстун і затнувся.

— Де полонені? — спитав капітан.

І так спитав, що ніякого сумніву не було: зараз товстун усе розкаже.

І товстун відразу ж задріботів до тунелю. Він бурмотів:

— Я геть забув… це все Крис… Я завжди казав… і завжди був проти.

— Даруйте, капітане, — озвалась Аліса, поспішаючи за нами. — Я б неодмінно згадала, та було так багато подій, що я забула. Але я б обов'язково згадала…

— Не журися, дівчинко, — заспокоїв Перший капітан і поклав їй на маківку широку долоню. — Ти молодчина, і ніхто тебе не звинувачує. А з цим піратом ми поговоримо окремо.

— Отут, — сказав товстун. — Зараз я світло запалю. Все буде чудово… Як я міг забути! Це все Крис.

Спалахнуло світло, і ми побачили за невеликим залом, у якому стояв піратський корабель, ще один довгий тунель, перегороджений неподалік від входу товстими ґратами.

Товстун підбіг до ґрат і неслухняними пальцями намагався вставити ключ у замкову шпарину.

Перший капітан відібрав у нього ключ і відсунув убік ґрати. Ґрати зайшли у нішу в стіні.

— Я сам… я сам… — бурмотів товстун, але його ніхто не слухав.

Не дивно, що товстун не хотів, аби ми побачили цей тунель. Обабіч його були кімнати, завалені награбованим майном, коштовностями та іншими трофеями.

— Ні, — мовив я, заглядаючи на ходу в одну з кімнат, — висаджу вати в повітря цього місця ми не будемо: тут стільки цінностей, що можна збудувати сто міст.

— Стривайте, — сказав Перший капітан.

Ми зупинилися, прислухались.

Здалеку, звідкілясь ізнизу, долинув ледве чутний жалібний стогін.

Ми поквапилися в той бік. Двері в одну з кімнат були замкнені.

— Ключ! — наказав капітан.

Товстун уже тримав ключ напоготові.

Кімната виявилася площадкою сходів. Звідсіля вниз вели круті східці, вирубані в скелі. В кінці їх були ще одні ґрати. Капітан спрямував у той бік промінь ліхтаря, і ми побачили, що за ґратами на купі ганчір'я на кам'яній підлозі сидить прикута до стіни дивна істота, в якій я ледве впізнав жителя планети Фікс, триногого великоокого фіксіанця.

Фіксіанець помирав. Мені досить було одного погляду, щоб зрозуміти це. Він був на останній грані виснаження. А крім того, він знемагав від катувань.

— Я його зараз уб'ю! — вигукнув Перший капітан, дивлячись на товстуна.

— Всеволоде, — прошепотів Другий капітан, — ти не впізнаєш…

— Не може бути!

І Перший капітан зненацька з такою силою рвонув забиті в камінь сталеві товсті ґрати, що вони зігнулись і вискочили з пазів. Він одкинув убік плетиво стального пруття і кинувся до вмирущого фіксіанця. Він підняв його на руки і поніс до виходу.

— Хто це? — спитала тихо Аліса.

Я похитав головою. Я не знав.

Поруч схлипував товстун. Він стримав на секунду сльози і відповів мені:

— Це Третій капітан. Вони гадали, що він давно мертвий.

Й одразу ж, наче згадавши про щось дуже важливе, товстун задріботів по коридору за капітаном, не перестаючи верещати:

— Це все він! Це все Крис!

Третій капітан був непритомний. Перший поклав його на підлогу й обернувся до мене.

— Скажіть, професоре, — спитав він, і голос його тремтів, — скажіть, чи можна чимось зарадити?

— Не знаю. Маю сумнів, — відповів я. Я нахилився над фіксіанцем. — Вони морили його голодом і мордували.

— Вони мордували його чотири роки, — сказав Другий капітан. — А ми були певні, що він давно мертвий! І якби не Аліса, залишили б його тут. І він їм нічого не сказав. Професоре, я благаю вас, зробіть усе можливе, щоб його врятувати!

— Мене не треба просити про це, — відповів я. — Передусім потрібні зміцнювальні уколи.

Алісо, біжи, люба, на "Пегас" і принеси звідтіля аптечку.

Аліса стрілою помчала коридором.

— Я з нею, — запропонував Перший капітан.

— Не треба! — відгукнулася Аліса на бігу. — Я краще від вас знаю, де шукати.

— Послухай, Третій, — звернувся Другий капітан. — Слухай. Не здавайся. Вже недовго терпіти. Невже ти не витримаєш в останню хвилину? Адже ми прийшли.

І раптом фіксіанець розплющив очі. Йому було дуже важко це зробити, бо його тіло вже помирало. Лише мозок боровся зі смертю.

— Все добре, — мовив він, — усе гаразд. Я нічого не сказав. Спасибі, друзі, що прийшли. — Він заплющив очі, і його серце зупинилося. Я відразу ж заходився робити фіксіанцеві штучне дихання. Але це не допомагало. Становище було безвихідне — я не мав ні хірургічних інструментів, ні діагностичної машини, ні лікувальних автоматів. І мені довелося вчинити так, як робили лікарі сто років тому.

— Я ризикну, — сказав я капітанам. — Боюся, що іншої ради нема.

— Ми вам віримо, професоре, — відповіли мені капітани.

Тоді я розітнув ножем груди Третьому капітанові, узяв у руку зупинене серце і почав його масажувати. Мені здавалося, що минула година, рука заніміла. Я не помітив, як підбігла Аліса з аптечкою та інструментами. Перший капітан сам увів у вену своєму другові оживляючу суміш.

І не знаю, що допомогло — мої зусилля чи дії Першого капітана, — але серце Третього здригнулося, ще раз… і забилося.

— Ще живлющого розчину! — наказав я.

Аліса передала ампули капітанам.

— Він дуже могутній фіксіанець, — запевнив я. — Будь-хто ін ший на його місці давно б помер.

Я дістав з аптечки зшивача, і за хвилину цей маленький апаратик зшив йому всі судини і зашив груди. Ми обережно перенесли фіксіанця на "Синю чайку", де я міг подати йому справжню лікарську допомогу. Там до мене приєднався доктор Верховцев, і через півгодини ми могли вже сказати, що життя Третього капітана в безпеці.

Ми залишили Другого капітана чергувати біля його ліжка, а самі спустилися вниз, у печеру.

Нам треба було спочити. Перший капітан вийшов з нами.

Біля входу сидів навшпиньки товстун під охороною Зеленого.

— Він житиме? — спитав, боязко усміхаючись, Веселун У, ніби йшлося про його улюбленого брата.

— Так, — коротко відповів Верховцев. — Хоч ти зробив усе, щоб він помер.

— Ні, ні, що ви! — заметушився товстун. — Це все Крис. Невже ви досі не зрозуміли, яку фатальну роль він зіграв у моєму житті, як обманом і хабарами він утягнув мене в огидні авантюри? Адже мені що треба було? Весело жити і мати все, чого душа забажає. А йому? Йому потрібна була влада. Як інші люди харчуються супом і котлетами, так він живився владою. Якщо він протягом дня ні над ким не проявить влади, то для нього цей день втрачений. І йому потрібна була влада над планетами, над усією Галактикою. А мені що? Мені б тільки повеселитися. Адже я по суті некривдний чоловік, що попав під поганий вплив.

Ми відвернулися од товстуна, і він говорив далі, звертаючись до Зеленого, ніби хотів і справді переконати нас, що він веселе, сумирне ягнятко.

— Ну от, — сказав доктор Верховцев, усміхаючись так, що, зда валося, все його обличчя складене з тисячі добрих зморщок, — нарешті-таки всі три капітани знову зустрілися. Як за добрих давніх-давен. Певний час ви були надбанням історії, пробачте — історични ми реліквіями, а тепер…

— Авжеж, — погодився з ним Перший капітан, — усе як за давніх добрих давен.

І я, дивлячись на нього, подумав, що він зовсім не старий. І, можливо, навіть повернеться знову в космос. Тим паче, що проект "Венера" завершується.

І Перший капітан відгадав мої думки:

— Знову доведеться звикати. Я, поки летів сюди, зрозумів, що мої руки багато чого забули.

— Ви все-таки збираєтесь повернутися в космос? — зрадів доктор Верховцев.

— І ще, — говорив далі капітан, не відповідаючи прямо на запитання доктора, — треба неодмінно змінити назву планети і музею. Незручно якось: ми живі, здорові, нічим особливим не прославилися, а наші кам'яні копії стоять у музеї, наче ми померли давним-давно.

Розділ 24

КІНЕЦЬ ПОДОРОЖІ

Через дві години Третьому капітанові настільки покращало, що ми змогли підняти його на поверхню. Потім капітани вивели з підземелля і "Синю чайку". Кам'яну плиту, яка закривала вхід у підземелля, поставили на місце.

Тепер довкола галявини, серед розбитих дзеркальних квітів, стояли три космічних кораблі: "Пегас", "Синя чайка" і службовий корабель із проекту "Венера", у якого не було назви — тільки довгий номер.

— Тату, — сказала Аліса, — можна, я до лісу сходжу?

— Чого?

— Пошукаю цілих дзеркал. Не можна нам на Землю повертатися без нового букета.

— Тільки обережніше, — попередив я. — Тепер на тобі не жовтий комбінезон, а голубий, і птах Крок тебе не сплутає зі своїм пташеням.

Поки кораблі готувалися до далекого польоту, я випустив скліса попастися на галявинку. Скліс важко стрибав від радості по траві, високо підкидаючи ратиці, махав крилами, але літати навідріз відмовлявся.

— Це найвеселіша корова, яких мені доводилося бачити, — признався доктор Верховцев. — Але в хазяйстві така корова, на жаль, незручна.

— Нам уже казали, що їх важко пасти, — згодився я. — Зате скліси можуть долати глибокі річки, якщо пасовисько знаходиться на другому березі.

Товстун досі ще сидів на землі біля "Пегаса" і запевняв нас, що в нього хворе, старе серце, якому потрібне свіже повітря. І нікому не хотілося з ним сперечатись і навіть розмовляти, особливо після того, як Третій капітан розповів, що саме Веселун У мордував його, аби добути секрет галактію.

— Зелений, — сказав я, — наглянь, будь ласка, корову, поки я погодую решту звірів, а то коли б її птах Крок не схопив.

І тут я побачив, що на планету спускається ще один космічний корабель.

Це вже ні на що не схоже! Не планета, а космодром! Звідкіля йому тут узятися?

Я вже подумав, що це підкріплення піратам, і хотів підняти тривогу, але відразу ж збагнув, що корабель у біді.

Він летів не прямо, а перевертався, якось дивно кособочився, а за його хвостом тяглася якась сіра маса, що гальмувала його і заважала нормально знижуватися.

На мій крик усі повибігали з кораблів і дивилися, як спускається новий корабель.

— Увімкни рацію, Зелений, — попросив Полосков.

Зелений кинувся до "Пегаса", настроївся на хвилю корабля і ввімкнув рацію на повну потужність, щоб ми зокола теж усе чули.

— Корабель! — викликав Зелений. — Що з вами? У вас аварія? Відгукніться.

Приємний жіночий голос відповів:

— Аварії мене не обходять. Головне — не випустити, а решта дрібниці.

— Який знайомий голос, — мовив я. — Десь я його чув.

— Коли заблудилися біля Порожньої планети, — підказала Аліса.

— Стійте, — перебив нас Перший капітан. — Можу присягтися, що це моя дружина Елла.

Капітан сполотнів і притьмом кинувся на "Пегас" у радіорубку до Зеленого. І відразу ж ми почули його голос:

— Елло, це ти? Що сталося?

— Хто це говорить? — запитав жіночий голос суворо. — Це ти, Сево? А чому ти не на Венері? Ти ж знаєш, як я хвилююся, коли ти летиш у космос.

Другий капітан усміхнувся.

— Вона ніяк не може звикнути, — сказав він мені, — що у неї чоловік — космічний капітан, хоч сама облітала всю Галактику.

— Та не в цьому річ, — мовив Перший капітан. — Ти забула, що твій корабель в аварії? Тобі потрібна допомога? Що ти за собою тягнеш?

— Ну хіба ти не бачиш? — здивувалася Елла. — Це ж жива туманність. Я за нею ганялася три тижні, спіймала в сіть, а тепер вона хоче вирватись і полетіти. От і доводиться опускатись на першу-ліпшу планету, щоб її приборкати. Сево, любий, у тебе нема напохваті якого-небудь корабля?

— Ну звичайно, є, — відповів Перший капітан. — І не поспішай опускатись: боюся, з таким хвостом тобі не вдасться цього зробити.

— От і добре. Піднімись на хвилинку, і ми разом з тобою її опустимо.

Перший капітан ще не закінчив розмови, як Другий капітан був уже на містку корабля, і ще через три хвилини капітани підняли його в повітря, де Елла боролася з непокірною живою туманністю, про яку в космосі ходить стільки легенд, але якої нікому ще не вдавалося побачити.

Два кораблі впоралися нарешті з сіттю, і за півгодини жива туманність, надійно стиснена двома кораблями, лежала на траві неподалік від нас. Ми підбігли до неї. Я, треба признатися, біг першим, бо розумів, яке велике відкриття в біології зробила Елла.

Туманність нас розчарувала. Вона, напевно, дуже ефектна в міжзоряному просторі, коли розстилається на мільйони кілометрів, але тут, на траві, вона здавалася сірим згустком туману, що ледве пульсував.

Люк у Еллиному кораблі відкрився, і вона вийшла до трапа. До неї вже біг її чоловік, Перший капітан. Він простяг дужі руки, і Елла стрибнула згори. Капітан піймав її в повітрі й обережно опустив на землю.

— Ти не вдарилася? — спитав він.

— Ні, — відповіла Елла й усміхнулася. — І взагалі все це не має значення.

Елла була справжня красуня і всім нам дуже сподобалася. Навіть індикатор від почуттів, що переповнили його, став зовсім прозорим.

— Все не має значення, — повторила Елла, поправляючи світле волосся. — Туманність спіймано, і тепер лишилося тільки довезти її до Землі, аби скептики переконалися, що вона існує.

Я промовчав, бо під скептиками вона мала на увазі, звичайно, мене. І я навіть пригадав, що якось зустрічався з нею на конференції й висміяв за захоплення фантастикою. Існує на світі безліч реальних, звичайних тварин, вивченню яких варто присвячувати час і зусилля, — це і Малий дракончик, і кущики, й індикатор. Але ж жива туманність здавалася мені вигадкою. Так я тоді й сказав.

— Кого я бачу! — вигукнула Елла, вгледівши Другого капітана. — Я вас кілька років не бачила.

Як ви почуваєтесь? Досі ще літаєте?

— Ні, — відповів Другий капітан, — переважно я сидів на одному місці.

— Це непогано, — підтримала його Елла. — І на одному місці можна знайти безліч справ. А чия це чарівна дитина?

— Мене звати Аліса, — відповіла чарівна дитина.

— Аліса. Незвичайне ім'я.

— Звичайнісіньке. Аліса Селезньова.

— Постривай-но. А твій батько не в Московському зоопарку працює?

— У зоопарку, — відповіла Аліса, яка не знала, що ми розходимося в наукових поглядах.

— Отож, Алісо, коли побачиш свого батька, перекажи йому, будь ласка, що жива туманність — не біологічна маячня, і не фантастика, і не казкова вигадка, як він любить повторювати, а найзвичайнісінька реальність.

— До речі, — сказала Аліса, — мій батько тут. Ось він.

Мені нічого не лишалося, як вийти наперед і привітатися.

— Даруйте, — мовив я. — Я визнаю свою помилку.

— Ну й чудово, — відповіла Елла. — Ви мені допоможете згодом досліджувати туманність?

— Залюбки.

Тоді Елла обернулася до свого чоловіка:

— Розкажи, чому ти тут опинився?

— Другий попав у біду, — коротко відповів Сева, — і треба було негайно його виручати. От ми й зробили це. З допомогою наших нових друзів.

— А в яку біду ви попали, капітане?

— У полон до піратів.

— До піратів? — здивовано перепитала Елла. — Але ж ви їх перемогли давним-давно.

— Перемогли, та не до кінця. Знаєте, як буває, якщо залишиш одну бур'янину на грядці?

— І все ж не розумію, — розвела руками Елла. — Ну хто в наші дні сидить по чотири роки в полоні?

Елла прилетіла до нас мовби з іншого світу. Із того світу, в якому ми звикли жити, але від якого відірвалися останніми днями. І справді, їй важко було б повірити, якби ми почали розповідати про мордування, підземелля і зраду. І через те ніхто не став із нею сперечатися.

— А що ви зробили з піратами? — спитала Елла.

— Один сидить у клітці. Два — у в'язниці. А найгладкіший і найхитріший щойно був тут, — відповів Другий капітан. — До речі, де він?

Товстун пропав. Щойно сидів на траві, боязко усміхався — і пропав. Ми обнишпорили всі зарості довкола, оглянули кожен кущ — утекти далеко він не встиг. Та й говорун підняв би тривогу.

— От тобі й маєш, — докірливо мовила Елла, — не могли вберегти одного пірата! Хіба це справжнє виполювання?

І тут я помітив, що туманність гойдається сильніше, ніж досі. Я придивився. Кілька вічок сіті були розрізані.

— Я знаю, де він! — крикнула Аліса, яка підбігла за мною до сі ті. — Він у туманність заліз.

— Ти тут, Веселуне У? — спитав Верховцев, нахиляючись.

Туманність заворушилася, ніби копиця сіна, в яку заліз бродячий пес.

— Зараз випустимо туманність і побачимо, — рішуче сказав Перший капітан.

— Ні в якому разі! — обурилася Елла. — Другої такої не знайдемо!

Нерви у товстуна не витримали. З туманності висунулась його голова. Очі були вирячені, і він швидко дихав, — напевно, в туманності було погано з повітрям.

І раптом товстун стрілою вилетів із туманності й кинувся бігти по галявині.

— Куди ти? — гукнув йому навздогін Другий капітан. — Все одно піймаємо. Не поспішай, у тебе ж хворе серце!

Але товстун не чув. Він мчав поміж кущами, перестрибував через ями, спотикався, розмахував руками.

І птах Крок, що ліниво кружляв у високості, побачив його згори і спікірував на нього, як коршун на зайченя.

Ще секунда — і товстун уже теліпався в повітрі, ніби біг далі, а птах підіймався так швидко, що, коли Другий капітан вихопив пістолет, він піднявся на півкілометра.

— Не стріляй, — зупинив його Перший капітан. — З такої висоти він розіб'ється…

І немовби наврочив.

Товстун якось вивернувся у пазурах птаха, забився, і він випустив його.

Наче ганчір'яна лялька, товстун летів до землі. І зник за пагорбом.

Ми мовчали.

Потім Зелений сказав:

— Він сам себе покарав. Краще й не придумати.

І всі з ним погодилися.

А туманність тим часом тихенько виповзала із сіті. Вона витікала як кисіль, розповзалася навсібіч, і коли ми опустили очі, то побачили, що стоїмо по коліна в сірому киселі.

— Держіть її! — крикнула Елла. — Вона ж утече!

І туманність утекла. Вона огорнула нас непрозірною млою, а коли імла розтанула, у нас над головами погойдувалася велика сіра хмара.

— Все одно збиралися стартувати, — сказав Другий капітан, — отож попрошу поквапитися.

Ми швидко загнали на корабель скліса, завели двигуни і злетіли. Слідом за нами піднялися інші три кораблі. І всі ми, вишикувавшись цепом, погналися за живою туманністю.

Наздогнали ми її аж біля планети Шелезяка. На той час туманність розкинулася вже на кілька тисяч кілометрів, і ми три дні зганяли її так, щоб вона вмістилася у наші сіті.

Нарешті туманність закутали у потрійну сіть і міцно прив'язали між двома кораблями. У такому вигляді й відвезли до Сонячної системи, де кожен може помилуватися нею в кратері Архімеда на Місяці. Хоч милуватися нічим — нема нуднішого експоната, аніж жива туманність.

Елла наполягала, щоб туманність помістили в зоопарку на Землі, але земний клімат для неї шкідливий, та й хто прийде в зоопарк дивитися на сірий туман? Куди цікавіше поглянути на індикатора, дістати в подарунок шарф від павука-ткача-троглодита, полити кущик лимонадом або відрізнити скліса від корів, у череді з якими він пасеться.

На центральній місячній базі, в готелі "Луноход", ми востаннє зібралися усі вкупі.

— Настала пора прощатися, — обвівши всіх поглядом, мовив Другий капітан.

Капітани сиділи рядочком на великій канапі і зовсім не скидалися на свої пам'ятники. Перший капітан був замислений і ледве приховував смуток. Виявилося, що переведення Венери на нову орбіту почалося, поки він знаходився у системі Медузи, і капітан запізнився на врочистий момент.

Третій капітан себе погано почував, його била пропасниця, якою він захворів у підземеллі в піратів, проте, коли Верховцев приніс йому ліки, капітан відмовився:

— Цієї пропасниці поки що не можна вилікувати земними ліками. Здолаю її сам. Не звертайте уваги. Тільки-но я знову вийду в кос мос, усе мине. Для мене найкраща лікарня — місток космічного ко рабля.

Лише Другий капітан був жвавий і веселий. Він щойно передав фізикам, що прилетіли із Землі, формулу галактію. Фізиками була заселена вже половина готелю, і з кожним новим кораблем прилітали їхні колеги з різних університетів та інститутів. Було одержано повідомлення, що на Місяць поспішають учені з Фікса й лінеанці, а на космічній корабельні Плутона почали закладку кораблів, розрахованих на нове пальне.

— Ви весь час усміхаєтесь, — сказала Другому капітанові Елла, яка не любила сидіти на місці й нервово ходила по кімнаті. — Ви задоволені, що зчинили таку метушню серед фізиків?

— Страшенно задоволений, — признався Другий капітан. — Я, чесно кажучи, побоювався, що раптом формула галактію не так уже й потрібна нам. Усі ті роки я думав: можливо, галактій уже винайдено на Землі?

— Але ж ви все одно не віддали б формули галактію піратам? — запитав я.

— Ні, не віддав би. Ну гаразд, які у кого плани? Сподіваюсь, що ми ще не раз зустрінемося. Врешті-решт, космос не такий уже й великий. Мені жаль тільки, що професор Селезньов не зібрав стільки звірів, скільки хотів. Та зате він допоміг нам урятуватися, і ми обіцяємо йому, хоч де ми будемо, звідусіль привеземо птахів і звірів для зоопарку.

— Спасибі, друзі, — подякував я. — Але повинен сказати, що я не журюся. Адже наступного літа ми знову полетимо в експедицію на "Пегасі". Якщо, звичайно, Полосков і Зелений не відмовляться летіти зі мною.

— Не відмовимося, — підтвердив Полосков.

— Я полетів би, — мовив Зелений, — якщо обставини складуться щасливо.

Ні, все-таки Зелений невиправний! Я знав, що він полетить. Він сам знає, що полетить, але неодмінно повинен висловити хоч якісь сумніви.

— І я полечу, — озвалась Аліса.

— Побачимо, — відповів я. — Тобі ще цілісінький рік у школі вчитися.

— А куди ви тепер збираєтеся? — спитав по хвилі Полосков у капітанів.

— Я поспішаю на Плутон, де будуватимуть кораблі на галактичних двигунах, — відповів Другий капітан. — І сподіваюся, що один із перших довірять мені.

— Я спочатку злітаю додому, на планету Фікс, — подав голос Третій капітан. — Я дуже давно не був дома. А потім теж почну будувати кораблі на новому пальному.

— А я зараз на Венеру, — мовив Перший капітан. — Венера вже рухається на нову орбіту. Ще кілька місяців — і мою роботу буде закінчено. І тоді я теж пристану до моїх друзів.

— І всі ви полетите в далекий космос? — запитала Аліса.

— Так, — відповів Перший капітан.

— Так, — відповів Другий капітан.

— Авжеж, — сказав Третій капітан.

— А я збиралася летіти на живу планету, — похвалилась Елла. — Це навіть цікавіше, аніж жива туманність. Але боюся, що доведеться попросити злітати туди професора Селезньова.

— А чому? — спитав я. — Адже це ви тепер у нас фахівець із надвеликих тварин.

— Я полечу з капітанами.

— Але ми летимо в іншу галактику! Це тривалий і важкий політ.

— Не сперечайтеся зі мною, — сказала рішуче Елла. — Я все обдумала. Не можна нам розлучатися так надовго.

— А як же діти? — спитав Перший капітан.

— Діти залишаться з бабусею. Вона не кожен день танцює у Великому театрі. Забиратиме їх на суботу й неділю з дитсадка.

Тоді Перший капітан знічено поглянув на своїх друзів.

І Другий капітан на знак згоди схилив голову.

І Третій капітан на знак згоди підняв одну із шести рук.

— Не забудьте, — нагадала мені Елла, яка, здається, не мала сумніву, що вмовить трьох капітанів, — що ви обіцяли мені знайти живу планету. А я привезу вам найдивовижнішу тварину, яку ми зустрінемо в сусідній галактиці…

"Пегас" першим стартував із Місяця. Ми поспішали, бо звірів треба було якнайшвидше привезти в зоопарк і створити їм нормальні умови. Капітани й Елла провели нас до корабля і побажали щасливої дороги. "Пегас" піднявся над Місяцем і взяв курс на Землю.

Я спустився в трюм подивитись, як себе почувають наші звірі. Більшість кліток стояли порожні. Звірів було малувато. Порожнювала й клітка, в якій раніше сидів пірат Крис. Ми висадили його і двох його помічників на планеті, де він накоїв стільки лиха. Там уже знають, як покарати пірата.

Я простяг склісу останній оберемок сіна. Скліс притиснувся боком до ґрат, щоб я його почухав.

У трюм зайшла Аліса. За нею вервечкою дріботіли кущики.

— Ну як, — спитав я, — буде про що розказати в школі?

— Хіба про все розкажеш? — знизала плечима Аліса. — Все одно не повірять.

Вона взяла швабру й заходилася допомагати мені мити клітки.

— Атож, — згодився я, — дечому не повірять.

— Ти невдоволений мандрівкою? — спитала Аліса. — Мало звірів?

— Ні, слово честі, задоволений. У нас з'явилися нові друзі. Та ще й які!

— Молодчина! — похвалила мене Аліса. — А знаєш, капітани обіцяли взяти мене в іншу галактику. Ні, не бійся, не в першу подорож, а згодом, коли я підросту.

— Ну що ж, — сказав я, — в добру путь.

— Не журися, тату, може, ми й тебе візьмемо. Біологи в будь-якій експедиції потрібні.

— Спасибі, Алісо, ти справжній друг.

Ми з нею закінчили чистити клітки і понапували звірів, бо до посадки на Землі все має бути в повному порядку.

ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ АЛІСИ

Фантастична повість

1

Народилася Аліса 17 листопада. Це день вдалий для такої події. Могло бути значно гірше. Я, наприклад, знаю одного чоловіка, який народився 1 січня, так ніхто спеціально його дня народження не святкує, бо Новий рік свято загальне. Кепсько доводиться й тим, хто народився влітку. Всі друзі або на канікулах або у роз'їздах. Алісї на це нарікати не доводиться.

Десь за тиждень до Алісиного дня народження я, прийшовши додому із зоопарку, задумався: що їй подарувати? Це завжди проблема. У мене, скажімо, назбиралося вдома вісім однакових галстуків, шість балерин, зроблених із коріння й шишок, три надувних підводних човни, чотирнадцять атомних запальничок, купа хохломських дерев'яних ложок і безліч інших непотрібних речей, які одержуєш у день народження і обережно ховаєш: синю чашку — до п'яти вже подарованих сьогодні синіх чашок, попільничку у вигляді корабля зоряних мандрівників — до трьох таких самих попільничок.

Я сидів і пригадував, що Аліса просила в мене у вересні. Щось просила. Щось їй було потрібне.

Тоді я ще подумав: "От добре, подарую їй на день народження". І забув.

Аж тут подзвонив відеофон.

Я ввімкнув його. На екрані з'явилася страшна пика мого давнього друга, космічного археолога Громозеки з планети Чумароз. Громозека в два рази більший за звичайного чоловіка, у нього десять щупалець, восьмеро очей, панцир на грудях і три добрих, безтямних серця.

— Професоре, — почав він, — не треба плакати від радості, побачивши мене. Я через десять хвилин буду у тебе в домі й притисну тебе до своїх грудей.

— Громозеко! — тільки й устиг я сказати, як екран вимкнувся і мій друг Громозека пропав. — Алісо! — крикнув я. — Громозека приїхав!

Аліса готувала уроки в сусідній кімнаті. Вона залюбки відірвалася від своїх справ і прибігла до мене в кабінет. За нею пришвендяв бродячий кущик. Ми привезли їх з останньої подорожі. Кущик був пещений і вимагав, щоб його поливали тільки компотом. І через те в домі залишалися солодкі калюжі і наш робот-домробітник цілісінькими днями бурчав, витираючи підлогу за примхливою рослиною.

— Я його пам'ятаю, — сказала Аліса. — Ми Громозеку зустрічали на Місяці торік. Що він копає?

— Якусь мертву планету, — відповів я. — Вони знайшли там руїни міст. Про це я читав у газеті.

Громозека веде неспокійне бродяче життя. Взагалі-то жителі планети Чумароз люблять сидіти вдома. Але немає правил без винятку.

Громозека за своє життя облітав більше планет, аніж тисяча його співвітчизників, укупі взятих.

— Алісо, — спитав я, — що тобі подарувати на день народження?

Аліса поплескала кущик по листочках і відповіла задумливо:

— Це, тату, питання серйозне. Треба подумати. Ти тільки нічого без моєї ради не роби. А то принесеш непотрібний подарунок. Аж тут вхідні двері розчинилися — і підлога затремтіла під вагою гостя. Громозека вкотився в кабінет, роззявив свою широченну пащу, всіяну акулячими зубами, і закричав з порога:

— Ось і я, мої неоціненні друзі! Просто з космодрому — до вас.

Я стомився і збираюся поспати. Постели мені, професоре, на підлозі свій улюблений килим і розбуди через двадцять годин.

Тут він побачив Алісу й заревів ще голосніше:

— Дівчинко! Донько мого друга! Як ти виросла! Скільки тобі років?

— Через тиждень буде десять, — відповіла Аліса. — Другий десяток піде.

— Ми саме зараз думали, що їй подарувати на день народження, — додав я.

— І придумали?

— Ні ще.

— Соромно! — вигукнув Громозека, сідаючи на підлогу і розкидаючи довкола свої щупальця, щоб вони відпочили. — Якби в мене була така мила донька, я влаштовував би їй день народження щотижня і дарував би їй по планеті.

— Авжеж, — згодився я. — Особливо коли врахувати, що рік у нас на Чумарозі довший за вісімнадцять земних років, а тиждень тягнеться чотири земних місяці.

— І завжди ти, професоре, зіпсуєш настрій! — образився Громозека. — У тебе не знайдеться валер'янки? Тільки нерозбавленої. Мене мучить спрага.

Валер'янки не знайшлося, послали по неї в аптеку робота-домробітника.

— Ну, розповідай, — мовив я, — що ти поробляєш, де копаєш, що знайшов.

— Не можу сказати, — відповів Громозека. — Присягаю Галактикою, це страшенна таємниця. А можливо, й сенсація.

— Не хочеш говорити — не треба, — сказав я. — Тільки я не знав раніше, що в археологів бувають таємниці.

— Ой, — зойкнув Громозека і пустив жовтий дим із ніздрів, — я скривдив свого найкращого друга! Ти на мене розгнівався! Все. Я піду і, можливо, заподію собі смерть. Мене запідозрили в утаюванні!

Вісім важких, димучих сльозин викотилося з восьми очей мого вразливого друга.

— Не засмучуйтесь, — мовила тоді Аліса. — Тато не хотів вас скривдити. Я його знаю.

— Я сам себе скривдив, — сказав Громозека. — Де валер'янка? Чому цих роботів ніколи не можна послати у справі? Адже він стоїть і патякає з іншими роботами-домробітниками. Про погоду або про футбол. І геть забув, що я знемагаю від спраги.

— Може, вам принести чаю? — спитала Аліса.

— Ні, — злякано замахав щупальцями Громозека, — це для мене чистої води отрута!

Тут, на щастя, з'явився робот із великою сулією валер'янки. Громозека налив валер'янки у склянку, одним духом випив її, і з вух у нього пішла біла пара.

— Отепер краще. Тепер я зможу відкрити тобі, професоре, дуже важливу таємницю. І нехай мені буде гірше.

— Тоді не треба відкривати, — заперечив я. — Не хочу, щоб тобі було гірше.

— Але ж ніхто, крім мене, не знає, що це таємниця, — промовив Громозека.

— Ви надто дивний археолог, — озвалась Аліса. — То, виходить, ніякої таємниці нема?

— Є таємниця, — відповів Громозека. — Справжнісінька таємниця, але не в тому значенні, в якому ви її розумієте.

— Громозеко, — сказав я, — ми нічого не розуміємо.

— Нічого не розуміємо, — підтвердила Аліса.

Громозека, щоб не гаяти часу марно, допив валер'янку просто із сулії, зітхнув так, що вікна затремтіли, і розповів нам ось що.

Археологічна експедиція, в якій працює Громозека, прилетіла на мертву планету Колеїду.

Колись на Колеїді жили люди, але чомусь років сто тому всі вони померли. І навіть усі звірі на планеті подохли. І комахи, і птахи, і риби. Жоднісінької живої душі. Тільки руїни, вітер свище, дощ іде. Навіть подекуди ще стоять на вулицях машини і пам'ятники великим людям.

— У них була війна? — спитала Аліса. — І вони одне одного перебили?

— Звідкіля в тебе такі думки? — здивувався Громозека.

— Ми з історії середні віки проходимо, — відповіла Аліса.

— Ні, не було там війни, — мовив Громозека. — Якби була така страшна війна, то й через сто років залишилися б сліди.

— Але, можливо, в них були які-небудь отруйні гази? — спитав я. — Або атомна бомба? А потім почалася ланцюгова реакція?

— Ти розумний чоловік, — відповів Громозека, — але говориш дурниці. Невже ми, досвідчені археологи, майстри своєї справи, на чолі зі мною, який дивиться крізь землю і бачить, як пробирається дощовий черв'як, невже ми не здогадалися б?

Громозека похитав своєю головою і так страшно блиснув очима, що я мигцем глянув на Алісу — чи не злякалася вона часом мого найдобрішого друга?

Та Аліса не злякалася Громозеки. Вона думала.

— І от у нас є одна підозра, — сказав Громозека. — Тільки вона — таємниця.

— На них напали, — спробувала вгадати Аліса.

— Хто?

— Як — хто? Космічні пірати. Я їх бачила.

— Ні-се-ніт-ни-ця, — відповів Громозека і зареготав, тремтячи всіма щупальцями, і розбив вазу з квітами, що стояла на підвіконні.

Я вдав, що не помітив, і Аліса вдала, що не помітила. Ми знали: Громозека дуже засмутиться, коли дізнається, що накоїв.

— Космічні пірати не можуть знищити цілої планети. І, крім того, космічних піратів більше нема.

— То що ж занапастило Колеїду?

— От я для цього й приїхав, — відповів Громозека.

Ми з Алісою мовчали і більше ні про що не запитували. Громозека теж замовк. Він чекав, коли ми питатимемо. І йому дуже хотілося довго не здаватись, а потім здатися.

Отак ми й мовчали хвилини зо дві. Нарешті Громозека на нас зовсім образився.

— Я бачу, — озвався він, — що вам нецікаво.

— Ні, чому ж, — відповів я, — вельми цікаво. Тільки ти не хочеш говорити, і ми через те мовчимо.

— Чому я не хочу говорити? — вигукнув Громозека. — Хто це сказав?

— Ти сказав.

— Я? Не може бути!

Тоді я вирішив подражнити мого друга, якого аж розпирало від бажання все нам розповісти.

— Ти, Громозеко, збирався поспати годин двадцять. Лягай на ки лим у їдальні. Тільки стола в куток відсунь. Алісо, йди робити уроки.

— Ах, так… — сказав Громозека. — Отакі, виходить, у мене друзі?

Ти до них поспішаєш через усю Галактику, щоб повідомити цікаву новину, а вони відразу тебе укладають спати. Їм зі мною нудно. Їм зі мною нецікаво. Ну й будь ласка. Тільки покажи, де в тебе ванна, я хочу помити щупальця.

Аліса дивилася на мене благально. Їй так кортіло спитати Громозеку!

Але той уже протупцяв у ванну, чіпляючись щупальцями за меблі і стіни.

— Ну навіщо ти, тату, так із ним повівся? — прошепотіла Аліса, коли Громозека пішов. — Адже він хотів розповісти.

— Нехай не кривляється, — мовив я. — Якби ми почали просити, він би ще години зо дві нас мучив. А тепер сам розкаже. Можемо побитись об заклад.

— Нумо, — згодилась Аліса. — На що поб'ємося об заклад? Я кажу, що Громозека образився і ні про що нам не розповість.

— А я кажу, що він дуже образився, але саме тому скоро все нам розповість.

— На морозиво.

— На морозиво.

Так ми заклалися. І не встигли розчепити рук, як у коридорі задвигтіли стіни. Громозека йшов назад.

Він був мокрий, вода стікала з його панцира, і щупальця залишали нерівні мокрі смуги на підлозі. Позаду йшов робот-домробітник із ганчіркою й підтирав за гостем підлогу.

— Послухай, професоре, — звернувся Громозека, — де в тебе дитяче мило?

— Мило? — здивувався я. — Мило на полиці. Хіба там нема?

— Є, — засміявся Громозека. — Я прийшов спеціально з тебе покепкувати. Адже ти думав, що я поспішаю, аби відкрити тобі таємницю. І, напевно, сказав своїй доньці: ось іде бовдур Громозека,

якому так кортить поділитися з нами таємницею, що він забув витерти щупальця. Чи не так?

Я стенув плечима.

Та Аліса відразу ж мене виказала.

— Ми навіть побились об заклад, — похвалилася вона, — Я сказала, що ви не прийдете.

— Ну от, — Громозека знову сів на підлогу і розіслав, як пелюстки, довкола свої мокрі щупальця, — тепер я задоволений: ви хотіли з мене поглузувати, а я поглузував із вас. Ми поквиталися. І тому слухайте, мої друзі. Ви пам'ятаєте про епідемію космічної чуми?

2

Звісно, ми пам'ятали про цю епідемію. Певніше, я пам'ятав, а Аліса читала про неї. Років п'ятнадцять тому на Землю повернулася експедиція із вісімнадцятого сектора Галактики. Як і заведено було в ті часи, далека експедиція причалила не до самої Землі, а до бази на Плутоні, для того щоб пройти карантин. Це й врятувало нашу планету. Двоє членів екіпажу були хворі на невідому хворобу. Їх відправили в ізолятор. Проте, незважаючи на всі ліки, їм ставало гірше й гірше. Наступного дня занедужала решта членів екіпажу, а ще через два дні — всі, хто був на базі.

На Землі було оголошено тривогу, і спеціальний медичний корабель полинув до Плутона. Кілька днів підряд тривала боротьба за життя космонавтів і співробітників бази. І закінчилася поразкою лікарів. Їм не тільки не вдалося вилікувати тих, хто захворів, а й вони самі, незважаючи на всі заходи, теж занедужали.

От тоді цю хворобу й назвали космічною чумою.

Було запроваджено карантин, і патрульні кораблі крейсували довкола Плутона, щоб хто-небудь випадково туди не залетів. Тим часом найкращі лікарі Землі та інших планет намагалися розгадати таємницю хвороби. Здавалося, що проти неї нема ніякого засобу і нічим її не зупинити. Не допомагали ні ліки, ні товсті стіни ізоляторів. І аж через три місяці ціною величезних жертв і зусиль кількох тисяч учених знайшли причину хвороби й дізналися, як її здолати.

Виявилося, що впоратися з чумою було так важко тому, що її переносили віруси, які мали дві дивовижні властивості: по-перше, вони вміли маскуватися під своїх нешкідливих співбратів і виявити їх у крові було зовсім неможливо, а по-друге, всі разом вони були розумною істотою. Кожен вірус сам по собі не міг думати й обирати рішення, але, коли їх збиралося докупи кілька мільярдів, утворювався дивний, злий розум. І варто було лікарям наблизитися до розгадки чуми, як розум відразу ж наказував усім вірусам змінити форму, придумував протиотрути проти ліків, знаходив нові шляхи вбивати людей.

Коли вчені здогадалися, в чому річ, вони спробували налагодити з вірусним розумом зв'язок. Але той не захотів розмовляти з людьми. Або не зміг — усі думки його, вся його винахідливість були спрямовані тільки на руйнування, нічого творити він не вмів.

Згодом, коли космічну чуму було вже подолано, вдалося знайти в архівах інших планет згадки про ці віруси.

Виявилося, що Сонячна система — не перше місце, куди проникла ця чума. На рахунку у вірусів були знищені планети й цілі системи планет. І коли не вдавалося знайти способу прогнати чуму, віруси не заспокоювалися доти, аж доки знищували все живе на планеті. Вигубивши людей і тварин, віруси або знімалися, як рій бджіл, і летіли в космічний простір, де чатували на який-небудь корабель чи планету, щоб напасти на них, або залишалися на місці і впадали в сплячку.

Космічні археологи з експедиції Громозеки й вирішили, що, очевидно, планета Колеїда загинула від космічної чуми. Жителі її не знайшли способу впоратися з епідемією.

І ось, для того щоб переконатися в цьому напевно, Громозека прилетів до нас на Землю. На Землі є Інститут часу. Його співробітники можуть подорожувати в минуле. І Громозека вирішив попросити в інституті, щоб до нього в експедицію прислали машину часу і хто-небудь злітав у минуле Колеїди й подивився, чи не від космічної чуми загинули всі її жителі.

3

Наступного дня Громозека зранку пішов в Інститут часу. Пропадав він там до обіду, й Аліса, яка вже знала все про його справи, прийшовши зі школи, сиділа і чекала повернення археолога. Їм було дуже цікаво дізнатися, чим усе скінчиться.

Ми побачили Громозеку у вікно. Задрижало скло, і наш дім легенько затрясся. Громозека йшов посеред вулиці, ричав якусь пісню і ніс такий великий букет квітів, що зачіпався ним за будинки обабіч вулиці. Перехожі, побачивши наше дороге чудовисько, притискалися до стін і трохи лякалися, бо ніколи раніше не бачили букета квітів на п'ять метрів у діаметрі, з-під якого висовувалися довгі товсті щупальця з кігтями на кінцях. Громозека кожному перехожому давав по квітці.

— Ей! — крикнув мій друг, зупиняючись у нас під вікнами.

— Здрастуй, Громозеко! — вигукнула Аліса, розчиняючи вікно. — У тебе добрі новини?

— Все розповім, мої дорогі! — відповів Громозека і дав квітку дідусеві, який від здивування сів просто на тротуар. — Але поки що

прийміть цей скромний букетик. Я його передам вам частинами, а то мені з ним не зайти до під'їзду.

І Громозека простяг щупальця з першою порцією квітів.

Через п'ять хвилин уся кімната була завалена квітами, і я навіть втратив Алісу з виду. Нарешті останній оберемок квітів опинився в кімнаті. Я спитав:

— Алісо, де ти?

Аліса відгукнулася з кухні:

— Я збираю всі каструлі, чашки, миски, тарілки і вази, щоб поналивати в них води і поставити квіти.

— Не забудь про ванну, — нагадав я. — Наповни її водою. В ній поміститься великий букет.

Після цього я, розгрібаючи квіткове море, поплив до дверей, щоб відчинити їх і впустити Громозеку.

Побачивши, що коїться в квартирі, Громозека був дуже вдоволений.

— Я гадаю, — мовив він, допомагаючи нам розставляти квіти по каструлях, вазах, мисках, слоїках, тарілках і чашках, ставити їх у ванну й кухонну раковину, — я гадаю, що досі вам ніхто не приносив такого розкішного букета.

— Ніхто, — згодився я.

— Отже, я ваш найкращий друг, — зрадів Громозека. — А в домі знову нема ні краплі валер'янки.

Сказавши так, Громозека влігся на підлозі, на килимі пелюсток і розповів, що йому вдалося зробити за день.

— Спочатку я прийшов в Інститут часу. В Інституті часу мені вельми зраділи. По-перше, тому, що до них приїхав сам Громозека, славетний археолог…

Тут Аліса перебила нашого гостя й запитала:

— А звідкіля вони про тебе, Громозеко, знають?

— Про мене всі знають, — відповів Громозека. — Не перебивай старших. Коли мене побачили у дверях, то всі від радості помліли.

— Це від страху, — поправила Громозеку Аліса. — Дехто, що тебе раніше не бачив, може злякатися.

— Нісенітниці! — сказав Громозека. — У нас на планеті мене вважають за красеня.

Тут він розсміявся, і пелюстки квітів злетіли в повітря.

— Не думай, що я такий наївний, Алісо, — озвався він, відсміявшись. — Я знаю, коли мене бояться, а коли раді мене бачити. І через те я завжди спершу стукаю в двері й питаю: "Тут маленьких дітей і жінок із слабкими нервами нема?" Якщо мені відповідають, що нема, тоді я заходжу й кажу, що я — славетний археолог Громозека з Чумароза. Тепер ти задоволена?

— Задоволена, — відповіла Аліса. Вона сиділа, схрестивши ноги, на згорнутому клубком щупальці Громозеки. — Говори далі. Отже, по-перше, вони зраділи, що до них приїхав сам Громозека. А по-друге, чому?

— По-друге, — мовив Громозека, — тому, що вони лише вчора закінчили випробування нової машини часу. Якщо раніше всі машини могли працювати тільки з приміщення інституту, то нову машину можна перевезти на інше місце. Вона живиться від атомних батарей. Вони саме збиралися везти машину на Чудне озеро.

— Куди? — здивувався я.

— Громозека хотів сказати — на Чудське озеро, авжеж? — перепитала Аліса. — Громозека має право не знати деяких подій у нашій історії.

— Я так і сказав — Чудське озеро, — заявив Громозека. — А хто не так почув, у того, виходить, хворі вуха... Вони хотіли дивитися, як Александр Македонський переміг там песців-рицарів.

— Слушно, — втрутилась Аліса. — Вони хотіли подивитись, як Олександр Невський переміг там псів-рицарів.

— Ох, — зітхнув Громозека, — вічно мене перебивають! Та коли я дізнався, що вони все одно готують машину часу для поїздки, я їм сказав: "Що таке одне озеро, коли у вашому розпорядженні буде ціла планета? А на озеро ви завжди встигнете з'їздити, бо кожному школяреві відомо, що Олександр Невський все одно переміг усіх рицарів. А от що сталося з планетою Колеїда, не знаю навіть я, великий археолог Громозека. Хоч, найпевніше, вона загинула від космічної чуми".

— І вони згодилися? — спитала Аліса.

— Не відразу, — признався Громозека. — Спочатку вони говорили, що машина ще не перевірена і в таких важких умовах, як космос, вона може відмовити, і станеться аварія. Потім, коли я сказав, що на Колеїді умови ніяк не гірші, аніж на Чудному озері, вони відповіли, що атомні батареї та інша апаратура такі важкі, що треба десять кораблів, аби їх

перевезти на Колеїду. Але саме тут я вже збагнув, що вони от-от погодяться. Адже їм теж кортить випробувати свою машину часу на чужій планеті. І я заявив їм, що ми можемо пустити в хід головну електростанцію на Колеїді і, крім того, у нас в експедиції є дуже потужний атомний реактор і навіть гравітаційні двигуни. А якщо їм треба послати разом із машиною цілу групу випробувачів, ми їх усіх приймемо, нагодуємо та ще й через день возитимемо на екскурсії. От вони й погодилися. Ну як, молодчина я?

— Ти молодчина, Громозеко, — похвалив я.

— А тепер я спатиму, бо завтра почнемо вантаження. Навіть без атомних батарей нам знадобиться для перевезення машини три кораблі. А ці кораблі ще треба дістати.

По цих словах Громозека притулив товсту, м'яку, схожу на невелику повітряну кулю голову до стіни і заснув.

4

Всенький наступний день Громозека гасав по Москві, літав у Прагу, здзвонювався з Місяцем, діставав кораблі, домовлявся про вантаження і аж увечері прийшов додому. Цього разу без квітів, але не сам.

З ним прийшло двоє часовиків. Так у нас називають працівників Інституту часу. Один часовик був молодий, цибатий, дуже худий і, можливо, тому не дуже веселий. У нього була темна кучерява чуприна, наче в папуаса, і Громозека, дивуючись, які бувають на світі ніжні створіння, весь час намагався підтримати часовика кігтем. Другий часовик був невисоким кремезним літнім чоловіком із маленькими гострими сірими очима. Він трохи заїкався і був одягнений за останньою модою.

— Петров, — відрекомендувався він. — М-михайло Петров. Я керую проектом. А Річард опікуватиметься безпосередньо нашою машиною..

— Атож, атож, — мовив я. Ім'я цього славетного фізика, який відкрив тимчасові зміни в надтекучій плазмі, а згодом очолив Інститут часу, було мені ще й як відоме. — Дуже радий, що ви прийшли до нас у гості.

— А у вас якесь свято? — спитав Петров. — Д-день народження? Даруйте, ми не знали, а то принесли б подарунок.

— Ні, це не свято, — відповів я. — Це наш приятель Громозека вчора приніс нам букет квітів. А оскільки Громозека все робить трохи перебільшено, то він просто обібрав цілісіньку квіткову оранжерею.

— Сідайте, — запропонував Громозека. — Зараз вип'ємо валер'янки й поговоримо.

Він дістав із глибокої сумки, що росте у всіх чумарозців на животі, сулію з валер'янкою і безліч усіляких смакот і напоїв.

— Отже, — сказав він, усідаючись на килим і огортаючи всіх нас щупальцями, наче боявся, що ми порозбігаємося, — ми дістали кораблі, одержали згоду Академії наук на ваше відрядження в космос і невдовзі вирушимо випробовувати машину. Ви раді?

— Спасибі, — мовив ґречно Петров. — Ми вдячні вам за запрошення.

— Бач, — сказав Громозека ображено, звертаючись до мене, — насправді він не радий. І знаєш чому? Тому що йому хотілося побувати на Чудному озері.

— На Чудському, — поправила Громозеку Аліса.

Громозека ніби й не чув.

— Йому хотілося побувати на Чудському озері, бо він знає, чого чекати від цього озера. Хоч скільки туди їзди, все одно рицарям не здолати Олександра… Невського. А от на Колеїді невідомо, чим усе закінчиться. А раптом їх винищила зовсім не космічна чума, а щось інше?

— Якщо ви хочете дорікнути нам у боягузтві, — образився Річард, — то ваші зауваження влучили не за адресою. Ви просто не уявляєте, з яким ризиком пов'язана робота в часі. Ви не знаєте, що наші люди пробували допомогти Джордано Бруно і врятувати його від вогнища, що вони проникали в лави армії хрестоносців і в фашистські табори. Чи знаєте ви, що їм доводиться повністю перевтілюватись у людей іншого часу, ділити з ними всі їхні небезпеки і біди.

— Не гарячкуй, Річарде, — мовив Петров. — Хіба т-ти не бачиш, що Громозека тебе зумисне дражнить? От ти й попався на гачок.

— Я нікого не дражнив! — обурився Громозека. — Я дуже прямий і наївний археолог.

Громозека казав неправду. Насправді він не позбавлений єхидства, і він боявся, що часовики через що-небудь відмовляться від польоту до археологів і тоді всі його мрії підуть прахом.

— Не турбуйтеся, Громозеко, — озвався раптом Петров, який був дуже проникливим чоловіком, — якщо Інститут часу обіцяв вам, що експ-периментальна модель машини часу випробовуватиметься у вашій експедиції, то так і буде.

— От і чудово! — відповів Громозека. — Я не мав сумніву. Інакше не став би знайомити вас із моїми найкращими друзями — професором

Селезньовим та його відважною донькою Алісою, про яку ви мало знаєте, але скоро дізнаєтесь більше.

— А чому вони скоро дізнаються більше? — спитав я.

— Тому що я придумав прекрасний подарунок до дня народження твоєї доньки, професоре, — відповів Громозека.

— Який?

— Я візьму її з собою на Колеїду.

— Коли? Зараз?

— Звичайно, зараз.

— Але ж їй до школи треба ходити.

— Я завтра ж сам піду до неї в школу і побалакаю з учителькою. Вона напевно її відпустить на кілька днів.

— Ой, — сказала Аліса, — велике спасибі! Тільки не треба ходити до школи.

— Чому?

— Тому що наша Олена дуже нервова і боїться павуків, мишей та інших чудовиськ.

— А я при чому? — спитав суворо Громозека.

— Ти ні при чому, — поквапилася відповісти Аліса. — Але вона може тебе трішечки злякатися.

Не так за себе, як за мене. Вона скаже, що боятиметься відпустити мене… тобто не з тобою, а з таким, як ти… тобто, ти тільки не ображайся, Громозеко…

— Усе зрозуміло, — промовив мій друг журливо. — Все зрозуміло. Ти, моя дівчинко, опинилася в руках у жорстокої жінки. Ти побоюєшся, що вона може заподіяти мені, твоєму другові, зло.

— Ні, ти мене не так зрозумів…

— Я тебе чудово зрозумів. Професоре!

— Що? — спитав я і постарався стримати усмішку.

— Негайно забери свою дитину з цієї школи. Її там замучать. Якщо ти цього не зробиш, я завтра ж сам піду туди й Алісу врятую.

— Аліса сама кого завгодно врятує, — заперечив я. — Не бійся за неї. Ти мені краще скажи, на скільки днів ти збираєшся її з собою забрати?

— Днів на тридцять-сорок, — відповів Громозека.

— Ні, про це навіть не мрій.

— Тоді на двадцять вісім днів.

— Чому на двадцять вісім?

— Бо я з тобою торгуюсь і ти вже виторгував у мене два дні. Торгуйся далі.

Часовики розсміялися.

— Ніколи не гадав, що космічні археологи такі веселі люди, — озвався Річард.

— Та я не збираюся з тобою торгуватись, — відрубав я Громозеці. — Невже не ясно, що дитині треба ходити до школи?

— До такого монстра, як Олена, котра мучить мишей і павуків? Котра могла б на мене напасти, якби не Алісина пересторога?

— Так, до такого монстра, до чарівної, доброї і чуйної жінки не в приклад тобі, товстошкірому егоїстові.

— П-постривайте, не сперечайтеся, — сказав тоді Петров. — Коли в Аліси починаються канікули?

— Через п'ять днів, — відповіла Аліса.

— Вони довгі?

— Тижневі.

— От і гаразд. Відпустіть, професоре, вашу доньку з нами на тиж день. Напевно, ми все одно не встигнемо до канікул закінчити ван таження.

— Стійте! — образився Громозека. — Я ще не встиг як слід поторгуватися з професором. Відпусти доньку на двадцять шість днів.

— Ні.

— На двадцять два!

— Не відпущу!

— Ти жорстокий чоловік, Селезньов. Я шкодую, що подарував тобі вчора скромний букет квітів. Вісімнадцять днів, і ні хвилини менше.

— Але навіщо вам так багато часу?

— Два дні польоту туди. Два дні назад. І два тижні на місці.

— Добре, — сказав я. — Чотири дні на дорогу, п'ять днів на Колеїді й один день про всяк випадок. Разом десять днів. Я сам сходжу до школи і попрошу, щоб Алісі дозволили запізнитися на три дні з канікул. І більше про це ні слова.

— Гаразд, — згодився Громозека. — Але корабель може затриматися в дорозі. Раптом зустрінемо метеорний потік?

— Якщо зустрінете, то ви не винні.

— Алісо, — обернувся Громозека до моєї доньки, — ти все зрозуміла? Інструкції дістанеш у мене завтра. А тепер я вам, дорогі часовики, розкажу, як нам пощастило, що цей жорстокий професор погодився відпустити з нами свою чудову дочку. Послухайте у моєму викладі історію про те, як вона знайшла трьох капітанів і врятувала Галактику від космічних піратів.

І Громозека заходився розповідати часовикам, як ми літали на "Пегасі" по космічних звірів і як знайшли Другого капітана. Розповідь його була така далека від істини, що я навіть не став перебивати Громозеку, а тільки сказав Петрову й Річарду:

— Усе зменшуйте в десять разів. А ти, Алісо, йди вчити уроки, а то ще й справді повіриш Громозеці, які подвиги ти здійснила.

— Ну, скажімо, подвигів я не здійсняла, — відповіла Аліса, — але поводилася гідно. На добраніч, я пішла робити уроки. Зустрінемося в космосі.

Коли Громозека закінчив розповідь про Алісу, часовики почали обмірковувати свої справи, з'ясовувати, що знадобиться взяти додатково на Колеїду, і розійшлися вже за північ.

А коли ми вкладалися спати, я спитав Громозеку:

— Скажи мені, старий хитруне, чому ти так наполягав, щоб Аліса летіла з тобою на Колеїду?

— А, пусте, хочеться зробити дитині приємне, — відповів Громозека.

— Не вірю я тобі, але що вдієш…

— Я сам за нею пильнуватиму, — мовив Громозека, влаштовуючись якнайзручніше і згортаючись у велику блискучу кулю. — Жодна золота волосинка не впаде з її чудової голівки.

А ще через чотири дні кораблі з розібраною машиною часу на борту взяли курс на Колеїду. На першому кораблі разом із Громозекою летіла Аліса. А що сталося з нею на тій планеті, я дізнався тільки через два тижні, коли Аліса повернулася додому. Трапилося там ось що.

5

Кораблі опустилися на Колеїду рано-вранці. На той час, як було відкрито люки, черговий радист уже встиг розбудити всіх археологів, і вони, вдягаючись на бігу, поспішали до кораблів через витоптане роботами й копальними машинами курне поле.

— Я вийду останнім, — сказав Громозека часовикам і Алісі. — Ви гості, а я скромний археолог.

Вони вже знають, що ми привезли машину часу, і тому будуть дуже раді нас бачити. Алісо, вдягнися тепліше, я обіцяв твоєму батькові, що ти не застудишся. Хоч, зрештою, це тобі не загрожує, бо застуду викликають мікроби, а мікробів на Колеїді нема.

— Чому нема? — спитала Аліса.

— А тому, що на Колеїді нічого нема. Ні людей, ні звірів, ні рослин, ні мух, ні мікробів. Космічна чума знищує все живе.

Першою з корабля вийшла Аліса.

В експедиції було тридцять п'ять археологів. І жодного з Землі. Тут були лінеанці, фіксіанці, вухані та інші вчені. Крім спільної професії, вони не мали нічого спільного. Серед тих, хто зустрічав, були археологи взагалі без ніг, на двох ногах, на трьох ногах, на восьми ногах, на щупальцях, на коліщатах, а один археолог міг похвалитися стома сорока чотирма ногами. Найменшенький археолог був заввишки як кошеня, а найбільший був наш друг Громозека. Усі археологи мали різну кількість рук, очей і навіть голів.

І всі голови були повернуті до люка корабля, і коли Аліса зупинилася біля люка й помахала своїм новим знайомим рукою, то вони замахали у відповідь руками й щупальцями і закричали їй "здрастуй" понад двадцятьма мовами.

Ще дужче археологи зраділи, побачивши часовиків, та коли в люк проліз веселий Громозека з туго набитим мішком листів і посилок, то археологи аж застрибали на радощах, підхопили Громозеку на руки (щупальця й коліщатка) і понесли до різноколірних наметів табору. Дорогою одного з археологів, найменшого і наитендітнішого, навіть

задавили, але, на щастя, не на смерть — Аліса встигла помітити його під ногами (щупальцями й коліщатками) археологів і витягти напівзадушеного назовні.

— Спасибі, дівчинко, — промовив археолог, згортаючись клубоч ком у Аліси на руках. — Можливо, я зможу віддячити тобі добром за добро. Мої друзі трішечки захопилися.

Археолог був ясно-зелений, пухнастий, він мав кирпате личко з одним бузковим оком.

— Я найвидатніший у Галактиці фахівець, — сказав він, — з розшифрування стародавніх мов. Жодна кібернетична машина зі мною не зрівняється. Якби вони мене зовсім затоптали, це була б велика втрата для науки взагалі і для нашої експедиції зокрема.

Навіть у такий важкий момент маленький археолог думав про справу, а не тільки про себе.

Аліса принесла потерпілого археолога, якого звали Рррр, у найпросторіший намет, де вже зібралася решта, і з допомогою Петрова розшукала лікаря експедиції — журливого, схожого на садову лійку на ніжках жителя планети Кроманьян. А коли лікар сказав, що хворому ніщо не загрожує, вона стала слухати, про що розмовляють археологи.

Виявилося, члени експедиції не сиділи склавши руки, поки їхній начальник літав на Землю по машину часу. Вони розкопали невелике місто повністю, з усіма його будинками, вулицями, сараями, фабриками, кінотеатрами й залізничною станцією.

І після обіду за спільним довгим столом, під час якого Громозека розповідав друзям про свої пригоди на Землі, археологи повели гостей оглядати розкопки.

Звичайно, за сто років, що минули від дня загибелі міста, вітри, дощі й сніги постаралися стерти його з лиця землі, і багато в чому їм це вдалося. Але кам'яні будинки все-таки залишилися стояти, хоч і без дахів та вікон; вивітрилися, проте не зовсім пропали бруківки, уздовж яких рядами стояли поламані, обчухрані високі пеньки дерев. Найкраще зберігся старовинний замок на пагорбі над містом. Йому вже було понад тисячу літ, але стіни, складені з могутніх кам'яних плит, стійко витримали напади вітру й дощу.

Археологи змастили розсохле дерево клейкими розчинами, поскладали на місце розкидане каміння й цеглу, обережно позчищали з вулиць грязюку й пил, що назбиралися за століття, і сонячної, ясної днини місто здавалося хоч і пошарпаним, старим, зате чистим і майже справжнім. Так ніби люди покинули його зовсім недавно.

Жителі міста були невисокі на зріст, нижчі від звичайних людей, але дуже на них схожі, і коли Аліса зайшла до одного з відновлених будинків, то виявилося, що й стіл у ньому, і ліжко, і стільці були зроблені наче саме для Аліси.

Біля станції стояв маленький поїзд. У паровоза була довга труба, а вагончики з великими круглими вікнами й вигнутими дахами скидалися на старовинні карети. Один з археологів, фахівець-реставратор, який і відновив паровоз та поїзд із купи іржавого брухту, довго не відпускав гостей зі станції — йому дуже хотілося, щоб вони оцінили, як старанно зроблено всі ручки, кнопки й рубильники в старовинній машині.

Потім гості оглянули музей, в якому археологи зібрали всі дрібні речі, знайдені в місті: картини, статуї, посуд, одяг, хатнє начиння, прикраси тощо. І видно було, як багато їм довелось потрудитися, щоб повернути ці речі до життя.

— Скажіть, — запитав Петров, коли гості закінчили оглядати музей, — вам удалося т-точно встановити, коли загинула планета Колеїда і чому вона загинула?

— Так, — відповів маленький археолог Рррр. — Я прочитав залишки газет і журналів і знайшов чимало документів. У всьому винувата епідемія. Епідемія почалася на Колеїді сто один рік, три місяці й двадцять днів тому. З того, як її описували перелякані жителі планети, вона дуже схожа на космічну чуму.

— А як чума попала на планету? Адже віруси її самі не можуть пролетіти крізь атмосферу. Отже, її хтось приніс. Може, метеорит?

— От цього нам дізнатися не пощастило. Все може бути, — сказав Рррр. — Відомо тільки, що перші публікації про дивну хворобу з'явилися в газетах саме три тисячі вісімдесятого року місцевої ери. Третього місяця і восьмого дня.

— І з'ясувати, як це сталося, доведеться нашим друзям часовикам, — закінчив за нього Громозека. — Для цього вони сюди й прилетіли. Тому, друзі, вважайте, що ми майже перемогли!

Громозека затряс щупальцями, роззявив величезну пащу, всі археологи закричали "ура!", а часовик Петров мовив тихо:

— Отож, що майже.

6

П'ять днів усі археологи, часовики і матроси з космічних кораблів установлювали машину часу та атомні батареї для її живлення. Нарешті серед поля виросла висока, як триповерховий будинок, споруда.

Часова камера займала в цій споруді тільки саму середину, решта були контрольні прилади, пульти керування, дублюючі блоки, кібернетичний мозок і допоміжні пристрої.

Всі роботи на розкопках зупинилися. Який сенс копирсатися в уламках, якщо є можливість подивитися на ці речі та на їхніх господарів наяву?

— Н-ну от, — сказав уранці на шостий день Петров, — монтаж машини закінчено. В камері може поміститися тільки одна людина. А оскільки модель машини дослідна і невідомо ще, чим усе закінчиться, в минуле піду я сам…

— Е ні, — заперечив Річард, розмахуючи довгими худими руками. — Ми ж із вами сперечаємося вже чотири дні, і я вас переконав, що йти треба мені.

— Чому? — спитала Аліса.

Вона вся була перемащена графітом і вкрита пилюкою. Дівчинка не встигала вмиватися і зачісуватись — така була заклопотана. Адже треба було і технікам допомогти, і на розкопках побувати, і злітати на розвідку з добросердим Рррр, який ні в чому Алісі відмовити не міг — це ж вона врятувала його від смерті.

— Та тому, Аліско, — відповів Річард, — що коли що-небудь станеться зі мною, то на моє місце може стати будь-хто із ста співробітників Інституту часу, а коли що-небудь станеться з академіком Петровим, його не замінить ніхто в Галактиці. Отож я міркую розумно. Та й узагалі, що може статися з нашою машиною?

— Тим паче, — сказав Петров, — повинна ж бути якась дисципліна. Я н-несу відповідальність і за машину, і за тебе, Річарде.

— Я б сам поїхав у минуле, — озвався Громозека, — але я ніяк не поміщуся в машині часу.

— Усе зрозуміло, — перебила його Аліса. — Полечу я.

Всі засміялися, і ніхто не став її слухати всерйоз. Аліса дуже образилася, мало не розревлася, і тоді, поки Петров із Річардом переконували один одного, кому їхати першим, Громозека обережно відтяг Алісу щупальцем убік і прошепотів:

— Слухай, дівчинко, я ж тебе запросив сюди не зовсім безкорис ливо. Я гадаю, що тобі ще доведеться з'їздити в минуле. Не зараз, а пізніше. І тоді на твою долю випаде найскладніша робота. Яка — говорити ще рано. Але присягаю тобі всіма чудовиськами космо су, що у вирішальний момент командувати парадом будемо ми з тобою.

— Авжеж, — буркнула Аліса. — Ми тут уже шість днів, а після завтра відлітає вантажна ракета на Землю, і для мене в ній виділе но місце.

— Ти мені не віриш? — здивувався Громозека і пустив жовтий дим із ніздрів. — Ти ставиш під сумнів чесне слово самого Громозеки? Тоді, виходить, я глибоко помилявся. Ти недостойна тієї честі, яку я для тебе приготував.

— Достойна, достойна, — відповіла мерщій Аліса. — Я мовчатиму.

Вони повернулися до часовиків.

— Отже, т-так, — мовив Петров, дивлячись просто у вічі Річарду, ніби гіпнотизуючи його. — Завтра вранці я лечу в минуле. Для почат ку ми заглянемо в той момент, коли епідемія вже бушувала на Колеїді. Політ буде короткий. Не більш як півгодини. Я нікуди не відхо дитиму від машини і повернуся, я-ак тільки що-небудь розвідаю. Як що все закінчиться щасливо, наступний політ у минуле буде довший. Ясно?

— Але ж, Михайле Петровичу… — почав було Річард.

— Усе. Краще перевір систему безпеки, як не хочеш, щоб твій начальник застряв посеред мандрівки.

— Головне, — сказав Рррр, який чув усю суперечку, — привезіть звідти свіжу газету. Або навіть кілька свіжих газет.

— Неодмінно, — пообіцяв Петров. — Що іще?

— А ще нам доведеться зайти в мою лабораторію, — сказав лікар, схожий на садову лійку, — і пройти гіпнотичний курс навчання тамтешньої мови. Це забере години зо дві. І вам може знадобитися.

7

Наступного ранку Аліса прокинулася від дзижчання, ніби величезна бджола літала над самісіньким наметом. Було холодно, вітер гойдав запону, і Громозека вовтузився на підстилці, посмикуючи щупальцями вві сні, наче щеня лапами.

— Алісо, — почувся тихий голос із-під запони. Нижній край її відігнувся, і в отворі блиснуло бузкове око Рррр. — Хочеш подивитись, як випробовують машину часу?

— Ще б пак! — прошепотіла у відповідь Аліса. — Я зараз. Тільки вдягнуся.

— І тепліше, — озвався раптом Громозека, не розплющуючи очей.

Слух у нього був надзвичайний. Навіть уві сні.

— Ти його розбудила? — спитав Рррр.

— Ні, він спить. Просто він ніколи не перестає про мене турбуватися. Він слово дав моєму батькові.

Аліса вилізла з намету. На землі плямами лежав голубий іній.

Намети ще були застебнуті, лише над крайнім, у якому була кухня, підіймався димок. Табір спав.

Сонце тільки-тільки вибралося з-за схожих на густий гребінець із виламаними зубцями гір, тіні були довгі, і розкопане археологами містечко здавалося бузковим, як око Рррр.

Аліса підбігла до машинної будівлі, з якої долинало низьке дзижчання.

— Я думаю, — тріскотів без угаву Рррр, котрий біг позаду, як ко шеня, — що часовики вирішили запустити машину без свідків. Щоб було якомога менше шуму. Вони дуже обережні і, я сказав би, дивні й скромні люди. Але я вважав своїм обов'язком розбудити тебе, Алісо, бо ти мій друг, а без друга я не маю морального права спостерігати, як найперша людина вирушить на сто років назад і дізнається, що ж ста лося з цією нещасною планетою... Обережніше!.. Якщо вони нас поба чать, вони можуть нас узагалі вигнати...

Та було пізно. Петров, одягнений у довгий халат, у високому капелюсі, як носили на Колеїді перукарі, виглянув із дверей машинної будівлі й побачив Алісу та Рррр.

— А я думав, що ми нікого не розбудили, — сказав він весело. — Ну, якщо вже ви такі здогадливі, лізьте сюди — на вулиці холоднеча страшна. Громозека спить?

— Спить, — відповіла Аліса.

— От і добре. А то він улаштував би мені урочисте вирядження, з музикою і промовами. А ми всього-на-всього починаємо дослід. Ідіть сюди.

У внутрішньому приміщенні біля розчинених дверцят у кабіну часу стояв Річард і натискав по черзі на всі кнопки, а потім дивився, що відповідають на це прилади на пульті керування.

— Все готове? — спитав Петров.

— Так. Можете йти. І все-таки востаннє прошу вас...

— І не п-проси, — відповів Петров і насунув на лоба капюшон. — Навряд чи я буду схожим на справжнього перукаря, але я не збираюся відходити далеко від машини.

Річард випростався, побачив Алісу й маленького археолога.

— Доброго ранку, — привітався він. — Ви уже встали? — Він був так заклопотаний перевіркою машини, що навіть не дуже здивувався.

— До побачення, д-друзі, — мовив Петров. — На сніданок повернуся. Ото вже Громозека здивується!

Петров зайшов у кабіну, засунув за собою прозорі дверцята.

Річард відійшов до пульта керування. Він нічого не чіпав на ньому — тільки стежив за показаннями приладів. Всі кнопки знаходилися в кабіні. Їх натискав Петров.

Дзижчання раптом посилилося і враз затихло. Петров зник із кабіни. Замість нього утворився згусток туману. Потім і він пропав.

— От і все, — озвався Річард. — Здається, нормально.

Аліса помітила, як Річард схрестив пальці, і здивувалася, що вчені-часовики можуть бути такими ж забобонними, як прості школярі перед екзаменами.

— Коли він повернеться? — спитала Аліса.

Вона пишалася тим, що першою побачила, як часовик відлітає в минуле. Навіть Громозека проспав цей момент.

— Через годину. — відповів Річард.

У центральній рубці часової станції стояла тиша. Аліса дістала з кишені комбінезона гребінця, зачесалася сама і запропонувала зачесатися Річардові. Він вочевидь забув це зробити вранці.

— Скажіть, — запитав Рррр, — адже там, у минулому, нема другої часової камери? Академік Петров без камери там опинився?

— Звичайно, — згодився Річард і навіть трохи здивувався з того, які наївні запитання йому доводиться вислуховувати. — Коли ми працюємо з Інституту часу, то на другому, приймальному кінці теж установлюємо таку саму камеру. Тоді подорож туди й назад проста й надійна. А от у дослідних зразках і в цій переносній камері доводиться обходитись тільки однією установкою. За цей винахід академік Петров і одержав Нобелівську премію.

— Отже, він там зараз вийшов на голе поле? — здивувалась Аліса.

Вона уявила, що Петров стоїть на очах у всіх, такий беззахисний і самотній, і їй стало за нього страшно.

— Приблизно так і є, — відповів Річард. — Спасибі за гребінець.

— Будь ласка.

— Але він позначає точку, в яку прибув у минуле, і, коли повернеться, стане точнісінько в те саме місце. І запам'ятовувальний пристрій відразу дістане сигнал: мандрівник у часі вернувся і готовий до перельоту. І спрацює автоматика. Навіть моєї участі в цьому не знадобиться. Я так тут стою, про всяк випадок.

— А коли не він прийде на це місце? Якщо випадково корова туди зайде? — поцікавилась Аліса.

— Доречне запитання, — відповів Річард. — Якщо на це місце стане інша людина або тварина, то сюди надійде сигнал: "Об'єкт у полі дії камери не той, який полетів у минуле". І тоді установка просто-напросто не спрацює.

— Ну, а якщо його поранено, якщо він не зможе випростатися, а зможе тільки приповзти туди? — не здавалась Аліса.

— Не говори дурниць! — розсердився раптом Річард. — Все може статися. Через те я й хотів туди полетіти замість Михайла Петровича. А ти ставиш безглузді запитання.

Аліса замовкла. Запитання були не такі вже й безглузді. Вона підійшла ближче до камери і заходилася роздивлятися кнопки керування. Всередину вона заглядати не стала, бо в будь-яку мить міг з'явитися Петров, і тоді б вони зіткнулися.

Річард підійшов до неї. Він почував себе ніяково, через те що нагрубив дівчинці, і тому він почав пояснювати:

— Ось бачиш зелену кнопку справа? Коли Петров натиснув на неї, дверцята в камеру зачинилися. Потім він натиснув на другу, білу кнопку. Цим він увімкнув часове поле. Тоді ти його ще бачила. Нарешті він натиснув на червону кнопку. І опинився в минулому, в тій точці, яку ми вирахували заздалегідь і на яку налагоджено всю апаратуру.

— Отже, він сам не зможе вибирати, куди йому вирушити?

— Ні. Це складна робота. Налагоджується безліч приладів. Ми цілу ніч готували до цього нашу машину.

— І куди він зараз потрапив?

— Зараз Петров знаходиться сто один рік назад, у ті дні, коли епідемія вже почалася, але люди на Колеїді були ще живі.

Несподівано дзижчання знову посилилося.

— Увага! — попередив Річард.

Ще через три секунди в камері з'явилася хмарка туману і відразу ж перетворилася в Петрова.

Петров анітрохи не змінився. Він одкинув назад капюшон, відсунув двері в камеру і вийшов.

— Ну, от і все, — сказав він, як зубний лікар, котрий щойно поставив пломбу. — Ми приїхали.

— Ну й що? Що? — захвилювався Рррр, підбігаючи до ніг часовика і дивлячись на нього знизу вгору.

— Ще не знаю, — відповів Петров. — Я дуже поспішав. Не хотів, щоб ви хвилювалися. Тримайте ваші газети.

Він витяг із пазухи пачку газет та інших паперів і простяг їх археологові. Рррр схопив їх довгою волохатою ручкою і розгорнув одну з газет. Газета була більша за нього розміром, і тому маленький археолог цілком сховався за нею.

— Ходімо, — мовив Петров. — Річарде, вимикай живлення. Треба розповісти про все товаришам. Та й сніданок скоро. Напевно, вони вже прокидаються.

— От Громозека на вас розгнівається, — озвалась Аліса, — що ви його не покликали.

— Не роз-згнівається, — відповів Петров і скинув довгий халат.

Вони пішли до виходу зі станції. Попереду йшов Річард, за ним Петров, який тримав за руку Алісу, а останньою йшла розгорнута газета, що за нею ховався Рррр.

— От Громозека… — почала знову Аліса, яка ніяк не могла впора тися з гордістю від того, що вона бачила те, що Громозека проспав.

Та закінчити фрази вона не встигла. Біля входу на станцію часу на піску сидів Громозека, а поруч стояла решта археологів.

— Ну от, — сказав Річард, — а ми думали, що ви спите.

— Ніхто не спав, — буркнув ображено Громозека.

Із ніздрів у нього густо валив жовтий дим, і від нього сильно пахло валер'янкою.

— Ніхто не спав, — підтвердили й археологи.

— Ми не хотіли вам заважати. Ми горді люди. Не запросили — не треба.

— Даруйте, — вибачився Петров.

— Нічого, — усміхнувся Громозека. — Ми не дуже образилися. Ходімо в їдальню, і ви все нам розкажете. Гадаєте, нам легко було тут чекати на холоді?

— І хвилюватися, — докинув хтось.

І всі пішли в їдальню.

8

— Ну що ж, — мовив Петров, дивлячись на археологів, — чомусь, бачу, ніхто не збирається снідати. Давайте я тоді в кількох словах розповім, що бачив у минулому. А потім будемо їсти.

Археологи схвально закивали.

— Вийшов я з камери благополучно, — почав Петров. — Усе було розраховано цілком правильно. Точка розміщена на галявині, поряд із містом, метрів за триста від останнього будинку. Я позначив місце висадки і поквапився до міста. Там тільки-но займався ранок і всі ще спали. Певніше, не всі, але більшість людей. Я не встиг пройти і ста кроків, як побачив, що дорогою, яка веде до міста, поспішають кілька машин із синіми кругами.

— Це "швидка допомога", — пояснив Громозека. — Ми вже знаємо.

— Атож. "Швидка допомога". Я теж це знав і тому зрозумів, що наш розрахунок був точний. У місті епідемія. І я пішов до міста.

— Стривайте! — вигукнув раптом Рррр. — А у вас було щеплення?

— Звичайно, — відповів Петров. — Усі щеплення проти всіх відомих космічних хвороб. І, звісно, проти космічної чуми.

Громозека, наче згадавши про щось, дістав із кишені на круглому животі записник і нашкрябав у ньому кілька слів.

— Машини зупинилися б-біля лікарні, — розповідав далі Петров.

— Знаємо, — сказав археолог, схожий на бабку на довгих ніжках. — Ми її відкопали.

Петров зітхнув.

— Якщо хто-небудь іще перебиватиме академіка, — рикнув Громозека, — ми його виведемо звідси і зашнуруємо в наметі.

— Так і зробимо, — загули археологи.

— Я побачив, як із "швидкої допомоги" виносять на носилках хворих. Але я не став затримуватися там, бо знав, що Річард мене чекає і хвилюватиметься. Я пройшов до газетного кіоска. Кіоск був відчинений, проте нікого в ньому не було видно. Коли я заглянув усередину то побачив, що продавець лежить на підлозі.

"Вам погано?" — спитав я у нього.

"Здається, я теж захворів", — відповів продавець.

"А мені потрібні газети", — сказав я.

"Беріть що хочете, — мовив продавець. — Тільки покличте санітарів, бо у мене немає сили вибратися звідси".

Тоді я забрав усі газети, які зміг, і поспішив до госпіталю. Я сказав санітарам, що в газетному кіоску лежить хворий, але санітари тільки одмахнулися від мене. Вони, певно, стомилися до смерті. Я заглянув у вікно лікарні й побачив, що люди лежать там покотом. Не вистачає ліжок.

Тоді я повернувся назад до кіоска і витяг звідти продавця. Адже продавець такий маленький… ну, як Аліса… і нести його було зовсім не важко. Я поклав його біля входу в лікарню, але заходити всередину не став, бо на мене й так уже почали скоса поглядати — я ж удвічі вищий за будь-кого із них.

Та зате я без упину фотографував усе, що бачив. Тому я гадаю, що наші фахівці зможуть із фотокарток усе впізнати. Крім того, я взяв із кіоска трохи різних грошей — адже вони все одно не знадобилися б продавцеві, а нам, якщо ми знову вирушимо в минуле, вони будуть потрібні.

От і все. А тепер снідаймо.

— Хвилиночку, — озвався Громозека. — Перш ніж почнемо їсти, я прошу всіх без винятку археологів і гостей сходити в медпункт.

— Навіщо?

— Всім треба зробити щеплення проти космічної чуми. Всім без винятку.

Аліса не любила щеплень, але Громозека помітив, що вона квапиться в медпункт, і підійшов до неї.

— Слухай, доню, — голосно прошепотів він, — у мене до тебе особливе прохання. Тобі зроблять щеплення не тільки проти космічної чуми, а й проти решти можливих хвороб. Лікаря вже попереджено.

— Ой, навіщо, Громозеко! — сказала Аліса. — Я так погано переношу уколи.

— Пам'ятаєш, я казав тобі, що готую спеціальне завдання? Отож без уколів розмовляти нам нема про що.

Алісі довелося піти в медпункт, зробити уколи, проковтнути вісім таблеток і випити страх солоні краплі проти тремтячки Коса, дивовижної хвороби, на яку ще ніхто не занедужав, але всі лікарі вважають, що хто-небудь нею неодмінно захворіє.

Аліса мужньо витримала всі випробування, бо вірила Громозеці. Марно він не став би її просити.

Після всіх уколів і таблеток Алісі зробилося зле. Її морозило, боліла голова і нили зуби. Але лікар, схожий на садову лійку, сказав, що так і має бути і завтра нездужання мине. Алісі довелося лежати в наметі й нічого не робити, в той час як решта археологів допитували Петрова і роздивлялися фотографії.

9

Обід Алісі приніс вірний Рррр. Йому важко було тягти тацю з тарілками, бо таця була більша за нього. Він прилаштував для обіду тачку.

— Їж, — сказав він, — а то схолоне.

— Не хочеться, Рррр, — відповіла Аліса. — Я ще не зовсім одужала.

— Все-таки ти слабенька, — мовив докірливо Рррр. — От я після уколу ходжу хоч би що.

— Так вам тільки один укол, а мені багато.

— Чому? — здивувався маленький археолог.

Виявляється, він не знав, що Аліса пройшла весь курс уколів, як космічний розвідник, що вирушає на недосліджену планету.

— Напевно, Громозека хвилюється за мене. Він же обіцяв татові піклуватися про мене.

— Авжеж, авжеж, — погодився Рррр. — Врахуй, що мені тебе дуже жалко. Я б залюбки зробив ці уколи за тебе.

— Спасибі, — подякувала Аліса. — А що нового?

— Нового надто багато, — відповів маленький археолог. — І якщо ти з'їси тарілку супу, я тобі дещо розповім. А якщо ти з'їси і друге, я тобі розповім майже все.

— Тоді я з'їм компот, і ви розкажете мені найголовніше, — запропонувала Аліса.

Та маленький археолог тільки всміхнувся, підморгнув бузковим оком, і Алісі довелося починати з супу. А тим часом Рррр розповів ось що.

Найбільше археологам допомогли свіжі газети, що їх приніс із минулого академік Петров. Із газет удалося дізнатись, яким чином

зловісний вірус космічної чуми проник на планету Колеїда. Виявилося, що за тиждень до цього на Колеїду повернувся перший космічний корабель, запущений із планети. Він мав кілька разів облетіти Колеїду і потім зробити коло біля супутника планети, маленького Місяця. Політ пройшов нормально, і тисячі колеїдян, що жили на Цій півкулі планети, прийшли на космодром зустріти своїх перших космонавтів. Увечері того самого дня космонавти мали виступати на великому мітингу на головній площі столиці Колеїди. Та вони не прийшли на мітинг, бо захворіли на загадкову хворобу. В газетах того Дня про це було розказано дуже коротко й туманно. А ще через день, коли захворіли родичі космонавтів і всі, хто їх зустрічав на космодромі, стало ясно, що на Колеїду з космосу проникла страшна інфекція. А ще через три дні хвороба поширилася по всій планеті.

— Як бачиш, Громозека з самісінького початку казав правду. Це, без сумніву, космічна чума, — мовив наприкінці своєї розповіді Рррр. — Наші фахівці уважно розглянули фотографії, які приніс Петров, і тепер у цьому нема ніякого сумніву.

— Як жаль! — пошкодувала Аліса. — І нічим не можна їм допомогти?

— Як же можна допомогти людям, що померли сто років тому? — здивувався маленький археолог. — Ну гаразд, ти допивай компот і спи. А я тебе завтра провідаю.

— Спасибі, — подякувала Аліса. — А що тепер робитимуть часовики?

— Часовики готуватимуть свою машину для інших польотів. Вони налагоджують її на той день, коли прилетіли космонавти. Вони хочуть остаточно переконатися в тому, що саме космічна чума потрапила на Колеїду. Треба якомога більше дізнатися про чуму, щоб вона не напала на яку-небудь іншу планету. І завтра Річард піде в минуле на тиждень далі.

Рррр відкланявся і побіг, м'яко стукаючи по підлозі намету своїми пухнастими ніжками. Він так поспішав читати свої газети і журнали, що забув тачку.

Не встигли його дрібненькі кроки стихнути, як запона намету знову відкинулася і зайшов сам Громозека.

— Хто в тебе був? — спитав він. — Навіщо тобі тачка?

— Маленький Рррр, — відповіла Аліса. Громозека ніс тацю з обідом.

— А ти звідкіля дістала компот? — запитав Громозека суворо.

Аліса допила компот і сказала:

— Рррр приніс. І суп я теж уже їла.

— Ай-ай-ай! — зажурився Громозека. — А я випросив у кухаря для тебе найсмачніші шматки. Може, ти все-таки пообідаєш іще разок? За здоров'я твого дядечка Громозеки.

— Е ні, дякую.

— Алісо, тобі дуже потрібні калорії, — мовив Громозека.

— Не більше, аніж завжди.

— Більше, — наполягав Громозека. — Я прийшов поговорити з тобою серйозно, як учений з ученим. Ти як себе почуваєш?

— Уже краще.

— Набагато краще чи ненабагато краще?

— Набагато краще. Я навіть можу встати.

— Не треба вставати.

Громозека неуважно поставив тацю з обідом на підлогу, простяг двоє вільних щупальців до запони і застебнув її. Потім вилив собі в пащу тарілку супу і сказав:

— Не пропадати ж смачній їжі. Я тобі компот лишу.

— Спасибі.

— Алісо, — почав Громозека врочисто, — ти знаєш, що всі вважають мене дуже наївною і прямодушною істотою.

— Не всі, — заперечила Аліса.

— Ну, лихі люди скрізь є. Я й справді наївна і прямодушна істота. Але я вмію заглядати в майбутнє, а не тільки в минуле, як багато хто з наших друзів. Скажи, навіщо я тебе покликав у експедицію?

— Щоб зробити мені подарунок до дня народження, — відповіла Аліса, хоч уже чудово розуміла, що не тільки для цього.

— Слушно, — заревів Громозека. — Та не тільки для цього. Подарунок — це тобі. Подарунок — це прилетіти на планету. Подарунок — це подивитися на розкопки і познайомитися з моїми товаришами. Подарунок — це прогуляти три дні в школі… Тобто останнє це не подарунок, а маленький злочин. Але я не про те. Ти можеш, звичайно, сісти післязавтра на вантажну баржу і полетіти додому. І ми залишимося друзями. Та я не думаю, що ти так зробиш. Бо я знаю твого батька, знаю тебе, і гадаю, що ти захочеш мені допомогти.

— Звісно, захочу, — сказала Аліса.

— Я летів на Землю і багато думав, — вів далі Громозека. — Я міркував так: от є планета Колеїда, що загинула від космічної чуми. І от ми, археологи, через сто років прилетіли сюди й дивимося на череп'я, яке від неї лишилося. Дивимося, і все. Потім відвеземо це череп'я в музей і напишемо на ньому: "Загибла цивілізація".

— І тоді ви вирішили звернутися в Інститут часу.

— Звернутися я раніше вирішив. Звернутися — це ще нічого не дає. Ми тільки знатимемо, які черепки і де шукати. От і все. Щось треба було зробити, а що, я не міг догадатися. А потім я приїхав до вас у гості й сидів у вас і розмовляв із вами. А потім я пішов у Інститут часу й домовився, що вони дадуть нам свою машину. А потім я здогадався і тому накупив багато квітів і повернувся до вас додому. А про що я здогадався?

— Про що?

— Пригадай, Алісо, тебе не здивувало, коли ти вперше прийшла в їхнє місто, якого розміру там будиночки і ліжка та столи?

— Маленького.

— Не тільки маленького! Твого розміру. А згадай, що сказав Петров, коли розповідав нам, як він відносив у лікарню хворого продавця газет.

— Не пам'ятаю.

— Він сказав, що на нього всі дивилися з підозрою, бо він удвічі вищий за будь-якого з жителів міста. Який ми робимо з цього висновок?

Аліса промовчала. Вона не знала, який зробити висновок.

— Перший мій крок — дістати машину часу, — вів далі Громозека. — Другий крок — з'ясувати, чи насправді вони загинули від космічної чуми. Третій крок — умовити часовиків заглянути в той день, коли космічна чума проникла на планету Колеїда. А четвертий крок?

— Ну!

— Ага, ти вже здогадуєшся! Четвертий крок — послати туди Алісу. Якщо, звичайно, машина справна й особливої небезпеки для Аліси нема. А навіщо послати туди Алісу?

— Щоб я...

— Авжеж: щоб ти пробралася в те місце і в той час, коли космічна чума проникла на планету, і знайшла спосіб цю чуму убити в зародку. Що тоді виходить? Чуми нема, планета жива, й археологам тут робити нічого. Всі кричать "ура!", і цілий мільярд людей врятовано однією маленькою дівчинкою.

— Ой, як цікаво! — вигукнула Аліса.

— Тс-с-с! — Громозека затулив їй рота кінчиком щупальця. — Нас можуть почути раніше, ніж треба.

— А чому я? — спитала пошепки Аліса.

— А тому, що ти саме такого зросту, як жителі цієї планети. Тому, що ні Петрову, ні Річардові, ні тим паче мені не пробратися на космодром до корабля. А тебе ніхто не помітить. Ти така ж маленька, як вони самі.

— А чому таємниця?

— Ні, я бачу, ти все-таки не досить розумна. Уяви собі, що я кажу твоєму рідному батькові: "Послухай, професоре, я хочу послати твою доньку в далеке минуле незнайомої планети, щоб вона врятувала цю планету від жахливої хвороби". Що відповість твій батько?

Аліса подумала трішки й промовила:

— Взагалі-то в мене батько тямовитий, але боюся, що він сказав би: нізащо.

— Атож. Нізащо. Бо ти для нього досі ще маленька дівчинка, не тяма, про яку треба турбуватися. Бо в твого батька є батьківський інстинкт. Ти знаєш, що це таке?

— Знаю. А в дідуся є дідусів інстинкт, а в мами — мамин. І всі оці інстинкти говорять їм про те, щоб я тепло вдягалася і не забувала взяти плаща, коли йде дощ.

— Чудово! — вигукнув Громозека. — Ми прекрасно одне одного розуміємо. Я тобі не хотів говорити про це раніше, бо ще не був упевнений, як працює машина і що знайдуть часовики в минулому. Але тепер усе виявилося саме так, як я розповідав.

— І я завтра полечу в минуле?

— Ні в якому разі! Це надто небезпечно. Завтра в минуле полетить Річард. Він повинен знайти шлях у той день, коли прилетів космічний корабель. Він усе розвідає. Потім туди ж злітає і Петров. Врахуй, вони ще ні про що не знають. І мені доведеться витратити багато годин, аби вмовити їх пристати на мій план. Вони не знають навіть, що можна спробувати вбити чуму в самісінькому зародку. Їм просто ніколи не доводилося змінювати минулого. У них навіть закон такий є: минулого міняти не можна. Але ж Колеїда — далека планета, і її минуле ніяк не впливає на минуле й сучасне інших планет. Отже, першою трудністю

буде вмовити їх утрутитися в минуле Колеїди. А вже далі почнеться друга трудність — це ти.

— Але вони можуть сказати, що самі підуть на космодром і самі очистять корабель від космічної чуми, — заперечила Аліса. — І все тоді загине.

— Ні, чому ж загине? Якщо вони самі це зроблять, це буде чудесно: мені не доведеться за тебе хвилюватися.

— Ну от, — образилась Аліса, — спочатку обіцяв, а тепер говорить, що буде чудесно, як без мене обійдуться!

Громозека засміявся так, що намет захитався.

— Побачимо, — сказав він. — Побачимо. Я радий, що ти не зляка лася. Сьогодні перед вечерею ти підеш до лікаря і пройдеш гіпнотич ний курс навчання мови Колеїди. Його попереджено. Та поки не на став час — нікому ні слова, навіть твоєму другові Рррр. І врахуй: як що ти поїдеш у минуле, з тобою вирушить і хтось із часовиків, який за тобою стежитиме і страхуватиме тебе. Отож не сподівайся, що діятимеш повністю сама. А зараз відпочивай.

Та коли Громозека вийшов із намету, відпочивати Аліса вже не могла. Вона зіскочила з ліжка й побігла дивитися, як готують машину часу до завтрашнього дня.

10

"Добре було б, — думала Аліса, підібравшись якнайближче до машини часу і розглядаючи пульт керування, — злітати в минуле. Навіть якщо мені скажуть вирушити в минуле разом із Річардом або Петровим, я не відмовлюся. Вони можуть узяти мене на руки, а коли ми

повернемося назад, знову візьмуть на руки, й вийде, ніби подорожувала лише одна людина. Машина це витримає".

Часовики не звертали на Алісу уваги. Їм було не до неї. Треба було перебудувати машину так, щоб вона посилала людину на тиждень далі, ніж раніше. Точніше, на тиждень і двадцять годин.

Петров пояснив Алісі, що вони роблять так для того, аби встигнути на поїзд, який іде від розкопаного археологами містечка в столицю. Розклад поїздів вони взяли з газети, гроші на квиток у них були. Лишалося тільки сісти в поїзд і доїхати до космодрому в той момент, коли прилетить космічний корабель, і подивитися на космонавтів зблизька — чи справді це космічна чума.

Аліса про все забула, але тут почувся голос Громозеки:

— Алісо!

Голос проник крізь товсті стіни станції, і вогники приладів тривожно замигтіли.

— Б-біжи до нього, — сказав Петров, — а то від його голосу сті ни впадуть.

Аліса відразу згадала, чого її розшукує головний археолог. Час було до лікаря — вчити мову.

Лікар, схожий на садову лійку, довго розгойдував головою на тонкій, прямій і неймовірно довгій шиї, наче збирався сказати довгу промову. Але сказав тільки:

— Сідайте, юначе, — і показав на крісло, з якого звисали різ ноколірні проводи.

Аліса слухняно всілася. Крісло змінило форму, обхопило Алісу зусібіч, а лікар підійшов ближче і мерщій заходився прикріплювати до Алісиних скронь проводи, на кінцях яких були присоски.

— Не бійтеся, — промовив він, коли Аліса зіщулилася.

— Я не боюся, — відповіла Аліса. — Просто лоскітно. Насправді вона трохи злякалася.

— Заплющіть оце, — попросив лікар.

— Що?

Лікар голосно зітхнув і взяв зі столу словник. Хвилини зо три шукав потрібне слово, а потім сказав:

— Звісно ж, очі.

З чорного ящика, в якому ховалися проводи, почулося дзижчання. Дзижчання передалося в голову Алісі, і голова пішла обертом.

— Терпіть, — попередив лікар.

— Я терплю, — озвалась Аліса. — І довго терпіти?

Лікар мовчав. Аліса трохи розплющила одне око й побачила, що він знову гортає словник.

— Годину, — відповів він нарешті. — Заплющіть очі.

Аліса очі заплющила, але не втрималася, щоб не спитати:

— Скажіть, а чому ви самі нашої мови не вивчите таким же шляхом?

— Я? — здивувався лікар. — Мені нема коли.

Він подумав трохи, відійшов у куток лабораторії, задзеленькав там якимись склянками і додав тихо:

— Я дуже нездібний до мов. Такий нездібний, що навіть гіпнопедія мені не… забув.

— Не допоможе?

— Так.

Алісі було дуже затишно. У голові тихенько дзижчало, захотілося спати, й Аліса подумала, як би не заснути, і в ту мить почула голос лікаря:

— Прокидайтеся. Кінець.

Лікар знімав у неї з голови присоски і розплутував проводи.

— Уже все? Хіба ціла година минула?

— Так.

У лабораторію протиснувся Громозека. Він уважно поглянув на Алісу й запитав:

— Бунто тодо бараката а ва?

Аліса тільки встигла подумати: "Що за нісенітниця?" — і раптом збагнула, що ніяка це не нісенітниця. Просто Громозека спитав її по-колеїдському, чи вивчила вона мову. А збагнувши, Аліса спокійно відповіла Громозеці:

— Кра бараката то бунта.

Що означало: "Так, я мову вивчила".

Громозека зареготав і звелів іти вечеряти, а лікар так засмутився, що від вечері відмовився.

— Ніколи, — сказав він їм навздогін, — ніколи мені не вивчити жоднісінької мови! — Із лійки полилися струмочками гіркі сльози.

За вечерею Громозека посадив Алісу якнайдалі від себе, щоб вона ні про що його не питала. Перед Алісою відразу ж, як за помахом чарівної палички, з'явилося вісім склянок із компотом. Вся експедиція знала вже, що Аліса любить компот, і якби не суворий Громозека, вона могла б пити компот досхочу.

Але того вечора Аліса навіть не дивилася на компот. Вона намагалася піймати погляд Громозеки, почути, про що він говорить із Петровим. А коли вечеря скінчилася, вона почула, як Громозека сказав:

— Який чудовий захід сонця! Ви не заперечуєте, якщо ми трішки погуляємо і помилуємося природою?

— П-природою? — здивувався Петров. — Ніколи не помічав, щоб ви любили захід сонця. Крім того, мені хотілося б вернутись до машини.

— Нічого, ще є час, — миролюбно проричав Громозека і потяг Петрова вбік.

Аліса зрозуміла, що зараз станеться найголовніше: відбудеться розмова про завтрашню подорож і мрію Громозеки. І тоді вона вчинила не вельми добре. Вона стала підслуховувати, про що говорять часовик та археолог. Аліса зачекала, аж поки вони зупинилися біля великого каменя, перебігла тихенько до нього й зачаїлася.

— Як ви гадаєте, — спитав Громозека у Петрова, — чи можна знищити епідемію космічної чуми, якщо захопити її на самісінькому початку?

— Звичайно, можна, — відповів Петров. — Тільки питання це нас не с-стосується: адже Колеїда загинула сто років тому.

— Ага, — сказав Громозека, ніби чув тільки початок відповіді Петрова. — Отже, можна.

І він розповів Петрову, як хоче змінити всю історію планети Колеїда й повернути її до життя.

Петров спершу навіть розсміявся, але Громозека й щупальцем не повів. Попихкав жовтим димом і знову сказав, що треба проникнути до космічного корабля в той момент, коли він знизиться на космодромі, і знищити віруси.

— Але як?

— Я все передбачив, — відповів Громозека. — Перед відльотом із Землі я пішов до медичного інституту й попросив вакцину проти чуми. Я сказав їм, що археологічна експедиція працює на планеті, де є небезпека заразитися. І тоді вони не пошкодували сироватки. Адже в кожному медичному центрі Землі є запас вакцини. Якщо вірус знову спробує напасти на Землю, йому не минути лиха.

— Отже, ви з самісінького початку хотіли змінити історію Колеїди?

— Як в око вліпив, Петров! — вигукнув Громозека. — З самісінького початку. Ще до того, як ваш Інститут часу згодився послати сюди свою машину.

— І ні словом про це на Землі не обмовилися?

— Ні словом. Ви б мене й слухати не стали.

Аліса подумала, що Громозека надто вже потайний і недовірливий. Напевно, часовики його все-таки вислухали б.

— Ясно, що вам або Річардові, — вів далі Громозека, — буде дуже важко пробратися з вакциною аж до космічного корабля, тому я запросив із нами Алісу. Вона однакового зросту з колеїдцями і згодна під виглядом тамтешньої жительки обприскати корабель вакциною.

— Ви й Алісу сюди втягли?

— Ну що за слова, академіку! — образився Громозека. — Я нікого не втягав. Аліса — досвідчена людина. Їй вже десять років, і в неї за плечима кілька космічних подорожей. Вона чудово впорається з цим невеличким завданням.

— Ні в якому разі — сказав Петров таким тоном, як сказав би батько. — Ще я або Річард можемо ризикнути, проте Аліса — нізащо.

— Але ж, академік...

— І слухати не хочу! Ідея ваша, загалом, сміліва й цікава. Хоч абсолютно невідомо, які вона може спричинити наслідки. Ми порадимося з Річардом і потім запросимо дозволу в Землі.

Алісі з її укриття було видно, як похнюпився Громозека. Навіть голову втяг у плечі так, що над щупальцями височів лише низенький горбочок.

— Все загинуло, — мовив він. — Усе загинуло. Ви почнете листуватися з Землею, сюди понаїздить вісімсот експертів, і вони врешті-решт скажуть, що цього робити не можна. Що ризик великий для всієї Галактики.

— Ну от, — сказав Петров, — ви ж самі розумієте.

— Сам-то я розумію…

— Отже, завтра вранці Річард іде в м-минуле і старається поїздом доїхати до столиці. Там він дивиться на приліт космічного корабля, повертається й доповідає нам обстановку. І, повторюю, не вживає ніяких заходів. Коли виявиться, що ваша правда і космічна чума проникла на Колеїду з цим кораблем, ми повідомимо про це на Землю і попросимо поради у вчених. Усе. На добраніч, і, будь ласка, на мене не гнівайтесь.

І з цими словами Петров пішов до часової станції, щоб готувати її до завтрашньої роботи.

Громозека так і не підводився з землі. Він сидів на камінні і був надто схожий на великого смутного восьминога.

Алісі стало його дуже жаль. Вона вийшла з-за скелі й підійшла до нього ближче.

— Громозеко, — промовила вона тихо і погладила шорстке щупальце.

— Що? — спитав він, розплющуючи одне око. — А, це ти, Аліско? Ти чула?

— Чула.

— Ну от, і всі мої плани пішли шкереберть.

— Не журися, Громозеко. Я все одно за тебе. Невже ми нічого не придумаємо?

— Неодмінно придумаємо, — пролунав зненацька тоненький голосок.

Із-за другого каменя, наче кошеня, вискочив маленький археолог Рррр. Його бузкове око світилося в сутінках, як ліхтарик.

— Я теж усе чув, — сказав він. — Я не зміг подолати цікавості. Я теж із вами згоден. Ми не можемо чекати, поки сто тисяч експер тів проведуть сто тисяч нарад. Ми, археологи, відкриваємо минуле. Та досі ми його не міняли, а тепер візьмемо і змінимо. І якщо часо вими відмовляться, ми їх зв'яжемо і самі з Алісою підемо туди замість чих.

— Ну от, цього ще не вистачало, — сумно всміхнувся Громозека. — Тоді нас узагалі з археологів виженуть. І справедливо. Ну й нехай виженуть. Ми залишимося жити на цій планеті. Нам поставлять пам'ятник вдячні колеїдці.

— Годі, — перебив Громозека, підіймаючись на повен свій зріст. — Облиште розказувати казки! Справді-бо, йдіть спати.

Аліса затрималася біля входу. Їй сяйнула думка.

— Ти в якому наметі? — спитала вона Рррр.

— У третьому від краю.

— Тоді не спи, — попередила Аліса. — Мені треба буде з тобою поговорити. Як тільки всі заспокояться.

Громозека шумно, з зітханнями й ричанням, укладався спати.

— Послухай, — сказала йому Аліса. — А як же ти збирався робити космонавтам щеплення? — спитала вона. — Адже вони не згодяться на уколи.

— Дурненька! — відповів сонним голосом Громозека. — Я й не збирався робити їм уколів. Мені в медичному інституті дали оцей балон. — Громозека показав на невеликий балончик, схожий на термос, що висів на ремінці у нього над ліжком. Аліса бачила його тисячу разів, але ніколи не звертала уваги. — Він діє, як вогнегасник, — пояснив Громозека. — Варто натиснути на кнопку, як із нього вдарить струмінь вакцини. Вона, немов туман, огорне все довкола. Якщо струмінь спрямувати на відкритий люк корабля, він заповнить увесь корабель і знищить віруси. Він увійде з повітря у легені космонавтів і вилікує їх, якщо вони хворі. І через три хвилини на Колеїді не залишиться жодного вірусу космічної чуми. Ну, спи, це нам тепер не знадобиться. Гаси світло, завтра рано вставати.

11

Аліса слухняно погасила світло і прислухалася до дихання Громозеки. Важко було здогадатися, заснув він чи ні. Адже він так чутливо спить. І, крім того, у Громозеки три серця, і він дихає дуже нерівно.

Аліса вирішила лічити до тисячі. Вона долічила до п'ятисот п'ятдесяти і зрозуміла, що засинає. Цього робити було не можна. Вона вщипнула себе за руку, але щипок вийшов слабкий, і відразу ж їй здалося, що вона їде колеїдським поїздом, у маленькому вагоні, й колеса стукають рівно і тихо: стук-стук-стук…

"Алісо", — сказав їй неголосно провідник.

Певно, хотів перевірити квиток. Але квитка в Аліси немає, вона забула вдома гроші. Вона хотіла сказати про це провідникові, та рот її не слухався.

"Алісо… стук-стук-стук…"

Провідник узяв її за руку, щоб вивести з вагона, й Аліса спробувала вирватися.

Аж тут збагнула, що довкола зовсім темно. Що вона в наметі, а не в поїзді, що вона проспала все на світі.

Вона підхопилася. Ліжко рипнуло. Громозека заворушився уві сні й запитав:

— Кому не спиться?

Аліса завмерла. Поряд вона почула часте дихання.

— Хто тут? — прошепотіла Аліса.

Запона намету була відхилена.

— Це я, — відповів Рррр.

Аліса схопила комбінезон і виповзла на вулицю. Яскраво світив місяць, було холоднувато, і в таборі не горів жоден ліхтар. Рррр здавався чорним клубочком.

— Я тебе чекав, — прошепотів маленький археолог. — А ти не йдеш та й не йдеш. А я звик бути вірним своєму слову. Сказав, не спатиму, і не сплю.

— Пробач, Рррр, — мовила Аліса, — я лічила до тисячі, чекала, поки Громозека засне, от і заснула ненароком.

— Чому ти просила мене не спати?

— Ти не здогадуєшся?

— Здогадуюсь, — відповів Рррр. — Тільки хочу від тебе самої почути.

— Завтра зранку Річард піде в минуле. Він тільки подивиться на корабель, проте нічого не робитиме. Петров йому заборонив. Але ж машина готова до роботи. А що, як ми її ввімкнемо і я піду туди замість Річарда? Громозека мені все пояснив.

— А ти можеш увімкнути?

— Я все знаю, як робити.

— Але що ти робитимеш у минулому?

— Проїду на космодром, зустріну корабель і знищу віруси.

— Як?

— У Громозеки все приготовлено. Я знаю.

Маленький археолог замислився.

— Це, здається, наш єдиний шанс, — нарешті озвався він. — Якщо зараз цього не зробити, то ніколи вже не зробити. Але ж це таке порушення дисципліни!

— Тихше, перебудиш усіх. Подумай, що значить одне порушення дисципліни, коли йде мова про цілу планету? Я змушена ризикнути.

— Ти говориш, як Жанна д'Арк, — промовив маленький Рррр. — Пам'ятаєш таку?

— Звичайно, пам'ятаю. Вона Францію врятувала.

— Еге ж. Я також читав. Тільки Жанні було сімнадцять років, а тобі лише десять.

— Але Жанна жила, напевно, тисячу років тому, а я в двадцять першому столітті.

— Знаєш що? — сказав чорний клубочок, що лежав біля Алісиних ніг. — Ти маєш рацію. Часом доводиться порушувати дисципліну.

— Чудово! — підхопила Аліса. — Вранці, коли всі прокинуться, скажи їм правду. Я вернуся, як тільки все зроблю. І хай вони не шукають мене.

— Вони неодмінно підуть за тобою.

— Ні, ти не знаєш, Рррр. Вони не можуть цього зробити, бо машина пропускає тільки одну людину. І запам'ятовує її, щоб, коли треба, взяти її назад. Якщо в неї пройде друга людина, перш ніж повернеться перша, першій уже доведеться назавжди лишатися там, у минулому. І Петров це знає краще за інших. Їм усе одно доведеться мене чекати.

— Це дуже небезпечно.

— Ні, не дуже.

— Дуже. І тому я піду з тобою.

— Ти — зі мною?

— Так.

— Але ж ти не схожий на них, зовсім не схожий. Тебе впізнають.

— Зате я схожий на їхніх кошенят. І ти мандруватимеш із кошеням. І я знаю їхню мову краще за тебе. І я все про них вивчав і зможу тобі підказати, якщо буде потреба. І взагалі постежу за тобою.

— Ой, як не хочеться, щоб за мною стежили! — сказала Аліса.

Проте насправді вона була дуже рада, що маленький Рррр поїде з нею. Одній усе-таки надто страшно подорожувати сто років тому в невідомій країні.

— Я тебе візьму на руки і триматиму, як кошеня.

— Краще поклади в сумку, — порадив Рррр.

— Гаразд, я візьму сумку. Все одно треба балон із вакциною брати. Без нього нам робити нема чого.

— Тоді збирайся, а я побіжу до себе.

— Чого?

— Я візьму гроші — у мене в лабораторії є їхні гроші. Нам же доведеться квиток купувати. А ще я собі зроблю хвоста і роздягнуся. Не буває ж кошенят у комбінезонах. Хоч мені й не хочеться ходити по чужій планеті голим, та що вдієш?

— Нічого, ти не дуже голий, — підбадьорила Аліса. — Ти ж увесь шерстяний і пухнастий.

— Спасибі, — пискнув Рррр. — У нас із тобою різні погляди на однакові речі.

І він зашарудів по пилюці, побіг до свого намету.

Аліса натягла комбінезон, потім прокралася в намет і зняла з цвяха балончик із вакциною.

Громозека спав. Він голосно дихав, і щупальці його звисали з широкого ліжка додолу.

Далі Аліса розшукала свою сумку, поклала туди светр і балон. Потім подумала трохи й вирішила, що в комбінезоні їй їхати в минуле не варто. Вона знайшла в чемодані своє плаття, якого ще не надівала, й перевдяглася. Громозека досі ще спав.

Та коли вона вже збиралася йти й огледілася, їй здалося, що одне око Громозеки розплющене.

— Ти не спиш? — прошепотіла вона.

— Сплю, — прошепотів у відповідь Громозека. — Светра не забула?

— Ні, — здивувалась Аліса.

Вона постояла ще якусь хвильку, але Громозека міцно спав. Може, їй здалося, що вона щойно з ним розмовляла? Вона вийшла з намету.

— Усе гаразд? — почувся шепіт.

Аліса нахилилася і при місячному сяйві побачила біля своїх ніг пухнасте кошеня з коротким хвостом.

— Ти з чого хвоста зробив? — пошепки спитала вона археолога.

— У мого сусіда по намету є шуба на хутрі. Він завжди з мене глузував, що його шубу зроблено з моїх братів, — такий у нього невдалий жарт. А от бачиш, знадобилося. Тобі подобається?

— Ти найсправжнісіньке кошеня, — відповіла Аліса. — Тільки шкода, що око в тебе одне.

— З цим уже нічого не вдієш, — зітхнув Рррр. — Доведеться мені якомога рідше висовуватись із сумки. Громозека спить?

— Спить, — сказала Аліса. — Дуже дивно спить. Він мені уві сні підказав — светра з собою взяти.

— Угу, — мугикнув Рррр. Так ніби не повірив, що Громозека спав.

І вони попростували до темної будівлі машинної станції.

12

Аліса натиснула спочатку зелену кнопку. Двері в кабінку зачинилися. Вона зручніше почепила сумку через плече і притиснула маленького археолога до грудей. Рррр замружився.

— Не турбуйся, — заспокоїла його Аліса. — Все буде гаразд.

Вона натисла білу кнопку.

І потім червону.

І відразу ж її огорнув туман, голова запаморочилась, лабораторія зникла, і стало зовсім незрозуміло, летить вона чи стоїть, — ні стін, ні стелі, ні підлоги, тільки якийсь незбагненний рух, що кружляє і мчить уперед.

Аж ось поштовх, знову туман довкола.

Туман розтанув.

Вже настав ранок. Аліса стояла на тому самому місці, де щойно була станція, та тільки ніякої станції, ніякого наметового містечка і сліду не було.

Навколо розкинувся зелений луг, далі починався лісок, за яким виднілися дахи. Дахи були саме там, де археологи розкопали містечко. І все це неабияк дивувало, бо щойно це саме місто було пустельне, без дахів і шибок у вікнах. І не було дерев, і не було трави. А небо було таким самим. І пагорб таким самим.

— Ти мене мало не роздавила, — почувся слабенький голос, і Аліса здригнулася від несподіванки.

Й відразу ж збагнула, що міцно притискає до грудей маленького археолога.

— Мені нема чим дихати, — пробурчав Рррр. — Відпусти мене по ки що на волю. Важко буде мене весь час у сумці тягати.

Аліса розтулила руки — зовсім забула, що археолог не кошеня. Археолог упав на землю і застогнав.

— Ой, пробач! — мовила Аліса. — Я геть розгубилася.

Рррр потер забиту ногу й відповів сердито:

— Губитися нам нема коли. Йдемо в місто. Поїзд без нас піде. Ході вийде, що ми сюди марно прилетіли.

— А раптом машина помилилася? Раптом корабель не сьогодні прилітає?

— Машини не помиляються, — заперечив археолог і побіг по траві до міста.

Аліса йшла позаду. Вона зірвала ромашку й понюхала її. Ромашка нічим не пахла. Над Алісою закружляла бджола.

— Іди геть, — прогнала її Аліса і відразу ж подумала, що коли їй нічого не вдасться зробити, то через тиждень тут не буде жодної живої душі — ні бджіл, ні людей, ні навіть дерев.

Археолог першим вибіг на вузеньку стежину.

— Не затримуйся, — знову пробурчав він і махнув хвостом.

— Знаєш що? — відповіла йому Аліса. — Ти краще хвостом менше махай — це в тебе не дуже природно виходить.

— Він міцно пришитий, — сказав Рррр, але хвостом махати перестав.

Вони підійшли до дерев. Дерева тяглися рівною смугою, наче були спеціально посаджені.

— Зачекай тут, — мовив тихо археолог. — Я загляну, чи нема кого попереду.

Аліса зупинилася і знічев'я заходилася зривати ромашки, щоб сплести вінок. У Аліси слабість плести вінки з ромашок або інших квітів, наприклад, кашок. Але кашки на Колеїді не ростуть.

— Ой! — почула Аліса тонкий крик.

Потім гарчання. Вона кинула ромашки й побігла до дерев.

Щось скоїлося з археологом. Вона встигла вчасно. Археолог мчав до неї щодуху, а за ним, стискаючи в зубах пухнастий хвіст Рррр, біг великий собака.

— Назад! Зараз же назад! — крикнула Аліса собаці.

Собака ошкірився, але зупинився.

Аліса підхопила археолога на руки, і той прошепотів:

— Спасибі!

— Віддай хвіст, — сказала Аліса собаці, який стояв неподалік і не випускав із пащі пухнастого хвоста. — Це чужий хвіст. Не твій. Віддай негайно.

Аліса ступила крок до собаки, але собака позадкував, ніби хотів з нею погратися. Собака був великий, кудлатий, білий, із рудими плямами. З-за кущів вийшов маленький чоловік, трішечки вищий за Алісу.

— Що тут таке? — спитав він, і Аліса зрозуміла запитання, бо з учорашнього дня знала тутешню мову.

— Ваш собака на моє кошеня напав, — відповіла Аліса по-колеїдському.

— Ах ти, пустунка! — вигукнув чоловік.

Він був одягнений у сірі штани й сіру сорочку, а в руці тримав довгого батога. Напевно, він був пастухом.

— І нехай він хвоста віддасть. Він хвоста в кошеняти відірвав, — поскаржилась Аліса.

— Навіщо твоєму кошеняті хвіст? — здивувався пастух. — Адже він не приросте.

— Нехай віддасть, — повторила Аліса.

— Резро, покинь, — сказав пастух.

Собака кинув хвіст на землю, й Аліса, не випускаючи археолога з рук, підняла хвоста.

— Спасибі, — подякувала вона. — А поїзд скоро відходить?

— Який поїзд? — запитав пастух.

— До столиці.

— Через годину, — відповів пастух. — А ти хто така будеш? Чому тебе не знаю? Я всіх у нашому місті знаю.

— А я на екскурсію приїздила, — пояснила Аліса. — І додому вертаюсь. Я в столиці живу.

— І говір у тебе дивний, — мовив пастух. — Здається, всі слова зрозумілі, а говориш не по-нашому.

— Я далеко живу, — сказала Аліса.

Пастух недовірливо похитав головою.

— Й одягнена не по-нашому, — провадив він далі.

Археолог здригнувся і притиснувся сильніше до Аліси.

— Як — не по-вашому?

— На вигляд ти наче дитина, а заввишки мало не як я.

— Це тільки так здається, — відповіла Аліса. — Мені вже шість надцять років.

— Оце так так! — здивувався пастух.

Потім обернувся до Резри, підгукав собаку і, досі ще похитуючи головою, пішов до кущів. Та раптом, коли Аліса вже вирішила, що небезпека минула, він зупинився і спитав:

— А як же кошеня твоє? Якщо хвоста відірвали, кров повинна йти.

— Нічого, не турбуйтеся, — заспокоїла Аліса.

— Покажи мені його.

— До побачення, — сказала Аліса. — Я на поїзд боюся спізнитись.

І вона поквапилася стежиною до міста й не оглядалася, хоч пастух її окликнув ще раз чи два.

Вона б побігла, та боялася, що тоді собака поженеться за нею.

— Ну, як він? — шепотів археолог.

— Не знаю. Я не озираюсь.

Стежина поширшала, влилася в запилену дорогу; попереду показався сарай чи склад, і Аліса пішла, притискаючись до стіни ближче щоб зникнути з очей пастуха. Їй усе здавалося, що він зараз побіжить слідом.

За сараєм Аліса спинилась, віддихалася.

— Версію ми продумали кепсько, — мовив суворо археолог. — Ви являється, вимова у нас кульгає. І про екскурсію неправдоподібно. Ну чого б то людині повертатися з екскурсії самій, рано-вранці? За пам'ятай: ти приїздила до бабусі і їдеш назад... До речі, геть забув: молоді дівчата носять тут волосся зовсім не так. Вони його начісують на лоба.

— У мене ж коротке волосся.

— Все одно, начеши його на лоба.

— Тоді мені доведеться тебе на землю поставити.

— Нізащо! Тут же хижі собаки!

— Ніяких собак нема. Хочеш, я тебе в сумку посаджу?

— У сумку? Чудово. Тільки візьми мого ножика і проріж у сумці дірочку. А то як я дивитимусь?

Аліса пересадила археолога в сумку, де вже лежав балон із вакциною, запхала туди ж відірваного хвоста. Прорізала ножиком дірку, аби археолог міг дивитися, що діється довкола.

— Шкода, що в тебе ниток нема, — забідкався Рррр. — Як же я хвоста пришию?

— А ще казав, що кріпко держиться.

— Тебе ніколи собаки за хвоста не хапали, — заперечив археолог, — от ти й смієшся.

— Я не сміюся. Поглянь у сумці, там, можливо, є голка й нитка, у боковій кишеньці. Мені бабуся, як правило, туди кладе всякі не потрібні речі.

Аліса застебнула сумку на "блискавку". Потім усе-таки начесала волосся на лоба й пішла до станції.

На щастя, місто ще спало. Зачинені були вікна, опущені штори, і жодна людина не знала про те, що через тиждень вулицями, такими ж спорожнілими, як зараз, їздитимуть тільки машини "швидкої".

— Мені вас жаль, — сказала Аліса будинкам, у яких спали лю ди. — Але ви можете на мене покластися.

— Може, нас уже почали шукати, — заворушився в сумці археолог, голос його долинав глухо, наче здалеку.

— Мовчи, — урвала Аліса, — а то хто-небудь почує і помре від здивування: сумка розмовляє.

Газетний кіоск був уже відчинений. І продавець у ньому був знайомий. Його фотографію показував Петров — адже він відніс його у лікарню. Тобто віднесе, якщо Аліса йому не допоможе.

Аліса дістала з кишені дрібні гроші.

— У вас є сьогоднішні газети? — спитала вона.

Продавець був літній чоловічок у чотирикутних рогових окулярах.

— Одну хвилинку, пані, — сказав він. — Якщо ви зачекаєте, то їх принесуть.

— А довго чекати?

— Недовго. Чуєте, поїзд шумить? Це прийшов уранішній зі столиці. Він привіз пошту.

— А потім він назад у столицю піде?

— Так, хвилин через двадцять.

— Тоді дайте мені вчорашню газету, — попросила Аліса.

Продавець простяг їй газету і дав здачу.

— Ви приїжджа? — спитав він у неї.

— Я іноземна туристка, — відповіла Аліса.

— Ага, — мовив продавець. — Я відразу здогадався, що ви не ту тешня.

Коли Аліса відійшла од кіоска й попростувала через невелику площу, повз пам'ятник невідомому чоловікові на коні, який стоятиме тут і через сто один рік, вона сказала археологові:

— Треба було мені заздалегідь пошити плаття, як тут носять.

— Та хто міг здогадатися? — запитав археолог.

— Звичайно, Громозека.

За площею був невеличкий сквер. Обабіч доріжки тяглися клумби з квітами. Квіти розтулялися назустріч сонячним променям. Перед вокзалом зупинився автобус, із нього вийшли маленькі люди в робочому одязі й зайшли всередину. Над невисокою будівлею вокзалу підіймався стовп диму і чахкав паровоз.

— Ти газети проглянула? — спитав Рррр.

— Я на ходу не можу.

— Тоді дай мені.

Аліса згорнула газету трубочкою і просунула в сумку. Відразу ж газета вилізла назад.

— Невже ти не розумієш, — прошипів археолог, — що я не можу читати в сумці? Тут темно й тісно.

— Тоді не просив би.

— Знайди лавку, — сказав археолог, — сядь і прочитай.

— Спершу я куплю квиток на поїзд, — заперечила Аліса, — а то ми запізнимося і тоді зможемо читати досхочу. А в тебе чому настрій зіпсувався?

— Мене захитує, — відповів Рррр. — Тебе ніколи не носили в сумці?

— Ні.

— Мене теж. До речі, у тебе дуже нерівна хода, якась із підстрибом.

— От не знала!

Сперечаючись з археологом, Аліса зайшла у вокзальні двері й побачила квиткові каси. Вона знала, де їх шукати, бо археологи в майбутньому відновили майже весь вокзал. Правда, виявилося, що не все вони відновили правильно, але зараз це не грало ролі.

— Один дитячий, — попросила Аліса, простягаючи гроші у вікон це каси.

Кругле червоне обличчя касирки висунулося з віконця. Вона зміряла Алісу з ніг до голови і сказала:

— Така доросла дівчина, а хочеш зекономити на квитку. Доплатіть негайно вісім монет за повний квиток.

— Але ж я завжди їжджу по дитячому…

Тут Аліса затнулася, бо археолог підстрибнув у сумці.

— Ой так, звичайно, — мовила вона і полізла в кишеню по гроші.

Грошей лишалося зовсім небагато. Всього десять монет. — А коли відходить поїзд? — запитала Аліса.

Проте касирка нічого не відповіла й грюкнула віконцем.

— Касирки тут неввічливі, — сказала Аліса. — У нас таких нема.

Вона вийшла на платформу й зупинилася за залізним стовпом.

Вона не хотіла розгулювати на виду.

Поїзд стояв біля платформи, паровоз розводив пару, і нечисленні пасажири сідали на свої місця.

Дехто був ще зовсім сонний, щойно прокинувся.

Аліса вибрала вагон, у якому нікого не було, і мерщій пішла до нього.

Біля вагона стояв провідник у високому оранжевому капелюсі.

— Ваш квиток?

Аліса простягла йому квиток.

— Ви читати не вмієте? — спитав він. — Написано ж — третій клас. А це вагон першого класу.

— А яка різниця? — спитала Аліса.

Провідник зміряв її з голови до п'ят і відповів:

— У ціні.

І коли Аліса заквапилася, щоб він її більше не розглядав, до наступного вагона, трохи біднішого, розфарбованого, де було повно народу, вона почула, як провідник сказав комусь:

— Поглянь, що за чудо! Іноземка, чи що?

І тоді Аліса вирішила видавати себе за іноземку. Вона зупинилася біля вагона, але до дверей не підійшла, а нахилилася до сумки і спитала археолога пошепки:

— А що, як я видаватиму себе за іноземку?

— Тоді видавай себе за північну іноземку і ні в якому разі не за південну.

— Чому?

— А тому, що з північними у них союз, а з південними от-от війна почнеться.

— Не почнеться, — впевнено сказала Аліса. — Не встигнуть.

— А з твоєю допомогою, може, і встигнуть.

— Ти з ким розмовляєш, пані? — почула Аліса суворий голос.

Вона випросталася. Поруч неї стояв товстий чоловічок у жовтому мундирі, з великим золотим гербом на капелюсі. Вона вирішила, що це поліцейський, і першим її рухом було втекти звідси. Втекти світ за очі.

— Стій, — сказав чоловічок у жовтому і схопив її за рукав. — Ти звідки приїхала і з ким розмовляєш, питаю?

— Я з півночі, — відповіла Аліса. — Я іноземка. Іноземка з півночі.

— Щось не схоже, — мовив чоловічок.

Але тут паровоз загув, Аліса вирвалась і скочила на приступку вагона.

Чоловічок у жовтому мундирі роздумував, що йому робити, а тим часом Аліса простягла квиток провідникові й протиснулася в напханий вагон. Їй пощастило знайти купе, в якому дрімали три чоловіки в бідному одязі й пом'ятих капелюхах. Четверте місце було вільне.

— Хто це був? — запитала Аліса, переводячи дух і схиляючись аж до сумки.

— Це був носильник, — пролунав шепіт у відповідь.

Поїзд смикнувся і, постукуючи на рейках, рушив до столиці.

— Він не міг мене заарештувати?

— Не знаю, — озвався археолог. — А тебе ніхто не чує?

— Ні, вони сплять.

— Тоді почитай нарешті газету. І постав сумку на підлогу. Так менше хитає.

Аліса розгорнула газету.

Газета була вчорашня. І через усю першу сторінку тягся червоний напис: "Завтра Колеїда зустрічає героїв космосу".

— Усе гаразд, — прошепотіла Аліса. — Ми встигаємо. Часовики не помилились.

13

На щастя, сусіди через дві станції вийшли, й Аліса залишилася в купе одна. Вона витягла археолога із сумки, й вони разом прочитали всі повідомлення в газеті, де говорилося про політ космонавтів та про те, як їх будуть зустрічати. Вони навіть змогли приблизно прикинути, як їм пробиратися через столицю. Правда, столиці археологи ще не розкопали, але в бібліотеці Рррр знайшов план міста й перемалював його. Кепсько було з грішми. Їх лишалося тільки-тільки на трамвай або автобус. Навіть перекусити не було на що.

— Ну що ж, — журливо всміхнувся археолог і підморгнув Алісі однісіньким оком, — доведеться, як у казці, продати мене, свого єдиного друга.

— Ніхто тебе не купить без хвоста, — сказала Аліса.

— Не турбуйся, — заспокоїв археолог. — Я знайшов голку й нитки. Тільки ти так розгойдувала сумку, що я боявся вколоти собі пальці. А тепер я пришию собі хвоста. Їхати ще години півтори.

Аліса дивилась у вікно. За вікном була звичайна країна, правда, надто відстала у порівнянні з Землею, але ж Земля теж колись була відсталою: на ній не було монорейок, повітряних швидкісних пузирів, антигравітаторів, летючих будинків та всяких інших звичайнісіньких речей.

Археолог мугикав щось собі під ніс і пришивав хвоста. Аліса могла б йому допомогти — вона краще вміла вправлятися з ниткою, аніж Рррр, — проте не стала пропонувати йому своїх послуг: адже кожний сам пришиває собі хвоста, чи не так?

Аліса заходилася розглядати портрети космонавтів у газеті. Один із космонавтів їй сподобався найбільше. Він був молодий, темноокий і усміхався так широко, ніби взагалі не усміхатися не міг. "Інженер Толо", — прочитала вона його ім'я. І запам'ятала.

Двері в купе грюкнули, і зайшла бабуся. Вона була маленька, з круглим рум'яним личком, у довгому синьому платті. Аліса побачила, як очі бабусі стали раптом широкими й наляканими. Бабуся дивилася вниз, на лавку.

— Ой! — вигукнула бабуся.

Аліса простежила за її поглядом і побачила, що захоплений зненацька археолог, притримуючи однією рукою хвіст і в другій досі ще стискаючи голку, пробує залізти в сумку. Аліса мерщій розкрила сумку ширше, щоб він ускочив туди, і знову поглянула на бабусю. Бабуся задкувала в коридор, і рот у неї вже відкрився, наче вона ось-ось закричить.

— Не хвилюйтеся, бабусю, — почала Аліса. — Не хвилюйтеся. Це воно так грається.

— Ху! — мовила бабуся. Вона немовби трохи заспокоїлася, почувши Алісин голос. — А мені вже здалося...

— Що?

— І не кажи, доню, — відповіла бабуся. — Мені приверзлося, що твоє кошеня собі хвоста пришиває. Очі підвели.

Бабуся швидко забула про свій переляк, усілася під віконцем, розв'язала мішечок і витягла звідти два помідори. Один узяла собі, другий простягла Алісі.

— Ти куди, доню? — спитала вона.

— Я в столицю.

— Звісна річ — у столицю, — згодилась бабуся. — А що там робитимеш?

— Я їду космонавтів зустрічати…

— А-а, — мовила бабуся і раптом задумалась. — Скажи, люба, спитала вона схаменувшись, — а в твого кошеняти два ока чи одне?

— Два, — відповіла Аліса спокійно, — тільки воно одне око увесь час примружує.

— Ну гаразд. — Бабуся ще раз глянула з острахом на сумку. — А я теж на космодром їду.

— Зустрічати космонавтів?

— Та ні, не всіх зустрічати. Син мій повертається. Інженер він.

Бабуся дістала з сумочки велику фотографію того космонавта, який сподобався Алісі.

— Ось, дивися.

— А я його знаю, — похвалилась Аліса. — Його звати Толо.

— Хто його не знає, — з гордістю сказала старенька.

— А чому ви у простому поїзді їдете? — спитала Аліса.

— А що?

— Так ви ж мати космонавта. У нас батьків космонавтів завжди разом із ними вшановують.

— Та куди вже мені, — усміхнулася старенька. — Я як жила в селі, так і лишилася. А мій Толо теж скромний. Ніколи не здогадаєшся, що він космонавт. От ти читала, напевно, в газеті, як у них аварія сталася, як метеорит їм стінку прошив? Так це мій Толо з корабля виліз і дірку заладнав.

Сумка штовхнула Алісу в бік. Та вона й без цього вже здогадалася: ось як космічна чума проникла на корабель. Отже, Толо вже хворий.

— Нічого, — мовила вона вголос. — Ми його вилікуємо.

— Кого вилікуємо? — спитала бабуся.

— Та я так, ненароком, — похопилася Аліса.

— Мій Толо здоровий. Він ніколи ще нічим не хворів. Навіть зуби ніколи не боліли. Ось який у мене син.

Бабуся погладила фотографію і сховала її в сумочку. Аліса знову відчула поштовх. Археолог, мабуть, був схвильований. Чого ж він хоче?

— Просися з нею, — пролунав зненацька шепіт.

— Що? — спитала бабуся. — Ти щось сказала?

— Авжеж, — відповіла Аліса. — Це я подумки. Я сказала, що ви щаслива.

— Звичайно, щаслива. Такого сина виростила! Навіть зуби ніколи не боліли.

— Я про інше, — уточнила Аліса. — Адже вас до самого корабля пустять.

— Звісно, пустять. Повинна ж я свого сина обняти.

— А мені доведеться далеко-далеко стояти. Може, навіть і взагалі в місті лишитися. А мені так ваш Толо подобається! Слово честі, дужче за всіх інших космонавтів.

— Нравду кажеш, дівчино? — спитала старенька серйозно.

— Слово честі.

— Тоді я маю добре діло зробити.

Бабуся задумалась, а Аліса сильніше притиснула сумку до лави. Археолог так хвилювався й турбувався, що сумка тремтіла, наче в ній не одне кошеня, а цілий виводок.

— Неспокійне воно в тебе, — сказала бабуся. — Ти його випусти.

— Не можна, — відповіла Аліса. — Втече.

— Слухай мене, донечко, — почала старенька. — Сьогодні в мене знаменний, можна сказати, день. Син мій повертається героєм. І я хочу зробити добре діло. І гадаю, Толо мене за це не осудить. Підеш ти зі мною. Підеш аж до корабля і скажеш, що ти моя донька, а Толо — твій брат. Зрозуміла?

— Ой, спасибі! Ой, яке величезне спасибі! — вигукнула Аліса. — Ви й не уявляєте, яке ви чудове діло зробили. І не тільки для мене, а й для себе і для всіх!

— Усяке добре діло не тільки для одної людини — воно всіх торкається.

Певна річ, бабуся не зрозуміла, що мала на увазі Аліса, а Алісі так кортіло їй розповісти все, що вона прикусила собі язика майже до крові, а Рррр неначе вгадав, про що вона думає, і просунув крізь дірочку в сумці кінчик ножа й уколов Алісу.

Аліса від несподіванки підскочила.

— Радієш? — запитала бабуся.

Вона й сама була рада, бачачи, що поруч сидить щаслива людина.

— Радію, — відповіла Аліса і вщипнула сумку.

Поїзд почав гальмувати. За вікном пропливали високі нові будинки.

14

Буває ж так — якщо вже пощастить, то щастить як слід. Бабуся не тільки пообіцяла провести Алісу на космодром як свою дочку, а навіть нагодувала її обідом у кав'ярні біля вокзалу, показала їй місто, бо Аліса призналася, що вона приїжджа. А потім на таксі привезла на космодром.

Вже задовго до космодрому машина стишила хід і ледве-ледве вибиралася з пробок, щоб знову через сто метрів загальмувати. Здавалося, вся столиця поспішає на космодром. Легко сказати — повертається перший космічний корабель. Вулиці були прикрашені

прапорами й портретами космонавтів, і щоразу, коли бабуся бачила портрет свого сина, вона смикала Алісу за рукав і голосно говорила:

— Ну, хто там?

— Наш Толо, — відповідала Аліса.

— Еге ж, наш з тобою хлопчик.

І бабуся вже сама почала потроху вірити, що Аліса її донька. Нарешті, коли попереду завиднілися будівлі космодрому, машина остаточно застряла в потоці автобусів, машин, велосипедів і всяких інших видів транспорту. Шофер, обернувшись до своїх пасажирів, сумовито промовив:

— Раджу вам далі йти пішки. А то до вечора простоїмо. Пропаще діло.

Тоді бабуся з Алісою попрощалися з шофером, заплатили йому і пішли далі пішки. Шофер догнав їх через двадцять кроків.

— Я машину покинув, — сказав він. — Ну що з нею сьогодні станеться? Кому вона сьогодні потрібна? А я собі не прощу, якщо при льоту не побачу.

Біля будівлі космодрому стояла перша лінія поліцейських у білих святкових мундирах. Шофера вони не пропустили, і він лишився у величезній юрбі тих, у кого не було квитка. А бабусю з Алісою пропустили майже без розмов. Бабуся показала їм свої документи, і тоді один із поліцейських навіть сказав:

— Нумо я з вами до поля дійду. Щоб вас ніхто більше не затриму вав.

Бабуся враз нахилилася до Алісиного вуха й прошепотіла:

— Він же сам без нас на поле б не попав. Охота йому була лю дей не пускати. Йому кортить подивитися, як наш Толо з корабля ви йде.

Через півгодини бабуся з Алісою пробилися аж до останнього заслону. За ним починалося безмежне бетонне поле, куди мав опуститися корабель.

По радіо весь час передавали повідомлення про те, як корабель гальмує і наближається до Колеїди. Залишалося зовсім небагато часу до його прильоту.

Довкола стояли генерали і дуже поважні начальники — керівники держав, учені, письменники й артисти. Всі чекали і хвилювалися.

Проте ніхто не міг здогадатися, що у величезній юрбі, яка заповнила космодром, найбільше за всіх хвилювалася дівчинка на ім'я Аліса, що прилетіла з майбутнього і з іншого кінця Галактики. І вона хвилювалася найбільше за всіх, бо у неї в руках була доля всієї планети.

Аліса відчула, що в неї трохи тремтять коліна. І долоні змокріли. Вона потихеньку почала проштовхуватися вперед, аж до заслону.

— Ти куди? — спитала бабуся. — Я з тобою.

Аліса непомітно розстебнула "блискавку" на сумці й намацала всередині балончик. Потім вона витягла його і почепила через плече.

— Що це в тебе? — поцікавилася старенька.

— Термос, — відповіла Аліса. — Пити схочеться — відкрию.

Бабуся більше не питала — вона дивилася в небо, бо там з'яви лася світла цятка, що росла на очах.

Космічний корабель, який ніс на борту космічну чуму, наближався до Колеїди.

Корабель опустився повільно, мов уві сні. Він на мить завис над самісіньким полем, голубе полум'я виривалося з його дюз і плавило бетон. Потім він став на землю, і над полем промчав короткий ураган, що зривав капелюхи й кепки з глядачів.

Гримнули оркестри, і кілька службовців космодрому заходилися розмотувати товстий рулон білого килима, по якому космонавти пройдуть від корабля до зустрічаючих.

— Що робити? — спитала Аліса в археолога. Вона знала, що ніхто її не чує: всі чекають, коли відкриється люк і вийдуть космонавти.

— Ми далеко від корабля? — поцікавився Рррр.

— Кроків триста-чотириста. Не добігти. Піймають.

— Ой, — зітхнув археолог, — так близько — і не добігти! Я б, можливо, й добіг.

— Ні, тобі не донести балона з вакциною.

Але тут Алісі знову допомогла бабуся. Коли вона побачила, що члени уряду Колеїди пішли обабіч білого килима назустріч до корабля, бо членам уряду теж було несила ждати, вона відсторонила поліцейського і сказала:

— Там мій син.

І сказала це так упевнено, що поліцейський тільки вклонився і пропустив її.

Аліса схопилася за руку старенької, і, коли поліцейський спробував зупинити її, бабуся обернулася й промовила:

— А це його сестра, і я без неї ні кроку не ступлю.

— Тільки сумку залиште, — попросив тоді поліцейський. — Із сумкою не можна.

Аліса вчепилася за сумку, і вийшло замішання, тому що бабуся тягла вперед, поліцейський назад, а Аліса опинилася між ними. І тоді Аліса почула, як Рррр сказав космомовою, щоб ніхто не зрозумів:

— Відпусти. Пам'ятай про головне.

На щастя, поліцейський не почув. Другою рукою він намагався втримати інших зустрічаючих.

Аліса відпустила сумку і поквапилася вперед.

Вони підійшли майже до корабля. Але тут зупинилися всі.

"Колись на Землі зустрічали Гагаріна, — подумала Аліса. — Як шкода, що я так пізно народилася!.. Пора", — сказала вона собі.

І в ту мить, коли люк відкрився і перший космонавт, капітан корабля показався у ньому, Аліса прошмигнула поміж генералом і головним міністром Колеїди, вислизнула з рук начальника почесної варти і помчала до люку.

— Стій! — кричали позаду.

— Не хвилюйтесь — почула вона бабусин голос, — це моя донька.

Аліса на бігу зірвала з плеча балон із вакциною. Капітан корабля, побачивши її, засміявся і показав рукою в її бік. Аліса на мить зупинилася. Вона зрозуміла, що люк надто високо — їй не дістати до нього. Струмінь вакцини не потрапить досередини.

Капітан корабля, побачивши її, засміявся і показав рукою вбік. Аліса на секунду зупинилася. Вона збагнула, що люк знаходиться надто високо — їй не дістати до нього. Струмінь вакцини не попаде всередину.

— Трап везуть! — гукнув їй капітан корабля, який, напевно, вирішив, що Аліса хоче привітати космонавтів і їй це дозволили зробити.

Автоматичний трап цієї самої миті під'їхав до корабля.

— Стійте! — крикнула Аліса капітанові, який уже підняв ногу, щоб ступити на трап.

Вона на ходу вискочила на трап, не чекаючи, поки він зупиниться.

Позаду гупотіли поліцейські, щоб догнати її і зупинити.

Аліса стрілою злетіла по трапу. Балон був у руках.

Вона спрямувала його просто в обличчя капітанові і натиснула на кнопку.

Сильний каламутний струмінь смердючої вакцини вдарив у капітана, і він від несподіванки сахнувся назад.

Мільйони людей Колеїди, які бачили цей момент на космодромі й по телевізору, охнули від жаху. Всі жителі Колеїди вирішили, що це замах на космонавтів.

Аліса стояла перед самісіньким люком і не переставала натискати на кнопку. Туман швидко огорнув увесь корабель і заповнив його внутрішні приміщення. Потім кнопка сама клацнула й повернулась на місце.

Балончик був порожній.

І в тумані, який ще не розтанув, кілька сильних рук схопили Алісу і потягли вниз.

15

Камера, в якій опинилась Аліса, була маленька і голісінька. Навіть стільця в ній не було. За дверима чулися голоси. Це була зовсім не камера, а просто один із складів космодрому, з якого спішно винесли все, щоб посадити туди державну злочинницю, котра вчинила замах на космонавтів.

Аліса сіла на підлогу. Вона була щаслива, тільки дуже стомилася і хвилювалась, що стало з археологом Рррр.

Вона розуміла, яка паніка зараз зчинилася на всій Колеїді. Адже ніхто нічого не може збагнути. І всі допитуються один у одного, чи живі й здорові космонавти. І тисячі всяких страшних чуток ходить по Колеїді.

Минуло хвилин п'ять, потім ще п'ять.

"Напевно, — подумала Аліса, — зараз усі клопочуться про космонавтів, їм не до мене".

Згодом інша думка зародилася в голові. Дуже добре — їй пощастило врятувати Колеїду. А далі що? Адже ж їй тепер звідси ніколи не вибратися. І ніколи вона більше не побачить гамірливого й доброго Громозеку і не повернеться додому, на Землю…

Їй хотілося плакати. І вона заплакала. Може, навіть не з жалю до себе, а тому, що дуже стомилася й перехвилювалась. А коли вона трішки поплакала, то настрій у неї покращав. Бо вона зрозуміла, що її нізащо не залишать у біді. Якщо треба, з Землі привезуть іще три машини часу. І тоді сюди прийдуть по неї і Петров, і Річард, і, може, навіть сам Громозека. І все пояснять колеїдцям. І, можливо, навіть Алісі тут поставлять пам'ятник…

Й Аліса задрімала, прихилившись до білої стіни.

Її й справді ніхто не допитував, бо спочатку на космодромі зчинилася страшенна паніка. Та коли Алісу повели, а туман розтанув, то виявилося, що космонавтам анічогісінько не сталося. І якщо вже вони прилетіли, все одно урочистість мала тривати далі. І про Алісу на якийсь час забули.

16

Аліса не знала, скільки вона проспала. Може, хвилин десять, а можливо, й три години. Але раптом вона почула:

— Алісо!

Вона враз розплющила очі й огледілася.

Камера була порожня. За дверима так самісінько гупали кроки — її старанно охороняли.

— Алісо, ти мене чуєш?

— Це ти, Рррр?

— Я. Підійди до найдальшого від дверей кутка й допоможи мені.

Аліса тихенько підвелася й підійшла, куди велів Рррр.

І вона побачила, що там, у кутку, ґрати. До ґрат знизу притислося пухнасте обличчя маленького археолога.

— Не журися, — прошепотів археолог, підморгуючи бузковим оком. — Ми тебе виручимо.

— А ти як тут опинився?

— Зараз нема коли розповідати. Одне слово, поки вони кричали й ганялися за тобою, я розкрив "блискавку" на сумці і вискочив. Мене мало не затоптали. А потім я простежив, куди тебе повели, — адже на кошеня ніхто не звертає уваги. Тим паче, хвоста я все-таки пришив.

— Ну, і далі що?

— А далі я обстежив цю будівлю. І знайшов ґрати. Я їх відімкнув знизу, але мені бракує сили їх підняти. Нумо швиденько, піднатужся.

Аліса взялася за ґрати. Ґрати піддавалися ледве-ледве.

— Тягни! — благав Рррр. — Вони ось-ось по тебе прийдуть.

За дверима почулися голоси. Хтось ішов до камери.

Аліса щосили смикнула за ґрати, і вони випали й лунко дзенькнули об кам'яну підлогу.

— Стрибай! — наказав Рррр. — Не бійся, тут невисоко.

І тої миті, коли двері в камеру почали відчинятися, Аліса, замружившись, стрибнула в чорну дірку, і Рррр ледве встиг відскочити вбік.

— Біжи за мною, — сказав він.

Аліса довго бігла темними коридорами складного підземного господарства космопорту. Вона понабивала синців на руках і колінах, порвала рукав плаття, але зупинитися не могла — Рррр біг попереду і підганяв її:

— Спочинеш дома. Чуєш, за нами погоня.

Вони встигли вибігти на задній двір космопорту за хвилину до того, як усю будівлю оточили війська. Врятувало їх те, що народу на космодромі досі ще було так багато, що солдатам і поліцейським, які ловили державну злочинницю, було важко пересуватися швидко.

17

Довгий гамірливий день на планеті Колеїда вже кінчався. Сонце опустилося до високих дерев парку, який тягся за космопортом.

— Ой, як я втомилася! — мовила Аліса, добігши до першого де рева й обійнявши його стовбур. — От-от упаду.

Пухнастий археолог визирнув із-за дерева, дивлячись, чи нема погоні.

— Не розпускайся, Алісо, — сказав він. — Тримай себе в руках. Зроблено тільки половину справи.

— Чому половину? Ми ж усе зробили і врятували планету.

— Не знаю, — відповів Рррр. — Не знаю, моя дівчинко.

Він говорив, наче старий, мудрий дідусь.

— Ти розпилила вакцину, це так. Але тільки якщо ми повернемося назад, то дізнаємось, чи дало це який-небудь результат.

— Ти хочеш сказати, що ми повернемося і все лишилося як досі?

— Не знаю…

— Тоді краще не вертатися. Краще залишитися тут.

— Ти стомилася, Алісо, — мовив Рррр, — нервуєш.

До лісу долинали глухі удари барабанів. Це далеко-далеко грали оркестри. Густе тепле повітря здригалося від барабанного бухкання. Над дахом космопорту злетіла гірлянда величезних різноколірних кульок.

— Я просто не можу уявити, що вони всі захворіють, — озвалась Аліса.

— Можливо, й не захворіють. А якби ти не розпилила вакцини, ти б напевно знала, що всі вони приречені. І було б ще гірше.

Аліса кивнула. Маленький археолог казав правду.

— Відпочила трішки? — спитав він. — Нам треба поспішати. До темряви ми повинні відійти далеченько від міста.

— А куди ми тепер? — поцікавилась Аліса, якій нікуди йти не хотілося. Лягти б зараз на траву і заснути. А прокинутися вже вдома. — На вокзал?

— Ні в якому разі, — відповів Рррр. — Нас там відразу впізнають. Адже ти зараз після космонавтів найпопулярніша людина в місті. Кілька мільйонів колеїдян бачило тебе по телевізору. Ми підемо пішки.

І вони пішли через ліс. Рррр біг попереду. Він ішов за сонцем так, щоб вибратися до залізниці й уздовж неї добиратися до містечка, біля якого табір археологів.

Аліса натерла ногу, але роззуватися Рррр не дозволив. "Цікаво виходить, — подумала Аліса. — Поки ми їхали туди, я була головною, а тепер він раптом згадав, що він старший, і веде мене".

Та сперечатися з маленьким археологом не хотілося. І не хотілося переконувати його, що все одно Петров із Річардом знайдуть їх і врятують. Адже Рррр тоді неодмінно скаже, що їх можуть не знайти.

Несподівано ліс кінчився. Він виявився вузьким. За ним починалося пустище, а далі знову будинки. І вийти з-під дерев було не можна— над пустищем кружляв маленький жовтий вертоліт, і від будинків до лісу поволі рухався цеп поліцейських.

— Облава, — сказав Рррр. — Вони підозрюють, що ми сховалися в лісі.

— Що робити? — спитала Аліса. — Заліземо на дерево?

— Вони здогадаються. Біжімо назад.

Виявляється, Рррр помітив у лісі якісь будівлі. Туди він і повів Алісу.

На чималій витоптаній і запиленій галявині, обгороджені низьким парканчиком, стояли атракціони — гойдалки, гірки, "чортові колеса" та інші машини для розваг, схожі на ті, що стоять у парках на Землі, і водночас зовсім не такі.

Втікачі залізли під скрипучу карусель і вляглися на землю. Зовсім близько нависала дощана підлога, і в щілину між дошками Аліса бачила тоненьку смужку дуже ясного неба.

Вони вчасно сховалися. Хвилини через три до атракціонів підійшли поліцейські. Чути було, як вони перегукуються. Потім один із них виліз на карусель, і дошки вгиналися під його чобітьми.

Алісі захотілося пчихнути — під каруселлю було повно пилюки й душно. Поліцейський зупинився просто над нею, затуливши підошвами світлу смужку, і спитав голосно в когось:

— Під каруселлю дивився?

— Ні, — відповіли здаля. — Сам поглянь.

— У мене ліхтаря нема.

— Без ліхтаря побачиш. Навряд чи хто туди міг залізти.

Поліцейський спустився на землю, Аліса мерщій відповзла до най дальшої стінки і притислася до неї.

Дерев'яні дерцята розчинилися, і в них з'явився чорний силует поліцейського. Він довго вдивлявся, потім спитав про всяк випадок:

— Є тут хто?

— Ти йдеш? — пролунав крик здалеку.

— Іду, — відповів поліцейський і зачинив дверцята. — Нема тут нікого. Вона вже, напевно, на літаку полетіла.

— Авжеж, — згодився з ним другий голос. — Такого замаху сам-один не вчиниш.

— Залишимося тут доки стемніє, — сказав Рррр, коли кроки поліцейських стихли. — А то зараз нас хутко піймають.

Їм удалося вилізти з-під каруселі аж пізно ввечері. Приблизно через годину після того, як поліцейські пішли, парк почав заповнюватися народом. Хазяїн каруселі довго витирав її ганчіркою, підмітав, потім увімкнув, і години зо три підряд під веселу, але страшенно обридлу Алісі музику карусель крутилася над головою, скрипіла, і здавалося, от-от хто-небудь провалиться крізь підлогу і задавить утікачів.

Нарешті, коли Аліса відлежала собі всі боки і змучилася від того, що неймовірно хотілося спати, а заснути під грім музики і скрипіння каруселі було зовсім неможливо, веселощі підійшли до кінця. Мотор каруселі дедалі рідше заводився, рідше лунали голоси довкола. І десь опівночі все стихло.

Вони вилізли із схованки, і Рррр довго розтирав сильними рученятами Алісині ноги. Ноги так заніміли, що йти було неможливо. А потім стало ще гірше — ноги відходили, і здавалося, що тисячі голок устромилися в них.

— Ну, зможеш іти? — запитав Рррр.

— Зможу, — відповіла Аліса.

Тепер, коли стільки довелось витерпіти, вона вже зрозуміла, що за всяку ціну вони повинні добратися до своїх. І вони добралися.

Вони знову перетнули темний ліс, вийшли на пустище і обминаючи ями й купи сміття, допленталися до нового району міста. Поки не лишилися позаду останні будинки, вони йшли поволі — Рррр забігав уперед, дивився, чи нема кого, тільки потім Аліса йшла за ним. Була вже майже друга ночі, коли вони вийшли до полотна залізниці. Рейки поблискували проти місяця.

Вони вийшли на стежку, що бігла вздовж полотна, і подалися геть від столиці. Аліса намагалася уявити собі, як мати космонавта Толо сварить її, розповідаючи синові, що Аліса втерлася до неї в довіру. Їй здавалося навіть, що вона чує голос старенької: "Я її ще й помідорами годувала. Знала би — нічого не дала б. І кошеня в неї було підозріле". Ужу під ранок їм пощастило вилізти на платформу товарного потяга, що пригальмував біля роз'їзду. З першими променями сонця, подряпані, змучені, ледь живі, без межно щасливі, вони піднялися на пагорок. Лишалося зробити тільки один крок — і машина часу забере їх назад, у табір археологів. Та Аліса раптом збагнула, що їй дуже важко зробити цей останній крок.

— Я боюся, — призналась вона маленькому археологові.

— Я теж боюся, — відповів він. — Я розумію.

— А раптом ми повернемося, а там усе по-старому? Раптом не вдалося?

— Ой, — мовив Рррр, — і не кажи!

Він знову загубив десь свого хвоста, тепер уже назавжди.

Вони помовчали трохи.

Потім Аліса нахилилася і взяла археолога на руки. І зробила останній крок.

Щось клацнуло. Легенький туман огорнув її, і здалося, що вона мчить кудись, падає… падає…

І ось вона стоїть у кабіні машини часу.

18

За склом височів Громозека. Поруч — Петров. Річард нахилився над пультом керування.

Аліса стояла в кабіні, не сміючи ворухнутись.

Двері не відчинялися.

Громозека підняв щупальце, показуючи, що вона забула натиснути на кнопку.

— Атож, кнопка, — сказала Аліса.

Вона натиснула на зелену кнопку. Двері відійшли вбік. Аліса випустила з рук археолога, і той упав на підлогу.

— Все гаразд, — мовив Громозека. — Можете стартувати.

— Єсть стартувати, — відгукнувся голос із динаміка.

Глухо заревли двигуни, пульт керування гойднувся, й Аліса відчула, як збільшувався вантаж — запрацювали гравітаційні установки.

— Ну що? — спитав нарешті Рррр.

Громозека простяг уперед свої довгі щупальця, підняв Алісу, і вона раптом побачила, що по його широченному зеленому обличчю течуть димучі сльози.

— Донечко моя, — сказав він. — Люба! Спасибі!

— Ну що? — спитала тоді Аліса.

— Усе г-гаразд, — відповів Петров. — Усе г-гаразд. Хоч це й неподобство.

— Переможців не судять, — нагадав Річард. — І ви, Михайле Петровичу, це знаєте.

— А я, — мовив Громозека, досі ще не випускаючи із щупальців Алісу, — я згоден тепер на будь-яку кару.

— Так вийшло? — наполягав Рррр.

— Усе вийшло.

— А чому ми рухаємося?

— Ми летимо, — відповів Громозека. — Відлітаємо.

— Чому? — здивувалась Аліса.

Їй було так затишно в обіймах Громозеки, і вона зовсім не відчувала ніг.

— Бо як тільки ви з Рррр пішли в минуле, я розбудив увесь табір, — пояснив Громозека.

— Щоб за нами гнатися?

— Аж ніяк. Я ж знав, що ти вночі спробуєш сама втекти в минуле. І ти знаєш моє до цього ставлення. Я не заважав тобі.

— Ти тоді не спав?

— Я ж велів тобі не забути светра.

— А я так старалася не шуміти! — сказала Аліса.

— Я зробив усе, що міг. Я пояснив тобі, як діє балончик із вакциною, примусив тебе зробити всі уколи. І попросив Рррр вирушити в минуле разом з тобою. Саму я тебе відправляти не хотів.

— Так ти, кошеня, — обернулася Аліса до свого супутника, — теж заздалегідь знав, що я втечу?

— Знав, — відповів маленький археолог. — І, крім мене, не було кому тебе супроводжувати. Адже я найменшенький. І хвоста я заготував заздалегідь. І я ж тобі став у пригоді?

— Авжеж. Знаєш, Громозеко, він звільнив, коли мене піймали.

— Так? Ну й чудово. Потім усе розкажеш. А ми дуже хвилювалися. Ми думали, що, коли тебе піймають, доведеться посилати в минуле рятувальну партію.

— А все ж чому ми на кораблі? — спитала Аліса.

— Бо як тільки ви пішли в минуле, я наказав про всяк випадок згортати табір і часовий центр. Ми ж не знали, що відбудеться тут за сто років. Раптом на місці наметів виросте нове місто? Або штучне море?

— От де вже була робітка! — сказав Річард. — Ми за шість годин згорнули весь табір, розібрали станцію і повантажили камеру часу на останній корабель. І стали чекати.

— І дочекалися? — спитала Аліса. — Можна, я погляну?

Громозека підніс її до ілюмінатора.

Корабель уже піднявся досить високо, і Колеїда займала половину неба. І все обличчя планети було залите плямами світла — це горіли вогні її міст і заводів.

— Все сталося в другій половині дня, — мовив Громозека. — Ми стояли біля ілюмінаторів і дивилися. Ми ж знали, о котрій прилітає космічний корабель. Ми стояли і лічили хвилини. Адже ми не дуже вірили, що тобі пощастить пробратися до корабля…

— І тут, — перебив його Річард, — ми побачили, як в одну мить поля зазеленіли.

— І високі будинки виросли на місці старого міста, — сказав Петров.

— І над нами пролетів птах, — додав Громозека.

— І ми зрозуміли, що Аліса вбила космічну чуму.

— А як же вас не помітили? — спитав Рррр.

— Наш корабель був схований у землю і вкритий зверху маскувальною сіткою. Нам поталанило — це поле було не забудоване. Зате тепер, коли ми злетіли, вони нас напевно помітили.

Цієї миті в динаміку пролунав голос:

— Говорить капітан корабля. Щойно з нами вийшли на зв'язок зовнішні супутники планети Колеїда. Нас запитують, що ми за корабель, куди летимо, чому не попередили про свій політ диспетчера.

— Відповідайте їм, що ми гримаємо курс до їхнього чергового супутника, — сказав Громозека. — Нехай чекають. Ми їм усе розпо вімо.

19

Коли Громозека з переодягненою й помитою Алісою йшов кори дором чергового супутника планети Колеїда, Аліса попросила головного археолога:

— Коли ти будеш їм усе пояснювати, спитай, будь ласка, чи нема мені пам'ятника.

— Що? — здивувався Громозека.

— Чи нема нам із Рррр пам'ятника, — повторила Аліса. — Адже ми їх урятували.

Громозека всміхнувся, але нічого не відповів.

Черговий диспетчер зустрів гостей на центральному пульті. Він виявився маленьким чоловічком, трохи вищим за Алісу, і був схожий на інженера Толо. Побачивши Громозеку, він здригнувся і відступив на крок, але відразу ж подолав переляк і спробував усміхнутися.

— Ми з планети Земля, — почав Громозека, привітавшись, — та з інших планет Галактичної співдружності, куди ви невдовзі, напевно, вступите. Даруйте, що ми побували на вашій планеті без дозволу — вже так вийшло.

— Я ніяк не можу збагнути, — сказав диспетчер, — як вам удалося сісти поряд із великим містом і ніхто вас не помітив.

— А ми не тільки сіли, — відповів Громозека, — ми навіть пробули у вас на планеті майже нівроку.

— Як так?

— Ми археологи. Ми з'ясували, чому загинула ваша планета.

— Але наша планета ніколи не гинула, — заперечив диспетчер. — Ви мене розігруєте?

— Аж ніяк, — мовив Громозека. — Скажіть, вам оця дівчинка не знайома? — Він показав на Алісу.

— Ні, звичайно, — відповів диспетчер.

— Дивно, — озвалась Аліса.

— Вона була вже у вас на планеті. Тільки давно.

— Коли?

— Сто років тому.

— Ви говорите загадками, — сказав диспетчер. — І якщо це жарти, то дуже дивні.

— Сто років тому, — уточнив Громозека, — повернувся ваш перший космічний корабель, чи не так?

— Так, — погодився диспетчер. — Ми святкували сторіччя цієї події торік.

— А не було ніякої пригоди в той момент, коли корабель опустився на Колеїду?

— Ні, — відповів диспетчер. — Все минуло нормально. Відтоді цей день ми відзначаємо як свято.

— І все-таки я наполягаю, що саме того дня і в той момент оця дівчинка, яку звати Алісою, була на космодромі й навіть урятувала вашу планету від загибелі.

— І мене навіть посадили у в'язницю, — втрутилась Аліса.

Диспетчер тяжко зітхнув, ніби втомився слухати божевільних гостей.

— Не вірить, — мовив Громозека. — Не вірять нам з тобою, Алісо. А скажіть, у вас нема на борту бібліотеки?

— Навіщо?

— Там може бути книжка з історії.

— Ну добре, — згодився диспетчер і знизав плечима. — Постривайте.

Він натиснув кнопку на пульті, панель на стіні відійшла, і там виявилися полиці з книжками.

Диспетчер дістав одну з них.

— Тут є опис прильоту перших космонавтів? — спитав Громозека.

— Одну хвилинку, — сказав диспетчер.

Він перегорнув книжку.

— Читайте, — попросив Громозека.

Заздалегідь смакуючи втіху, він навіть притупував щупальцями по гладенькій підлозі чергового супутника.

— "І ось показався корабель", — прочитав диспетчер.

— Далі, далі, — підганяв його Громозека, заглядаючи через плече маленькому чоловічкові. — Ось. — І він тицьнув нігтем у рядок. — "Свято прикрасив цікавий вчинок однієї з дівчат, — прочитав диспетчер. — Вона першою підбігла до корабля й оббризкала космонавтів парфумами. Ім'я її лишилось невідомим".

— І все? — спитала Аліса.

— І все.

— Це була я. Тільки ніякі то були не парфуми. А вакцина.

Але тут Громозека зрозумів, що терпіння диспетчера повністю вичерпалося, і сказав:

— Геть жарти. Розмова в нас попереду довга і серйозна. Я звертаюся до вас офіційно: корабель "Земля" просить дозволу Колеїди зробити посадку на зручному для вас космодромі. Більше я не говоритиму загадками і все з подробицями поясню представникам вашого уряду.

— Зачекайте трохи, — відповів диспетчер із полегшенням. — Зараз я дізнаюсь, на якому з космодромів є вільні стоянки.

А коли Аліса з Громозекою йшли назад до свого корабля, Громозека легенько поплескав Алісу кігтем по плечу і сказав:

— Не журися. Може, тобі ще поставлять пам'ятник на цій планеті.

— Не потрібен мені їхній пам'ятник, — мовила Аліса. — Головне — що вони лишилися живі й здорові.

Вона помовчала і додала:

— Тільки кривдно, що в історії написано, ніби я поливала їх парфумами.

— В історії залишається тільки основне, — сказав Громозека. — А подробиці можуть і не зберегтися в пам'яті людей.